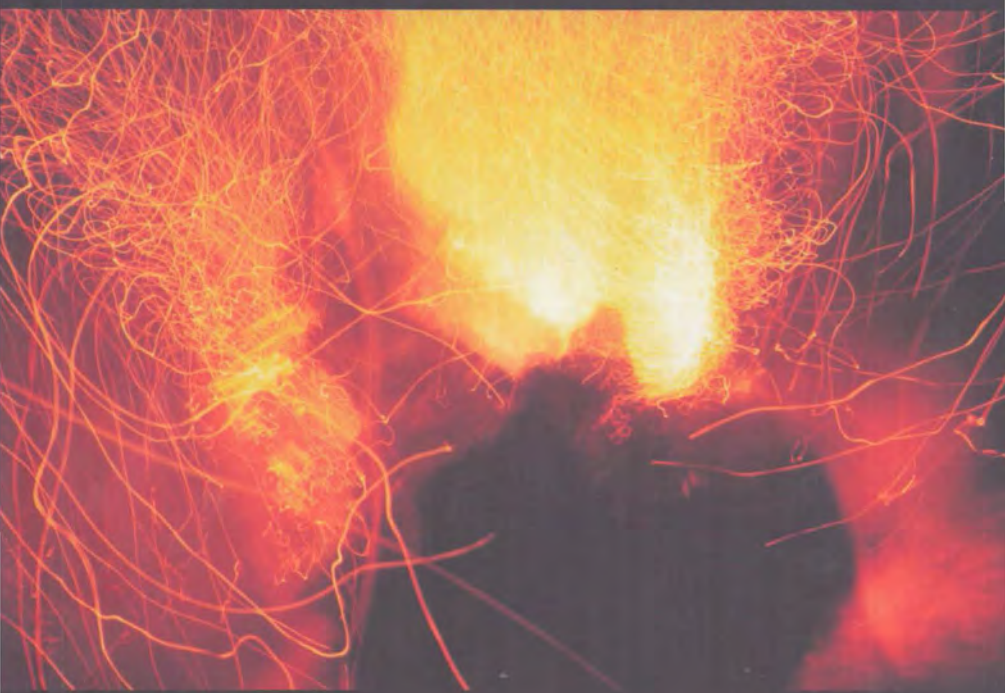
Afşar Timuçin

ÇOBAN ATEŞLERİ

Gönül Gözüyle 6

Bulut

ÇOBAN ATEŞLERİ

AFŞAR TİMUÇİN

Gönül Gözüyle 6
Çoban Ateşleri

AFŞAR TİMUÇİN

ISBN: 978-975-286-406-1
© **0107-34-006815** Bulut Yayınları, 2009
Birinci Baskı: Bulut Yayınları Kasım 2010

Kapak ve Ofset Hazırlık: Bulut Yayınları
Baskı: Barış Matbaacılık
Davutpaşa Caddesi Güven Sanayi Sitesi C Blok Kat: 2 No: 291
Topkapı-İstanbul
Tel: 0212 674 85 28 **Faks:** 0212 674 85 29
Sertifika No:12037

Bulut Yayın Dağıtım Tic. ve San. Ltd. Şti.
Osmanağa Mah. Yoğurtçu Parkı Caddesi. No: 64/2
34714 Kadıköy-İstanbul
Tel: (0 216) 330 59 24 - 414 21 75 Faks: 0216 330 30 59
E-Mail: bulutyayinlari@bulutyayin.com
bulutyayinlari@gmail.com
www.bulutyayin.com

İÇİNDEKİLER

Kendine yeten insan / 7
Ele geçirmek / 9
Küçük canavarlar / 11
Kurnazlar ülkesi / 13
Değerli değersizler / 15
Tiyatro sevgisi / 17
Adam çekip vuruyor / 19
Dilimizin bekçileri / 21
Ya sabır! / 23
Sevgiliden yakınmak / 25
Öfke bazen tatlıdır / 27
Halklar uyanmazsa / 29
Kahveden gelir sesi / 31
Benim gibi düşün / 33
Ördek avı / 35
Masada beş kişiydiler / 37
İyimserlik kötümserlik / 39
Soyluluk nedir? / 41
Kolaya kaçmak / 43
Çalışmayan yememeli mi? / 45
İbrahim'in bir sabahı / 47
Önünü göremeyenler / 49
Aynen öyle! / 51
Sol yanımda yaram var / 53
Geç kalmadan / 55
Küçük sorunlar / 57
Hangisinin işi daha zor / 59
Çalış da gel / 61
Günü kurtaranlar / 63
Geçmişten yararlanmak / 65
Egemenlik bastıranındır / 67
Bir Andersen masalı 1 / 69
Bir Andersen masalı 2 / 71

Cinler çoğaldı / 73
Ben karamsar mıyım? / 75
Karabaş / 77
Yönetim / 79
Kölelik ve efendilik / 81
Usta hekim / 83
Zaman geçer / 85
Zavallı küçük adam / 87
Olacak görürsünüz / 89
Baskı gücü oluşturmak / 91
Güvensizlik / 93
İmreniyorum onlara / 95
Hırs insanı bitirir / 97
Boş kavgalar / 99
Kadınların dostluğu / 101
Kavga etmeyi bilmek / 103
Anı yazmak / 105
Mal topladılar / 107
Eğitilmemiş insan / 109
Filozofluklar / 111
İstemli yaşam / 113
Alınganlık / 115
Yoktan sorun üretmek / 117
Yaz izlenimleri / 119
Yeşil baykuş / 121
Toplumun ruhsal sorunları / 123
Kadına şiddet / 125
Uçak yolculuğu / 127
Tarih yalan söylemez / 131
Eğitime inanmayanlar / 133
Denis Diderot / 135
İçekapanış / 137
Görenekler / 139
Ulus ulusallık ulusçuluk / 141
Sumuhallebisi / 143

Evrim belki de devrim / 145
Gelişigüzel günler / 147
İki dünyayı ayırmak / 149
Yetersiz insan / 151
Dünyanın durumu / 153
Beyhude sonbahar / 155
Bundan sonra zor / 157
Zibidiegemen / 159
Anlayamadığım / 161
Yeni gençler geliyor / 163
Sinsilikler / 165
Yaşam beklemeyi bilir / 167
Antigone ahlakı 1 / 169
Antigone ahlakı 2 / 171
Çingeneler'i okudunuz mu? / 173
Sait Faik'e bakmak / 175
Baumgarten'i düşündüm / 177
Fransa'nın sıkıntısı / 179
Aristophanes'in eleştirisi / 181
Çoban ateşleri / 183
İnsan ırkı / 185
Kolayı varken / 187
Baskıcı ahlak / 189
Arkadaki kadın / 191
Bir insanı eğitmek / 193
Ortada kalmak / 195
Yetersizliğin gücü / 197
Koyu kalabalık / 199
Siyaseti sevmek / 201
Kötü bellek yanlış bilinç / 203
Dinlemeyi bilmek / 205

KENDİNE YETEN İNSAN

Kendine yeten insan kendine yetmeyen insandan, kendine bağlı insan kendinden kaçan insandan çok daha azdır. İnsanlar genelde kendileriyle sorunludurlar, kendilerine katlanamadıkları için dış dünyada tutunacak dal ararlar. İnsanın kendini sevmesi, gerektiğinde kendine katlanabilmesi önemlidir. Güzel olan kendiyle barışık olmaktır. Bilgece yaşamak dediğimiz şey öncelikle kendini sevebilmekle ilgilidir. Bu da insanları korkmadan sevebilmekle olasıdır. İnsanı sevemiyorsanız kendinizi de sevemezsiniz. Korkmadan sevmeyi becerebilen insan yok denecek kadar azdır. Kendinizden de başkalarından da korkmadığınız zaman insan olmanın ışıklarını yakmışsınız demektir. Bilge kişi korkmadan yaşayan kişidir ya da daha doğrusu korkularını evcilleştirmiş kişidir. Bilinciniz gerçekliğe uyarlıysa ve kendi içinde tutarlıysa, kendinde çelişkiler ve bulanıklıklar barındırmıyorsa ne diye korkasınız kendinizden ve başkalarından. Yetkin bir bilince ulaştıysanız kendinizle başbaşa kalmak bir dostla birlikte olmak gibi duygular verir size. Kendine katlanamayan insan birilerini arar durmadan. Kafasına uysun uymasın hep birileri olmalıdır yanında. İleri geri sözler edebileceği birileri, karşılıklı çekirdek çitleyebileceği birileri, gereksiz tartışmalara girebileceği birileri. Ona göre onunla bununla çene çalmak bir kurtuluştur. Kendi cennetini kuramayan insan ikili üçlü dörtlü uydurma cennetler yaratarak kendi sözde kurtuluşunu gerçekleştirir.

İnsan gerçek kurtuluşunu kendi bilinç koşullarını yetkin biçimde kurarak sağlar. Kurtuluş dediğimiz şey insanın kendini özgür ve özerk, rahat ve dingin duymasıdır. İyi düşünmek doğru yaşamak bilgeliğin temel koşuludur. Bilgelik hırslara kapılmadan bilincini oya örer gibi kurmakla olasıdır. Bunun için insanın doğadan getirdiği ve enaza indirecek yerde iyice geliştirdiği bencillikleriyle savaşması gerekir. İnsan bir yanıyla doğal bir varlıktır bir yanıyla da doğadan ayrılmış bir varlıktır. Öyleyse herkes kendi dünyasını kendi bilinç koşulları çerçevesinde oluşturacaktır. Hayvandan ayrıldığımız yerde insanlaşma serüvenimiz başlar. Hayvanla insan arasında bir yerde bulunduğumuzu seziyorsak olabildiğince insan olma noktasına doğru zorlamalıyız kendimizi. Hayvanın etkinliği üremekle ve beslenmekle sınırlıdır. Birçok insan da üreme ve beslenme noktasında takılıp kal-

mıştır. Kendimizde bir takım yapay ve pırıltılı görünümler yaratmamız üreme ve beslenme noktasında kalmış oluşumuzun üstünü örtmez. Üreme ve beslenme noktasında kalmış insan atalarının doğayla çarpışa çarpışa kazandığı yetileri sonuna kadar ve en olumlu biçimde kullanmayan insandır. O düşünme yetisini de konuşma yetisini de gündelik gereksinimleri karşılayabilmek üzere sınırlı bir biçimde kullanır, hatta kötü şeyler için kullanır: yalan söylemek için birini gammazlamak için dolap çevirmek için birilerinin ayağına karpuz kabuğu koymak için kendine ayrıcalıklar yaratmak için... Saatlerce konuşulur, saatlerce tartışılır, bazen boğaz boğaza gelinir, ama altında üstünde bir şey yoktur. Yetersiz insan dinlemeyen yalnızca söyleyen insandır. Diyalog onda bir monolog anlamı kazanmıştır.

İnsanın garipliklerinden biri bilmediği konularda konuşmak telaşıdır. Gelişmemiş insan kafasındaki çarpık çurpuk kavramlarla, içi boş ya da yanlış doldurulmuş kavramlarla alamadın veremedin tartışmalara girer. Kendine çok güvenir o: kendiyle ilgili hiçbir kuşkusu yoktur. Kendini çok zaman bir tür görevli sayar: birilerine öğüt vermek birilerine yol göstermek birilerine doğruları öğretmek onun yükümlülükleri arasındadır. İstediği zaman tarihçidir, aklına estiği zaman dil uzmanıdır, hemen her zaman iktisatçıdır, gerektiğinde filozof da olur. Edebiyat tartışmalarına dalar zaman zaman, spor konularını zaten yutmuştur, bilir bilmez değer yargıları ortaya koyar, "ahlak"a "etik" demek gibi çok anlamlı buluşlarda bulunur, yazarken iki nokta kullanmak yürekliliğini gösteremediğinden noktalı virgülü çıkınından eksik etmez... Her şeyi çok iyi bilir ama yaşamı bir dramdır gene de: gerçek bir başarısızdır o. Hak etmediği bir yerde tutunabilmek için şaklabanlıklar yapar. Sevimsiz bir maymundur. Yetersizliklerini görmek istemez, boşluklarını görmezden gelir, zeka gösterilerine kalkar. Esprilidir de köftehor: o ağzından bal akıtırken sizin ağzınız açık kalsın ister. Kendisi için olumsuz koşullar sözkonusu olduğunda çirkinleşir hatta çirkefleşir. O gibi durumlarda sinsiliği ve saldırganlığı yöntem edinmiştir. Gün olur saman altından su yürütür, gün olur bağırır çağırır. Kendi olmayı beceremeyen insanın işi zordur dostlarım. Kendi olmayı beceremeyen insan yapay kişiliğiyle hem kendine hem başkalarına yüktür.

ELE GEÇİRMEK

Dünyanın en temiz ve en verimli işlerinden biri hazır kurulu bir yapıyı, örneğin bir kurumu ya da örgütü bir takım kutsal değerler adına ele geçirmektir. Tıpkı eski Yunanistan'da tiranların yaptığı gibi. Yönetimden hoşnut olmayan halkı, daha doğrusu yoksulluktan kıvranan halkı esenliğe çıkarmak adına devleti ele geçirdikleri anda tiranlar halkseverliklerini unutup hemen geniş bir haneden oluşturmaya başlarlardı. Bazı tiranların yarı aç yarı tok yaşayan insanlara yılda bir defa büyük bir ziyafet verdikleri, o zaman yemeyene ya da az yiyene çok kötü bozuldukları biliniyor. Bugünün daha karmaşık dünyasında bir yeri ele geçirip oranın veriminden yararlanmak için tiranlar kadar hatta onlardan biraz daha sabırlı olmak gerekebilir. Göz koyduğunuz yerde kendinize önce bir oturmalık iyi bir yer açmalısınız. Oraya yerleştiğiniz andan sonra yapacağınız tek şey acımasızlığınızı ve kurnazlığınızı çalıştırmaktır.

Önce size çıkarlarıyla bağlı temiz bir topluluk, bir tür hanedan oluşturursunuz. Bu çıkarcılar topluluğunu kutsal değerler için canını vermeye hazır ülküdaşlar birliği olarak göstermek konusundaki ustalığınız size sonsuz başarılar getirecektir. Bu sözde ülküdaşlar birliğine dayanarak yapıyı tepeden tırnağa denetim altına alırsınız. Sonra yavaş yavaş ülküdaşlar dışında kalan kesimi bitirmeyi tasarlarsınız. Size düşen şey bu kesimi ya yapının dışına atmaktır ya da sonuna kadar sindirmektir. Sessizce ve hatta güler yüzle yapacağınız tehditler ve üreteceğiniz dedikodular çok işinize yarayacaktır. Dışlama ve sindirme işi tamamlandığı anda siz de kendi çapınızda bir tiransınız. Bundan sonra tek göreviniz ele geçirdiğiniz yapıyı korumaktır. Bunun için bu yapının dışa kapalı kalmasını sağlamak, içeriye sızmaları önlemek gerekir. Böylesi bir amaç sizden büyük çaba istemez: siz ve yandaşlarınız dışa sert ve suçlayıcı davrandığınız sürece işler yolunda demektir. Yalnız uyumayın, sindirdiğiniz ve yapının dışına çıkardığınız insanlar arasından hatta ülküdaşlarınız arasından size kötülük edecek birileri çıkabilir. Olacakları görüp sıkı önlemler almak sizin işinizdir. Unutmayın: "S*u uyur düşman uyumaz*."

Hatta zaman zaman ibret olsun diye suçsuzu suçlu gibi gösterip ortalıkta korku rüzgarları estirmek ve sonunda zavallı birilerini kurda kuşa atmak da işin bir başka gereğidir. Ancak bu arada hiç durmadan

bir takım kutsal değerlerden sözetmeyi elden bırakmayacaksınız. Bunun için inançla aileyle dostlukla kadın haklarıyla kültür değerleriyle özgürlüklerle değişimle devlet düzeniyle ulusal yararla ilgili kavramları yerli yersiz kullanmanız yeterli olacaktır. Bu arada size yarar sağlayabilecek gibi duran ya da hatta size kötülükler edebilecek gibi görünen kişilerle de ölçülü iyi ilişkiler kurmalısınız. Bu arada güçlü bir ya da birkaç kuruma ya da topluluğa sırtınızı dayamak hiç de kötü olmaz. Kimseye güvenmemek koşuluyla bir takım dayanışmalar oluşturmakta sayısız yarar vardır. Böyle bir dayanışmayı bir bütünleşme tasarısına götürmediğiniz sürece işler iyi gidecektir. Ancak olmadık birilerinin ele geçirdiğiniz yapıya sızma girişimleri karşısında da son derece uyanık olmalısınız.

Böylece yapıyı ele geçirirsiniz ve onu tüketmeye başlarsınız. Yapı ağır ağır çökmeye doğru gider. O süreçte önemli olan tek şey çöküşün içten görünse de dıştan görünmemesi için önlemler almaktır. Bunun için öncelikle birlik ve dirlik şarkısı söylemekten geri kalmayacaksınız. Şöyle bir savunma da yapabilirsiniz: "*Bugün biraz bunalımlı bir dönemden geçtiğimiz doğrudur. Bunun suçlusu da aramızdan attığımız yararsız bilgisiz hain kimselerdir, bizi çekemeyenlerdir. Ancak göründüğünün tersine işler her gün biraz daha iyiye gitmektedir. Şu ara siz dostlarımızın desteğine gereksinimimiz vardır. Bizi maddi ve manevi olarak desteklediğiniz sürece yıllardır canla başla savunduğumuz değerleri yaşama geçirme tutkumuzu büyük bir sevinçle ve gerçek bir inançla sürdüreceğiz.*" Bu arada bir işiniz de safra atıp rahatlamaktır: aranızdaki tehlikelileri durmayın ayıklayın. Yapı çöktükçe ülküdaşlarınız umdukları kişisel yararı bulamayacaklar ve size düşman olacaklardır. Aman ne yapıp yapıp onlardan önce davranın. Bu yolda içten ve dıştan en pespaye insanların bile maddi ve manevi desteğini umabilirsiniz.

Gördünüz mü tam bir kahraman oldunuz. Siz kutsal değerler adına yaşayan bir bilge kişisiniz. Size diş bileyenler bile karşınızda yerlere kadar eğiliyorlar. Onlarla çok uğraşmayın, elinizi öptüklerinde "*El öpenlerin çok olsun, berhudar ol*" deyip geçin. Bir gün cenazeniz size inanmış ve sizi hiç anlamamış insanların kollarında dalgalanırken tabutun içinde gülmenizi zor tutacak ve şöyle mırıldanacaksınız: "*Ben ne yaptımsa bu eşsiz insanlar için yaptım. Dünyaya bir daha gelirsem aynı şeyleri yaparım.*"

KÜÇÜK CANAVARLAR

Ege'ye inmek isteyenler için Yenikapı-Bandırma feribotu bir kolaylıktır. İster otomobilli olun ister otomobilsiz olun, Marmara'yı iki saatte geniş koltuklarda otura otura geçmek büyük bir rahatlık. Elli kuruşluk suyun yüz yirmi kuruş olmasını da çok sorun etmeyin bence. Aşırı tutumlu ya da aşırı ilkeli bir kişiyseniz suyunuzu da yanınızda götürürsünüz, kimse size ne diye kendi suyunu içiyorsun demez. Tek sıkıntı küçük canavarların varlığıdır. İlgisiz genç anaların ve çoğu yalan yanlış işadamı kılığına bürünmüş genç babaların bu öldürücü ürünleri iki saat boyunca deli olmanız için ellerinden geleni arkalarına koymayacaklardır. Nasıl kötü bağırıyorlar bilir misiniz? Kimi öfkesinden çılgın gibi bağırıyor, kimi zevk için vuvuzela gibi ötüyor. Kurban olalım vuvuzelaya, bu eğitilmemiş küçük canavarların çığlıkları bin beş yüz vuvuzelayı bastırır.

Yüzünde hiçbir sıcaklık belirtisi göstermeyen çoğu asık suratlı genç anneler genelde bu bağırgan yaratıkları kocalarına bırakıyorlar: zavallı genç adam kucağında geleceğin doktoru mühendisi avukatı ya da bitirimi olacak olan o çığlık makinesiyle vapurun bir ucundan öbürüne koşturuyor. Bu babalar sandaletlere ya da parmak arası terliklere geçirdikleri kürek gibi ayaklarıyla, eskiden arnavut çocuklarının giydiği diz altında biten ve baldırları dışta bırakan pantolonlarıyla, iyileşmez bir tedirginliği sıkı sıkı örten yapay dinginlikleriyle, biz olmasak var ya bu dünya iki saatte batar gibi duruşlarıyla garip bir görünüm çiziyorlar. Biz eskilerin hiç alışık olmadığımız bir görünüm. Bunlardan biri dün arkadaşlarına ya da hepimize oğlunun eşsiz yaramazlıklarını, özellikle çocukların kafasına kafasına nasıl tekme attığını kahkahalar atarak uzun uzun anlatırken küçük canavarın eylemlerini gözlerimizde iyi canlandıralım diye havaya tekmeler savuruyordu. "*Böyle böyle, kafalarına kafalarına!*"

Dün artık yapılacak bir şey olmadığını çok iyi anlamış olarak çığlıklar arasında bir on dakika kestirmeye çalıştım ama başaramadım. Oysa yirmi gün önce giderken ben de o küçük canavarlar gibi bas bas bağırdım dostlarım. Velet anasının kucağında hem zırlıyor hem de elindeki cismi var gücüyle benim oturduğum koltuğun arkalığına taktak tak vuruyordu. "*Evladım yapmasana*!" diye çıkışmak zorunda kaldım. Özgür yetiştirilmekte olduğu için gelecekte kim bilir kimlerin

özgürlüklerine ne biçim dipten ya da derinden dalacak olan bu küçük adam anasına sordu: "*Bu abi neden bana yapma diyor?*" O zaman tutamadım kendimi. Ben de bütün sabırlılar gibiyim, patladığım zaman çok kötü patlıyorum. Açtım ağzımı yumdum gözümü. "*Bu toplumun kadınları doğurmayı biliyor ama eğitmeyi bilmiyor*" dedim özet olarak. Neyse, ilgisiz ana çocuğu vapurda gezdirmek üzere babasına verdi de biraz soluk aldım.

Kadınlarımız bir garip. Bu toplumda bir saç takıntısı var. Her koşulda saçlar yapılı ve hatta boyalı. Kadınlarımızın çoğu saçlarından başka bir de nedense ayaklarına özen gösteriyorlar. Davutlar kıyılarında Ali'yle uzun yürüyüşler yaparken göz ucuyla onları izliyorum. Denize bile kalıp gibi yapılı saçlarla geliyorlar. Bakımlı ya da en azından ojeli ayaklarını tam bir güvenle uzatıp kumlara yatıyorlar. Gören beni, günahı boynuna, kadın gözleyen bir sapık ihtiyar diye değerlendirebilir. Bedenleri lapa lapa dökülüyor. Göbek şişmiş, kalçalar büyümüş, yüz sarkmış. Bunlar benim yaşımda değiller. Genç kadınlar pardon "bayan"lar bunlar. Ancak yüzlerinde bir mutluluk belirtisi yok. Belli ki yaşamın tüm anlamını ağız doygunluğuna indirgemişler. Beyin doygunluğu olmadığı zaman işler böyle sarpa sarar dostlarım. O zaman on sekiz yaşında kızların o dalgalı bacaklarla dolaşmaları olağan görülür. Anneler güneşin altında kestirirken çocuklar azmaktadır, küçük canavarlar işbaşındadır: onların gelene su sıçratmak ve gidene kum atmak gibi "keyif"leri var.

Neyse biz ağzımızın tadını bozmayalım ve yazımızı Selim Temiz'in Aşıklar mutlu olsun şiiriyle bitirelim: "*Taraflı tarafsız herkese selam söyleyin / Doğru söz deyip doğruyu korkmadan eyleyin / Hayat özünü bulsun sapmadan aşk yolundan / Aşka inanmayanı tut getir sol kolundan // Mehtap kör karanlığı bekler parlamak için / Su hayattır aşksız bayattır bol bol su için / Yayılsın yayılabildiği kadar uzağa / Seven şuh kadınlar bilerek düşer tuzağa // Merak eylediniz bilirim nerede bunlar / Sakın sizi kandırmasın şunlar ile bunlar / Kaderde yazılıdır aşkın ruh ikizleri / Aynaya bakamadan göremezsin ikizleri // Çarşı pazar dolaş bulamazsın yoksa şansın / Peşini bırak şansın seni özlemle ansın / Damardan girer kalbe doğru yol alır nazla / Aşıklar mutlu olsun aşkın verdiği hazla.*"

KURNAZLAR ÜLKESİ

Kurnazlar akıllılara çok benzerler ancak hiçbir kurnaz akıllı değildir. Akıllı adamın kurnazlıkla bir ilgisi olamaz. İnsanoğlu akıl yetmezliği çekmeye başladığı noktada kurnazlık belirtileri gösterir. Akıl en azından tümüyle bir doğa vergisi değildir. Bu yeti dünya deneyleriyle gelişir. Kuramıyla uygulamasıyla zengin bir düşünce yaşamı sürdürüyorsanız aklınız gelişecektir. Bu ülkenin insanları yaşamlarını oya örer gibi kurmayı hiç düşünmediklerinden her şeyi çok kısa yollardan elde etmeye bakarlar. Koca bir toplum yıllar yılı kolayın peşinde koştuğu içindir ki tadından yenmez günlere geldik, beterinden saklasın. Akıl insanı yetkinleştirirken kurnazlık gülünç eder. Kurnazın aklı takma akıldan başka bir şey değildir. Kurnaz adam bu zavallılığı içinde bütün akıllı insanları enayi diye görmek eğilimindedir.

Eğitimin tepeden tırnağa çöküşü ve kargaları bile güldüren yüksek öğrenim koşullarının oluşması da kurnazlığımızın bir sonucudur. Kurnazlık bize test çözme yöntemlerini buldurdu, bunlar için uygulama alanı olarak da o garip dershaneleri icat etti. Kurnaz türk burjuvası kısa yollardan iyi sonuç elde edeyim derken çocuklarının ruhsallığını sakatladı. Bu acayip gelişim içinde demokrasi anlayışımız da bize göre biçimlendi: tepeden tırnağa koşullanmış demokrasi sanırım yalnızca bize özgü bir güzelliktir. Hızlı nüfus artışı, tarımın ve hayvancılığın çökmesi, kıyıların yağmalanması, denizlerin kirlenmesi, göllerin kuruması, kentlerin beton yığınına dönüşmesi akıllılığımızın bir göstergesi olabilir mi? Anayurdu (ne demekse?) "dört baştan" demir ağlarla öremediğimiz gibi karayollarıyla da örmeyişimizin, dün yaptığımız iki karış yolu bugün onarmak zorunda kalışımızın nedeni akıllılığımız olabilir mi sizce?

Futbolcu yetiştirmek yerine ucuz yollu emektar futbolcu ithal etmek, az sonra bunu beğenmedim al bunu öbürünü gönder yöntemiyle futbolu en azından afyon etkisi yapan bir güç olarak ayakta tutmaya çalışmak. Değişik spor dallarında kurumlaşmak yerine bir yerlerden ucuz yollu birkaç sporcu bulup getirmek ve onları piyasaya sürmek. Tiyatroyu tehlikeli bulup kıskaca alırken yalapşap çekilmiş televizyon dizileriyle gün görmemiş ilkel gönülleri kanatmak ve bu dizilerle bazı azgelişmiş toplumların geri kalmış insanlarını hayran

bırakmak. Tek amaç para kazanmak ve çıkar elde etmektir. Her alanda eğrisini doğrusuna denk getirerek yaşamak bir alışkanlık oldu. Bu da kurnazlıklar düzeninin gerçek anlamda verimli bir toplumsal düzen olarak sunulması kolaylığını getirdi. Halk adına konuşur gibi yapıp halkı uyutarak gününü gün eden insanlar akıllı insanlar olamazlar, bunlar kurnaz insanlardır.

En demokrat görünen siyasi parti kodamanlarının bile baraj denince, dokunulmazlık denince, önseçim denince iğne batırılmış gibi zıplamaları aklın gücüne mi yoksa başka bir şeye mi tanıklık ediyor? Siyasette kadın kontenjanları "pozitif ayrımcılık" adı altında uydurulmuş bir garipliğin ürünü olarak birilerinin gözlerini ve kendi gözlerimizi boyamak dışında bir anlam taşıyor mu? Öğrenci ve öğretim üyesi bulmakta güçlük çeken üniversitelerin, özellikle gecekondu üniversitelerin hızla çoğalması nedendir? Bu gerçek anlamda eğitime hizmet etme telaşının bir göstergesi midir yoksa daha başka şeylerle mi ilgilidir? Yirmi bin avukat fazlası varken gençlerin kırılmış gibi hukuk fakültelerine saldırmaları hangi aklın işidir? Öğretim üyesi açığını kolay yoldan kapamak yolunda uydurulmuş "yardımcı doçentlik" kurumunun giderek tam anlamında bir verimsizlik düzenine dönüşmüş olması aklın gücüne tanıklık ediyor mu? İnsanların doğru dürüst bir tez hazırlamadan çeşitli puanlarla ya da yalan yanlış yabancı dergilerde makale yayımlamakla bilim adamı katına çıkma kolaylığı akıllılığımızın mı kurnazlığımızın mı ürünüdür?

Gazetelerin sağlık sayfalarında insanların sürekli tehdit altında tutuluşu ve birbirini tutmayan görüşlerle ağır bir biçimde korkutulması akıllılığımıza gösterir mi sizce? Şu başlık sizce iyi mi? "*Şeker gözleri kör ediyor!*" Al sana bilgi. Divalar, ikonlar, ikoncanlar (ne demekse?), duayenler, megastarlar, süperstarlar, leydiler, först leydiler, krallar, imparatorlar (dünyada imparator mu kaldı?), üstatlar, harika çocuklar, cicişler, sultanlar, dev adamlar kendi kendimizi dıştan parlatmak için uydurduğumuz sıfatlar değil mi? Felsefeci esnafının yıllarca dostlar alışverişte görsün formülü üzerinden yaşamını üniversite koşullarında kolayından sürdürüp yoksul halka kendini besletmesi ve o halka bu özverisi karşılığında hiçbir şey vermemesi ve bundan da hiç rahatsızlık duymaması hangi yetkin aklın dingin sularında mayalanmış bir anlayışını ürünü olabilir? En iyilerin önünü ahlakdışı yollarla keserek en kötüleri göklere çıkaran bir insan anlayışı sizce gerçek anlamda bir "insan" anlayışı olabilir mi?

DEĞERLİ DEĞERSİZLER

Onun bütün değeri değersizliğinden gelir. Değerlidir çünkü değersizdir. "*Nasıl adamdır?*" diye sorun birine. "*Çok değerli insandır*" diyecektir. Belki en doğru yanıt şu olurdu: "'*Çokdeğerli' bir insandır.*" Nereye koyarsanız oraya yakışır. Değerli bir gazetecidir, değerli bir bilim adamıdır, değerli bir siyaset adamıdır, değerli bir romancıdır, değerli bir yöneticidir. Bir çeşit stepnedir, onu her yere uygulayabilirsiniz. Yıllar yılı solculuk yapmış, sola şu kadar yararı dokunmamıştır. Tam adam gerçekten olgunlaşıyor kardeşim dediğiniz anda karşınıza geçip şöyle bir söylev verebilir: "*Biz yıllarca yanılmış yıllarca kendimize yalan söylemişiz azizim, meğer tuttuğumuz yol yol değilmiş. Özgürlük gibisi var mı? O da öyle bir dönemdi geçti işte. Şimdi biz geriye değil önümüze bakalım.*" "Eski solcu" olmanın bütün ağırlığıyla televizyon kanallarında gezer: amacı gerçek bir aydın olarak insanları aydınlatmaktır. Ara sıra "aydınlanma" diye bir şeyden sözedişi de bundandır. Kimseye üç kuruşluk ışık veremez.

Kolay açılabileceğini sandığı kapıların önünde bitiverir. Bakar ki kapı açılmıyor çok zorlamaz. Yerlere kadar eğilerek başka bir kapıya gider. Düşünce adamı olarak da meslek adamı olarak da sanat adamı olarak da hiçbir başarısı yoktur. Yazdığı üç romanın ilkini zaten üstüne almaz. Pişkindir. "*Yahu senin şu ilk romanın var ya neydi adı,* Değersizin günlüğü *müydü?*" dediğiniz anda öfkesini çekersiniz. "*Hayır sen yanılıyorsun, benim öyle bir romanım yok ve hiç olmadı. Beni belki de falancayla karıştırıyorsun. Yok dedim ya kardeşim, ben bilmez miyim neyi yazıp neyi yazmadığımı!*" Neyse, siz de gerçekte keşke olmasaydı demek istemişsinizdir. Bir de bakarsınız üstadımız ellisinden sonra şiire başlamış. Eh, şiir belli bir olgunluk ister mirim, değil mi efendim. Yirmi yaşlarımızda yazdığımız o şeylere şiir diyebilir miyiz bugün? Sözleri altalta getirerek yazdığı sözde şiirlerde ne cambazlıklar yapar. Birçok insan onun da şiirlerinin de ne kadar değersiz olduğunu bilir. Ancak bu gibi adamların peşine gitmek her zaman yararlıdır. Bir zaman sonra adamı seçici kurullarda bulursunuz. Şiir nedir bilmez ama şiir değerlendirmekte ustadır.

Boşa geçmiş pırıltılı bir yaşamın ezikliğini taşıya taşıya oradan oraya savrulur durur. Bir zaman gelir, adına övgüler düzmeye başlarlar: "*Gerçek halk insanının varlığı karşısında saygıyla eğiliyoruz. Her*

zaman insan için çalıştı. Kendini toplumuna, giderek bütün bir insanlığa adadı. Ezilenin yanında oldu. Yalnız yazdıklarıyla değil örnek davranışlarıyla da hepimize ışık tuttu. Yazdıkları ve söyledikleri genç insanların dürüstlük yolundaki çabalarına her zaman güç katacaktır. O bir doğruluk ve inanç simgesidir." Karanlık ilişkiler çerçevesinde ona buna yaptığı hizmetler insanlığa hizmet olarak tescil edilmiştir. Hiç durmayan çenesiyle yaydığı melanetler bir ışık saçma olarak değerlendirilmiştir. Her taşın altından çıkması doğrudan doğruya özveri olarak kutsanmıştır. Kimse doğru dürüst bir dizesini anımsamasa da şiirleri insanın her anlamda kurtuluşunun simgesi olarak görülmüştür. Sokak adamını aratan cahilliği bir bilgelik olarak yüceltilmiştir.

Bir gün ölür bu zavallı, ardında hiç işe yaramayacak boş gürültüler bırakarak. O gün gerçek anlamda bir yas günüdür. O öldü diye perişan olanlar, kendini yerden yere atanlar görürsünüz. Ama o gerçekte ölmemiştir: onun gibiler öldükleri anda gerçek yaşamlarına başlıyor olmazlar mı? O bundan böyle tarihin en güzel en onurlu en erişilmez yerine yerleşecek, yaşarlığında saçtığı ışıkları bundan böyle oradan saçmaya başlayacaktır. O öylesine büyük insandır ki çok sevgili halkının bağrından kopup sonunda gene çok sevgili halkının bağrına dönmüştür. Ne mutlu o güzel anneye ki dünyaya böyle bir cevher getirmiştir. Körü körüne hizmet ettiği kurumların insanları da az sonra unutur onu. Şairin "ölülerin o ikinci kefeni" diye tanımladığı "nisyan" onun varlığını kalın bir toz tabakasıyla örter. Artık onu yitirmiş olmamızı çok da abartmayız: toplumda sayısız benzerleri varken ne diye onun anılarını ceset gibi sürükleyelim! Üstelik yeniler çok daha yetenekliler. Yeniler neyin önüne geçmek ve neyin arkasından gitmek gerektiğini çok daha iyi biliyorlar. Bu dünya bir devridaim dünyasıdır. Bugün varız yarın yokuz. Önemli olan kurulu düzenin "keyif"i kaçmasın, "keyif"ler kaçmasın, her şey yolunda gitsin, kimi oradan kimi buradan vurmasın. Ölümlü dünyada değer mi? Yirmi yaşlarımızda hep solcuyduk kardeşim. Yirmisinde solcu olmayana gülerler. Ama bu yaşında sen artık kendini bütün bir insanlığa adayacaksın. Adayacaksın ki bizim düzenimiz bozulmasın. Kafana yerleştir bunu.

TİYATRO SEVGİSİ

Çok değil, bundan otuz kırk yıl önceye kadar gençler arasında tiyatro sevgisi oldukça yaygındı. Mahallede bir araya gelen üç beş genç toplanıp kendilerine göre bir tiyatro kurarlardı, en azından kurmaya çalışırlardı. Gösterdikleri çaba belki büyük yankılar uyandırmazdı ama kültür insanları olarak yetişmelerinde azçok etkili olurdu. Şu ya da bu okuldan değil de mahalle aralarından yetişmiş tiyatro adamlarının sayısı hiç de az değildir. Gerçekte onlar biraz da saçma sapan okul bilgileriyle köreltilmemiş olmanın iyiliklerini yaşarlardı. Belki en çok zorlandıkları konu oyun için kız arkadaş bulma zorluğuydu. Bu zorluğu hep çektik. O zamanın koşullarında kolay mı elin nazlı kızına hadi gel tiyatroya diyesin. Bugün bu iş çok daha kolay olur elbette. Gelgelelim genç insanlarda tiyatro heyecanı kalmadı. Toplum yavaş yavaş tiyatrodan koptukça gençler de bu işin peşine düşmez oldular. Üniversiteye girmek diye bir telaşın bunda etkisi olmuş olabilir mi? Olabilir ama tek başına hiçbir şeyi açıklamaz. İnsanoğlu kafasına bir şeyi koydu mu yapar.

Günümüzde tiyatro sanatı ölü noktadadır dersek konuyu çok mu abartmış oluruz? Sanmıyorum. Tiyatro sanatı ölü noktada da öbür sanatlar diri noktada mı? Dergilerde şiir diye yayımlanan bazı ne olduğu belirsiz yazılara karnınızı tuta tuta gülüyorsunuzdur siz de benim gibi. Kurulu düzen sanatı sevmiyor ve bütün kurulu düzenler gibi iyi sanattan korkuyor. Tiyatro sanatı öbür sanatlardan daha az etkili bir sanat değil ki. Hatta belki öbür sanatlara göre biraz daha etkili. Gerçekte tiyatro sanatı biraz da armut piş ağzıma düş sanatıdır: izleyiciden hiçbir çaba beklemeden kendini sunar. Akşam yemeğinden sonra çoluk çocuk deri koltuklara gömülüp bir gözünüzle uyur öbür gözünüzle sahneye bakarken en etkilenmem dediğiniz noktada öyle bir etkilenirsiniz ki aklınız durur. Roman için şiir için öykü için biraz bir çaba göstermeniz gerekir. En azından gidip bir kitap satın alacaksınız ve onu okumaya zorlanacaksınız. Oysa tiyatroda mutlak edilginlik ters kaçmaz: horlamamak koşuluyla mışıl mışıl uyuyun ara sıra da izleyin. Bir ara gözünüz açılacaktır zaten. Tiyatrolara ilginin azlığından yakınan bay rejisör bir ara bir genç kadını gecelikle çıplak ayak sahneye sürecektir. O an uykunuz kaçsın zararı yok, dilerim üç gün uykunuz kaçmaz. Siz artık yaşını başını almış birisiniz, size hiç

sahnedeki güzel kadının baldırlarını düşünerek üç gün uyumamak yakışır mı?

Sanat adamları yapıp ettiklerine olan ilgisizliği halkın geri kalmışlığına bağlayıp çıkarlar. Bu görüş bir de tiyatro sanatının devletçe ya da bir takım kurumlarca maddi açıdan desteklenmesine gerekçe hazırlar: halk ilgisiz de olsa halka tiyatroyla açılmak gerekir, sanatçının başlıca yükümlülüğü halkın bilinçlenmesine katkıda bulunmaktır. Bilinç yetmezliği çeken sanatçı halkı nasıl bilinçlendirecek sorusunu hiçbir koşulda dile getirmemek doğru olur. Devletin ya da değişik kurumların tiyatrolara para vermesinin görünür nedeni tiyatroları kalkındırmak içindir ya da onların batmamalarını sağlamak içindir. Görünmez neden bana kalırsa çok daha önemlidir. O nedir? O da düpedüz tiyatrocuyu evcilleştirmektir, onun dişlerini sökmektir, onun gücünü kırmaktır, onu kolaya alıştırmaktır, onu zararsız duruma getirmektir. Zararsız bir sanatçı gerçekte yararsız bir sanatçıdır. Çünkü sanat bilinçleri geliştirmekle ve bunu yaparak yaşamı dönüştürmekle yükümlüdür. Bunun için Shakespeare olmak Molière olmak Goldoni olmak ya da öyle biri olmak gerekmez mi? Gerekir elbet. Biz de zaten o gerekliliğin peşindeyiz.

Tiyatronun çöküşünde televizyonun hiç payı yok mu? Elbette var. Ancak televizyon dizilerinde boy gösteren "bayan"larımızın ve erkeklerimizin bir bölümü de tiyatrocu. Doğru dürüst tiyatro yapacağına yalapşap dizi yapıp hem hiç riske girmeden para kazanmak ve hem de büyük boyutlarda ünlenmek daha doğru değil mi? İnsanların yetersizliklerini bir takım yapay duygusallıklar oluşturarak değerlendirmek bana pek sağlam bir iş gibi görünmüyor. Ama ben bunları yazdım diye birilerinin diziciliği bırakıp tiyatroya yöneleceğini de bekleyemeyiz. Benim bu yazdıklarım hepimizin bildiğimiz şeyler, çok zaman bilip de başımıza iş açılmasın diye söylemekten kaçındığımız şeyler. Yazımı Mustafa Gümüştaş'ın *Tiyatro* şiiriyle bitirmek istiyorum: "*Oynanan oyundur tiyatroda / Yaşantıdan ders var onda / Mizah katılır aralarda / Gülerken ağlanır biraz da // Sahnelenir yaşantıdan kesitler / Sessizce izler dinleriz bizler / Kültür kazanır benizler / Seyirci pay çıkarmak için izler // Günlük olaylar sahnelenir / Bolca güldürüler eklenir / Örnekler aralara gizlenir / Tiyatro zevkle izlenir // Sahnede yanar neon ışıkları / Seyirciler beğenir şık koltukları / Oyuna göre değişir dekorları / Oyuncular bekler alkışları*".

ADAM ÇEKİP VURUYOR

Ruhsatlı tabancayla ruhsatsız tabanca bu toplumda aynı rahatlıkta varlığını sürdürüyor. Bir vukuat oldu mu bir cinayet işlendi mi silahın ruhsatlı mı yoksa ruhsatsız mı olduğu belirtiliyor, o kadar. Öyle bir tonda belirtiliyor ki silahlar açısından iki çeşit yasallık varmış, doğal olarak bazı silahlar ruhsatlı bazı silahlar ruhsatsız olurmuş gibi. Kafası kızan adam önüne geleni çekıp vurabiliyor. Düğünde bayramda havaya ateş etmek bir onur sorunu durumuna geldi. Kimi anasını vuruyor yanlışlıkla, kimi babasını temizliyor istemeden, kimi beş altı yaşlarında bir yavruyu toprağa gönderiyor şan olsun diye. Bu gibi insanlara verilmiş olan "maganda" sıfatı belli ki çok yerde bir soyluluk unvanı gibi değerlendiriliyor. Yatıp çıkıyor adam. Yeterince yatıp yatmadığı sorunu çok ayrı çok karmaşık bir sorundur. Liseyi bitiren gençlerimizin yirmi bin avukat fazlası olduğunu bile bile hukuk fakültelerine yönelmelerinde adam öldürme çılgınlığıyla ilgili ince bir hesap var mı bilemeyiz. Gençler üniversitelere yalnızca geçim kaygısıyla yöneldikleri için onların hukuka gönül vermelerinin nedenini sezmek çok zor değil. Dilerim hepsi başarılı olur.

Cahilliğin her gün biraz daha geliştiği bu ülkede büyüklerimizin büyük bir kararlılıkla idamı kaldırmış olmaları uygarlığa olan büyük eğilimimizin bir anlatımı olmalıdır. Gerçekten ne adına yapılırsa yapılsın bir adamı ipte sallandırarak boğmak ya da benzeri usullerle toprağa göndermek bana hiç de insanca görünmüyor. Adamı hiç acımadan sabaha karşı uykudan kaldırıyorsunuz ve ölüme hazırlanmasını istiyorsunuz. Çocukluğumuzda ve gençliğimizde gazetelerde üçayaklı düzeneğin ortasında sallandırılmış insanları görünce çok kötü olurdum. Oysa birileri haberi alır almaz idamı seyretmek için geceden yollara düşerlerdi. Evet, idam cezası çirkin ve iticidir. Ancak bendeniz idam cezasının caydırıcılığı konusunda da son derece inançlıyım. Nasıl bir ülkede yaşadığınızı iyi bileceksiniz. Devletimiz silah tüccarlarının ve kaçakçılarının canını acıtsaydı, bu arada idam cezasını da kaldırmasaydı sayfaları kan gölüne dönen gazetelerimiz önemli haberlere yer ayırma olanağı bulabilirlerdi. Şimdi gazete sayfaları cinayet haberleriyle ve trafik kazası haberleriyle dolu çıkıyor. Gazetelerimizde bizi ilgilendiren haberler çokça olmadığı için, doğal olarak ikoncanların (ne demekse?) haberlerinden de vazgeçilemeye-

ceği için yetmiş beş milyon insanın çok azı gazete almak alışkanlığını edinmiştir ki bunların bir bölümü de benim gibi bir gazeteyi sekiz on dakikada okuyup bitiriverenlerden oluşmaktadır.

Sorun gazetelerin satılıp satılmaması sorunu değil. Gazete patronları bu durumdan hoşnutsalar bize ne düşer. Gazete sorununa dolaylı olarak geldik. Asıl sorun her gün ülkenin her yerinde takır takır cinayet işlenmekte olduğudur. Eğitim koşullarının bir yandan ilgisizlik ve bilgisizlik nedeniyle bir yandan da akıllara durgunluk veren nüfus artışı yüzünden tepetaklak olmasıyla olası canilerin sayısı büyük boyutlara ulaşmıştır. Hepimiz, okumuş olanımız da okumamış olanımız da her an cinayete kurban gitme tehdidi altında yaşıyoruz. Diyelim kırmızı ışıkta durdunuz. Arkanızdaki görgüsüz yürü git diye basıyor kornaya. Siz de doğal olarak yerinizden kıpırdamıyorsunuz ve yeşil ışık yansın diye bekliyorsunuz. Adam öfkelenip yanınıza gelse ve başınıza bir kuşun sıksa ne olur? Şöyle diyebiliyor musunuz: "*Yapar yapar ama cezasını da bulur.*" Adam parayla katil tutar birini öldürtür. Öldüreni yakalarlar öbürünü de azmettirdi diye içeri alırlar. Bir de bakarsınız azmettiren kişi bağırsakları aşırı gaz yapıyor gerekçesiyle ya da benzer bir gerekçeyle salıverilmiş. Ölen öldüğüyle kalır. Af dalgaları hapishane kapılarını ikide bir açtıkça kader kurbanları bir anda kendilerini dışarıda bulurlar. Hapishane görevlilerinin çok uzun süre işsizlikten sıkılacağını düşünemeyiz. Yenileri gelir az zaman sonra. Bu gelenlerden büyük bir bölümü aftan yararlanmış olanlardır.

Bizim gözden uzak uttuğumuz bir şey var: bir tip insan var ki onun için eşek cenneti dediğimiz yer gerçek bir cennettir: çalışmak yok, kadını çocukları düşünmek yok, ananın babanın sorumluluğu diye bir şey yok, iyi kötü yemek var, uykusuz kalmak yok, muhabbet istemediğin kadar. Böyle bir cennet herkese gitmez biliyorum, ama pekçok insan için orası bulunmaz bir yerdir. Buralarda insan ıslah olur mu? Kolay değil. Önemli olan insanları ıslah etmek değil, onları suç işleyemeyen bireyler olarak yetiştirebilmektir. Bunun için önce ellerinden silahlarını almak gerekir onların. Vermezler mi? Öyle bir verirler ki. Sonra da gerçek anlamda eğitimin koşullarını oluşturmak gerekir. Eşeğim, ne olur ölme!

DİLİMİZİN BEKÇİLERİ

Bir takım güzel "bayan"ların ve gösterişli "bay"ların rol kestiği ve bizim gibi dünyaları değişik kimselerin hiç mi hiç ilgilenmediği televizyon dizileri bata çıka yol alırken kırk yılda bir güldürü nitelikli bir dizinin ortaya çıkışı ve kendini benimsetişi belli ki birilerini pek tedirgin ediyor. Renkli yalan dünyalardan uzak durup ayaklarını yere basmak isteyen bu az raslanır diziler tüm eksiklerine karşın insanların gerçeğe sağlam bir gözle bakmalarını biraz olsun sağladığı için bir bahaneyle yok edilmeye çalışılıyor. En güzel bahane dil bahanesi. Ḳodamanların her gün yalan yanlış türkçeleriyle halka seslendikleri, ikide bir "demukraaasi" diye cak cak öttükleri, spikerlerin birçok sözcüğü yanlış tonlamalarla sunmakta sakınca görmedikleri bir toplumda dil özeni de neymiş! Romanların ve benzeri ürünlerin arzuhalci diliyle yazıldığı, köşe yazarı topluluğunun anlatım adına kafa göz yarmaktan geri durmadığı bir toplumda, hiçbir ürün vermeyen felsefeci esnafının bir şey yazmaya niyetlendiğinde dil açısından kafa göz yardığı bir toplumda birilerinin bu dil telaşı anlaşılır gibi değil. Bir konuyu yerel dille ya da halk diliyle işlemeye kalkan bir güldürü dizisini yetkili kimselerin kuraldışı sayıp ortalıktan silmeye çalışması, birilerinin pek sevdiği benim hiç sevmediğim o terimi kullanarak söyleyeyim, hiç "etik" değildir.

Pekçok roman geçmişte "köy romanı" olmaya çalışırken yerel dilden bol bol yararlanmıştır. Eğer resmi dil her türlü üretimde geçerli olacaksa bizim bazı kitapları yakmamız gerekecektir. Yakılacak kitapların başında Osman Cemal'in o güzelim *Çingeneler* romanı gelecektir. Bu kafaya göre "*Alalım habelerimizi, alalım piyizimizi...*" gibi bir dil kullanmaya hakkımız yoktur. Önemli olan konuyu gerçeğe oturtmaktır. Sinemada köy görmemiş kentli kızların ağızlarını büze büze köylü gibi konuşmaları vardı ki gülmekten öldürürdü insanı. Olsun. Oldu da dünya ikiye mi yarıldı? Dil bilinci olmayan kişilerin dilciliği pek gülünçtür. Bazen okumayan etmeyen ve dilin "d"sinden haberi olmayan birilerinin boş zamanlarında girdikleri dil tartışmalarını dinlediğimde gülmemek için dudaklarını ısırdığım olur. Ne kadar kültürlü ne kadar ince düşünceli ne kadar öngörülü bir insan olduğunuzu ele güne göstermek istiyorsanız boğazınızı şöyle bir temizleyip olabildiğince kalın ve inandırıcı bir sesle dil konularına girin. Girin

ki analar neler doğuruyormuş görsün elin uyuzları. Son tahlilde (!) cesareti ele alıp Ferdinand de Saussure'den de sözettiniz mi yakarsınız ortalığı (Saussure'ü bir güzel "Sasür" diye okumuş da olsanız).

İyi sanattan korka korka ne roman bıraktılar ne şiir bıraktılar ne başka bir şey bıraktılar. Bir sevgili sanatçımız da her şey yolundaymış gibi arabeske yükleniyor. Bana sorarsanız bu seçkinci telaş toplumda bulunup da toplumdan uzak kalmanın belirtisidir. İstanbul'da yaşamakla birlikte hiç deniz görmemiş çocukların anneleri ve babalarıyla Lizst'in kaleminden İdil Biret'in dokuzuncu senfoni yorumunu dinlemek üzere bilet almak için kuyruğa girdiklerini düşündüğümde bir garip oluyorum. Kaldı ki iyi sanat dar bir çevrede kalmayıp kitlelere taşarsa birileri bunun önüne geçebilmek için ellerinden geleni yapacaklardır. Bunun için donanımları da vardır. Zaten bu koşullarda iyi sanatın büyük boyutlarda gelişmesi kitlelere ulaşması kitlelerce benimsenmesi diye bir şey olabilir mi? İnsanların yaşamlarını zor güç sürdürdükleri bir ortamda sanat ancak durumu iyi olanların lüksü olabilir. Bir ara işçi sanatı falan diye bir şeyden sözederlerdi de gülerdim. Hiç işçi olmamış insanların düşüydü bu. Ben çok ağır işlerde çalıştım. Bilirim bu gibi işlerin insanı nasıl erittiğini ve eskittiğini, kolu kanadı kırık duruma soktuğunu. İşçi sanatından sözedenler dünyayı görmemiş bir eli yağda bir eli balda insanlardı. Kapalıçarşı'da çok değil bir gün çığırtkanlık yapsalardı benim gibi, on iki saat ayakta, işçi sanatının ne olduğunu anlarlardı.

Ne olur çeşitli bahanelerin arkasına sığınmayın. Boşuna korkuyorsunuz oyunlardan, şiirlerden, romanlardan. Nasıl olsa bütün güç elinizde! Yasama elinizde, yürütme elinizde, yargı büyük ölçüde elinizde. En önemlisi üretim araçları elinizde! Biriniz gider öbürünüz gelir, bu yaşam böyle kalır. Biri çıkıp güzel bir roman yazdı diye toplum mu değişecek? Bırakın bir adam romanını bildiği gibi yazsın, bırakın onu insanlara rahatça ulaştırsın. Bir başkası şiirini, daha bir başkası oyununu çıkarsın insan içine. Dünya büyük filozofların ve büyük sanatçıların elinde mi ufalandı yoksa yasakçıların elinde mi? Şiirin ve romanın durumunu görüyorsunuz, öykünün durumunu görüyorsunuz. Dolaşın bakın sanat alanını ne korkunç durumlarla karşılaşacaksınız. Bırakın oyuncu istediği gibi konuşsun, bırakın halk insanı şarkısını bildiği gibi söylesin!

YA SABIR!

Leonardo da Vinci yalnız bir sanatçı değil aynı zamanda bir filozoftur. Ne kadar az böyleleri. Yazdıklarını epey zaman önce severek okumuştum. Bazı bazı açıp altı çizili yerlere yeniden bakıyorum. Yazmakta olduğum felsefe tarihi kitabımda ondan da sözetmek istedim, dün yeniden açtım onun sayfalarını. Bir sözü yeniden ilgimi çekti. Koca Leonardo da Vinci sabırsızlığı "ahmaklığın anası" diye tanımlıyor. Onu bir kere daha sevdim. Bir şeyleri kısa yoldan elde edip çıkmaya eğilimli insanların dünyasında yaşıyoruz. Çevremizde yaman bir koşu var. Ancak kimin neye koştuğu belli değil. Belli değil desek de belli: çokça emek harcamadan iyi şeyler elde etmeye çalışıyorlar. Bunu yaparken kendileri için asıl sağlamaları gereken şeyi elden kaçırıyorlar. Nedir o asıl sağlamaları gereken şey? Erdemden başkası olabilir mi?

Erdem bilgelikle olasıdır. Deli danalar gibi oradan oraya koşmakla bilge olabilir mi insan? İnsanoğlu hep bir elde etme çabası içinde kendini hırpalıyor, giderek kendini yokediyor. Koşa koşa bir hiç için tüketilmiş boş yaşamlar bir tür yaşam ölüleri biçiminde dünyayı dolduruyor. İnsan önce kendini kurmalı, kendini oya gibi işlemeli sabırla. O ancak kendi olmak adına gösterdiği çabalar sonunda yaşamın anlamına varacaktır. Yaşamın anlamına vardığı zaman da boş telaşın insanı insan olmaktan çıkardığını görecektir. Çevreme bakıyorum, hep kolay yoldan bir şeyler elde etmek için koşturanlar var. Takım elbiseliler bu koşuda ayrı bir yer tutuyor. Onlar o çok ciddi görünümleriyle saygı uyandırmaya çalışırken yalnızca daha çoğu benim olsun amacını gerçekleştirmeye çalışıyorlar. Bunun için birilerini ezerken birilerine ezilmeyi belli ki bir yaşam gerçeği olarak benimsemişler. Sessiz ve alttan alta iş görenler var, onlar daha çok bir şeylere uyum sağlayarak kazanmaya bakıyorlar. Birilerinin kuyruğuna takılmak da diyebiliriz buna. O zaman bir de bakıyorsunuz Zühtü beyin salak kızı birden bir bilim kadını oluvermiş. Ne aralık ayarladı bu ilişkileri? Siz de bilemiyorsunuz.

Bu adam ne zaman buralara geldi? Hemşerim sen daha dün Andırın'da ne iş olsa yaparım abi diye dolaşmıyor muydun? Kim tuttu elinden? Bana öyle geliyor ki kirli insanların dünyasına girdin sen. Evet, bundan sonra sırtın yere gelmez, ben de biliyorum. Rah-

metli babandan aldın bu gücü. "*Üç günlük ömre dört günlük nafaka gerekir*" derdi baban. Onun da neyi nereden denklediğine kimse akıl erdiremezdi. Yedi içti, daha sonra sattı savdı, size bir şey bırakmadı. Şimdi sen de öyle yapacaksın. Bir başkası görgülü insan havasındadır. Gören birincisi Sorbonne olmak üzere üç üniversite bitirmiş sanır. Bir kaşını kaldıra kaldıra konuşmayı gerekli görmüş ve sonunda bunu alışkanlık edinmiştir, artık o kaşı kendiliğinden biraz yukarda durur. Ve şu "bayan" da tuttuğunu koparır cinstendir. İki satırı yan yana getiremezken nasıl oldu da falanca gazetenin başköşesine yerleşiverdi? Tanrı korusun onu, her konudan anlıyor ve her konuda sular seller gibi konuşuyor. Televizyonlarda hep birilerini aşağılayarak görüşler bildiriyor. Hemen her kanalda yeri var: onun değerli fikirlerinden halkımız bol bol yararlansın istiyorlar. Dış siyaseti, özellikle devletler hukuku konusunu ondan soracaksın. İç siyaseti de ondan sormalı. İktisat konularından anladığı gibi edebiyatın da uzmanıdır: bir süredir çok ilginç romanlar yazıyor ve bu romanlarda insanlara toplumun açmazlarını gösteriyor.

Bizim sabırlı da yıllardır hiç akıllanmadı. Erkence yatıyor, gece yarısı uyanıp fırlıyor yataktan. Bazen kendine bir kahve yapıyor. Başlıyor çalışmaya. Kitaplardan birini alıp öbürünü bırakıyor. Dünün yorgunluğunu henüz üstünden atamamış. Gün ışıdıktan sonra uzunca bir yürüyüşe çıkıp dinleniyor. Daha akşama çok var ve araştırılması gereken çok şey var. Ama o yılmıyor. Bu adam kendine cefa ediyor diye düşünüyor birileri. Ama o bunu sevinçle yapıyor. Yeni bir şey öğrendiği zaman çocuklar gibi seviniyor. Sabahları yalnız aydınlığı için değil daha başka güzellikleri için de seviyor. Bu güzelliklerin başında iki dilim ekmek ve bir parça beyaz peynir var. Bir de çayın o güzelim rengi ve kokusu. Bizim sabırlı öğleden sonra biraz kestiriyor ki akşama güçlü çıkabilsin. Sabahları nasıl çok seviyorsa akşamları da öyle çok seviyor. Kimseyle alıp veremediği yok, o yalnızca yücelmekte olduğuna inandığı "insan"a vurgun. Ya o aptallıklar, cinayetler, gazetelerde boy boy kadın fotoğrafları, siyaset dünyasının gariplikleri, kısaca alan gidiyor gibilerden bir dünya? Bizim sabırlı bir gün bütün bu olumsuzlukların biteceğine inanıyor. Nasıl bitecek? diye sorduğunuz zaman hiçbir şey söylemiyor.

SEVGİLİDEN YAKINMAK

Sevgiliden yakınmak için şiirler yazıyorlar. Ne iyi ediyorlar, ellerine sağlık. Bir de sevgiliyi otuz kırk yerinden bıçaklayanlar var. Birini otuz kırk yerinden bıçakladın mı başına dert aldın demektir. Al sana bir ceset, ne yapacaksan yap. İstersen halıya sar, sırtına vur götür, ayağına ağırlık bağlayıp denize at, istersen çeşitli parçalara ayır. Descartes'çı bir anlayışla yap bunu: parçalar bütünden doğal olarak ayrılmıyorsa doğal olarak ayrılıyormuş gibi onları parçalara ayır. Ne anladınız bundan? Ben bir şey anlamadım. O telaşla Descartes'ı düşünecek değilsiniz, parçayı bütünü düşünecek değilsiniz. Doğal olarak ayrılıyor işte. Kafayı ayrı koy. Bize okulda sorarlardı insanın beden yapısını. Su gibi ezberlemiştik: "*Öğretmenim, baş, gövde, kol ve bacaklar. Kol ve bacaklara üyeler de diyebiliriz.*" Aferin yavrum.

Bu sevgili işi beter iştir. Ben kendi payıma o işi bitirmiş olmakla son derece mutluyum. Şairin dediği gibi: "*Tanrı yardımcı olsun gayri yolda kalana / Biz menzile vararak atları çektik hana.*" İşin içinde sevgiden başka şeyler vardır, en önemlisi de her anlamda hesap vardır. "*Bak efendi, yeter bu kadarı, bundan sonra ya karını boşar beni alırsın ya da bir daha yüzümü göremezsin!*" Canım, ben sensiz nasıl yaşarım? Dinlemez. Gerçekten pek kötü kararlıdır. Yetti be! Daha fazla oyalanamaz. Bahaneler uydurursunuz: "*Yahu boşamaya boşayacağım da, yüzünü şeytan görsün, şu sıralar hasta, nesi mi var, eğilirken beli ağrıyor doğrulurken karnı ağrıyor, bir iyileşsin hele, ilk işim onu boşayıp seni almak olacak.*" Prenses bu yalana inanmaz ama dur bakalım biraz daha sürüklenelim altından ne çıkacak diye sabır gösterir. O sırada gönüller geçer, "aşk" soğumaya başlar. Ya soğumazsa? O zaman yapılacak tek şey bir zahmet yengeyi uygun bir dille boşanmaya yönlendirip prensesi başınıza bela etmektir. Sonra da bir güzel yakınırsınız: "*Bu kadarı eskisinde de vardı.*"

Babayı oğula kızı anaya düşman eden o cinsellik denen canavar dipten küt küt vurmasaydı kimse bu kahrı çekmeyi göze almazdı. İçinizdeki acımasız şeytan size şu duyguları verir, onu da meyhanede arkadaşlarınıza ağlamaklı bir dille anlatırsınız: "*Yok, bu öbürleri gibi değil, bu bambaşka bir kadın. Geçende bana ne dedi biliyor musun? Hidayet, dedi, uğrunda ölebileceğim tek kişi var o da sensin. Anandan babandan geç desen, iki gözüm önüme aksın yalanım varsa, hemen*

geçerim. Sonra bir börek yapmış getirdi, öyle börek ben ömrümde yemedim." Hidayet, biraz gözünü açmış olsaydın anam, o şeytanın senin uğrunda anasını babasını bırakacağına inanmayacağın gibi ekşimikle yapılmış o vıcık vıcık yağlı böreğin emsallerinden çok aşağıda olduğunu şıp diye anlardın. Hem o böreği onun yaptığına inanıyor musun?

Yıllarca pek kötü ezildik. Şimdi bazen uğrunda kaç geceler yıldız saydığımız "bayan"ların son görünümünü elde ettiğimizde bizi bir gülme tutuyor ki deme gitsin. O an duyulan tek duygu verilmiş sadakamız varmış duygusudur. "*Salak, ne oldu yani, o kuyudan kurtuldun öbür kuyuya düştün*" dese biri çıkıp, o zaman şöyle bir durup düşünmeniz, geçmiş otuz kırk yılı bir gözlerinizin önüne getirmeniz gerekmez mi? Hastalıkta ve sağlıkta, iyilikte ve kötülükte, yoksullukta ve zenginlikte diye başlayan söylevler bugün de kulağınızdadır. Bu işin yaş iş olduğunu belediyenin işe burnunu sokmasından anlamanız gerekirdi. Belediye hangi işe buruncuğunu sokmuş da o işten hayır gelmiş. Belediye başkanlarının son derece duyarlı, kendilerini halkına adamış, görgülü, öngörülü, son derece dürüst insanlar olduğu konusunu bir başka yazımıza bırakalım ki durduk yerde ağzımızın tadı kaçmasın.

Yani bu sevda işi dalgalı bir iştir. Sevdaya düşmek özellikle bu ülkede kıyısız ve adasız bir deli denizde yol almaya benzer: geriye bakarsınız umut yok ileriye bakarsınız umut yok, gökte tek bir kuş görseniz biraz rahatlayacaksınız ama o da yok. İlle onu alacaksınız ve alırken deveyi her şeyiyle alır gibi tüm yakınlarını başınıza bela edeceksiniz: Adnan dayı, Rukiye teyze, kızları Nazan ve Canan (ikisi de evde kalmışlar sınıfından), Büyükhanım, Hacı Nine, şair Nafiz ağabey, Kelle İsmail ve öbürleri...

Bu önemsiz yazıyı şair Yavuzer Yavuz'un Nasıl gittin? Şiiriyle bitirelim izin verirseniz: "*Yoksun yine her yer hüzün / Gittiğin günle başladı senin güzün / Ḥâlâ aklımda senin güzel yüzün / Yakardı kalbimi iki çift sözün / Kimse bulamadı derdime bir çözüm / Yaptığım her şeyde bitkin, gönülsüzüm / Sen gittiğinden beri dünyaya küsüm / Nasıl gittin be iki gözüm / Şimdi anlıyorum sevenler ağlarmış / Seninle yaşadıklarımız küçük bir masalmış / Çok geç anladım senin sevgin de yalanmış / Allah belanı versin derdim ama Allahın'da kalmamış*"

ÖFKE BAZEN TATLIDIR

Geçenlerde keşke idam kaldırılmasaydı gibilerden bir yazı yazdım. Ali kızdı bana: "*Kendinle çelişiyorsun. Sen yıllar yılı idama karşı olmadın mı, idam ceza değil cinayettir diye yazılar yazmadın mı? Cezanın kurtarıcılığına mı inanıyorsun? Şimdi nereden çıktı bu idam kaldırılmasaydı görüşü?*" Ali haklıydı, kendimi savunmayı düşünmedim, haklısın dedim. Biraz da ne yalan söyleyeyim ufaktan savundum kendimi: "*Haklısın oğlum ama bazı şeyleri içim kaldırmıyor. Artık gazete okuyamaz oldum. Her gün sayısız cinayet haberi! En çok da sözde erkeklik cinayetleri... Pis adam kadının sahibi olarak görüyor kendini. Efendim eski karısıyla barışmak istemiş de kadın olmaz demiş. Al sana! Sen nasıl bana hayır dermişsin bakalım. Saplıyor kadının karnına bıçağı.*" Ali'yi inandıramadım. Bir fikri inanmadan savunuyorsanız karşınızdakini inandırmanız zordur. Zaten, olmaz ya, birileri çıkıp sorsa bana idamı yeniden koyalım mı diye, *aman deli misiniz*'den başka bir söz çıkmaz ağzımdan. Ama kim ne derse desin, insanların gönlüne göre cinayet işlemeyi alışkanlık edindiği bir toplumda yaşamak bana ağır geliyor.

Cinayetlerin çoğu cinsel sakatlıklardan ve onun temelindeki boş kafalılıktan kaynaklanıyor. Kadın dünyasıyla erkek dünyası kaskatı duvarlarla ayrılmışsa böyle şeyler kaçınılmaz olacaktır. Kadının yazgısını toplumsal ve iktisadi anlamda adamın yazgısına sıkı sıkıya bağlamışsınız. Adam taşıdığı eşek beyniyle kadının çok üstünde olduğuna inanıyor. Bir takım tuzu kuru kendini bilmezler de konuyu kadın hakları sorununa indirgeyerek rahatlamaya çalışıyorlar. İnsan olmanın değişmez bir yasası var: bilinç düzeyi düştükçe hayvanlık düzeyi yükselir, bilinç düzeyi yükseldikçe hayvanlık düzeyi düşer. Efendim vurdulu kırdılı diziler varmış, kanlı filmler varmış, insanlar onları görüp cinayete yöneliyorlarmış. Bu sokak ruhbilimciliği bana bir şey söylemiyor dostlarım. Biz de görüyoruz o bilinç bozmaya yönelik sözde yapıtları, biz de zaman oluyor öyle kanlı irinli şeyler izliyoruz, hatta yaşam koşulları gereği gün oluyor öfkelenip şu adamın beynini bir dağıtsam düşleri kuruyoruz ama kimsenin kılına dokunmuyoruz.

Sorun elbette öncelikle cinsellik sorunu değil aptallık sorunudur. Aptallık dediğimiz insanlık durumunun kökeninde de kör cahillik

yatar. İnsanlarımız birilerinin attığı oltayı bilinç yetersizliği nedeniyle hemen yem diye ısırıverirler. Bir ara Aziz Nesin'in besbelli çok düşünmeden söylediği bir söze takıldılar: yüzde bilmem kaçımız geri zekalıymış. Bu iyi oldu, geri zekalılar da içinde herkese kendini ileri zekalı görme atılganlığı geldi. Bir başkası çıktı, mahalle baskısı diye bir şey icat etti. Köşe yazarından gemi kaptanına, profesörden tuşucuya kadar herkes nedir ne değildir diye düşünmeden mahalle baskısı demeye başladı. Oysa yalnızca sağduyulu olduğu için her an kazıklanmaya yatkın olan halkımızın bu tür baskıları yapacak da bu tür baskılara pabuç bırakacak da bir yapıda olmadığı kesindir. Bütün bunların temelinde sayıları günden güne artan üniversitelere karşın cahilliğin günden güne daha da yaygınlaşması diye oldukça tehlikeli bir olgu yatıyor.

Kadının karnına yallah diye bıçağı saplayan adamla karısını ve çocuğunu ya da başka yakınlarını hız kurbanı yapan adamı birbirinden ayırabilecek misiniz? Hukuk bunları az da olsa ayırıyor olmalı ki yoluna gidecek yerde otobüs durağına dalıp şöyle bir anda üç beş kişiyi öbür dünyaya gönderiveren genç adam alnının akıyla kısa sürede baba evine dönüveriyor. Hukuka saygımız sonsuzdur ama biz her şeyden önce adaleti severiz, hukuku adalet için severiz. Kalıp sözlerle konuşmayı alışkanlık edinen gazeteci dostlarımız "*sinir krizleri geçirdi*" gibi, "*saniye saniye görüntülendi*" gibi belirlemelerin yanına bir de "*direksiyon hakimiyetini kaybetti*" sözünü eklediler. "*Şoförsen bas gazına*" sözü bu toplum insanının hıza nasıl baktığını pek güzel gösteriyor. Hele dümen egemenliğini yitiren kişi zavallı bir kamyon şöförü değil de falanca özel üniversitede herhangi bir mesleği edinmeye çalışan bir gençse acıma damarlarımız iyiden iyiye kabarıyor. Ölene değil de öldürene acıyan insanların çoğunlukta olduğu bir başka ülke var mıdır? İdam mı? O bir ceza olmaktan çok bir cinayettir. Hukuk adamı adam etme savındaysa idamla kimsenin adam olacağı yoktur. "*Seni adam ettik ve böyle tertemiz olmuş durumda öbür dünyaya yolluyoruz*" diye bir mantık mı var? Ama gencecik bir kızın böğrüne bıçağı saplayan adamı sakın bana vermeyin, onu kafamın içinde bin kere yüz bin kere ipe çekebilirim.

HALKLAR UYANMAZSA

Halklar genelde hoşnuttur. Gündelik yaşamı azçok kurtarmış olmak halk insanı için yeterlidir. Zaten inanç da bunu söyler her zaman: çok şey istemeyenler sonunda mutlu olacaklardır. Bilgelik dediğimiz şeyin özünde yetinmeyi bilmek denen o yüce erdem yok mudur? Gerçekte insanlar daha doğru bir yaşam için savaşmayı göze alamadıklarından böyle düşünürler ya da düşünür gibi yaparken bu sonuca varırlar. İnanç da öyle söylemiyor mu: asıl yaşam öbür dünyadaki yaşamdır, bu dünyada acılar çekerek iyi sınav vermiş insanı sarıp sarmalayacak olan o sonsuz yaşamdır. Bu gölge yaşamın bu geldigeçti yaşamın bu iğreti bu anlamsız bu yalnızca sınav anlamı taşıyan yaşamın hazlarına kapılanlar gerçek yaşamda tam anlamında mutsuz olacaklardır. Halklar genelde düşünmezler ve düşündükleri zaman da böyle düşünürler.

O yüzden onların öncüleri, önderleri, yol göstericileri vardır. Halkseverler her zaman halkın çok yüksek bir sezgigücü, çok sağlam bir kavrayışı olduğunu söylerler. Ancak bu gibi görüşler bir gerçekliği ortaya koymaktan çok bir dileği karşılar. Böyle bir görüşün içinde ince bir yakınma da yok değildir. Filozoflar genelde halkı kandırmanın kolay bir iş olduğunu gördükleri için toplumla ilgili kuramlarını ortaya koyarken halka güvenmekle halka güvenmemek arasında ikircikli olmuşlardır. Örneğin Rousseau yeni yaşam koşulları çerçevesinde bir yasa toplumu ya da bir sözleşme toplumu tasarısı geliştirirken halka güvenmek konusundaki tedirginliğini açık açık bildirmiştir. Halk böyle istiyor böyle olsun deyip çıkmak da kolay değil gerçekten. Felsefenin işi burada iyiden iyiye zordur: bir bölük insanın esenliğini amaçlayarak felsefe yapamazsınız, felsefe bütün insanı kucaklamayı öngördüğü ölçüde felsefedir. O bir yana, bir filozof şunu söyleyebilir mi: aman ne yaparlarsa yapsınlar, nasıl isterlerse öyle yaşasınlar, kendini düşünmeyeni biz mi düşüneceğiz?

Halkın kurulu düzenlerce en istenmeyen kesimi yaşamın doğru anlamına azçok ulaşmış kesimidir. Bu kesimin insanları en azından kimin ya da kimlerin adına neyi yaşamakta olduklarının bilincine ulaşmışlardır. Ancak onlar bu doğru bilinci yaygınlaştırmaya yöneldikleri ölçüde kurulu düzenin gözünde kuşkulu kişiler durumuna düştükleri gibi halkın da sevmediği insanlar olurlar. Bu insanların

önünde verimli bir yol vardır: halktan kopup doğruca kurulu düzenin mutlu kesimine katılmak. Bunun için önlerinde birçok olanak vardır. Bunu doğru bulmadıkları zaman ne camiye ne kiliseye yaranabilmiş olmanın biraz acı biraz gülünç gerçeğini yaşamak zorunda kalırlar ve toplumdışı bir konuma girerler. Böyle bir yaşamı seçmek verimsiz tarlada tohum olmak gibi bir şeydir. En verimli yol halk insanına yakın durup, onun diliyle hatta onun vurgularıyla konuşup öbür yanda ne gerekiyorsa onu yapmaktır yani kendi çıkarı için her koşula uyum göstermektir. Bunun için de onun kendisini ilgilendirmeyen şeylere burnunu sokmamak gibi bir alışkanlığı erkenden edinmesi gerekir. Kendini rüzgarın eline bıraktığın zaman uçurtma gibi bir anda göklerde süzüm süzüm süzülmeye başlarsın. Şaşar görenler: iki saniye önce buradaydı köftehor, ne zaman bulutlara yaklaştı?

Halklar hoşnuttur genelde. Hoşnut olmadıkları koşulları da gerçek bir başeğişle yapay bir bilgelik havasında yaşarlar. Ara sıra düş görerek ama gerçekte gelecekten doğru dürüst bir şey beklemeden yaşamak halk insanının iyileşmez alışkanlığıdır. Zoru yaşamaktansa birilerinin peşine takılıp gitmek, olanla yetinmeyi bilmek, mutluluğun biraz da yoksunluklarda olduğuna inanmak gerekir. Yetinmeyi bilmek en büyük erdemdir. Birileri kışkırtmazsa halklar durumlarından yakınmazlar. Olmadık bilerinin peşine takılıp ellerinde avuçlarında ne varsa yitirdikleri, canlarından oldukları da olur. Bir takım sözde değerlerin peşinde her şeyi gözden çıkarmaları istendiğinde hayır olmaz mı diyecekler? Genelde halkın durumu hep aynıdır. Burada da aynıdır başka yerde de aynıdır. Bugün şu anlamda biraz daha iyiyse yarın şu yönden olmadık biçimde kötü de olabilir. Dostoyevski'nin yoksul memur Makar Alekseyeviç'i gibi: "*Bakıyorsunuz bir gün durup dururken Makar Devuşkin'in şiirleri diye bir kitap çıkıveriyor. Ne dersiniz buna meleğim? Bunu nasıl karşılar neler düşünürdünüz?(..) Herkes beni görüp işte edebi yapıtlar yazarı şair Devuşkin diye fısıldamaya başladıkça ne hallere girerdim. Örneğin ayakkabılarımı ne yapardım o zaman? Hani laf aramızda anacığım ayakkabılarımın yüzü yamadan görünmez oldu, tabanlar da bazen pek kötü biçimde açılıveriyor.*"

Sağduyulu halkımızı çok seviyoruz. Ama onun yetinirliklerinden ya da hatta vurdumduymazlıklarından yakınmayı da kendimize hak görüyoruz.

Genel durumu şöyle özetleyebiliriz: herkesin bir fikri var ve kimse hoşnut değil. İnsanın olumsuz etkenleri yüzde yüz kendinden başka bir yerde araması bir ölçüde doğal karşılanmalı: kendini görmek başkasını görmekten her zaman daha zordur, ayrıca insan kendine katlanabilmek için kendi boşluklarını görmezden gelmek eğilimindedir. Asıl sorunları kalın örtüler altında gizlemeye yatkın bir kavrayışın sürekli yapay sorunlar yaratıp ilgiyi bunlar üzerine çekmesi yaşamı her adımda biraz daha güçleştiriyor. Çözülmemiş ve ertelenmiş sorunlar ya da geçici yöntemlerle çözümlenir gibi yapılmış sorunlar bir zaman sonra dallanıp budaklanmış olarak, yepyeni sorunlarla bütünleşmiş olarak karşımıza çıkıyor. Her durumda sağduyulu halkın dayanıklılığına güvenerek bugünü olduğu gibi yarına aktarmakla elde edebileceğimiz çok bir şey yok. Sorunları yüzeyden tartışan ya da tartışır gibi yapan ya da kendi çıkar hesapları çerçevesinde işine geldiği gibi yorumlayan yetersiz kimseler her şeyi her gün biraz daha bulandırıyorlar. Pencereler kapalı ışık gelmiyor. Hep aynı insanları karşımıza çıkarıyor birileri, o aynı insanlar bugün şurada yarın burada kırık plak gibi aynı şeyleri söylüyorlar.

Korkunç bir bilinç yetmezliğinin doğal sonuçlarını yaşıyoruz aslında. Oysa yıllardır ve yüzyıllardır yaşadığımız şeyler aydın bilincinin ne kadar önemli olduğunu bize derinden duyuruyor. Toplumsal bilincin üstüne çıkan ve elbette her adımda toplumsal bilinci yönlendirecek olan aydın bilinci *kendisi muhtacı himmet bir dede* görünümünde her gün biraz daha acınası bir biçimde eriyor. Yarım yamalak eğitilmiş insanların derme çatma yöntemlerle ve görünür görünmez ilişkilerle bilim adamı felsefe adamı sanat adamı meslek adamı siyaset adamı olabildiği yerde sağlıklı fikir üretiminin olabilmesi için mucizeler gerekir. Dinlerin öngördüğü mucizeler yaşamda da kendini gösterse ne iyi olurdu. Kulağımızı iyi açarsak yaşam bize şöyle diyecektir: dehalar bile bir yanı toplumsal ve öbür yanı kişisel çabaların ürünüdür, emek vermeden doğru dürüst insana yakışan hiçbir şey elde edemezsiniz. Yaşam toprak gibi verimlidir ama onu işlemeden ürün alamazsınız. Aydın geçinen kimsenin yetersizliklerini sıkı sıkı koruyarak kurulu düzenin sıcak kanatları altına sığınıp orada gününü gün etmesi çok kötü sonuçlar getirmiştir.

Herkesin bir fikri var ve kimse hoşnut değil. Kimse bunda benim suçum ne kadar ya da ilgisizlik payım ne kadar diye düşünmek istemiyor. Herkes başkalarını suçluyor. Herkes bir başka kesimi suçluyor bir başka kesimi eleştiriyor. Aydın dediğimiz insan enaz çabayla geldigeçti bilgiler üretmenin yollarını arıyor. Kimse okumuyor herkes biliyor. Üç tane yazı yazmış adam elli yıldır yazı yazan adama yazarlık öğretiyor, onun yazılarına virgüller koyuyor. Yaşama bilgiyle değil de kurnazlıkla yönelmek, onu kaba zekanın inceliklerini kullanarak anlamaya ve çözmeye çalışmak eski bir alışkanlık. Kitaplıkları bile olmayan bilim yuvalarının yetiştirdiği insan kitap gördüğünde şeytan görmüş gibi oluyor. Sergilerde satılan kitapların yüzde doksanı uydurma.

Düşünce üretimi engelleniyor izlenimi yaygındır ve büyük ölçüde doğrudur. Ama bu izlenim biraz da yanlış bir izlenimdir. Adama sorarlar: ne ürettin de neyi engellediler? Elbette engelliyorlar ve elbette engelleyecekler. Dünyanın her yerinde baştan beri böyle oldu bu. Onlar engelleyecekler sen üreteceksin. Koca bir toplumu herhangi insanların istemine bırakıp çıkabilir misin? Çıkamazsan yapacağın şey fikir üretmektir. Kapıdan atacaklar bacadan gireceksin. Ama sen ne yapıyorsun? Şuradan buradan hep kolay yollardan edindiğin olanaklarla gününü gün etmeye bakıyorsun. Bir bakıyoruz Bodrum'da rakıyla balığı buluşturmuşsun bir bakıyoruz Marmaris'de bir barda kafayı çekiyorsun. Bir bakıyoruz Ankara'da falanca meyhanedesin bir bakıyoruz İstanbul'un lüks "mekan"larından birinde "keyif" çatıyorsun ve tam bir yaşam ustası olarak üstün "performans sergiliyorsun" Yurdun her yerinden okey şıkırtıları yükseliyor: bu defa da kahvedesin. Tamam yap bunları gözümüz yok, ama hep böyle mi yaşayacaksın?

Herkesin fikri var ama kimse hoşnut değil dedik ya bu da doğru mu değil mi bilemiyorum. Belki de hoşnut herkes. Zaman zaman herkes hoşnutmuş gibi bir izlenim de alıyoruz. Fincancı katırlarını ürkütmeden yaşamak, alabildiğini alıp alamadığına aldırmamak, bir şeyler edinmek için her şeyi yapabilmek ama yetinmeyi de bilmek... Kısacası eğrisini doğrusuna denk getirerek yaşamak ve sözde aydın bilincini her zaman ayakta tutmak!

BENİM GİBİ DÜŞÜN

Bu toplumun insanları bir garip: herkes kendisi gibi düşünmenizi istiyor. Bir toplulukta size soru soran kişi belli bir yanıtı bekliyor sizden. Çünkü hazret kendi kendine ya da bir topluluk içinde bir doğruya bağsız koşulsuz ulaşmış ve çıkar yolu bulmuş olmanın huzuruna çoktan ermiştir. Kafasındaki kadim önyargının bir kere daha onanmasını beklemektedir. Siz ona onun beklediğinden çok daha başka bir yanıt verdiniz mi çok bozulur. Belirlenmiş ve kenara konmuş doğruların artık tartışılması değil de yalnızca onanması gerekmektedir. Siz onun önyargılarına ters düşen bir şey söylediğinizde o hakarete uğramış gibi olur. Bağlı bulunduğu topluluktan (sürü dememek için) derlediği ya da o topluluğun belirleyiciliğinde kendi kafasından icat ettiği doğrunun tartışılacak bir yanı olmadığına göre siz düpedüz yanlışı oynamaktasınız.

Oraya buraya gitmekten biraz da bunun için kaçıyorum. Bir kente gidiyorum, orada genç yaşlı her çeşit insanla karşılaşıyorum. En azından görevleri gereği okumaları gerekirken hiçbir biçimde okuma alışkanlığı edinememiş ama gene de aydın diye anılmakta olan bu insanlar kafalarında yalan yanlış inanç kalıplarıyla dolaşıyorlar. Papaz bile her söylediğine inanmazken bu sevimli insanların temelsiz doğrulara sıkı sıkı sarılmaları benim pek tersime gidiyor. Ezber bozan bir kişi olarak onları tedirgin ediyorum. Beni bir tür kargaşacı gibi ya da aykırı görünerek ilgi çekmeye çalışan biri gibi alıyorlar. Kendi görüşlerimi kendime saklamamı, ortak görüşlerden birini körü körüne benimsememi istiyorlar.

Geçenlerde bir Anadolu kentinde çok efendi ve son derece zarif bir genç öğretmen akşam yemeğinde beni biraz ağır eleştirdi. Gündüz onunla ve öğretmen arkadaşlarıyla bir konuda tartışmıştık. Bana şöyle dedi: "*Çok acımasız davrandınız bugün, insanlar çok üzüldüler, hatta biliyorsunuz bazıları çekip gitti.*" Gidenlere selam olsun! O toplantıda o genç insanlara düşündüklerimin ötesinde bir şey söylemediğimi anlatmaya çalıştım genç öğretmene. Bir arkadaşının benimle ilgili şu ahlakdışı görüşünü de iletti o arada: ben elbette bulunduğum yer gereği böyle düşünmek zorundaymışım. Bulunduğum hiçbir yer yok benim. Bugüne kadar başıma gelen her kötülük bulunduğum bir yer olmamasından geldi. Üyesi olduğum meslek örgütlerinin bile semtine

uğramadığımı, kapılarının önünden bile geçmediğimi bilenler bilir. Siyasetçilerle hiçbir yakınlığım olmadığını da. Kimselerle kolayından düğün kurup bayram edebilen biri değilim. Kargaşacı olmasam da aykırı olduğumu biliyorum. Aykırılığım siyasetle değil ahlaki kaygılarla ilgilidir.

İnsanlar gerçekliğin gözleminden fikre ulaşmak yerine köksüz fikirlerini çocuksu bir telaşla gerçekliğe yansıtmaya çalışıyorlar, bunu yaparken gerçekliğin koşullarını hesaba katmıyorlar. Ben de çok isterdim, keşke öyle bir şey olabilseydi: dileklerimiz gerçekliği doğrudan etkileyebilseydi, dileklerimizi kullanarak gerçekliği sonuna kadar koşullayabilseydik. Bizler öngörülerimizi duygusallığımızdan değil gerçekliğin bilgisinden türetmek zorundayız. Tuttuğunuz yol bana çıkmaz bir yol olarak görünüyor dediğimde o yolun çıkmaz bir yol olmasını gönülden istiyormuşum gibi garip duygulara kapılıyorlar. Soluğu yeten borazancıbaşı! Kapıdan daha büyük bir masayı kırmadan dışarıya çıkaramazsınız. Onlar sanıyorlar ki ben de kendileri gibi dileklerimi gerçeklik diye gösterme yolunu tutuyorum. Yaşam bizim bildiğimiz gibi eğip bükeceğimiz bir şey olsaydı onu bir vuruşta olmazsa iki vuruşta şuradan şuraya getirebilirdik. Ama olmuyor işte. Deneyenler hüsrana uğradılar hatta küçük düştüler, çok kötü aşağılandılar.

Yanlış anlaşılmasın, dünya yalnızca görüşlerini gerçekliğe yansıtarak rahatlayan bu çok iyi niyetli insanlardan kurulu değil. Burada ve başka yerlerde, Trakya'da ve İstanbul'da, alışılmış bir deyişle söylersek Edirne'den Ardahan'a kadar her yerde son derece gerçekçi son derece sağduyulu son derece öngörülü okuyan eden insanlar var. Bunlar düşünmeyi alışkanlık edinmiş insanlardır. Bazen bir ev kadınının belli bir bilinç yetkinliğine ulaşmış olması gereken bir meslek sahibinden daha sağlam düşündüğünü, bazen öğrenimini yarıda bırakmış bir kişinin yaşama çok daha düzgün çok daha tutarlı çok daha sağlıklı baktığını görüyoruz. Ama bu insanlar ne yazık ki azınlıkta. Çokları gündelik bilinçle en ciddi işleri yapabileceklerini en çetrefil sorunları çözebileceklerini en içinden çıkılmaz koşullara bir çırpıda çare bulabileceklerini düşünüyorlar. Düşünseler de olmuyor işte. Bilinç yetersizse bakış da görüş de yetersiz oluyor.

Her kişi kendisi gibi düşünmemizi istiyor. Kendisi düşünüyor olmasa da.

ÖRDEK AVI

Bundan yarım yüzyıl kadar önce ara sıra ama kış aylarında üç arkadaş gölde motorla kara ördek avına çıkardık. Teknenin önünde çiftesiyle Özcan ayakta dururdu. Kıçta Metin en zor işi yapar, motoru yönlendirirdi. Ben kocaman bir kepçeyle ortada otururdum. Benim işim vurulup suya düşen ördeği tekneye almaktı. Sanırım en kolay ve hem de en masum görünen görev benimkiydi. Epeyce kara ördek avlardık. Güneş bulutların arkasından çekilip karanlık basmaya başlayınca Özcan'ın evine giderdik. Teyzemiz on beş yirmi ördeği görünce pek de sevinmezdi. Kara ördeğin eti ağır olur. Bütünüyle tulum çıkarmak gerekir yani tüyleriyle birlikte derisini atmak gerekir. Sonra da etleri bir süre sirkede yatırmak gerekir. Bu ağır iş teyzemize düşerdi. Biz ördeklerin pişmesini beklerken iki kadeh bir şey içerek sohbete dalardık.

Onların dünyasıyla benim dünyam çok ayrıydı. Onlar sağcıydılar. Beni iflah olmaz biçimde aşırı solcu bildiklerinden hemen siyasi konulara girerlerdi. Pek yakında solun ülkeyi ele geçireceğini düşünüyorlardı. Ben böyle bir şeyin olabileceğini düşünmesem de neme gerek olmaz da demiyordum. Benim siyasal heyecanlarım yoktu. Ne olursa olsun ben gene doğruculuğumla her zaman olduğu gibi bir köşede yalnızlığımı yaşayacaktım. Onlar siyasi görüşlerini gelecekte kuracakları iş ilişkileri çerçevesinde geliştiriyorlardı. Benim gibi bakmıyorlardı dünyaya: para kazanmak iyi yaşamak istiyorlardı. Çok iyi arkadaşlardı ikisi de. Ben Kanada'dan dönünce beni de aralarına almak, kurdukları işte bana da bir yer vermek istediler. Olmazdı, ne yapsak uyuşamazdık. Nitekim öyle oldu. Sonra da beni hiç aramadılar. Ben aradığımda da yok dedirttiler. İnsanoğlu böyle ne yazık ki: ya kendi kalıbına uyduracak ya da dışlayacak. Her neyse! Benim burada amacım bu arkadaşları değil de ördek avını anlatmak ve bundan bir ders çıkarmamızı sağlamaktı. Ördek avını üstüne basa basa *Gece gelen eski dost* adlı romanımın bir yerinde ana çizgileriyle anlatmışımdır. Ana konu şuydu: düşmanı yanına çok yaklaştırmayacaksın, onu yanına çok yaklaştırdın mı avlandın gitti demektir.

Tekneyle göle açılırdık. Kara ördekler suyun yüzünde küme küme dururlardı. Ürküp kaçmaya hazırdılar. Onun için bizim gürültü patırtı etmeden onlara ağır ağır yaklaşmamız gerekirdi. En küçük bir

telaş topluluğun havalanması için yeterli olurdu. Ördeklerin başı havalandı mı öbürleri de hemen kanat çırpmaya başlarlardı. Bu yüzden Metin motoru belli bir hızda sürerdi. Biz ördeklere sanki biraz da dost gibi yaklaşırdık. Uzaktan bir tekne geliyor, hiç acele etmeden geliyor, demek ki bunların bizimle işi yok. Böyle seziyor olmalıydı ördekler. Belli bir uzaklığa kadar yol alınca birden motoru son hızla sürünün üzerine doğru sürmek gerekiyordu. O zaman ördekler şaşkınlıkla oraya buraya kaçmaya çalışırken Özcan tüfeğini ateşliyordu. Daha sonra ben suya düşen ördeği ya da ördekleri kepçeyle topluyordum.

Ördeklerin sonuna kadar doğal ve tertemiz dünyalarında domuzluktan iz yoktur. Onlar bizden kaçarken içgüdüsel bir tepkiyle davranırlar. O yüzden ördekler de ördeklerin başı da aman düşmanı yanımıza yaklaştırmayalım gibilerden bir kaygı içinde değildir. Ördek ne ki ne kadar düşünsün! Motorun daha güçlüyse üç yerine beş ördek düşürürsün. Bu bana insan yaşamıyla ilgili bir takım görüşler esinlediğinde çok gençtim. Yirmili yaşlarımdayım. Ama her ördek avına çıkışımızda şu ördeklerin aklı olsa da biraz erken davransalar diye geçirirdim içimden. Benimki garip bir çelişkiydi, belki de bir çeşit çocukça ikiyüzlülüktü. İlkin, ördekleri vuran ben değildim ya. İkincisi, onlar da biraz uyanık olsalardı ve daha motorun sesini duyar duymaz havalansalardı. Üçüncüsü, dünya böyleydi işte, güçlü güçsüzün etini yiyerek yaşayacaktı.

Özel yaşamımda da hep bunu gördüm. Masum gelişler dostça yönelişler sıcak sevgiler güven uyandıran tutumlar ve arkasından yavaş yavaş kıskaca alma çabaları. Onun için dostlarım, dostlarınızı iyi seçin, düşmanı yanınıza çok yaklaştırmayın. Unutmayın ki bunlar alıcı kurtlardır, dünyanın en temiz en arı en sevimli varlığı gibi gelirler. Her şey sizi ele geçirmek ve kullanmak için düzenlenmiştir. Siyasetten aşka kadar her alanda ben bu garip ikiyüzlülüklerle karşılaştım. Bana bazen dostlarım neden yapayalnız yaşadığımı ve neden çok az kişiyle görüştüğümü sorarlar. Ben de derim ki benim bu yaşam biçimim kimseleri suçlu düşürmemek kaygısıyla ilgilidir. Hele aşkta iyiden iyiye berbat bir durum vardır: o sevimli yumuşaklıkların altında bir ayağına yer edip sizi avucu içine alma telaşı vardır ki deli eder insanı.

MASADA BEŞ KİŞİYDİLER

Masada beş kişiydiler, bir de ben vardım altı. Dördünü yeni tanıyordum, biri çok eski arkadaşımdı. Biri epeyce gençti, kalanının yaşları bana yakındı. Benimle görüşmek istemişlerdi. Amaçları felsefe konuşmaktı. Felsefede çok oyalanmayıp hemen siyasete geçtiler. Siyaseti pek sevmesem de ortama uymak zorundaydım. Ülkenin geleceğinden kaygılıydılar. Belli bir kesimin görüşlerini yansıtıyorlardı. Söyledikleri yıllardır dinlediğimiz şeylerdi. Kendilerini ileri bir yerde ve elbette doğru yolda görüyorlardı. Yanlış olan daha çok inanç temelinde iş görmek isteyen cahil kitlelerdi. Bu kitleler ülkeyi uçuruma sürüklüyorlardı. Bu durumda bir şeyler yapmak gerekirdi. Özellikle Anadolu geriliğin kaynağıydı. Bu kaynak sürekli olumsuzluklar üretecekti ve bir gün kendimizi istemediğimiz koşulların içinde bulacaktık.

Ben durumun o kadar korkunç olmadığını söyledim. Bir kere Anadolu'yu ve özellikle tabandaki insanları tanımıyorlardı. Anadolu da İstanbul gibiydi. Asıl sorun geri kalmış güçlerin egemenliği sorunu değildi, asıl sorun ileri sandığımız güçlerin yetersizliğiydi. Bize kötülükler gelse gelse kendi yetersizliklerimizden gelirdi. Türkiye kocaman bir tembelhaneydi ve bu tembelhanede insanların okuma alışkanlığı yoktu. Düşünce üretmek açısından en etkin olması gereken kurumlardan bile horultular yükseliyordu. İnsanlar kendilerine göre kolay yaşamanın yollarını bulmuşlardı. Bu durumda kendilerini aydın sayanlar iyilikler üreterek değil de hep bir şeylerden yakınarak görevlerini bihakkın yerine getirdiklerini sanıyorlardı. Onlar üst bir yerde oldukları duygusunu öncelikle elden bırakmalıydılar. Benim bu görüşlerim onları tedirgin etti.

Evet, arkadaşlar benim bu görüşlerime büyük tepki gösterdiler. Ben hayal geziyordum, olanlardan haberim yoktu. Tehlikeli bir iyimserlik içindeydim. Bir gün uyandığımda çok geç olacaktı. Onlara göre tehlike karşı konulmaz bir fırtına gibi güçlü geliyordu ve dinden başka bir şey bilmeyen kesimlerden yukarılara yükseliyordu. Şu uygar dünyada insanın düşünce yaşamını inanç temelinde kurması ve eylemlerini ona göre düzenlemesi çok kötüydü. Önünde sonunda cahil kitleler inanç etkenini kullanarak ülkeye tam anlamında geri bir düzen getirmeyi başaracaklardı. Önümüzde bir İran örneği vardı.

Kısacası bir şeyler yapmak gerekiyordu. Yarın çok geç olabilirdi. O zaman dizimizi dövmenin de bir anlamı kalmazdı.

Şöyle dedim: "*Hemen bir şeyler yapmak gerekir diyorsunuz. Madem öyle ne duruyorsunuz? Geç kalmadan davranın. Ben hiçbir zaman toplumların öyle bir vuruşta yön ya da nitelik değiştirecek yapılar olduğuna inanmadım. Tersine, bir toplumu şu ya da bu biçime sokmaya kalkarsanız onu parçalarsınız. Bunu deneyenler oldu, hep birlikte yaşayıp pek güzel gördük. İnsanlar mutsuz olduklarıyla kaldılar. Ölümler acılar derin yaralar ne çabuk unutuldu? Bir şey kazanmadığımız gibi eldekileri de kaçırdık. Ne mi yapmak gerekir? Değer üretmek gerekir. Bu ne demektir? Kültür alanlarını etkin kılmak gerekir. Felsefeniz acınacak durumdaysa, bilim dünyası uyku dünyası olduysa, sanatı 'Estetik de neymiş!' diyen insanlar temsil ediyorsa geri güçlerin egemenliği bir kaçınılmazlık olur. Ülkeyi tanımıyorsunuz. Anadolu'yu bilmiyorsunuz. Anadolu bugün bir aydın zenginliği yaşıyor. Ben sırt çantamla her karış toprağımızı dolaşıp duruyorum, gittiğim yerlerde insan tanıyorum, konuşmalar yapıyorum. Tabanın ağırlığını çekecek aydın toplulukları yeterince oluşmuştur. Ne var ki kültür düzeyinde büyük öncüler diyebileceğimiz insanlar yok. Yukarıya doğru çıkıldıkça ikiyüzlülükler yetersizlikler tembellikler büyük boyutlara ulaşıyor. Falanca üniversitede falanca bilim adamının yazdığı falanca kitabı okuduktan sonra dünyam değişti diyebiliyor musunuz? Diyemiyorsunuz. Yok mahalle baskısıymış yok bilmem neymiş! Kısacası tehlikenin kaynağını başkalarında değil kendinizde arayın. Kendinizi üst bir yerde görüyorsunuz ama değilsiniz. Bu ülke kitap okumayan aydınlar ülkesidir. Kitap okumayan aydın olur mu demeyin. Dünyanın hiçbir yerinde olmaz ama burada olur. Yaşamı biraz da akışına bırakın, madem ona gerçek anlamda güç veremiyorsunuz...*"

Biliyorum bana çok kızdılar. Gece boyu benimle işi şakaya vurup alay ettiler: "*Akışına bırakalım öyle mi?*" Evet, akışına bırakın. Lisede bir derste felsefe öğretmenimiz çok çalıştığını söyleyen ve hiçbir şey bilmeyen sevimli bir arkadaşımıza "*Yahu sen bir de çalışma bakalım, bir de öyle deneyelim*" demişti. Bence bazı aydınlarımızın da tarih bilmeden, toplumbilimle bir yakınlık kurmadan, felsefenin kapısını bile çalmadan ülkeyi kurtarmaya kalkması bana hep bunu hatırlatır. Keşke bazı aydınlarımız ülke sorunlarına burunlarını hiç sokmasalardı. Belki her şey biraz daha güzel olurdu o zaman.

İYİMSERLİK KÖTÜMSERLİK

Çocukluğumdan beri iyimserimdir. Yaşamaktan korkmam, belki de iyimser oluşum bu yüzdendir. Ne kadar çok acı çekmiş olursam olayım, ne kadar çok ihanet görmüş olursam olayım kötümserliğe düşmem. Zaman zaman benim de kötümserliğin kıyısından döndüğüm olmuştur. Ama kötümserliğe düşüp kapıyı içerden kapadığım olmamıştır. Ben kendimi iyi tanıyorsam bu böyledir. İnançlı kişiler iyimserliğin Tanrı'dan kötümserliğin insandan geldiğini düşünürler. Bilemem. Ben o kadar derin görebilen biri değilim. Benim için metafizik düşünce hiçbir zaman ayakları yere basan tasarımların ötesine geçmez. Ben gökler metafiziğine değil yeryüzü metafiziğine inanırım. Düş görmeye inanırım tasarlamaya inanırım bulup çıkarmaya inanırım olasılıkları sezmeye inanırım. Gerçekte tam anlamında iyimserlik de tam anlamında kötümserlik de bir bilinçsel tutarsızlığın ürünüdür. Ağzı ayrık bir iyimserliğin kapkara bir kötümserlikten daha yapıcı olduğunu kim söyleyebilir. Gözünü seveyim gerçekçiliğin. Kötünün kötüsü var duygusu da iyinin iyisi var duygusu da insanı olmadık yollara saptırır. Kaplanı yarattı diye kızma Tanrı'ya, kaplanı kanatlı yaratmadı diye teşekkür et ona. Böyle düşünmüş eskiler. Gene de kanatsız kaplanın önünden kaçabilene ne mutlu!

Kötümserlere şöyle bir öneride bulunabiliriz: "*İçini ne zaman karanlıklar basarsa şöyle çevir gözlerini dünyaya, çocukların güzel yüzlerine bak, ağaçlara bak, çiçeklere bak, kuşlara bak. Geçmekte olan kışa gelmekte olan ilkyaza bak. O zaman nasıl bir dünyada yaşadığını, seni nelerin beklediğini daha iyi anlayacaksın.*" Yalnız güzele değil çirkine bakarak da kötümserlikten kurtulabiliriz. Olumsuzdan olumluyu derlemektir bu. Şair bunun için sevgilisine Gazali'yi okumasını öneriyordu. Neden olmasın! Belki de en önemlisi şudur: neye bakarsak bakalım doğru görmeye çalışmalıyız, o zaman içimizi karanlıklar basmaz. İyisiyle kötüsüyle eşsiz bir dünyada yaşadığımıza inanmalıyız. Voltaire Leibniz'i doğru dürüst tanımamakla birlikte onun iyimserliğiyle kendine göre alay ediyordu ama dünya nimetlerine el uzatmakta Leibniz'den çok daha istekli, çok daha tutkuluydu.

Kötümserliğin bir nedeni de olanı biteni kısa erimde değerlendirmek gibi bir yanlışa düşmektir. Aceleciyiz çoğumuz. Özellikle bilinç yetmezliği çekenler çocuklar gibidirler, hemen elde etmek

isterler. Sevgiliyi elden kaçırmamak için onu çeşitli oyunlarla nikah dairesine sokmaya çalışanlar bir de bakarlar ki kuş uçup gitmiş. Ne acelen vardı kardeş, biraz bekleyemez miydin? "*Devrim hemen şimdi...*"gibi çocuklukları yakın geçmişte toplumca az yaşamadık. Zamana bırakmayı bilmiyoruz çoğumuz. Evet, bilincimizin yetersizliği ölçüsünde aceleciyiz. Zamanın her şeyi yerli yerine oturtacağına inanmayanlar en küçük bir sıkıntıda kötümserlik belirtileri gösterirler: yüzleri kararır bakışları bulanır omuzları düşer... Oysa bekleyin biraz ne aceleniz var! Yalan söyleyerek dolap çevirerek onu bunu kandırarak yakası açılmadık masallar uydurarak sizi üzen, ayağınıza karpuz kabuğu koyan kişinin zavallılığı kesinlikle bugün değil ama kesinlikle yarın ortaya çıkacaktır. "*Ben bir şeyleri yitirdikten sonra çıksa ne olur çıkmasa ne olur!*" mu diyorsunuz? Demeyin. Siz bir şey yitirmediniz. Siz bilginizle onurunuzla dürüstlüğünüzle katlanmayı bilişinizle dimdik ayaktasınız. O çöküyor ama, her gün biraz daha tükeniyor. Tükenirken en yakınlarından başlayarak başka birilerini de tüketiyor. Kendisi çok küçük olduğu için kendi gözünde küçük düşmese de insanların gözünde hiçleşiyor. Bu defa onun için üzülüyorsunuz, insan nasıl olur da böyle küçülebilir diye.

Yalanlarla dolanlarla ayakta durmaya çalışanlar bir zaman sonra ellerinde avuçlarında insan olmak adına hiçbir şey olmadığını gördüklerinde kötümser olacaklardır dostlarım. Doğa yasaları üzerine kurulmuş olan insan olma yasaları üstünden atlayıp geçebileceğimiz şeyler değildir. İnsan olmak isteyen kişi insanın yani doğanın yasalarına uyacaktır. Kısa yollar vardır elbet ama onlar her zaman tehlikelerle doludur: kısa yoldan giderken önümüze bir kanatlı kaplan çıkabilir. İnsan olmanın yolları dardır uzundur ve güvenlidir. Tilkiyle tilki olmaya kalkanlar insanla insan olmaya kalktıklarında ellerinin kollarının bağlandığını görürler. Önemli olan insan olmanın gereklerine uymaktır, ayakları yere basan bir iyimserlikte varlığını sürdürmenin tek yolu budur. Biz ne dersek diyelim *kısa yol*'cular bu yöntemlerini elden bırakmayacaklar ve her zaman kötümserlikle biten bir akışın öznesi olacaklar. Kötümserlik deyip geçmeyelim. Bir kere onun kapısından girdik mi bir daha kolay kolay geri dönemeyiz.

SOYLULUK NEDİR?

Deha her zaman soyludur diye düşünür koca Balzac. Dehanın ölçülü özenli ağırbaşlı anlayışlı olduğunu söylemek ister. Soylu terimi bize her zaman güzel şeyleri duyurmaz. Gün olmuş devran dönmüş, kendini bilen insanlar soylu kesimin soysuzluklarından nefret etmişlerdir. Balzac da elbet tarihsel anlamdaki soyluluktan sözetmek istemiyordu. Gerçekte kendisi soyluluğu çoktan geride bırakmış bir dönemin insanıydı. Onun özellikle geçmişe dönük duran bakışları belki de geride kalmış bir şeyleri, soyluluk gibi bir şeyleri arıyordu. Yaşadığı dönem artık soyluluğun yerine para kazanmayı koymuş bir dönemdi. Yeniçağ'ın hemen başlarında ya da hatta Ortaçağ'ın üçüncü evresinde Geç Ortaçağ'da ortaya çıkan bu paracı eğilim XIX. yüzyılda yaşama iyiden iyiye ağırlığını koymuştur. Balzac'ın o günün Fransa'sına getirdiği ağır eleştiriler artık para kazanmaktan başka bir şey düşünmeyen insanların varlığından yakınmaydı büyük ölçüde. İnsanlar bu yüzyılda basite değer vermeyen ve Yeniçağ öncesinin "onur" kavramını öne çıkaran bir Cyrano de Bergerac yaratmışlarsa ve onu heyecanla izlemişlerse bunun bu yönde bir anlamı olmalıdır. O zaman insanlar XVII. yüzyılda yaşamış bir kişilikten, Cyrano de Bergerac'dan dünyaya sevgiden ve onurdan başka bir şeye önem vermemek için gelmiş bir tiyatro kahramanı yaratmışlarsa bunun bu yönde bir anlamı olmalıdır.

Bu çerçevede Antisthenes'in M.Ö. IV. yüzyılda "*Soylu insan erdemli insandır*" demesi de soyluluğu çok özel bir değer olarak görmemiz için bir dayanak oluşturuyor. Bundan soylu sınıfının bütün insanları erdemlidir gibi bir sonuç çıkarmak isteyene en başta o sınıfın insanları gülerler. İnsanı soylu kılan öncelikle davranışlardır. Bu elbette en hafif ya da en basit anlamında terbiyeli olmak ve bunu davranışlarında yaşamak anlamı taşır. Biz zaman zaman dostlarımızla konuşurken şöyle deriz: "*Kimse ahlaklı olmak zorunda değil ama herkes terbiyeli olmak zorunda.*" Sözü tersten anlamak gibi kötü bir alışkanlığı olanlar bundan şu sonucu çıkaracaklardır: "*Önemli olan terbiyeli olmaktır, ahlaklı olmak ya da olmamak önemli değildir.*" Olur mu öyle şey! Ahlaklı olmak da terbiyeli olmak kadar önemlidir. Ancak ahlaki sorumluluk tek kişiliktir: ahlakdışı davrandığımız zaman kınanmaktan cezalandırılmaya kadar çeşitli yaptırımlarla

yüzyüze gelebiliriz. Bu durum bizi bağlayan bir durumdur. Ahlakdışı bir davranışımız öncelikle bize zarar verir. Ahlakdışı davranmakla yakınlarımızı utandırdığımız da olur. Ahlakdışı bir davranışı kimseye belli etmeden yapmayı başarırsak her şey son derece kolaydır.

Terbiyesizlik doğrudan doğruya başkası'na yöneliktir. Terbiyedışı bir davranış karşısında bizler kendimizi aşağılanmış duyarız. Karşınızdakiyle konuşurken ayaklarınızı masaya dayayıp tabanlarınızı ona doğru çevirdiğinizde karşınızdaki adamı adam yerine koymamış olursunuz. "*Efendim, benim bu davranışım düpedüz içtenliğimden geliyor. Necabettin benim çocukluk arkadaşım. Biz onunla gün olmuş sille tokat kavga etmişiz, gün olmuş birlikte donla denize girmişiz...*" Terbiyesizliğe geçirilen kılıflar bazen çok incedir, hafif bir ışık vurduğunda arkasını gösteriverir. Soylu ruh seçici ve zorlayıcıdır, en önce de kendini zorlar. Rüzgara göre eğilip bükülmeyi kendine yediremez ve kaba bir kuralcı olmayı düşünmemekle birlikte tutarlılığını her zaman korur. Ondan ödün vermesini bekleyemezsiniz, ikiyüzlü olmasını da bekleyemezsiniz, çıkarı için değerlerinden vazgeçmesini de bekleyemezsiniz.

Soylu kişi yanlış yapmaz mı? Yapmaz olur mu hiç! Her kişi yanlışını kendi bilinç koşulları çerçevesinde yaşar. Bir insan ne kadarsa yanlışı da o kadardır. El arabasıyla kömür taşıyan bir kişinin yapacağı kaza bir uçak pilotunun yapacağı kazadan çok daha az yıkıcıdır. Soylu bir kişinin bir gece yarısı işten yorgun dönüp karısının yatağına gireceği yerde yanlışlıkla baldızının yanına uzanabileceğini düşünebilir misiniz? Soylu bir kişinin kendisinden ayrılmak isteyen kadını "*Seni kimseye yar etmem*" dedikten sonra öldürüp kör testereyle baş gövde kol ve bacaklar olmak üzere altıya böleceğini aklınıza getirebilir misiniz? Demek ki sevgili dostlarım soyluluk dediğimiz şey bir ruh yüceliğinden başka bir şey değildir ki elbet öncelikle eğitimle ve eğitimin daha doğal bir biçimi olan görgüyle ilgilidir. Çevrenize şöyle bir bakın, bir tane bile yanlış yapan insan bulabilecek misiniz? Pekiyi kimse yanlış yapmıyor da bunca yanlış nereden geliyor diyeceksiniz? Yanlış yapan yok, çünkü kimse yanlışını benimsemiyor, kimse ben yanlış yaptım demek inceliğini gösteremiyor. Kimse özür dilemediği gibi çokları yanlışlarını da sonuna kadar savunmaktan geri kalmıyorlar. Birine çıkıp sen şöyle şöyle bir yanlış yaptın deyin de bakalım size neler yapıyor. Terliği ayağından çıkardığı gibi...

KOLAYA KAÇMAK

Dingin denizlerde herkesin kaptanlık taslaması kolaydır. Önemli olan deli denizlerde kaptan olabilmektir. Bizim atalarımız da "*Alçacık eşeğe herkes biner*" demiştir. Dünya kolaylıklar dünyası değil güçlükler dünyasıdır. Kolaya kaçanlar değişimi göze almadan olanla yetinirler. Değişimin koşullarını yüklenmek hiç de kolay değildir. Gerçekte alabildiğine zor da değildir, biraz çabayı göze almak yeter. Belli bir çabayı göze alırsak biraz öncenin güç olanı şimdinin kolay olanı olacaktır. "*Her şey kolay olmadan önce güçtü*" der bir atasözü. Bunu matematikle başı hoş olanlar çok iyi bilirler. Ben onlardan biri olmasam da bunun böyle olduğunu biliyorum. İnsanlar genelde kolay yoldan gitmek dururken güç yolları izlemek istemezler. Çocuk matematik defterinin karşısında uyuklar. Biri ona sorunun nasıl çözüleceğini gösterdiğinde çocuk işin pek de korkulası olmadığını anlayacaktır.

İnsan güç olana uzun süre katlanamaz, güç olanı önünde sonunda kolay kılmak isteyecektir. Çünkü insan ancak belli bir güçlüğü kaldırabilir, onu da ancak bir süre kaldırabilir. Ne yapıp yapıp güç olanı kolaya dönüştürmek gerekir. Ağır işlerde çalışanlar güç olanı kolaya dönüştürememenin sıkıntısını çekerler. Bir süre sonra ruh ve beden yorgunluk belirtileri gösterir. Biraz sonra da ya önce ruh sonra beden ya önce beden sonra ruh ya da her ikisi birden iflas bayrağını çeker. Biraz daha dayanmak zorundayım görüşü sağlam bir görüş değildir. Biraz daha dayanmak zorunda değilsin. Adam Kars'dan yola çıkıyor, İstanbul'a gidecek, saatlerce hiç durmadan otomobil sürüyor. İstanbul'a yüz kilometre kala kendisi karısı kızı oğlu kaynanası sizlere ömür. Bu ne demektir? Güç olanın sınırlarını zorlamak demektir.

İnsan kendi ruh ve beden gücünü kötüye kullanmamalı. Bunun için neyi ne kadar kaldırabileceğimizi bilmeliyiz. Kendine güvenmenin verileri sağlam değilse, gerekçeleri belirgin değilse işler pek kötü sarpa sarabilir. Kendine güvenmek öncelikle kendini bilmeyi gerektirir. Horatius şöyle diyordu: "*Ustan arınmış kaba güç kendi ağırlığıyla yere yıkılır.*" İnsanın kendine güvenini usun ölçütlerine vurması çok önemlidir. Kendimize boşuna güvenmemiz bize zarar vermekle kalmaz başkalarına da zarar verir. Güçlü olmak istenir bir

şeydir ama olağanın ötesinde güçlü olmak olacak şey değildir. Güçsüzlerin güçlülerden daha çok ezildiği doğrudur, ancak kendine boş boş güvenmenin de bir anlamı yoktur. "*Çarşıda kurt derisinden çok kuzu derisi satılır*" der bir bulgar atasözü.

Kurt örneği de kuzu örneği de insan yaşamını açıklamak konusunda pek uygun değildir. İnsan dünyası en azından olması gerektiği biçimiyle kurtların da kuzuların da olmadığı bir dünya olmalıdır. Gerçekler bugün bunun böyle olmadığını bize bildiriyor. Aşkta da siyasette de başka alanlarda da büyük bir yıkışma var. İnsanoğlu egemen olma konusunda pek istekli. Bu yüzden çok zaman kolay yolları seçiyor. Güçlükleri yenmek için en iyi yollardan biri hile hurda yoludur. Kurnazlıkla elde etmek varken yani kolay yollardan sağlamak varken ne diye güç yollardan yürüyelim? Tilki kuyruğundan belli olur, insanın k··rnazını nesinden anlayacaksınız? İşte en zor sorulardan biri budur dostlarım. Keşke tilkinin kuyruğu gibi kurnaz insanın da bir belirteni olsaydı. Sıradan insan bazı şeyleri yapabilen bazı şeyleri yapamayan insandır. Kurnazın insanüstü bir gücü olduğunu sanmamız hiç de temelsiz değildir. Siz ensenizi göremezsiniz ama kurnaz ensesini de görür. Ne olursa olsun kurnazlık yolu kolay yoldur. Ensesini görür ama önündekini göremez.

Önemli olan güçlükleri aşmak ve güç şeyleri kolay kılmaktır. Ama us yolundan başka bir yol bu iş için uygun değildir. Dünyanın en güçlü silahıdır us. Onunla insanüstü olmayan her yolu açabilirsiniz hatta insanüstü görünen yolları da açabilirsiniz. Güç olanla başa çıkabilecek tek güç usun gücüdür. Hayvanlar güçlükleri aşmak için doğadan getirdikleri güçlerini kullanırlar. Bu güçlerin çoğu ya da hemen tümü kaba güçlerdir. İnsanoğlu güçlükleri aşmak için gene doğadan getirdiği ama doğanın üstünde bir etki alanı oluşturan usunu kullanır. Kurnazlar da öyle yapar demeyin. Kurnazların usu bir insanın usundan çok bir tilkinin içgüdülerini andırır. Usun sağlayacağı çözüm insana yaraşır tek çözümdür. Ama gerektiğinden çok isteyenler çok zaman usun verimiyle yetinmeyi düşünmezler. O zaman ustan daha başka bir us gerekir. O ustan daha başka bir us da kurnazın sözde usudur. Siz bugüne kadar hep iyi şeyler edinmiş bir kurnaz gördünüz mü? Ben görmedim. Elbet bu biraz da bizim iyi şeylerden ne anladığımıza bağlıdır.

ÇALIŞMAYAN YEMEMELİ Mİ?

Aziz Paulus "*Çalışmak istemeyen yememeli*" demişti. Bunu zaman zaman "*Çalışmayan yememeli*" gibi söylerler. O durumda işsizler yememeli gibi bir anlam çıkar. Çalışmayan başkadır çalışmak istemeyen başkadır. Birçok insan çalışmayı sevmez, çalışmak zorunda olduğu için çalışır. Çalışmayı sevenlere ne mutlu! Hele bir de yaptığı işi severse insan... Çokları yaptıkları işten hoşnut değildir. Kolay işler vardır pırıltılı işler vardır büyük kazanç sağlayan işler vardır az para getiren işler vardır. Kolay ve verimli işleri kim sevmez? Ama çok genç yaşınızda benim gibi bazı sevimsiz işlerde çalışmak zorunda kaldıysanız iş dendi mi saçlarınız diken diken olabilir. Akşamüstü okuldan çıkıyorsunuz, herkes evinin yolunu tutarken siz o yorgunlukla işe gidiyorsunuz. Yaptığınız da üç kuruş paraya muhasebeci katipliği gibi sevimsiz bir iş. Ya da sabah sekizde dükkanı açıyorsunuz, ayakta tam on iki saat boyunca bir yandan çığırtkanlık yapıyorsunuz bir yandan dükkanı çekip çeviriyorsunuz. Ücret: haftada altmış lira. Örnek diye söylüyorum, geçmişimden yakınmak için söylemiyorum. Geçmişinden yakınan insanlardan hiç hoşlanmam dostlarım.

Aisopos masallarından birinde "*Çalışmak insanlar için hazinedir*" der. İyi para kazanıyorsa öyledir demeyin sakın. İyi para ya da kötü para, işinizi seviyorsanız sizden zengini yoktur. Yaşama tutunabilmek için yaptığım bir takım sevimsiz işlerden bile sevinç payı çıkarmışımdır. Başta çekiniyordum, çok geçmeden açıldım. "*Gel bayan gel, terlikler on iki buçuk, yağma gitti, sen de gel sen de al!*" diye bas bas bağırdığımda Kapalıçarşı sarsılırdı. Sonra sonra bir takım garip engellerle karşılaşmış ve daha başka sevimsiz işler de yapmış olsam hoşnuttum. Ben ansiklopedicilik gibi anlamsız ve verimsiz bir işi bile en azından kendime zehir etmeden yaptım. Öğretmenlikte karşı karşıya geldiğim sayısız çirkinliğe karşın mutluydum. Yaptığım işlerin daha sevindirici işler olmasını isterdim. Kolay değildi bu. Toplumumuzdaki insan gerçeği sizin bütün iyimserliklerinizi bir vuruşta hiçe indirgeyebilecek özellikler taşır. Ben gene de yılmadım. Yazarlıkta yüzyüze geldiğim sevimsiz ilişkiler de yıldırmadı beni. Latinlerin dediği gibi ben çalışmayı bir çeşit ibadet saydım.

Çalışmayı sevmeyenlerin ne büyük sıkıntılar çektiğini gördüm. Sevdiğim bir yakınım dar da sayabileceğiniz pek dar da sayamaya-

cağınız olanaklarını kullanarak hemen hemen hiç çalışmadı, kendini tütünde ve alkolde tüketip genç denebilecek bir yaşta aramızdan ayrıldı. "*Şu dünyada iki dayanağım var, biri alkol biri sigara, bana o iki şeyi yasaklıyorlar, ben onlarsız nasıl yaşarım?*" diyordu. Gerçekten onlarsız yaşayamadı. Kısacası, insanı insan yapan, insana insan olduğunu duyuran tek şey çalışmaktır dostlarım. İnsan alın teri dökerek insan oluyor, insan alın teri dökerek mutlu oluyor. İngilizlerin ünlü şairi William Blake "*Arının hüzünlenecek vakti yoktur*" diyordu. Bizim şairlerimizin son kırk yılda yazdıkları şiirlerde istemediğiniz kadar hüzün vardır. Köftehor şiir yazmak adına her şeyi birbirine karıştırıp sevimsiz bir söz salatası elde ederken hüzün'ü ne yapıp yapar bir yere sıkıştırıverir.

"*Hasat topraktan çok emeğin ürünüdür*" der İspanyollar. Toprağın kendi başına yani işlenmeden verdikleri insanın ne işine yarayacak! Yarar sorunu bir yana, çalışmak dediğimiz şey insana hazların en büyüğünü verir. Bana zaman zaman birileri şöyle derler: "*Şu dünyada çalışmaktan başka bir şey yapmadın. Yazık koca bir ömrü masa başında geçirdin? Yeter artık yapacağını yaptın. Artık hırslarını bırak bir yana, dinlen biraz!*" Beni hırslı sananlara gülerim. Çocuk bahçede koşup oynarken neyse ben masamın ya da bilgisayarımın başında oyum. Ve bilirim ki yalnız çalışan insanlar kötülük düşünmezler. Çalışmadan bir şeyler ya da daha doğrusu büyük şeyler elde etmek isteyen insanların kafalarında kötülük tilkileri hüzün içinde dolanıp dururlar. Çalışmak bütün kötülükleri uzaklaştırır bizden. Bugün gazetelerimizin her sütununda bir başka cinayet rüşvet hırsızlık taciz tecavüz haberi varsa bu bizim çalışmakla nasıl yüzeysel ve bozuk ilişkiler içinde olduğumuzu gösterir. İşsizlikten yalnız umutsuzluk doğmaz her türlü kötülük doğar.

Şu yaşıma kadar en iyi dostum Çalışmak oldu. Hastanede ölümle yıkışan yakınlarımın başını beklerken, onların üstünü değiştirirken, altını temizlerken, acısını dindirmeye çalışırken bir yandan da işimi yaptım. Oturup kara kara düşünsem daha mı iyiydi? Arıysanız bal vereceksiniz, otlar ve çiçekler arasında öyle salak salak dolaşmakla sıkıntıdan başka bir şey elde edemezsiniz. Aylak adam şeytanın eline düşmüş adamdır. Şeytan onu en olmadık yerlere sürükler. Bu yüzden devletin en büyük yükümlülüğü iş alanları açmak ve kurumlarda yaygınlaşmış olan tembelliği önleyici tasarılar geliştirmektir.

İBRAHİM'İN BİR SABAHI

İbrahim yediye doğru uyandı, işsizliğin bütün dinginliğiyle yatakta elli dakika kadar döndü durdu. Sekize on kala kalktı, elini yüzünü yıkadı, gazete ve ekmek almaya gitti. Birkaç yıldır "Gülüm Market" olmuş olan "Tokat İtimat Bakkaliyesi"nden iki gazete ve bir tava ekmeği aldı. Tava ekmeği bir on günün içinde çay tabağı ekmeği denebilecek kadar küçülmüştü. Bunun nedenini dükkandaki ilgililerden birine sorduysa da bir yanıt alamadı. Çayını içmeden önce gazetelere göz atmak en büyük zevkiydi. Tanımadığı ve yaşamında hiçbir ağırlığı olmayan insanların toplumsal ve iktisadi durumlarıyla ve daha çok "aşk" ilişkileriyle ilgili bir takım bilgiler almak İbrahim'in hoşuna gidiyordu. O gün de bu anlamda her iki gazetede dolu dolu bilgiler vardı. İbrahim yayları çıkmış olan koltuğa kuruldu ve gazetelerine daldı. Mutlu bir olay olmuş, dizi oyunculuğunun en seçkin adlarından Cemilcan Gürcan (asıl adı Necabettin Cemil Taktak) Cihangir'de bir manavdan alışveriş yaparken sevgilisiyle görüntülenmişti. Yakalandığını anlayınca sevgilisini manavda bırakıp kaçmıştı. Sevgilisi Tuğçe Canakan da onun ardından seğirtmişti.

Mehmet Ali Çelik günler sonra ilk olarak objektiflere takılmıştı. Kaçmaya çalışırken tökezlemiş, son anda düşmekten kurtulmuştu. Çiçek Babacan gazeteci adaylığından sunuculuğa yükselmişti. Herkes onun sunuculukta ne kadar başarılı olduğunu konuşuyordu. Fransızların ünlü sunucusu Giselle Blanche'ın hık demiş burnundan düşmüştü Çiçek. Canım benim! Gizem Sezgin evlendikten sonra da erkeksiliğini koruduğunu, asla kadınsı bir tip olmadığını söylüyordu. İkinci sayfada cinsellik tartışmaları yapan Gülsüm Gönder bugün iç gıcıklayan bir yazı yazmayı düşünmemiş, ancak zengin kadınların yoksul kadınlardan daha çok ayrılmaya yatkın olduğu konusunu heyecan verici bir dille işlemişti. Bu arada sağlıklı yaşam için haftada iki defa düzenli seks yapmanın gerekli olduğunu yazıyordu. İbrahim "*Kendi kendimize bir şeyler yapıyoruz ama pek düzenli olmuyor*" diye söylendi.

İbrahim o ara çayı demledi, dünden kalan beyaz peynir parçasını ve taze ekmeği getirip sofraya koydu. Gene gazetelere daldı. Önce *acımasız bir biçimde* karısını öldüren adamın fotoğrafına dalıp gitti ve demek ki acımalı bir biçimde de insan karısını öldürebiliyor diye

düşündü. Eskişehir'de bir kuyumcuda çalışan Salih Maraş kıskançlık nedeniyle on sekiz yıllık eşi Fadime Gülsen Maraş'ı demir çubukla başına vura vura öldürmüştü. Polis yirmi santim boyundaki balkon demirine hemen el koymuş ve vakit geçirmeden soruşturmaya başlamıştı. Salih Maraş karısını öldürdükten sonra çok büyük bir rahatlık duyduğunu söylüyordu. Kayınbabasına kızan Süleyman Sami Şeker de karısı Gülmelek Şeker'i tabancayla bacağından tek kurşunla yaralamış, karısının yeğeni Asım Çekici'yi de üç kurşunla öldürmüştü.

İbrahim kahvaltıdan sonra daha ciddi sayfalara geçti. İktisat sayfalarında bilir bilmez uzun süre oyalanırdı, belki orada adı geçen ve fotoğrafı basılan büyük ve zengin insanlara özendiğinden belki de yalnızca iktisadi yaşamın çok önemli olduğuna inandığından bu sayfalardan vazgeçemezdi. Pek bir şey anlamasa da iktisat sayfalarını okumayı pek sever, o sayfalarda öğrendiği bazı terimleri ve deyimleri anlamlarını iyi bilmese de kırk yılda bir hemşerileriyle bir araya geldiğinde kullanırdı. "Reel sektör" sözünü de bu sayfalardan kapmıştı. "Reel"in ve "sektör"ün ne olduğunu bilmese de "reel sektör" sözü ona bir şeyler anlatıyordu. Reel sektörün korunması gerektiğini zaman zaman arkadaşlarına anlatırken yüzü sararır elleri titrerdi. Bir ara iktisat okumayı da düşünmüş, sonunda askere gitmiş ve hiçbir şey okuyamadan "düz lise" diplomasıyla ortada kalmıştı. Askerlik dönüşü bir kıza gönlünü kaptırmış, kız bunun çulsuz olduğunu öğrenince ağlaya ağlaya özürler dileyip kaçmıştı. Hısım akrabadan bilen bilmeyen onun okumaya zaten eğilimli olmadığını, yoksuldan hiçbir şey ummayan vicdanlı ve yufka yürekli öğretmenlerin desteğiyle lisenin arka kapısından çıktığını söylerlerdi. İbrahim gazetenin dokuzuncu sayfasında okuduğu şu haberle sevince boğuldu: şu günler otomobillerde altı bin liraya varan indirimler var. Ne güzel, az parası olanlar da böylece otomobil sahibi olabileceklerdi. Tüketici finansman şirketi CSL'nin bol bol kredi dağıtacağını öğrenince sevinci bir kat daha arttı. "*İstanbul mağazaları Arapların gözbebeği*" haberi onu daha da sevindirdi. "*Arap hacıları buralara gelip bol bol para harcasın ki bu toplum zenginleşsin*" diye düşündü. On ikiye doğru işsiz arkadaşlarıyla buluşmak üzere evden ayrıldı.

ÖNÜNÜ GÖREMEYENLER

Burnunun önünü göremeyecek kadar bilinç eksikliği çekenler çok kolay fikir üretirler. Bilmediği sokağı tarif edecek kadar rahat insanların dünyasında yaşıyoruz. İlk sokaktan sağa dön, hemen oracıkta! Oracıkta ama ara ki bulasın. İnsanın kendine güvenmesi sağlam dayanakları varsa güzel bir şeydir yoksa rezillikten başka bir şey değildir. Aklı başında olmayan insanın işi zordur. Aklı başında adamı eleştirebilirsiniz, onu herhangi bir yanlışı üzerine uyarabilirsiniz. Aklı yetersiz adamı uyarın da bakın neler oluyor. Böyle bir şey yapmak düşman kazanmaktan başka işe yaramaz. Kafa geriledikçe eleştirilme hoşgörüsü de eleştirme istemi de çok aza iner. Beyimiz eksiksiz insandır, siz onu nasıl eleştirirmişsiniz! Kafası eksik olanlar yeterince soyutlama yapamadıkları için ayrıntıları göremezler uzak nedenleri göremezler olasının alanını göremezler. O durumda kendilerini de göremezler. Kendini bilen adam öncelikle gerçekliğin temel bilincine ulaşmaya çalışır. Hangi çağda yaşadığını bilmeyeceksin ama her şeyi bileceksin. Bu elbette olacak şey değildir.

İnsan yaşamını belirleyen nedenler yüzeydeki değil temeldeki nedenlerdir, en belirleyici nedenler onlardır. Onları görebilmek için belli bir kültür düzeyine ulaşmış olmak gerekir. Görü kazanmak dediğimiz şey öyle kendiliğinden olacak bir şey değildir. Genel olarak insanlar keskin bir kavrayışa ulaşma konusunda istekli olmadıkları gibi böyle bir yetkinlik durumunun kendilerini kaba toplumsallıktan kurtarıp tehlikeli yollara atacağını düşünürler. Bilmemek bilmekten her zaman daha iyidir, daha yararlıdır, en azından zararsızdır. Bilenlerin başına gelenleri gördükçe insanlar kuytulara kaçmaya çalışırlar. Aman beni kimse görmesin, kimsenin ilgisini çekmeyeyim, şuracıkta bildiğimiz gibi yaşayıp gidiyoruz, çok şükür neyimiz eksik. Edilgin insan tipi gündelik bilincin dar olanakları içinde mutludur, mutsuz da olsa mutludur. Evet, nice eksiğimiz var, yoksunluklarımız var, buna bağlı olarak çeşitli korkularımız var, ama öte yandan tenceremiz kaynıyor... Her şey dönüp dolaşıp kaynayan tencereye yanan sobaya eski ama temiz gömleğe indirgeniverir. O çiğ balıktan yemezsek ölmeyiz ya! İnsanın beslenmeyle ve üremeyle sınırlandığı yer hiç de güzel bir yer değildir. Kapalı kapılar arkasında yiyelim ve çoğalalım.

Sorun yoksul olmak ya da zengin olmak sorunu değildir. Sorun

tam anlamında insan olmayı isteyip istememek sorunudur. Kendini bilen insan değerler açısından yoksullukla zenginlik arasında büyük bir ayrım olmadığını, hatta zengin olma koşullarının bazen insanın yetkinleşmesini önleyici özellikleri olduğunu bilir. Sorun yiyerek ve çoğalarak yaşamak dediğimiz kör kuyuya düşmemek sorunudur. Zengin de olsak yoksul da olsak kendi insanlığımızdan ve başkalarının insanlığından sorumluyuz. İnsan olmanın temel koşulu sürekli bir çabayla bilincini geliştirmek ve her gün biraz daha yetkinleşen bir bilinçle biraz daha insan olmaya çalışmak ve insan olmanın önüne çıkan her türlü engeli ortadan kaldırmak için çaba göstermektir. Bunun için öncelikle gereksinimleri gereklilik boyutlarından daha öteye götürmemek gibi bir yükümlülüğümüz vardır. Kendini geliştirme yolunda canını dişine takmış olan insanın dokuz paltoya yirmi pantolona on iki cekete kırk ayakkabıya gereksinimi yoktur, böyle bir zenginlik önünde sonunda insanın gelişimini engelleyecektir. Dış dünyayla uğraşan insan kendiyle ilgilenmek istemeyen insandır.

Kimseye verimli yaşam yolunda elbette bir lokma bir hırka formülünü öneremeyiz. Kuru ekmek ye, musluk suyu iç, kendini geliştir, insanlığı düşün. Böyle bir yaşamın verimli olmayacağı kesindir. Ama insanlar gereksinimler yaratma ve bu gereksinimleri karşılama çabası içinde bir şeyler elde etmeye çalışırken yitip gidiyorlar. Bırakın kendilerini geliştirmeyi, bırakın insanların biraz daha insan olması için katkıda bulunmayı, sözde kendilerini adadıkları çocuklarının bile gerçek anlamda insan olmaları için ne yapmaları gerektiğini düşünmüyorlar. Çocuklarına olan görevlerini yapmış olmak için onları çok zaman paraya boğmakla yetiniyorlar. Çocuklar da büyüdüklerinde aynı şeyi yapıyorlar. Çünkü açık açık söylemeseler de, öncelikle kendilerini düşünmek gibi ilkesel bir tutumları bir alışkanlıkları var. O zaman ne oluyor? Olduğu yerde dönüp duruyor yaşam. Bugünün bilincini dünün bilincinden daha ileri görmemizi sağlayacak dayanaklarımız çokça olmadığı gibi sık sık yarınımız ne olacak duygularına düşüyoruz. İnsan yüce değerlerin yani estetik değerlerin ve ahlak değerlerinin hazzını yaşamayı her şeyin ötesinde önemseyebilseydi çok daha güzel bir dünyamız olurdu. Bugün tüm pırıltılı görünümlerine karşın verimsiz bir yaşam tutturmuş gidiyoruz ve gerçek değerlerle değil düzmece değerlerle yaşamayı alışkanlık edinmiş olmanın dinginliği içindeyiz.

AYNEN ÖYLE!

Geçen yıl iyiden iyiye soğuk bir kış günü uzak bir Anadolu kıyı kasabasında bir toplantıya hazırlanırken arkadaşlarla sohbet ediyorduk. Ben insanların tembelliklerini kolayından dile yansıtmakta olduklarını söyledim. Kafalar uyuşukluktan daraldıkça kalıp sözlerle konuşmayı yeğliyoruz. "Performans" sözcüğünü dilimize pelesenk ettik, çok yaşasın spor yazarı dostlarımız, bunda onların büyük payı var, pekçok anlamı bu çilekeş sözcüğün içine sığdırıveriyorlar. Çok kötü tınlayan bu garip sözcük birçok anlama geliyor sayelerinde. İyilikten kötülüğe, başarıdan başarısızlığa, yeteneklilikten yeteneksizliğe, düzenlilikten düzensizliğe, isteklilikten isteksizliğe kadar sayısız anlama denk geliyor, hamam nalını gibi. Biz bunları konuşurken Amazonlar döneminden kalma genç ve görgülü bir "bayan" arkada bir yerlerden öfkeyle fırladı geldi, beni dövecekti neredeyse, kendini tanıtma gereği duymadan bana çıkıştı: "*Evet efendim, performans diye bir şey var, var ki ben performans uzmanıyım!*" Bunu der demez çekti gitti. Yanıt almayı bile düşünmemişti, o kadar sağlam güveniyordu kendine. Bizim sorunumuz "performans"la değildi, "performans" bir örnekti. Bizim sorunumuz zihin tembelliğiydi.

Şimdi birileriyle konuşmaktan korkuyorum. Bu görgülü "bayan" bana saldırdı diye değil, biri ben bir şeyler söylerken bu basmakalıp deyimlerden birini kullanacak ve benim sinirlerimi bozacak diye. Son günlerde bu durum başıma gelmedi dersem yalan olur. Adam ya da "bayan" bir şey soruyor, ben de gerçekten merak ediyordur diye sorduğu şeyi yanıtlamaya çalışıyorum. Birden kafama balyozla vurur gibi "aynen öyle" deyip çıkıveriyor. Bana sorarken neydi eğilimi bilemiyorum ama beni dinlemediği kesin. İşte bizler zaman zaman eğitim denen karmaşadan yakınırken bunun için, bu gibi şeyler için tedirgindik. Bilinç bozulmalarının doğrudan dile yansıdığını biliyorduk. Şimdi yalnız çok genç insanların değil benim yaşıtım olan insanların bile ne konuştuğunu anlamakta güçlük çekiyorum. Konuşmada sözcükler birbirine giriyor, söz karmakarışık bir ses yumağına dönüşüyor. Efendim? Başlıyor dostumuz yeniden anlatmaya. Ama konuşurken enaz çabayı kullanmakta dirençli görünüyor.

Kültür düzeyi düştükçe acılı görünümlerle karşılaşıyoruz. Geçenlerde bir toplantıda dinleyici durumundaki genç insanlar üzerime

saldırmaya kalktılar. İnançla felsefeyi birbirine karıştırıp güzel bir renkli hamur yapmamı istiyorlardı. Bunu bulamayınca öfkelendiler. Benimle birlikte konuşan iki arkadaşım durup durup gizemli bir hava içinde iki ellerini zaman zaman havaya kaldırarak inanca gönderme yapıyorlardı. Onlar adına çok üzüldüm. İkisi de "profesör" unvanı taşıyordu. Beni en çok üzen, gencecik bir kız çocuğunun açığımı yakalamış olmanın heyecanıyla bas bas bağırması oldu: "*Bu sizin görüşleriniz pozitivizme girer.*" Bu garip çocuk belli ki kendisine verilen yalan yanlış eğitimin kör ışığında bilime dayalı düşünceyi bir suç gibi değerlendiriyordu. "*Haklısın, doğru görmüşsün, ben bir pozitivistim, benim safsatayla işim yok, ben felsefe adamıyım, beni ilgilendiren düşünce aydınlık düşüncedir. Bu topraklar üzerinde cumhuriyeti kuranlar da bu düşüncelerin ışığında emek harcadılar.*" Böyle dedim ona, o daha başka bir şey söylemedi, çünkü o sırada başka saldıranlar vardı, belki bir daha ona sıra gelmeyecekti. Bu olanların Ankara'da olması ayrıca acı verdi bana. Yıllar önce bir toplantıda esip savuran bir profesör bey "*Ben pozitivizm diye bir şey tanımıyorum*" deyince ben kabalığımı ele alıp dinleyici sırasından "*Sen zaten felsefe de bilmezsin*" demiştim. Bunu öfkemden söylemedim. Gerçekten mantık dışında bir şey bilmez, felsefeyi adam yerine koymazdı. Bir takım garip işaretlerle yıllardır oynayıp duruyordu.

Siz siz olun genç kardeşlerim, her türlü görüşe saygı gösterin ve bu iyi bu kötü ayrımı yapmadan düşünce tarihi boyunca ortaya konmuş olan bütün öğretilerin en azından temel özelliklerini bilin. Her düşünceyi kendinize yakın bulmanız gerekmiyor ama her düşünceye saygılı olmanız gerekiyor. Bir düşünceye yönelirken kuşkuculuğu elden bırakmamak bir zorunluluktur. Biz doğruyu bulmuş bulunuyoruz, kalanı bizi ilgilendirmez duygusu bilgi açısından olduğu kadar ahlak açısından da son derece sakıncalıdır. Bir ara bu kafayla solculuk yapanların nasıl sert kayalara takıldıklarını hepimiz biliyoruz. Bilgiye yönelirken işinize geleni bu yana işinize gelmeyeni öbür yana ayırırsanız kendinize de topluma da kötülük etmiş olursunuz. Tek doğru düşünce vardır o da benim düşüncemdir demeye alışırsanız önce kendinize olan saygınızı sonra insanlığa olan güveninizi yitirirsiniz.

SOL YANIMDA YARAM VAR

Bu ülkenin sol yanı inmelidir. Bunda bu ülke aydınının beceriksizliği ve yetersizliği kadar birilerinin kıyıcılığı belirleyici olmuştur. "*Solumuz çok güçlü aslında, sol partilerin ve sol derneklerin sayısı azımsanmayacak ölçülerdedir*" diyebilirsiniz. Toplumsal davranışlarda nicelik çok önemsense de nitelikten daha önemli değildir. Durağan koşullarda toplumsal değer şu formülü doğrulayacak biçimde gerçekleşir: 1+1+1+1+1=1. Buna matematik artış değil matematik hiçleşme demek daha doğru olur. Kaldı ki eşitten sonraki 1'in de gerçek anlamda 1'e karşılık olduğu tartışmalıdır. Bu formüle göre bir bütünde bir araya gelerek toparlanma çabaları hiçbir sonuç vermez. Önemli olan fikir üretmektir, tasarı geliştirmek ve tasarıyı eyleme ya da uygulamaya götürmektir. Önceki toparlanmaların hiçbiri toparlanma değildi aslında. Neydi? Kolayın yeniden denenmesiydi. Yeni kalıp sözler bulmak, aklı başında görünen ama kurulu düzen açısından zararsız diye bilinen bir avuç insanı bir araya getirerek bir topluluk oluşturmak, bu topluluğun içine şifalıdır diye bir ölçü ya da iki ölçü kadın eklemek, zenginlik adına kimi kalk gidelim kimi halt etme otur yerinde diyen insanları buluşturmak ve al sana siyasal oluşum deyip çıkmak kendini bilen insanlar için akla zarar bir durumdur.

Otuz kırk yıl boyunca insanla ilgili hiçbir amaca hizmet etmeden, olanlara kılını kıpırdatmadan profesör sıfatıyla gazeteci sıfatıyla sendikacı sıfatıyla ya da bir başka sıfatla bir yere çöreklenip kaldıktan sonra gelip siyasete oturmanın topluma ne yararı olabilir ki? Siyasal oluşumların tarihi biraz eski olmalıdır yani kökü çok öncelere dayanmalıdır ama değişik süreçler boyunca sağlam bir gelenek oluşturulamadıysa eskimişliğin de büyük bir karşılığı yoktur. Geçen defa olmadı, haydi hep birlikte yeniden toparlanalım. İyi ama bu yeniyi de o eskilerle ya da onların benzerleriyle mi kuracaksanız? Elbet öyle olacak, gökten ya da bilgisayardan insan indirecek değiliz ya. O durumda devşirme yöntemiyle bir araya getirdiğiniz insanların niteliğine bir göz atmaz mısınız?

Umut güzeldir, ne var ki uzun süre umut olarak kalan umutlar ağır umutsuzluklara yol açar. Umut sıradan heyecanlarla ve geldigeçti heveslerle değil de sağlam öngörülerle kurulabildiyse umuttur. Umut varsayım gibidir, beklemeyi sevmez, kısa zamanda çürür, az zamanda

kokuşmaya başlar. O zaman acele yeni bir umut yaratmanız gerekecektir. Gün gelir siz bir umut taciri olarak anılırsınız. Otuz kere umut verdiyseniz ve bunlardan birini bile gerçekleştirmediyseniz sizden umudu keserler. Tarih attığını vuramamış değerlerle doludur. Unutulmuş edebiyat adamları, unutulmuş filozoflar, unutulmuş siyasetçiler... Geçenlerde bir kitabı karıştırırken bu yaşa kadar adını duymadığım bir filozofun varlığını keşfettim. Psellos 1018'de doğmuş, 1080'de ölmüş. Devlet yazmanı olmuş. Üç yıl boyunca bir manastıra kapatmış kendini. Hıristiyan felsefesini yunan felsefesinin yetkinleşmiş biçimi sayıyormuş, iki yüz yirmi beş tane kitap yazmış. Sonuçta çok bir şey yok. Onu bir zaman sonra son birkaç felsefe tarihi kitabından da silecekler, görürsünüz.

Bir gelenek oluşturamadan bir köşede varlığını sürdürmüş bir siyasal devinim tutmaz. Yetersiz ve hatta çağırıldığı için gelmiş insanlarla kurulan, herkesi aynı anda hoşnut etmek adına kurulan bir devinim tutmaz. Toplumsal ve daha çok da evrensel koşullar gereği fincancı katırlarını ürkütmeden varlığını sürdürmek zorunda olan, bu arada hiç gereği yokken bir çıkarcılar topluluğunu kendinde barındıran, gerçekçi görünmekle birlikte duygusallığı öne çıkarma alışkanlığını elden bırakmayan bir devinim tutmaz. Ortaya koyduğu ya da koyar gibi yaptığı amaçları nasıl gerçekleştireceğini bilmeyen bir devinim tutmaz.

Bu ülkenin sol yanı inmelidir. Bu ülke bir yarı aydınlar ülkesi olmaktan çıkıp gerçek anlamda aydın yetiştiren bir ülke durumuna gelmeden bu işler rayına oturmaz dostlarım. İnsanlar birilerine bir şeyleri benimsetmek için değil de doğruları ortaya çıkarmak için tartışmayı öğrenmeden, insanlar kendilerinden başka birilerine de güvenmeyi bir yaşamsal zorunluluk olarak görmeden, insanlar sürü ahlakından kurtulup gerçek insan ahlakı edinmeyi öngörmeden bu işler bir yere varmaz. Kadın ve erkek ayrımı sürdükçe, erkek sırf erkek olduğu için üstün olduğuna inandıkça, kadınlar kendilerini iki cinsten biri değil de ikinci cins olarak gördükçe ve buna göre bir takım erkeksi kadınların etkisinde saçmaladıkça, bütün bunlara karşın yüzlerce binlerce kadın bir yandan sopa yiyip bir yandan öldürüldükçe bu böyle gider. Rüşvetin, bıçak parası almanın, vergi kaçırmanın, özel ilişkilerle bir yerleri ele geçirmenin, kolaycılığın, tefeciliğin, muhbirliğin, tembelliğin, kapkaççılığın, slogancılığın, iş bitiriciliğin, riyanın ve tabasbusun sürdüğü yerde bu iş bu kadar olur dostlarım.

GEÇ KALMADAN

Biz yaşını başını almış olanlar bazı şeyleri geride bırakmış olmaya alışmak zorundayız. Umudun sınırlarını boşuna zorlamayı düşünmeden her yaşın bir güzelliği var ilkesi çerçevesinde kalan yaşamımızı dinginlik içinde sürdürmek düşer bize. İkinci yaşam mı demeli buna? Neden olmasın. Adı ne olursa olsun, ikinci olsun sonuncu olsun, yaşam yaşamdır. Bizim için en kötüsü ya da en çirkini gençleri kıskanmak olur. Daha onların yaşanacak çok zamanı var duygusu kendini bilen adama yakışır mı? Biraz uzun biraz kısa, herkes belli bir süre yaşıyor işte. Yazık olan yaşamlar erkenden bitmiş ya da doğru dürüst yaşanmamış yaşamlardır. İki yaşında bir çocuğun bir otomobil kazasında ölümü kadar acı bir ölüm var mıdır? Bizim gibi yaşadığını yaşamış insanların bir gün bu dünyadan ayrılmasında insanı tedirgin edecek bir şey yok. Bizler tam bir dinginlik içinde sonumuza hazırlanmalıyız. Doğadan gelen doğaya dönecektir. Yaşam açgözlüsü olmak ancak kendini bilmez insanların işi olabilir. Can veremeyenler, ne olursa olsun biraz daha yaşamak isteyenler gerçekte gülünç ederler kendilerini. Ölümden korkan insanın zavallılığı kadar kötü bir zavallılık var mı? "*Bize bir zevk-i tahattur kaldı*" diyen şairi iyi anlamalıyız. "*Kamildir o insan ki yaşar hatıralarla / Bir başka kerem beklemez artık gelecekten.*"

Kaygılarım azaldı yaşlandıkça. İlgilerim de azaldı ne yalan söyleyeyim. Korkularım hiçe indi neredeyse. Şimdi benim düşüncem şu kitabı bitirebilecek miyim gibi sıradan sorunlarla ilgili. Bitmese ne olur sanki! Bitmemiş ilk kitap benim kitabım olacakmış gibi. Bir tasarı geliştiriyorsunuz, onu belli bir zaman diliminde gerçekleştiriyorsunuz, o sıra yeni bir tasarı oluşuyor. Bu iş bir yerde bitecek. Azraili kandırmaya çalışırken gülünç düşmek olmaz mı dur daha işlerimi bitiremedim çığlıkları atmak. Adam daha ne kadar bekleyecek kapıda. Yetmiş yetmez seksen olsun, seksen yetmez doksan olsun derken doğanın sabrını taşırmak var. Şimdi zaman bizim için çok daha değerli. Genç yaşlarımızda zaman bu kadar değerli değildi. En kolay harcayabildiğimiz şeydi zaman. Şimdi birkaç dakikanın birkaç saniyenin bile özel bir önemi var.

Ve şimdi zaman çok daha hızlı akıyor. Zaman geçtikçe ölümü daha yakın duyuyorum kendime, ölüm duygusu bir dost sıcaklığıyla

içimi dolduruyor. Düğün gibi bir şey bence. Doğum nasıl bir iyilikse ölüm de öyle bir iyiliktir. Bir şeyler bitecek. Ne bir şeyleri, her şey bitecek. Mutlak bir dinlenme durumuna geçeceğiz. Hele benim İkinci Dünya Savaşı'ndan kalma yorgun ruhum ve bedenim ılık bir uykuda sonsuzluğu uyuyacak. Çamurlu sokaklar çarpık çurpuk evler omuz vurup geçenler yılışanlar bağırtılar arabalar söylevler saysısızlıklar cinayet haberleri ve daha pekçok şey bitecek. Artık kimseyi düşünmeyeceğiz. Birilerinin gidip bir kıyı köyünde balıkçılık yapmak düşleri de bitecek. Kentin en "mutena" semtinde bir ev edinmek düşleri de bitecek. Benim öyle düşlerim hiç olmadı neyse. Yapamadıklarımızı ikide bir aklımıza getirip dizimizi dövmek gibi yakışıksız tutumlarımız da son bulacak. Hırslar bitecek yarışlar bitecek. Koca bir hiçlik kalacak geride.

Ölüm korkusu diye bir şey bilmediğimi söylediğim zaman birilerinin bıyık altından güldüğünü görüyorum zaman zaman. Bıyık altından gülme ya da sırıtma terbiyesizliği eskiden pek yaralardı beni. Şimdi bende yalnızca acıma duygusu uyandırıyor. Düzeysiz insanların kendileri için bir tür düzey belirleme çabasıdır bu. Bıyık altından gülmekle yani sizi ince ince alaya almakla büyüklük duygularını karşılamış olurlar. Evet, ben ne zaman ölümden korkmadığımı, çünkü ölüm diye somut bir şeyin olmadığını söylesem birileri küçümsemeye kalkar beni. Çünkü onlar yaşamaktan korkuyorlar. Yaşamamış insanlar ölümden çok korkarlar. Yaşamamış derken içip içip nara atmamış, zengin sofralarında saatler geçirmemiş, gerektiğinde su gibi para harcamamış adamlardan sözetmek istemiyorum. Onlar yaşayan değil yaşadığını sanan insanlardır. Nedir yaşamak? Gerçek anlamda yaşamak insan olmanın güzelliklerini ölümsüzlük düzeyinde tadabilmiş olmaktır, duyguda ve düşüncede en yüksek sevinçlere ulaşabilmiş olmaktır. Yaşamak derken bunu söylemek istiyorum.

Zaman hızla akıyor. Ben yalnız çalışmalarımı düşünüyorum. Bu arada yaşamın benim için varolan güzelliklerini yaşamaktan geri kalmıyorum. Sanırım ileri yaşlarda duyulabilecek en güzel duygu kimseyi kandırmamış, kimseye kötülük etmemiş, yalanlarla dolanlarla başkalarının dünyasını karartmamış yani lekesiz kalmış olma duygusudur. Ruhumuzda en küçük bir leke yoksa dostlarım yaşamak da ölmek de kolaydır bizim için.

KÜÇÜK SORUNLAR

Küçük sorunları tartışmakla geçiyor günlerimiz. Toplumun her kesiminde küçük sorunlar tartışılıyor. Bunlara küçük sorunlar mı demek daha doğru yoksa eti budu olmayan sorunlar mı? İkisi aynı kapıya çıkar. Biri bir kuyuya bir taş atıyor, birileri hemen o sorunun üstüne saldırıyor. Hele işin içine doğru dürüst tartışılmamış bir takım manevi değerler de katılınca ya da sokulunca ortalık iyice toz duman. Düşünmeyenlerin düşünenlerden daha çok fikri var. Birileri değerlerimizi bilir bilmez korumaya kalkıyor. Sonunda olacak olan oluyor, işe düşünce dünyasının gerçek sahipleri olan profesörler karışıyor. Onlar da olmasa yandık. Ne çok şey biliyorlar. Bunlardan biri ciddi ciddi harem ağasının görevlerini anlatıyordu geçenlerde, eliyle koymuş gibi haremi tanıtlıyordu. Siz harem deyip geçin daha, orasının o dönemde gerçek bir okul olduğunu bugüne kadar öğrenmiş miydiniz? Yalan! Sahi bilmiyor muydunuz? Haremde ne gibi bir bilgi üretimi yapılırdı, doğrusu ben de bilmiyorum. Ama orası bir okul olduğuna göre elbet bir şeyler öğretiliyordu. Amcamızdan ne güzel bilgiler kaptık. Sanırdık ki harem ağası gerçekten haremin ağasıdır. Meğer zavallı adam haremin kapısını beklermiş, oncağızı içeriye bile almazlarmış. Vah canım! Sen koskoca bir haremin ağası olacaksın ve efendime söyleyeyim haremin eşiğinden giremeyeceksin, bu olmadı işte. Ben olsam yıkarım ortalığı. Belli ki o iri yarı yaratığın oradan kaçıp gitme hakkı da yok. Tarih yazmayı hiç sevmemiş, tarihin ne olup ne olmadığı konusunda enine boyuna düşünmemiş, bu yönde düşünenleri kuşkuyla karşılamış insanların toplumunda gene de tarihsel bilgilerin ve tarihsel duyarlılıkların olması insanın gözlerini yaşartıyor.

Geçmiş yaşama kaba ölçülerde meraklı kişiler toplumsal heyecanlarının da etkisiyle kendiliklerinden tarihsel bilgiler üretiyorlar. Ah ne güzel olurdu, bize öyle geliyor olan her şey doğru olsaydı. Bir başka deyişle insan bilgiyi aramak zorunda olmasaydı da kafasının içinde rahatça buluverseydi. Bazıları buluyor ama. Nereden biliyorsun sorusunu sormanıza elvermeyen bir tehdit havası içinde bildiklerini ya da bilir gibi yaptıklarını size bir güzel benimsetmek istiyorlar. Bu arada sakın ola ki onlara tarihle ilgili somut sorular sormayasınız. Örneğin Karlofça antlaşmasının bu topraklarda yaşayan insanlar için ne gibi sonuçlar doğurduğunu sakın sormayın. Karşınızdaki *kendiliğinden*

tarihçi kişinin buna ne gibi bir yanıt vereceğini bilemezsiniz. O bir bilim adamı ya da bilgi adamı güzelliğiyle şöyle diyecektir: "*Karlofça antlaşmasının çok önemli sonuçları oldu. Şimdi maddelerini size burada teker teker saymam gerekmez ama, genel olarak şunu söyleyebilirim, bu antlaşma o zamana kadar siyasilerin hiç düşünmediği çeşitli sonuçlar getirmiştir. Bu sonuçlar elbette bu ülkeyi uzun süre oyaladı ve yönetim bu sorunlarla uğraşmak zorunda kaldı. Ancak yeni yaşam koşulları, hep öyle olur, Karlofça antlaşmasını kısa zamanda unutturdu. Aynı şey Pasarofça antlaşması için de söylenebilir.*"

Gördünüz mü, ben aslında tarihçi olacak adammışım. Okul yıllarımda anacığım ikide bir bilir bilmez tarihe önem vermemi söyleyerek beni tarihten soğutmuş olmasaydı ve tarih öğretmenlerimiz tarihi sevimsizleştirmeselerdi ben belki de tarihçi olurdum. Deprem Dede'ninki kadar olmasa da benim de kendime göre bir ünüm olurdu, beni de birileri yakışıklı bulurdu. Ben ne yaptım da durup dururken felsefeyi seçtim. Gerçi bizim felsefe alanı da, hakkını yemeyelim şimdi, bu konuda bir ölçüde verimlidir. Suya gidenle testiyi kıranın aynı işlemi gördüğü hatta testiyi kırmanın suya gitmeye yeğ tutulduğu bir ortamda felsefe üretmek için o koca felsefe tarihi kitaplarını devirmeye hiç gerek yoktur. Arkadaşlarımız bunun bir kolayını buldular, o da şu: felsefe konuşmak yerine filozofça konuşmayı seçtiler: "*Şimdi Kant'la mant'la bizi oyalamayın kardeşim, biz şimdi geçmişin bu insanlarını rahat bırakalım da modern bir anlayışla özgürlük sorununu birlikte tartışalım.*"

Bir gün felsefe de bu toplumda tarihin uğradığı sona uğrar ve herkesin ağzına sakız olursa o gün felsefede görün bakın ne cevizler kırılıyor ne çamlar devriliyor. Bir televizyon kanalında bir felsefe programında bir arkadaşımıza Kant'da *yargıgücü*'nün ne anlama geldiğini sormuşlardı da hazret uzun uzun yargı denen şeyin önüne geçilemez gücünden sözetmişti, gülmekten kırılmıştık. Neyse ki biz felsefede eğleşenlerin sesimiz kısıktır. Bir avuç insana ulaşırsak ne mutlu bize! Tarihçiler gibi hukukçular gibi taşı gittiği kadar uzağa atma kolaylığımız yoktur. Bir gün bizim de televizyonda iş yapacağımızı düşünmeye başlarlarsa o zaman biz de on parmağımızdaki on hüneri göstermekte kimseden geri kalmak istemeyiz ve sanırım kalmayız da. Şimdilik ufukta böyle bir tehlike görünmüyor.

HANGİSİNİN İŞİ DAHA ZOR

Bir gün ummadığınız bir soruyla karşılaşırsınız. Bu yaşıma gelene kadar bunu düşünmemiştim dersiniz. Önemli bir soru değildir belki. Önemlidir belki de, neden önemli olmasın. İnsanı ilgilendiren her şey önemlidir. Ama benim karşılaştığım soru insanla değil hayvanla ilgili. Olsun, hayvan dünyası insan dünyasının çok uzağında değil. Onların da canı var. Hele üst düzey memeli hayvanlar bize ruhsal olarak da çok yakınlar. İnsanoğlu onların varlığında bir dayanak buluyor çok zaman. Köpekli ihtiyar imgesi gözlerimizi yaşartmaz mı? Neyse, biz sözü uzatmadan soruyu ortaya koyalım. Ortaçağ'la ilgili bir masal kitabını şurasından burasından didiklerken bir eşek ve köpek masalıyla karşılaştım. Soru şu: eşeğin mi işi daha ağır köpeğin mi?

Aynı evde kalan bir eşekle bir köpek vakit buldukça hoşbeş ederlermiş. Bir gün eşek köpeğe "*Benim bir haftada yaptığım iş seninkinden çok daha ağır*" diyor. "*Doğru değil, ben senden daha çok yoruluyorum, bu konuda seninle bahse girerim*" diyor köpek de. Bir gümüş lirasına bahse tutuşuyorlar. "*Önce sen başla, önce sen anlat kendi durumunu, sonra da ben anlatırım*" diyor köpek. Eşek başlıyor kendi zorluklarını anlatmaya:

-Ben değirmene un taşıyorum. Bundan daha ağır bir iş olabilir mi? Çabuk gideyim diye sopayla dürtüyorlar, sopayı kafama indiriyorlar. Karşılığında ben ne elde ediyorum bir düşünsene. Doyacağım kadar yiyecek de vermiyorlar bana. Bir başka gün ormana götürüyorlar beni. Yığıyorlar sırtıma odunu, taşı taşıyabilirsen. Biraz daha odun koysalar pide gibi yapışacağım yere. Ara sıra da vuruyorlar bana, bir yerlerime sopa batırıyorlar, kente giderken tırısa kalkmamı istiyorlar. O sıra efendim bir dostuna raslayıveriyor, pozunu atmak için hiç gereği yokken üç sopa daha vuruyor bana, yere kapaklanıyorum. İşte benim sıkıntılarım bunlar, benim acılarım bunlar köpek kardeş. Şimdi de sen sıkıntılarını ve acılarını anlat bakalım.

Bu defa köpek anlatmaya başlıyor:

-Anlatayım eşek kardeşim. Senden hiçbir şey gizlemeyeceğime şerefim ve namusum üzerine yemin ediyorum. Senin durumun benimkinden biraz daha iyi, neden dersen işini bitirdiğin zaman en azından seni bir dam altına koyuyorlar değil mi? Olsun, gözümüz yok. Ama bütün gün dışarılarda yorulup şöyle güzel bir yerde dinlenmeye

çekilmek kötü bir şey mi? Ah ne kadar yazık ne kadar acı ne kadar korkunç şeyler bunlar güzel gözlü kardeşim benim. Herkes sıcacık yatağına girer, ben karın ve rüzgarın altında kalakalırım. Hırsızlar soyguna geldiğinde yaşamımı tehlikeye atıp herkesin yaşamını korumaya çalışmam gerekir. Sağıma soluma bıçak ya da kılıç sapladıkları olur, kafama taş attıkları olur. Ben bunları yaşarken, oh sen mışıl mışıl uyumaktasındır. Uyu canım, gözümüz yok. Sabah olur, herkes kalkar, eve girsem diye düşünürüm, kimse o sırada dönüp bakmaz yüzüme. Hanımımın peşinden giderim, bana yiyecek bir şeyler versin diye havlarım. Hanımım önüme kupkuru bir ekmek parçası atar. Herkes işine gider, ben onunla kalırım. O çorbayı kaynamaya koyar, koca tas çorbayı ekmeğini batıra batıra yer. Yesin, afiyet olsun. Bak, yaz şuraya, dediydi dersin, bu kadın bir gün yemekten çatlayacak. Bana da çanak yalamak kalır. Buna da teşekkür etmemi isterler. Bütün gece koca evin güvenliğinden sorumlu olan ben değil miyim? Herkes eve döner, yemek için masanın başına bir güzel kurulurlar. Ben bir köşede kuyruğu kıstırır öylece kalırım. Hanımım en güzel giysilerini giymiştir ve aç değildir, bütün gün o kadar çorba içtikten sonra bir de aç mı olacak! Kımıldayacak durumu kalmamıştır zavallının, giysilerinin altında patlayacak duruma gelmiştir. Gaz çıkarır, onu da benden bilirler. Defol buradan pis köpek diye kulağımdan tuttukları gibi beni dışarı atarlar, bu arada bir de okkalısından sopa atarlar. O sıra bir sille de hanımım vurur ben ne diye eksik kalacakmışım diye. Artık onun vurması gerekmez bana kalırsa değil mi, ben zaten yiyeceğim kadar sopa yemişim...

Eşek ağlar, gözyaşları o güzel gözlerinden aşağıya yağmur gibi süzülür. Hıçkıra hıçkıra "*Haklısın güzel kardeşim, çok haklısın*" der. "*Ben nasıl göremedim senin durumunu da bahse girmeye kalktım. Kendimden utanıyorum inan ki. Meğer benim işim ne kadar kolaymış. Senin yanında ben krallar gibiyim. Gücenme bana ama bundan sonra dünyaya köpek olarak gelmediğim için yatıp kalkıp dua edeceğim. Bu bir lirayı hiç elim titremeden, tam bir gönül rahatlığıyla veriyorum sana. Güle güle harca güzel kardeşim. Bak ne diyeceğim, bir şeye gereksinimin olursa çekinme ne olur! Tamam mı? Ölümü gör bak...*"

Léon Levrault fransız şiirinin başlangıcından günümüze tüm serüvenini özetlediği *La poésie lyrique* (Lirik şiir) adlı kitabının Lamartin'le ilgili bölümünde şair için şu değerlendirmeyi yapar: "*Bu inançlı ruhçu ruh ve beden ayrılığına inanır, bir hapishanede olduğumuzu düşünür. Bu hapishaneden bizi ölüm denen o 'göksel kurtarıcı' kaçıracaktır. Şair gerçek ülkemiz olan öbür dünyada sevdiklerimize kavuşacağımızı kurar. Ama geleceğin mutlu yaşamı için uygun olmamız gerekir, bunun için hayvansılıktan yani duyumlar dünyasından kurtulmak gerekir. Emekle, yaşam arılığıyla, zorunlu bir deney olarak benimsenen acıyla büyümek ve yükselmek gerekir.*" Lamartine'in yaşamında en belirleyici olaylardan biri ona *Göl* şiirini yazdıran kadının ölümüdür. Diyor ki Léon Levrault: "*Kimi çocukça kimi çok sıradan bir takım serüvenlerden sonra çok güzel bir hasta kadına derin bir tutkuyla bağlandı, o kadına Aix en Savoie'da içmelerde raslamıştı.*" Bu kadın Fransa'da yüksek bir memurun karısıydı ve veremle umutsuz bir biçimde savaşıyordu. Kadının bir yıl sonraki buluşmaya gelmemesi bu dünyadan göçüp gitmiş ya da göçüp gitmenin eşiğinde olduğunu gösteriyordu. Bu çok acı bir deneydir. Levrault'ya göre kimse büyük sevinçlerin ortasında doğan acıyı Lamartine'den daha güzel anlatamazdı. Bu kederin avuntusunu nerede aramalı? Şair bu avuntuyu çocukluğundan beri tutkunu olduğu doğada arayacaktır. Ayrıca aile ortamının duygusallığında arayacaktır. Lamartine aileye büyük bağlılığıyla bilinen bir şairdir.

Şair olmak, daha doğrusu kendini şair olarak benimsetmek hiç de kolay bir iş değildir. İnsanların dikkati alışılmışa eğilimlidir, dolayısıyla yayımcılar da alışılmışın sınırlarını aşan bir yapıtı baş tacı etmeyi düşünmezler. Lamartine *Méditations*'unu (Düşünceler) o zamanın ünlü yayımcıları olan Didot'ya, Gosselin'e, Canet'ye götürür. Elyazmalarını gören yayımcılar benzer eleştirileri sıralarlar. Sonunda Lamartine'in şiirleri bir yerde yayımlanır ve çok büyük ilgi görür. 13 mayıs 1820 günü fransız şiirine yeni bir güneş doğmuştur. Nicolle yayınevi 116 sayfalık bu kitabı yayımlayınca yer yerinden oynar. Beklenmedik, çok çabuk ve çarpıcı bir başarıdır bu. Talleyrand ve daha başkaları durmadan şu sözü yinelerler: "*Bu gece bize bir şair doğdu.*" Lamartine'in kitabını geri çeviren yayımcılardan biri

ona şunları söylemiştir: "*Şiirlerinizi okudum, bunlar için başarısız diyemem, ancak bu şiirlerin üzerinde çalışılmamış. Şairlerimizin benimsediği ve araştırdığı şeylerle hiçbir ilgisi yok bu şiirlerin. Bu şiirin dilini, düşüncelerini, imgelerini nereden aldığınızı bilemiyorum: belli bir türün içine girmiyor bunlar. Fransız dehasına yabancı düşen bu yenilikleri bırakın. Bizim büyük şairlerimizi okuyun, Delille'i, Paruy'u, Michaud'yu, Raynouard'ı, Luce de Lancival'i, Fontanes'i, halkın sevdiği bu şairleri okuyun. Sizi tanısınlar istiyorsanız, sizi okusunlar istiyorsanız bunlardan birine benzeyin.*"

Zaman nasıl acımasız bir biçimde eliyor yapıtları ve onları yaratan sanatçı kişileri. Yayımcının adını saydığı bu kişileri bugün belki edebiyat tarihçileri bile duymamışlardır. Gününde ilgi çekmek elbette güzeldir. Sanat adamlarının çoğu ya iyice yaşlandıklarında görürler benimsendiklerini ya da beğenilmemiş insanlar olarak bu dünyadan çeker giderler. Çok az sanatçı yaşarken kendini dorukta görebilmek şansına ulaşmıştır. Bunun temel nedeni insanların alışılmış olanların dışına kolay kolay çıkamayışından gelir. Estetikçiler ya da eleştiriciler bile çok zaman yürürlükte olan ve yavaş yavaş zamanda geriye doğru kaymakta olan değerlerden yanadırlar. Yayımcıya gelince onun elbette başlıca kaygısı para kazanmak ya da en azından para yitirmemektir. Yayımcılar genel olarak sanat değeri konusunda enine boyuna görüş sahibi de değillerdir. Elbet bu konuda çok üstün görüye ulaşmış kişilerin olduğunu da hepimiz biliyoruz.

Geleceğe kalmak dediğimiz şey bilinçlerde yaşayabilmektir. Gün olur bir sanatçı unutulmaya yüz tutar, ama o insanlığın temel sorunlarını gelecekteki insanlara aktaracak kadar yetkiliyse ya da güçlüyse yeniden parlamaya başlayacaktır. Sayısız yıldızların oluşturduğu gökte gözümüze çarpan pırıltılar her zaman aynı güçte değildir. Bu biraz da insanların sanatla olan ilişkilerinin niteliğine bağlıdır: kimileri sanatı bir insan araştırması olarak önemserler kimileri de ondan daha çok bir oyalanma olanağı elde etmeye bakarlar. Lamartine bir ara unutulur gibi olmuş sonra yeniden parlamıştır. Evet, unutulma Lamartine'in de başına gelmiştir. Jules Lemaître dikkatleri yeniden Lamartine'in şiirine çekerken "*Lamartine'in şiiri tam anlamında arı şiirdir*" diyordu. Elbette Lamartine'den sonra gelen büyük adlar ister istemez onun ışığını biraz olsun gölgelediler. Zaman başka beğeniler getirdikçe eski beğenileri tümüyle kaldırıp atamıyoruz ama onlarla ilişkimiz daha çok tarihsel bir anlam kazanıyor.

Açık açık"*Yenikapı kıyılarında bir erkek ceset bulundu*" diye yazmış gazeteci kardeşimiz. Erkek ceset olduğuna göre dişi ceset de vardır. Bu durumda hünsa ceset de bulunabilir. "Türk kurul" diye yazan mı arasınız, "alman bakan" diye yazan mı arasınız. Bu güzellik bize 12 Eylül'ün armağanıdır. Birçok alanda düzeltmeler yaparken dili düzeltmeseler doğrusu ayıp olurdu. Türkçeci dostların da candan ve gönülden yardımlarıyla mantığa uyar mı uymaz mı demeden önce tamlamaların canına okudular. Gördüğünüz gibi dilimiz birilerinin elinde iyiden iyiye hırpalandı. Bilinçlerin yetersizliğinde dil sakat gelişir, tamam da onu hiç değilse bilir bilmez bir de dıştan kurallar koyarak sakatlamasalardı. "Alman bakan" derken adamın etnik kökenini belirleyebilirsiniz ancak. "Kıpti çalgıcı" derken olduğu gibi... Onun ulusunu belirtmek istiyorsanız, geçerli koşullarda bu gerekir, o zaman "alman bakanı" demek zorundasınız. Yenikapı kıyılarında bulduğunuz şey bir "erkek ceset" olamaz, ancak bir "erkek cesedi" olabilir. Bunu bugünkü koşullarda kimselere kolay kolay anlatamayacağımızı bile bile yurttaşlık görevi olarak gene de belirtmek zorundayız.

Eğitimin çatır çatır kendi üstüne çökmüş olması yalnız dilde değil yaşamda da eşsiz meyvelerini verecekti. Bir tabuta ölüyü yerleştiriyorlar morgda, yanına giderken şunu da götürüver gibilerden bir de çocuk cesedi ve bir de kadın bacağı koyuyorlar. Sorumlu kişi neden yaptın diye sorulduğunda "*Ne var bunda, hazır gitmişken götürüverseydi*" diyor. Mantıklı ama ahlak değerlerine pek uymuyor. Hastanın sol bacağı yerine sağ bacağını kesiyorlar. Gerekçe: "*Nasıl olsa yakında onu da kesmemiz gerekecekti.*" Bir de bakıyorsunuz birileri "yeteri kadar yattılar" gerekçesiyle hapishaneden bir güzel salıverilmişler ve yargılanmaları bitmeden kaçıp gitmişler. Bir şeylere sürekli zam geliyor. İlgili şu çok haklı gerekçeyi sevgili halkına bildirmekten "gurur" duyuyor: "*Ne yapalım efendim, doktorlar, mühendisler, avukatlar, kuyumcular, sucular, berberler, bakkallar vergi vermiyorlar, biz de rakıya sigaraya bindiriyoruz.*" Aman ne güzel! Böyle çok uygun çok doğru çok insani çözümler bulmalıyız hepimiz. O zaman neden kopya çekenlere düşmanca davranıyoruz? Adamlar en uygun yolu seçmişler. Yeri görü inletmek var mı?

Hukukçu yetiştiriyorsunuz? Nasıl yetiştiriyorsunuz? Alelacele

açtığınız hukuk fakültelerinde yetiştiriyorsunuz. Nasıl olsa ne laboratuara gerek var ne kitaplığa. Öğretmenin notları ne güne duruyor! Burada öğretim gören insanlar insanı tanımadan insanla ilgili kararlar verecek durumda buluyorlar kendilerini. Aynı şey tıpta okuyanlar için de, başka dallarda öğrenim görenler için de geçerlidir. Hastaya herhangi biri olarak değil de falanca kişi olarak bakmak ilkesinden sık sık sözedilir. Pekiyi, bıçak parası ne oluyor? Hele hele insanların insanı tanımadan sanatçı olmaları kadar korkunç bir şey olamaz şu yeryüzünde. Kızımız ya da oğlumuz Beethoven'in bir sonatını çalıyor. Çalıyor mu sizce? Kendisine öğretmenine annesine ninesine sevgilisine bakarsanız çalıyor da öteye bile geçiyor. Konser bile verdi köftehor geçende. Beethoven'deki duygu ve düşünce gücünü iyiden iyiye algılamadan nasıl yapıyor bu işi? Sıradan akıl için her şey kolaydır: işte notalar önünde duruyor yavrum, yapacağın şey o notaları çalmaktır, hepsi bu. Çocuk hepsinin bu olmadığını alttan alta sezse de doğrusunun ne olduğunu kolay kolay sezemiyor. Zavallıcık o notaları çaldığı zaman ortaya çıkan sefalet kargaları bile güldürecek cinstendir. Çünkü öğretmen de tanımıyor Beethoven'i, ona da bu gibi şeyleri kimse öğretmemiş. Tiyatrocu Julius Caesar'ı oynuyor ama ne Ortaçağ sonlarının İngiltere'sinden haberi var ne de Roma'dan. Gerek yok aslında. Çünkü öğretmeni de bilmiyor. Oyun ortada işte. Ne yazmışsa Shakespeare onu söyleyeceksin.

Bu işlerin doğru yolda yürümesi için felsefeye gereksinimimiz var, onun yanında estetiğe gereksinimimiz var. Felsefenin kapısını çalıyoruz. Sizden iyi olmasın, Heidegger açıyor kapıyı. İyi kesilmiş bıyığıyla, arkaya taranmış saçlarıyla bize garip şeyler söylüyor, söylediklerini hiç anlamıyoruz. O sırada yanında bir başka kişi bitiyor. Bizi öğretmeni Husserl'le tanıştırıyor Heidegger. Buralarda ne arıyorsun? diye soruyoruz hazrete. Çoktandır resmi filozof olarak bu ülkede takıldığını söylüyor. Dönüp gidiyoruz. İşin aslı budur dostlarım, yetersiz eğitimle yeterli sonuçlar alabileceğimizi sanıyoruz ya bu sanı tepeden tırnağa yanlış ve tehlikelidir. Bilgisizliğin yumuşaklığına güvenerek yaşamınızı sürdürmeye kalkarsanız büyük düş kırıklıklarına uğrarsınız: bilgisizlik bacağınızı kaptığı zaman anlarsınız dünyanın kaç bucak olduğunu.

GEÇMİŞTEN YARARLANMAK

Geçmişte kocaman bir kaynak var, tüketmekle bitiremeyeceğimiz bir kaynak. Çok zaman ona elimizi sürmüyoruz. Şairlerimiz Fuzuli'nin divanını okudular mı? Karacaoğlan'ı bile baştan sona okuduklarını sanmıyorum. Alay etmeye gelince Abdülhak Hamit ne güne duruyor? Pekiyi, Abdülhak Hamid'i okudular mı? Ne gezer! Nazım Hikmet'i bile doğru dürüst okumadı aydınlarımız bana kalırsa. Konuşurken Nazım Hikmet'i yere göğe koyamayanlar onun belli birkaç şiirinin düz alıcıları olmaktan öteye geçemediler. Geçmişten beslenmek istemediniz mi zayıf düşersiniz. Bugün edebiyatımızın zayıflığı aklına geleni doğru sanan insanların elinde kalmış olmaktan kaynaklanıyor. İnsanların şiir yazmaya vakti var ama kendilerini geliştirmeye hiç vakti yok. Edebiyat alanında herkes birbirinin bağrı yanık aşığı olunca işler kolaydır. Yapılacak şey edebiyat ağalarıyla iyi ilişkiler kurmak ve bu arada yumuşak başlılığı elden bırakmamak olabilir, daha çoğu gerekmez bence.

Léon Levrault *La poésie lyrique* (Lirik şiir) adlı kitabında Ronsard'dan sözederken kendine göre onun bir yanlışına parmak basıyor. Diyor ki: "*Çok yetenekli bir kişi olan Ronsard'ın yanlışı esinini genellikle kendinde değil de başkalarının kitaplarında aramasıdır. XIV. Ve XV. yüzyılın İtalyanlarından aldığı şey onların yanlışıdır.*" Léon Levrault biraz daha ilerde şöyle diyor: "*Şairin Yunanlılardan ve Latinlerden aldığı onların yanlışlarından başka bir şey değildir. Sahip olduğu soylu kavrayışları, üslup sağlamlığını, en güzel dizelerinin zenginliğini ve uyumunu onlara borçludur. Ancak onun onarılamaz yanlışları da oldu: örneklerini her zaman çok iyi seçememek ve onları son derece boş bir saygıyla öykünmek gibi.*"

Pleiade akımının bu usta şairi gerçekten eski yunan ve latin kaynaklarını alabildiğine önemsemiştir. Ancak unutulmaması gereken nokta bütün bir Rönesans'ın bu eski kaynaklara dönme eğilimi üzerine kurulmuş olmasıdır. Ortaçağ'da deyim yerindeyse belleği bulanmış olan insan geçmişin kalıtında kendini yeniden bulmaya çalışıyordu. O yönelim içinde Ronsard'ın yunan ve latin yapıtlarını çokça önemsemiş olmasını yadırgayamayız. O kaynaklardan çok doğru biçimde yararlanmamış olması belki de yeteneklerinin sınırlılığıyla ilgilidir. Bununla birlikte gününde oldukça önemsenmişti. Daha sonraları

adı anılmaz oldu. Bir zaman sonra, duygucu eğilimlerin uç verdiği dönemlerde adı yeniden anılmaya başladı. Yetenekleri sınırlı da olsa onu insanların gözünde değerli kılan içtenliğiydi. Sanatın en büyük dayanaklarından biri olan içtenlikli oluş Ronsard şiirlerinin neredeyse özünü oluşturur. Üç kız sevmişti, üçünü de şiirlerinde adlarıyla andı: Floransalı bir soylunun kızı olan Cassandre, yirmi yaşında bu dünyadan göçen Marie ve bir de Hélène. Onları şiirlerinde yaşatırken acıyı sevinçle yoğurdu, üzüntüsünü gülümseyerek gösterdi. Yaşlandıkça gelecek acıların kaygılarını da duymaya ve duyurmaya çalıştı.

Ronsard'ın yetenekleri sınırlı olabilir ama onun geçmiş kaynaklara yönelişindeki yetersizlik belki de eğitimiyle ilgilidir. Daha on sekizine gelmeden kulakları sağır olmasaydı belki daha başka gelişmeler gösterebilirdi. Ancak şunu düşünmekte de yarar var: Ronsard geçmiş kaynaklara yönelmese, yalnızca kendi iç sesini dinlese daha başarılı olabilir miydi? Rönesans aydınlarının tüm güçlerini kültür değerlerine istekli yönelişlerinden, yaşama sevincinden, insana saygıdan aldıklarını biliyoruz. Doğrudur, geçmişin topraklarında eşelenirken neyin bize uygun neyin bizim için yararsız olduğunu sezebilecek bir yetkinliğe ulaşmış olmamız da gerekir. Bu da gene bir ölçüde geçmişin topraklarında eşelenirken ulaşabileceğimiz bir yetkinliktir. Kendi içimiz ne kadar zengin olursa olsun, bir kişilik dünyalar dışa açılmadıkları, geçmişin verimine yönelmedikleri zaman kısır kalırlar. Bu yüzden Ronsard bize kalırsa geçmişe yönelmekle doğruyu yapmıştır, ama onun geçmişten daha büyük verimler elde edememesi kendiyle ilgili bir sorundur.

Bizim geçmişe, kendi toplumumuzun geçmişine ya da başka toplumların geçmişine yönelmek, orada üstü külle örtülmüş çok değerli bir takım mücevherlere ulaşmak gibi bir alışkanlığımız yok yazık ki. Bu yüzden yeteri kadar örnek göremiyoruz, yeteri kadar örnek göremeyince de kendi bakışımızla yetinmek durumunda kalıyoruz. Elbette birinci planda önemli olan kendi bakışımızdır ama başkalarının bizim görmeye çalıştığımız şeyleri kendi gözleriyle nasıl gördüklerini de bilmek zorundayız. Bu toplumun insanı geçmiş değerleri merak etmiyor, belki de onlara olmuş bitmiş şeyler gözüyle bakıyor. Şairlerimizin özellikle çok zengin olan şiir geçmişimizle ilgilenmemeleri, ondan yararlanmayı düşünmemeleri çok yazık!

EGEMENLİK BASTIRANINDIR

Eski bir arkadaşımla anılarımızı tazeliyorduk. Sık görüşmediğimiz için üst üste yığdık sözlerimizi. Bu gibi buluşmalarda temel duygu hey gidi günler hey duygusudur. Kim bilir bir daha ne zaman bir araya geliriz. O bu arada benim dış dünyadan kopuk yaşamamı eleştirdi. Bu bana sık yöneltilen bir eleştiridir. Arasana eski arkadaşlarını dedi. İçimden gelmiyor demedim. Vakit olmuyor ki dedim, çalışmakla geçiyor günler. Hem ben meyhaneleri pek sevmiyorum. Ayrıca tok sözlü oluşum insanları tedirgin ediyor. Buluşmalardan içim ezik dönüyorum. Bu arada ortak arkadaşlarımızdan sözettik. Ben onun daha iyi tanıdığı eski bir arkadaşımızın ne kadar uyumlu ne kadar yumuşak başlı bir insan olduğundan dem vurdum. "*Sen onun ne kadar egemen bir kişilik olduğunu bilmezsin*" dedi ve anlattı: "*Dört beş arkadaş bir yere oturmaya gittik diyelim, birimiz şu masayı uygun gördü, o hemen karşı koyar, oranın hiç de bize uygun olmadığını söyler ve başka bir masa gösterir. Hele bir direnmeye bak da gör neler yapıyor. İster istemez onun dediği yere otururuz. O sırada garson yemek listesini getirir. İçimizden biri yanılıp da ben şunu yiyeceğim desin, olacak şey mi? O senin uyumlu ve yumuşak arkadaşın ortalığı kırana koyar. Vay efendim o yenir miymiş, hepimiz onun seçtiği şu yemeği yemeliymişiz. Hayır de de gör başına neler geliyor. Canına okur adamın. İşte Afşar arkadaşım o senin uzaktan uyumlu ve yumuşak başlı tanıdığın kişi böyle biridir.*"

Hiç şaşmadım doğrusu. İnsanlar kişiliklerindeki açıkları egemen olma hevesleriyle kapamaya çalışıyorlar. En basit bir işi bile yüzüne gözüne bulaştıran bir adam bir de bakıyorsunuz bir şeyleri yönetmeye hazırlanıyor. Neyi yönetmeye mi? Neyi olursa olsun. Kendisi için hiçbir yönetme koşulu yaratamazsa, apartman yöneticiliğine bile ulaşamadıysa, bir köpek alıp onu yönetmeye kalkıyor. Yıllar öncesinden bir kişiyi anımsıyorum. Olanlar yüzde yüz unutulmuştur, o yüzden rahat yazıyorum. Bu kişi apartman yöneticiliğine kafayı takmıştı. Bizden de destek bekliyordu. Bunun için görüşmeler yapıyor, fotoğraflı bildiriler yayımlıyordu. Yirmi aileyi ilgilendiren bir sorundu bu. Oysa o dünyayı yönetmeye sıvanmış gibiydi. Bence bu apartman yöneticiliği işini pek güzel yapabilirdi. Nedense öbürleri istemediler. Apartmanı yönetmek için neden bu kadar isteki olduğunu

bir gün karısının ve kızının adamı sille tekme evden attığında anladım. İçim acıdı doğrusu. Hiç değilse apartman yöneticisi olabilseydi dedim, en azından kendi boşluklarına daha kolay katlanırdı. Belki o zaman karısı ve kızı onu evden sille tekme kovarken biraz daha ılımlı davranabilirlerdi. Apartman yöneticisi deyip geçmeyin...

Kişilik yetmezliği insanları bu gibi kötü serüvenlere sürüklüyor. Yetersiz kişilikler ille de bir şeylere egemen olabilmek için çırpınıyorlar. Bir yere baş ol da nereye olursan ol! Oysa onlar bir şeyleri yönetmeyi bu kadar çok isterken kendilerini gülünç ediyorlar. Hiç sevmediğim yöneticilik işini omuzlamak zorunda kaldığım zamanlar oldu. O zaman ben kimseyi yönetmeyi düşünmedim. Neden derseniz dünyada iki çeşit insan vardır: sorumlular ve sorumsuzlar. Sorumluları yönetmeniz gerekmez, onlar kendilerini zaten her zaman pek güzel yönetirler, onurlu insanlar oldukları için eksik bir iş yapmamaya bakarlar. Sorumsuzlara gelince onlar için hayır dua etmekten başka yapılabilecek bir şey yoktur. Yönetmek durumunda kaldığım yerde sorumlu insan sayısının sorumsuzlardan epeyce fazla olması için özen gösterdim. Çünkü bizim işimiz devlet memurluğu. Adamı kapıdan atsanız mahkeme kararıyla bacadan düşüyor. Çok zaman da oraya birilerinin bir şeyi olarak gelmiş yerleşmiş, ayrıca bir takım karanlık ilişkileri var, elinizden bir şey gelmiyor. Önemli olan sorumlu kişileri etkin kılabilmektir. Yönetmeden yönetmek diyebiliriz buna.

Yönetiyorum diye bir kurumun altından girip üstünden çıkan insanlar tanıdım. Bana düşmanca davranmakta kendi açılarından elbette çok haklıydılar. Ama bu ülkeye bu topluma dönüşü olmayan zararlar verdiler. Yönetiyorum ayağına kurumların canına okudular. Korku yoluyla ve şiddet uygulamalarıyla yönettikleri kurumları tanınmaz ettiler. Onları destekleyenler de kendileri gibiydiler, onlar da çeşitli ölçülerde kişiliği olgunlaşmadan topluma salınmış zavallılardı. Yetersiz insanların durmadan genişleyen ruhsal boşluklarını karşılamak adına topluma verdikleri zararlar onarılır gibi değil. İlle yöneteceksenız sevgiyle davranın. Onlar öyle bakmaz dünyaya. Sevgi de ne! İnsanlar sizi gördükleri yerde titremeliler. Toplumsal çöküntünün nedenlerinden biri budur. Ey aşağılıkduygusu, sen ne kadar güçlüsün!

BİR ANDERSEN MASALI 1

Bir kentte iki Klaus vardı. Birinin dört atı, öbürünün bir atı vardı. Dört atı olana Büyük Klaus, tek atı olana Küçük Klaus derlerdi. Küçük Klaus bir hafta boyunca Büyük Klaus için çalışırdı ve ona tek atını verirdi. Büyük Klaus da Küçük Klaus'a haftada bir kere pazar günü dört atını verirdi. Giyinip süslenip kiliseye gidenler Küçük Klaus'u beş atla tarlada çalışırken görürlerdi. Küçük Klaus kamçısını şaklatırken "*Haydi benim atlarım!*" diye bağırırdı. Büyük Klaus buna içerlerdi. "*Atlarım deme, bunlardan yalnız biri senin!*" Küçük Klaus aldırmazdı, daha doğrusu verdiği sözü unuturdu. "*Hadi benim atlarım!*" Büyük Klaus öfkelenirdi: "*Kes şunu! Bir daha yaparsan atını bir vuruşta öldürürüm.*" Bir gün Büyük Klaus Küçük Klaus'un atının alnına bir gürzle vurdu ve at öldü. "*Atım öldü!*" diye ağlayıp inlemeye başladı Küçük Klaus. Atın derisini yüzdü, açık havada kuruttu, bir çantaya koydu, kentin yolunu tuttu.

Yolu uzundu. Karanlık bir ormanı geçmesi gerekiyordu. Korkunç bir fırtına çıktı. Yolunu kaybetti. Yolu bulduğunda akşam oluyordu ve daha kente çok vardı. Yolun kıyısında büyük bir çiftlik vardı. Pencere kapaklarını sıkı sıkı kapatmışlardı ama dışarıya gene de ışık sızıyordu. Küçük Klaus kapıyı çaldı. Çiftçinin karısı kapıyı açtı, kocasının evde olmadığını, yabancı birini içeri alamayacağını söyledi. "*Öyleyse dışarıda yatarım*" dedi Küçük Klaus. Kadın kapıyı kapadı. Az ötede bir değirmen vardı. Değirmenin tepesinde bir leylek duruyordu. "*Umarım leylek bacaklarımı yemez*" diye söylendi, değirmenin damına tırmandı. Pencere kapağının üst aralığından çiftçinin salonunu görebiliyordu. Masa hazırdı: şarap şişesi açılmış, sofranın ortasına kocaman bir fırınlanmış balık konmuştu. Çiftçinin karısı ve zangoç sofraya kurulmuşlardı. "*Bir parça da ben yiyebilseydim*" dedi Küçük Klaus. O sırada çiftçi atını eve doğru sürdü. Çiftçinin karısı kocasının eve döndüğünü anlayınca telaşlandı ve zangoca salonun bir köşesinde duran boş sandığa girmesini söyledi. Kocası bir şeyden kuşkulanmasın diye sofradaki balığı ve şarabı da aceleyle kaldırdı. Bu arada çiftçi değirmenin damında Küçük Klaus'u gördü. Seslendi ona: "*Ne diye o kuru yerde yatıyorsun ahbap, çık gel buraya!*" Küçük Klaus geceyi oracıkta geçirmek için izin istedi. "*Ne acele ediyorsun, önce bir lokma bir şey yiyelim*" dedi çiftçi. Kadın sofraya haşlanmış

sebze koymuştu. Çiftçi çok acıkmıştı, yemeğe daldı. Küçük Klaus fırında pişmiş balığı düşünüyordu.

Küçük Klaus atın derisini koyduğu çantayı ayağının altına almıştı. O bastıkça deri gacırdıyordu. "*Ne var çantada?*" dedi çiftçi. "*Çantada büyücü var. Bize diyor ki: sebzeyi bırakın, ben büyü yaptım, fırına balık koydum, onu yiyin.*" Çiftçinin karısı balığı ve şarabı çıkarıp sofraya koydu. "*Senin bu büyücü şeytanı da haber verir mi?*" dedi çiftçi. "*Ne istesem yapar ama şeytanın yüzünü şeytan görsün!*" dedi Küçük Klaus. Çiftçi karşı koydu: "*Ben hiçbir şeyden korkmam. Pekiyi, şeytan hangi biçimde görünecek?*""*Şeytan bir zangoca benzer*" dedi Küçük Klaus. "*Zangoç görmeye dayanamıyorum*" dedi çiftçi ve ekledi: "*Neyse bir seferlik dayanırım ama benden uzak tut!*" Ayağıyla çantaya sertçe bastı Küçük Klaus. "*Büyücü diyor ki şuradaki sandığı açın, şeytanı orda göreceksiniz.*" Çiftçi sandığı açar açmaz geriye sıçradı: "*Yahu bu tıpkı bizim zangoca benziyor*" dedi. İki kadeh daha içince büyücüyü satın almak istedi. "*Böyle kullanışlı bir büyücüyü kimse kimseye satmaz*" dedi Küçük Klaus. Çiftçi yalvarmaya başladı. Küçük Klaus sonunda yumuşadı: "*Sen beni bu gece ortada koymadın ya, benim de sana bir iyilik borcum var demektir. O zaman sen bana bir kupa dolusu altın ver, ben de sana büyücüyü vereyim. Ama rica ederim kupa ağzına kadar dolu olsun.*" Çiftçi tamam dedi: "*Yalnız şu sandığı en kısa zamanda kaldır götür buradan, nereye götürürsen götür, gözüm görmesin!*"

Alışveriş biter bitmez Küçük Klaus sırtında koca sandıkla yola düştü. Ormanın öte yanında derin bir ırmak vardı. Su o kadar güçlü akıyordu ki karşıdan karşıya geçmek hiç de kolay değildi. Irmağın üstüne son zaman bir köprü yapmışlardı. Küçük Klaus köprünün ortasında durdu ve zangoca duyurmak için yüksek sesle şöyle dedi: "*Bu Allah'ın belası sandığı ben ne yapacağım şimdi? İçinde sanki taş var, öyle ağır. Biraz daha taşırsam belim bükülür. Bunu ırmağa atıp çıkıvereyim. Irmak bunu evime kadar sürüklerse ne güzel, sürüklemezse de hiç umurumda değil.*" Sandığı suya atmak istermiş gibi kımıldattı. Zangoç bağırdı içerden: "*Aman yapma gözünü seveyim, bırak çıkıp gideyim!*" Küçük Klaus şeytandan korkmuş gibi yaptı: "*Vay, şeytan sandıktaymış meğer, gitmemiş. Anam, yandım bittim ben. Şunu suya atıp hemen kurtuluvereyim.*" Zangoç yalvarmaya başladı: "*Sana bir kupa altın veririm beni bırakırsan.*" "*O zaman başka, o zaman işler değişir*" dedi Küçük Klaus.

Zangoç sandıktan çıktı ve sandığı bir tekmede suya gönderdi. Şimdi iki kupa dolusu altını vardı Küçük Klaus'un. Evine döndü. Parayı tavan arasına sakladı. "*Bir attan ne kazandığımı öğrenince Büyük Klaus hasedinden çatlayacak*" diye düşünüyordu. Hiç geç kalmadan Büyük Klaus'u çağırttı ve ona durumu anlattı. Büyük Klaus şaşkındı, Küçük Klaus'u sarılıp öptü."*Çok iyi kazanmışsın kardeşim*" dedi ona. Her şeye karşın içinde kuşkuya benzer bir şey vardı. Ama kuşkuyla falan vakit geçirmenin bir anlamı yoktu. Hemen evine koşup dört atı da öldürdü. Derilerini kente satmaya götürdü. "*At derisi alan yok mu, deri alan yok mu? Tanesi bir kupa altına!*" Derileri satamayıp evine döndü. Küçük Klaus'a öfkeliydi. "*Ben bunun acısını bir güzel çıkarırım ondan, görür o, onu öldürmezsem...*" O sıra Küçük Klaus'un büyükannesi öldü. Küçük Klaus ölünün üstünü örttü. Birden içeri elinde baltayla Büyük Klaus girdi. Amacı Küçük Klaus'u öldürmekti. Yatanı o sanarak baltasını ölüye salladı. Ertesi gün Küçük Klaus büyükannenin cesedini giydirip süsleyip bir dostundan aldığı arabaya yükleyip yola düştü. Sabah bir şeyler yemek için bir hana girdi.

Hancı ona "*Sabah sabah iyi giyinmişsin*" dedi. Küçük Klaus kasıldı biraz, övülmeye hiç gelmezdi. "*Ne yaparsın, kentte işlerimiz var. Kente de öyle bakımsız gidemezsin ki. Büyükannemle kente gidiyoruz senin anlayacağın. Büyükannem salona girmek istemedi, sen bana bir şeyler gönderiver dedi. Sen ona bir bardak bal şerbeti götürüver, içsin, içsin de kendine gelsin. Yalnız iyice bağır, sağırdır duymaz. İki kulağı da işitmiyor.*" Küçük Klaus az sonra hancının arkasından dışarıya çıktı ve hancıyı cesede öfkeyle bağırırken yakaladı. "*Vay pis adam vay, ne yaptığını görüyor musun? Sen kadını kafasına baltayla vurup öldürmüşsün. Ben bıraktığımda cin gibiydi bu kadın. Hatta arkamdan seslendi bana bal şerbeti gönder diye. Bunu çok ağır ödeyeceksin hancı efendi, sana söyleyeyim. Şimdi ilgililere gidip senin yaptıklarını bir bir anlatacağım, bakalım o zaman ne yapacaksın...*" Hancı derdini anlatamadı, özür diledi ama olmadı. Bir kupa dolusu altın vermeye razı oldu.

Küçük Klaus eve dönünce Büyük Klaus'u çağırttı ve büyükannesinin cesedini satıp bir kupa dolusu altın kazandığını ballandıra ballandıra anlattı. Büyük Klaus hemen koşup büyükannesini öldürdü.

Cesedi kente götürdü. Bunu kime satabilirim diye düşünürken karşısına bir eczane çıktı. Eczacıya elinde çok taze bir ceset bulunduğunu, kendisinin ceset alıp almayacağını sordu. Eczacı karşısındaki adamın ya çok aptal ya çok şakacı biri olduğu düşünerek hiçbir şey söylemeden Büyük Klaus'a kapıyı gösterdi. Büyük Klaus konuyu biraz daha derinleştirmeye çalıştıysa da olmadı. Baktı ki olmuyor, evine döndü. Hemen Küçük Klaus'a koştu. Öfkeyle onu bir çantaya koydu. Bunu yaparken hiçbir açıklamada bulunmadı. Götürüp suya atacaktı Küçük Klaus'u. Giderken çantayı bırakıp bir kiliseye girdi. "*Yazık, çok gencim*" diye inliyordu Küçük Klaus.

Bir ihtiyar çoban onu çantadan çıkardı, yerine kendi girdi. İhtiyar çoban iyilik etmeyi alışkanlık durumuna getirmiş biriydi. Küçük Klaus adamın sürüsünü alıp gitti. Büyük Klaus kiliseden çıktı, çantayı daha hafif buldu. Bunu ilahi okumasının yararına yordu. İnançlı olmanın yararlarını düşündü. Götürüp çantayı suya attı. Evine dönünce Küçük Klaus'u bir sürünün başında garip garip gülümserken buldu: "*Sen ölmedin mi? Bu sürü de ne?*" Küçük Klaus bir bilgin dinginliğiyle ağır ağır konuşarak şöyle dedi: "*Bunlar su dibi sığırları sevgili kardeşim. İyi ki suya attın beni. Her işte bir hayır var demezler mi? Suyun dibinde güzel bir kız bana bu sürüyü armağan etti.*" Bu iş Büyük Klaus'un aklına yattı. "*Ben gitsem bana da sığırları verir mi?*"dedi. "*Elbet verir, neden vermesin, bana veren sana da verir. Bir çantaya gir aziz dostum, ben seni suya atayım, o kadar. Bitti! Böyle bir sürüye sahip olmak gibi bir isteğin varsa, senin bu isteğini karşılamak benim için büyük zevktir sevgili kardeşim.*" Büyük Klaus kaygılıydı: "*Sağol. Ama gene de içimde bir kuşku var. Beni küle oturtmaya kalkarsan inan bana bir gün bile yaşatmam seni, işte o zaman yandın demektir, gerçekten yandın demektir!*" Sürüyü de alıp ırmağın kıyısına gittiler. Susuzluktan yanan hayvanlar suya doğru seğirtince Küçük Klaus şöyle dedi: "*Suyu görünce nasıl sevindiler görüyor musun? Doğaldır. Bunlar su dibi sığırları ya, çok özlemişler suyun dibini.*" Büyük Klaus çantaya girdi. Küçük Klaus çantaya el çabukluğuyla kocaman bir de taş koydu ve çantayı suyun dibine gönderdi. "*Korkarım orada sürü falan bulamayacak ama, neyse bir gidip baksın bakalım*" dedi.

CİNLER ÇOĞALDI

Muhbirlik sanatı saygınlık kazanalı beri cinler çoğaldı. Geçen yıl ben de pek hoş iki cinlikle karşılaştım. Ali bin lira biriktirmiş. "*Bir çıktığımızda şunu bir bankaya vadeli yatıralım baba*" dedi. En yakın banka şubesine gittik bir sabah. "*Sen işini bitirirken ben şurada oturup dinleneyim*" dedim. O arada ne olup bitiyor diye göz ucuyla bakıyorum. Tezgahın başındaki genç adam baktım küstahlık ediyor. "*Bu kartı nereden aldın?*" falan. "*Git muhtardan kağıt getir.*" Ben öfkelenip "*Ne oluyor yahu?*" diye parlayınca adam bir duraladı. "*Yürü, banka mı yok!*" dedim. Çıktık oradan. Bir başka bankaya gittik. Yönetici genç ve efendi bir adamdı. "*Siz de muhtardan kağıt istiyor musunuz?*" dedim biraz yüksek bir sesle. Genç adam bizi oturttu. "*Bence de bu bir saçmalık ama ne yaparsınız, bunu zorunlu kıldılar. Ama hiç önemi yok. Biz şimdi işlemleri yaparız, sonra çok uygun bir zamanda bir fatura ya da bir oturma belgesi getirirsiniz.*" Muhtar hemen arkada zaten, on dakika içinde götürdük kağıdı.

Meğer Ali'yi sorguya çeken bankacı beyi pek kızdırmışız. Bilgisayara bir not düşmüş olmalı. Kısa bir süre sonra bizim külüstürün vergisini yatırmak için aynı bankanın yakındaki bir başka şubesine gittik. İki hanım çalışıyor tezgahta. Ali'yle sıra bekliyoruz. Bana sıra gelince hanımlardan birine ruhsatı uzattım. Öbür hanım ha bire iş bitiriyor. Bizimki bilgisayarla oynuyor. "*Hatlar kapalı da o yüzden sizi bekletiyorum*" dedi. Yanındaki öbür hanım hatların açık olduğunu söyledi. Bizimki ona sen karışma gibilerden bir işaret çekti. Sabırla bekliyorum. Sabrıma çokça güvenilmez ama sabırlıyımdır. "*Neyse oldu ama ben bir kere daha çıkış alayım ki sağlam olsun*" dedi. Gene başladı oyalanmaya. O ara izbandut gibi bir adam bitti yanımda. Adam elli santim kadar ötemde öfkeli bir yüzle yukarıdan aşağıya beni süzüyor. Boy sorunu olduğu için ben de aşağıdan yukarıya onu süzdüm. Bir süre de öyle geçti zaman. Sonra izbandut gitti, biz de kağıdı aldık. Anladım ki benim öfkem karşısında hakarete uğradığını düşünen zavallı genç o gün bilgisayara bir muhbir notu düşmüş. Otomobil Ali'nin üstünde görünüyor, annesi öldükten sonra Ali'nin üstünde kaldı. Bu yüzden geldi bu iş başımıza. "*Baba ne kadar bekledin, anlayamadım*" dedi. İşin aslını anlattım. Karnımızı tuta tuta güldük.

İkinci olay da birincisi kadar temiz ve sinir bozucu! Ali'yle

Didim'den ayrılacağımız sabah bir de baktık bizim külüstürün sol işaret lambası düşmüş. Oralarda sorduk ettik ama olmadı. İstanbul'a dönünce yaptırırız dedik. Trafikte sorarlarsa parçası yokmuş deriz. İstanbul'a dönünce külüstürü servise götürdüm. "*Parçası yok, getirtmesi de çok uzun sürer*" dedi sorumlu delikanlı. "*Parçası nereden gelecek?*" dedim. "*İzmir'den geliyor*" dedi. Bu arada bizim ruhsatı alıp gitti. Gitti gelmez. Döndüğünde saçma saçma bir şeyler söyledi. Gelir mi gelmez mi, ne zaman gelir, gelirse nasıl gelir, gelmezse neden gelmez... "*Siz bir kere daha verin bana ruhsatı*" dedi. Gene gelmez yola gitti. Ben anladım, bizim cin işaret lambasının düşüş serüveninde polisiye bir takıntı var mı diye merak ediyor. Demek ki burada teknisyenlik yaparken yurduna ve ulusuna da ayrıca bu yoldan hizmet ediyor. Dönüp geldi, siz bunu en iyisi piyasadan bulmaya bakın falan dedi. "*Pekiyi, sağ kapının camı da açılmıyor, onu yapamaz mıyız?*" Aynı sorun onun için de geçerliymiş, parça getirtmek gerekiyormuş. Biz çıktık gittik. O gün öğleye doğru bizim Zekeriya efendiyi gördüm, servisten dönüyordu. "*Yahu Zekeriya efendi benim şöyle bir derdim var*" dedim. "*Bizim işaret lambası kolay kolay bulunmazmış, bunu Aksaray'da falan mı arasam ben. Servisteki adam öyle bir şeyler geveledi ağzında.*" Zekeriya efendi güldü. "*Afşar abi senin aradığın şey Şirinevler'de istemediğin kadar*" dedi. "*Neden bana sormadan servise gidiyorsun?*" Zekeriya efendiyle götürüp yaptırdık lambayı. Bol vaktimiz olsaydı kapıyı da yaptıracaktık ama beklemedik.

Her yerde aynı insanla karşılaşıyorsunuz. Üç aşağı beş yukarı hep aynı! Hastanede aynı insan, hapishanede aynı insan, üniversitede aynı insan, çarşıda pazarda aynı insan... Cahil ama her şeyi biliyor, üstelik cin gibi. Biraz sessiz bir adam buldu mu ezmeye bakıyor, buna karşılık dişli birinin karşısında susta durmaya hazır. Her konudan anlıyor, her konuda en azından genel bir fikri var. Kitap falan okumuyor ama ansiklopedi gibi. Bir yolculukta burnunun önünü göremeyecek kadar sarhoş bir genç şair birden bana "*Ağabey sen insanları hiç sevmiyorsun*" dedi. "*Ben insanları seviyorum*" dedim. Biraz düşündü. "*Öyleyse beni sevmiyorsun*" dedi. "*Seni de seviyorum*" dedim. Şunu eklemeliydim ama o anlayacak durumda değildi: "*İnsanları seviyorum ama hırtları, cinleri, öküzlük edenleri, insan olmanın değerini bilmeden iki ayak üzerinde dolaşanları, zayıf gördüğüne vurup güçlü gördüğünün karşısında eğilenleri sevmiyorum.*"

BEN KARAMSAR MIYIM?

Son zamanlarda bazı dostlarım beni çokça eleştirir oldular. Benden düpedüz yakınıyorlar: yazdıklarımda giderek artan bir karamsarlık varmış, eski iyimserliğimden iz kalmamışmış. Ben eleştiriden tedirgin olmam. Eleştirmeyi bilmek ve eleştiri kaldırmak dürüstlüğün ilk koşuludur. Eleştiri kaldıramayanlar gücenirler bana. Çeker giderler. İyi de ederler. Zaten kovulma durumuna gelmişlerdir. Dostlarım, bu toplumda insanlar eleştirmekten ve eleştirilmekten pek hoşlanmazlar. Garipliklerimiz saymakla biter gibi mi? Bugün, sizden iyi olmasın, eski dostlardan biri telefon etti. Son kitabımı çok beğenmiş. Yalnız bir şeye takılmış: "*Sen eskiden böyle karamsar değildin*" dedi. Başka arkadaşlar da bundan yakınıyorlar dedim. Bu sevgili dostum benim bu "yeni durum"umu *mutlu bir döneklik* diye değerlendirdi. Bunun için Hilmi Ziya beyi ve Bertrand Russell'ı örnek gösterdi. Bir dönekliğimiz eksikti.

Belli ki benim bu "yeni durum"um bazı dostlar için iyiye ve bazı dostlar için de kötüye yorulacak bir şey. Bense olduğum yerde hiç yalpalamadan, sıradan insan olmanın koşullarını yaşadığımı sanıyordum. Yıllar geçti, bende ne değişti desem dostlarımın verecek karşılığı var mı? Geçenlerde daha başka bir şey oldu: bir genç arkadaşım bir arkadaşımızın son şiir kitabımı karamsar olduğu gerekçesiyle elinden attığını söyledi bana. Doğrusunu isterseniz buna çok şaşmış ama bunu bir o kadar da olağan karşılamıştım. Bendeniz ne yazıyorsam tüm içtenliğimle yazıyorum. Siyasetten anlamam, yazarken belli bir karamsarlık ya da iyimserlik dengesi gözetmeyi düşünmüyorum. Birileri benim her şeye karşın iyimser olmamı istiyorlarsa ısmarlama işlerde ben yokum. Karşılığı olmayan iyimserlik ahlaksızlıktır. Elbette geniş çerçevede düşünürsek kesinlikle iyimseriz: insandan umudu kesecek değiliz ya. Biz kimiz ki insan bitti diyelim! İyimser olmasak onca çabayı göze alır mıydık? Adam olmayacak insanlar için yaz dur. Olur şey mi?

İyimserliğin ruha yararlı olduğu tartışma götürmez. Karşılığı olsun olmasın, iyimserlik her zaman iyidir. Canım ne var karamsar olacak, her şey yolunda işte... Böyle deyin ve çıkın işin içinden. Bir takım aksamaları görüp karamsarlık gösterileri yapmaya kalkmak doğru mu? Hem başka insanların umudunu kırmak olmaz mı bu?

Yalancı iyimserler böyle bakarlar dünyaya. Düzenimiz bozulmasın da ne olursa olsun demek isterler. Bunu söylemek kolay değil! Böyle bir duyguyu insanoğlu yüreğinden geçirememeli. Her neyse. Demek ki ben eskiden iyimserdim şimdi karamsarım. Beni karamsarlığa iten nedir? Toplumun yaşam koşullarıdır. Toplumca bazı çok önemli yanlışlarımız var. Bu yanlışlar toplumsal düzeyde de kişisel düzeyde de yaşamımızı zehir ediyor. Bunlar bizlerin iyimser olmamızı engelliyor olamaz mı? Nedir bu yanlışlarımız? Bunların bir bölümü göreneksel koşullardan beslenen yanlışlardır. Bir bölümü de bilinç eksikliğinden gelen yanlışlardır. Bizden öncekilerden bize kalan değerleri tartışacak yürekliliğimiz yok. Öte yandan kendimiz için ve başkaları için daha iyi bir yaşam tasarısı geliştirmemizi sağlayacak bilinç yetkinliğimiz yok. Rasgele bir yaşam tutturmuş gidiyoruz. Aramızda akıllı geçinenler ellerine bir güç geçirdikleri zaman bize her şeyi kolayca benimsetebiliyorlar. Birilerinin peşine gitmek için hazır bekliyoruz. Herkes birilerinden yakınıyor ama kimse kendindeki yanlışı ya da yetersizliği görmek istemiyor. Önemli yerleri yetersiz insanlar dolduruyor.

Nice yanlışımız var dostlarım, saymakla bitmez. Bu yanlışların kısa zamanda doğruya dönüştürüleceğini düşünmek kolay değil. Eğitimimizin sefaletinden kaynaklanan eksiklerimiz her yerde karşımıza çıkıyor. Yetersiz bilinçlerimizle yaşamı kendimize zehir ediyoruz. Aile parçalanıyor, insan ilişkileri bozuluyor, suç suça ekleniyor, adam öldürmek gündelik bir iş durumuna geliyor. Şu dünya cennetinde kendimize cehennemler yaratıyoruz. Yaşamı hem kendileri için hem de başkaları için çekilmez duruma getiren başka toplumlar da vardır belki ama beni kendi toplumum ilgilendiriyor. Çünkü ben onda yaşıyorum ve kalan ömrümü onda bitireceğim. Ben yaşam için yetersiz miyim? Değilim. Ama benim yetersiz olmamam mutlu olmamı getirmiyor. Bir yetersizler dünyasının sıkıntılarını yıllar yılı kaçınılamaz bir gerçeklik olarak yaşamışım, birilerinin geriliklerini ve aptallıklarını varlığımda bol keseden ödemişim. Bu karamsarlıksa karamsar olmaya yerden göğe hakkım var. Bu karamsarlık falan değildir. Bu geri kalmış birilerinin yüzünden boş yere acı çekmenin ta kendisidir.

KARABAŞ

Vaktiyle bir köyde iki erkek kardeş vardı. Anneleri ve babaları çoktan ölmüştü. Yoksul mu yoksuldular, mutsuz mu mutsuzdular. O gece onlar için çok kötü bir geceydi. Hem açtılar hem susuzdular hem de üşüyorlardı. O gece onlar bu dayanılmaz durumdan kurtulmak için çare aradılar. Komşu köyde zengin mi zengin bir toprak sahibi vardı. Çevrenin en oturaklı çiftçisiydi. Açlık insanı deli eder, bu iki kardeşi de deli etmişti. Bir iş çevirmeyi kafalarına koydular ve yola düştüler. Toprak sahibinin sebze bahçesi lahanayla, pırasayla, patatesle, soğanla dolu olmalıydı. Ahırında da elbet kuzular ve koyunlar vardı. Ya kısmet, yürü bakalım! Kardeşlerden biri çiftliğin kapısını açtı ve içeriye daldı. En yağlı kuzuyu alıp gidecekti. Öbür kardeş sebze bahçesine girdi, irisinden iki lahana kesti. Ancak evdekiler gürültüyü duydular. Toprak sahibi hemen oğluna seslendi: "*Git bak bakalım dışarıda neler oluyor, köpeği de götür yanında!*"

Köpeğin adı Karabaş'dı. Delikanlı kapıyı açtı ve uyuklayan ihtiyar Karabaş'a seslendi. Birinci kardeş bu sese karşılık verdi: "*Buradayım efendim!*" Delikanlı ne olduğunu anlamadı ve korkudan hızla eve döndü. Babası sordu: "*Dışarıda ne olduğunu anladın mı?*" Gencin saçları diken diken olmuştu, kolları bacakları titriyordu, sözler ağzında düğümleniyordu. "*Karabaş benimle konuştu, yemin ederim benimle konuştu baba. Annemin başına yemin ediyorum. İnan bana, Karabaş benimle konuştu. Buradayım efendim dedi.*" Baba tam anlamında şaşkındı. "*Ne, Karabaş mı konuştu seninle? Yani bizim köpeğimiz Karabaş seninle konuştu öyle mi?*" Oğlancık hala titriyordu. "*Evet, konuştu benimle, konuştu. Bana inanmıyorsanız çağırın, sizinle de konuşsun.*"

Çiftçinin kafası iyiden iyiye karışmıştı. "*Karabaş!*" diye bağırdı içerden. "*Efendim, buradayım*" diye yanıtladı hırsız. Baba da bir anda şaşkına döndü. O zaman köyde her şeyi bilen bir falcının olduğunu düşündü ve yüreğine su serpildi. "*Oğlum, bütün ölmüşlerimiz ve yaşayanlarımız adına yemin ederim, bugüne kadar ben böyle bir şey görmedim. Git falcıyı bul getir, bu işi çözse çözse falcı çözer.*" Oğul pekiyi dedi ve falcının evine koştu: "*Ocağına düştük falcı efendi. Bu gece çok garip şeyler oluyor bizim evde.*" Falcı gitmeye eğilimli değildi. "*Sen deli misin oğlum, görmüyor musun durumumu, ayağım-*

da ayakkabı bile yok. Benim eski ayakkabıları sabah onarsın diye ayakkabıcıya gönderdim. Çıplak ayakla gidebilir miyim? Hem köpek konuşur mu canım!" Genç hiçbir şey söylemeden falcıyı kucağına aldı ve eve doğru koşmaya başladı. Gece öylesine karanlıktı ki göz gözü görmüyordu. Kucağında falcıyla koşan delikanlı yolda hırsızlarla karşılaştı. Birinin kucağında lahanalar vardı, öbürü yağlı bir kuzuyu sürüklüyordu. Kısmet oğlanın ayağına gelmişti. Bu iki kişiyi nasıl küle oturtabileceğini bir iki saniye düşündü delikanlı. Adamlara ciddi ciddi sordu: "*Kuzuyu ve lahanaları satıyor musunuz?*"

Adamlar birbirlerinin yüzüne baktılar. "*İyi para verirsen satarız, neden satmayalım*" dediler. "*Lahanalar kendi bahçemizin ürünleri, kuzuyu da elimizle besleye besleye büyüttük.*" Delikanlı onlara parasının olmadığını ama kucağında paradan daha değerli bir şeyin olduğunu söyledi. "*Şu kucağımda gördüğünüz ufak tefek adam her şeyi bilen, görülmeyeni gören bir bilgedir. Örneğin, cebimde kaç para var dersin, hemen söyler. Şu evde kaç kişi var dersin, hemen söyler. Diyelim ki bir gün parasız kaldınız. Hemen para bulur. Nerden bulduğunu söylemez. Üzüldüğünüzde sizi avutur, ağrınızı dindirir, masallar anlatır size. Yalnız sakın eve almayın bunu, eve alırsanız uğursuzluk olur. Bırakın bahçede yatsın. Yaz demez kış demez toprağın üstünde mışıl mışıl uyur. Demek ki bunu aldıktan sonra çalışmanız gerekmiyor. Oh, yan gel yat! Akşam akşam çok iyi bir iş yapıyorsunuz gözüm çıksın.*" Hırsızların aklı bu alışverişe yattı. Oğlana kuzuyu ve lahanaları verdiler, tir tir titremekte olan ihtiyarı alıp götürdüler. İhtiyarın dili tutulmuştu. Tek söz söyleyecek durumda değildi. Söyleyeceği her söz aleyhine kanıt olarak kullanılabilirdi. "*Artık bunu sabah işe koşarız*" dediler ve zavallıyı kapının önünde bırakıp eve girdiler. Ertesi gün kim bilir ne biçim sofralar kuracaklardı.

Düşlerinde ziyafet sofraları gördüler. Falcı bir süre sonra kendine geldi ve tabanları kaldırıp kaçtı. Oğlan eve lahanalarla ve kuzuyla girince babası şaşkına dönmüştü. Nereden bulmuş olabilirdi bunları? Oğlan babasına yoldan geçen tanımadığı iki adamı nasıl kazıkladığını, onlara falcıyı verip lahanaları ve kuzuyu aldığını anlattı. Baba bu alışverişten çok hoşnut olmuştu. Yalnız, şu Karabaş'ın insan gibi konuşması sorununu bir türlü çözemediler. Baba oğul günlerce uğraştılar. Karabaş inatlaştı, dayak da yedi, sırtında sopa kırdılar, ama bir daha efendim buradayım demedi.

Aydınlanma'nın büyük düşünürü, *Yasaların ruhu*'nun yazarı Montesquieu "*Tüm yönetimler ilkelerinde aşırılığa düştükleri için çöktüler*" der. Bir de şunu söyler: "*Cumhuriyetler lükste batıp giderler, mutlakyönetimler de yoksullukta.*" Her şeyin aşırısı kendi tersini yaratır. Örneğin en büyük müsrifler cimrilerdir. Ölçülülük Eskiçağ'dan bu yana gerçek insanın en güzel tutkusu oldu. Ne var ki genel olarak insanlar davranışlarını ölçülülüğe göre düzenleme gereği duymadılar. Bütün zamanlarda *yönetimin yasası şiddettir* duygusu neredeyse bir doğallık olarak yaşandı. Durmadan bir kurallar çemberinde yaşayan ya da yaşatılan insan mutsuz insandır. Yaşamın temel duygusu korku olduğu zaman tüm mutluluklar genel bir mutsuzluk ortamında eriyecektir. O zaman Tolstoy'un şu sözü kolay kolay değişmeyecek acı bir gerçeğin anlatımı olur: "*Yönetim bir insan topluluğudur, insanların kalanına şiddet uygular.*" Fransız Devrimi'ne ve aydınlanmacı düşünceye karşı olan Louis de Bonald şöyle bir söz ediyor: "*Yönetirken insanları oldukları gibi şeyleri de olmaları gerektiği gibi görmek gerekir.*" Bu görüş tartışılması gereken bir görüştür. Fransız Devrimi'nin ve aydınlanma düşüncesinin bir başka düşmanı Joseph de Maistre de tartışılması gereken bir başka görüşü öne sürer: "*Her ulusun kendine yaraşır bir yönetimi vardır.*" Joseph de Maistre'in bu görüşü Louis de Bonald'ınkinden daha gerçekçi gibidir.

Yönetimlerin en iyisi belki de bütün bir toplumu kucaklayan yönetimdir. Bir yönetimin bütün bir toplumu kucaklaması ya da daha somut bir deyişle hoşnut etmesi olası mıdır? Bir ölçüde olasıdır. Sınıflı toplumlarda elbette tüm toplum katlarındaki insanlara aynı olanağı sağlamak kolay değildir. Önemli olan bir denge tutturabilmektir. Birilerinin mutluluğu birilerinin mutsuzluğunu gerektiriyorsa, o gibi durumlarda yönetimler ancak bir sınıfı hatta bir kesimi hoşnut edebilirler. Sınıfsal çerçeveyi kırmak elbette üretim koşulları içinde bir çırpıda yapılabilecek bir şey değildir ama o koşullarda bile yaşama emek verenin yeri yaşamı sömürenin yerinden daha yukarıda olmalıdır. İnsanlar genelde yönetim biçimlerini tartışırken toplumsal uyumun koşullarını düşünmüşlerdir öncelikle: çoklarına göre dirlik ve birlik önemlidir, bu dirlik ve birlik adaletsizlikler üzerine kurulmuş olsa bile. O yüzden insanlar toplumsal-tarihsel koşulları da pek düşün-

meden kafaya göre tasarımlar geliştirmekten geri kalmamışlardır. Bu tasarımların çok zaman gülünç görünümler ortaya koyduğu doğrudur. Örneğin Talleyrand tarihten toplumdan ve insan gerçeğinden haberi olmadığını ortaya koyan şu sözü söyleyebilmiştir: "*Bir mutlakyönetim demokrat insanlarca yönetilmelidir, bir cumhuriyet de soylularca.*"

Bilginin kültürün ahlakın terbiyenin getirdiği soyluluk düşünülüyorsa o başka. Ama en genel anlamında hepimizin bildiğimiz sınıfsal soyluluksa konu olan, o daha da başka. Mutlakyöneticiler demokrat olabilseydiler insanlık feodal yaşamdan sermayeci düzene geçemezdi. Sermayeciliğin yırtıcı aşırılıklarla gelişmesini sağlayan güç mutlakyönetimin uyguladığı aşırı şiddette yatıyordu. Mutlakyönetimin kanatları altında büyümüş olan yeni yükselen sınıf yani burjuva sınıfı yaşama tam olarak yerleştikten sonra ne yaptı? Artık sermayenin yararına değil de zararına çalışmaya başlayan bu baskıcı düzenleri sırtından atmaya yöneldi. Fransız Devrimi eski baskı gücünün yani mutlakyönetimin yerini yeni baskı gücünün yani burjuva egemenliğinin almaya başlamasıyla belirgindir. Siz buna karşı çıkacaksınız, hani nerede kaldı aydınlanma, nerede kaldı devrim ruhu, insan haklarına ne oldu diyeceksiniz. Burjuva sınıfının bayrak ettiği özgürlük fikrini nerede bulabileceğimizi soracaksınız. Birazcık kitap karıştırmış olan insanların tümü şu gerçeği pek güzel biliyor: XIX. yüzyılla birlikte özgürlükler tümüyle ticaret yapma özgürlüğüne indirgenmiştir. Belki de insanlığın en eski sıkıntısı bundan böyle daha değişik bir örtü altında varlığını sürdürecekti. Belki de Stanislas Leszczynski haklıydı: "*Her çeşit yönetimde insan özgür olduğuna inanmaya ve prangalı yaşamaya göre yönlendirilmiştir.*"

Belli ki bir şeyleri beklememiz gerekiyor. Nedir beklememiz gereken şey? İnsanın gelişmesini, daha da gelişmesini bekleyeceğiz. Demokrasi düzeni toplumsal yaşamın hatta toplumculuğun tek gerçek ilkesi olacak. Bu da insanların bölüşmeyi paylaşmayı düşünmeyi sevişmeyi gerçek anlamda ruhuna sindirmiş olduğu koşulları gerektiriyor. Böyle bir dünya her şeyden önce öngörülü insanların dünyası olacak. Böyle bir dünya insan olma koşullarını bilimin felsefenin sanatın belirlediği bir dünya olacak. Sabırla bekleyeceğiz...

KÖLELİK VE EFENDİLİK

Kimileri birilerinin kölesi olmanın kimileri de birilerinin efendisi olmanın yalancı güzelliğini yaşamaktan hoşnutturlar. Bir köleler ve efendiler dünyasında yaşıyoruz. Kendini birilerinin ellerine bırakıp vurdumduymaz bir yaşam sürmekle birilerinin yaşamını yönlendirmeye çalışmak arasında değerler açısından büyük bir ayrım yoktur. İnsanlar genelde yaşamın güzelliklerine varmak için değil de yaşamdan bir şeyler elde etmek için çırpınırlar. Birilerinin kölesi olmayı ya da birilerinin efendisi olmayı seçmeleri bencilliklerinin kölesi olmaktan kurtulamadıkları içindir. Her iki durumda da bir şeyler elde edilir, bu elde edilen şeyler balla karıştırılmış zehirler gibi çekici ama öldürücüdür. Yaşamın gerçek verimi ve anlamlı güzelliği kendinin efendisi ve kendinin kölesi olabilmekte gizlidir.

Kendinin efendisi olmayı anladık, diyeceksiniz, kendinin kölesi olmak diye bir şey doğrusu aklımıza pek yatmadı. İnsan köle olduktan sonra ha kendinin kölesi olmuş ha başkalarının kölesi, ne fark eder. Böyle diyebilirsiniz. Demeyin. Kendinin kölesi olmak gerçekte kendinin efendisi olmanın bir başka görünümüdür. Kendini kendine köle kılabilen yani kendine söz geçirebilen ve böylece kendinin efendisi olabilen insana ne mutlu! Yaşamınızı kocaman örslerde ağır çekiçlerle dövmediyseniz, gün gelip bir çalışmayı sürdürebilmenin heyecanı içinde tutsak gibi on altı saat alın teri dökmeyi göze alamadıysanız, ahlak açısından sorunlu bir duruma düşmemek için size sunulan pırıltılı şeyleri elinizin tersiyle itmediyseniz kendinizin efendisi olabilir misiniz? Hesapsız sevmeyi beceremiyorsanız siz neyin efendisisiniz? En küçük bir eleştiriyi bile kaldıramıyorsanız, eğilimlerinizi ya da edimlerinizi bir özeleştiri süzgecinden geçiremiyorsanız siz neyin efendisisiniz? Dünyanın en bayağı insanını büyük adam ilan edip çıkanların varlığından sıkılmıyorsanız siz neyin efendisisiniz? Çıkar elde etmek adına en pespaye adamın karşısında şaklabanlık edenlere ne olduklarını anlatmıyorsanız siz neyin efendisisiniz?

Birilerinin kölesi ya da efendisi olmak isteyenler gerçekte kendileriyle sorunlu kimselerdir. Onların durumu doğrudan doğruya insan olma eksikliği diye açıklanabilir. Kolay yaşamak ve düz yaşamak çekici ve verimli görünür çoklarına. Hem pek bir şey yapmadan yaşıyorum, der onlar, hem de elde ettiklerime bakın, kucak kucak

şeyler topladım. Gerçekte topladıkları şeyler onları dillerinden düşürmedikleri mutluluk'a götürecek şeyler değildir. Tersine, biriktirdikleri şeylerin içinde boğulup kalacakları yetmezmiş gibi bir de yeterince elde edememişlik duygusu yaşayacaklardır. İnsan için en tehlikeli duygulardan biri yeterince elde edememişlik duygusudur. İnsanın canavarlaştığı, ölesiye acımasız duruma geldiği çöküş aşaması bu aşamadır.

Bilinçsiz bir biçimde ona buna saldırmak: biraz daha kazanmak, gidip biraz daha bir yerler görmek, daha başka birilerini tanımak, daha değişik topluluklara girmek ve her atılan adımda daha köklü bir yarar elde etmek. En önemlisi de ünler ve unvanlar kazanmak. Böyle böyle birbirlerini kullanarak yaşamı aşağıya çeker zayıf insanlar. Onları bir salonda alkışlar arasında üzerine adları yazılmış olan demir parçalarını ödül niyetine alırken, bir toplulukta son derece dokunaklı ve baştan sona yüce değerlerden sözeden söylevler verirken görebilirsiniz. En çirkin ilişkilerde birbirlerini kollamak adına şaklabanlıklar yaparken, dört tanıklı düğünlerde bir yandan para saçıp bir yandan altın elmas gümüş toplarken görebilirsiniz. Rahmetli babalarının ve dedelerinin insanlık için ne büyük işler yaptıktan sonra gönül rahatlığıyla bu dünyadan ayrıldığını anlatırken, çocuklarını ya da başka yakınlarını hiç de hak etmedikleri bir takım köşe başlarına yerleştirmek için ona buna yaltaklanırken, toplumun esenliği adına üstün görevler alarak dostum dedikleri insanların ağzını acemice yoklamaya çalışırken görebilirsiniz.

Birbirlerinin köleleri olarak ve birbirlerinin efendileri olarak hep birlikte batıyorlar. Düşüşlerini bir yükseliş gibi algıladıkları için hiç tedirgin olmuyorlar. Yükseldikçe düşüyorlar ve düştükçe yükseliyorlar. Durmadan yalan söylüyorlar. Hem başkalarına hem kendilerine yalan söylüyorlar. İnsanın başkalarına söylediği yalan kendine söylediği yalan kadar tehlikeli değildir. İnsan kendine yalan söylemeye alıştığı zaman tüm sağduyu kanallarını tıkamış tüm doğru görme ölçeklerini parçalamış olur. O noktadan sonra insanın başkaları için ve kendi için yapamayacağı kötülük yoktur. Bu arada sözde ilkeli davranmayı da elden bırakmazlar. İlkeleri belirsiz değişken oynak tutarsız ve aptalcadır. Utanç duvarını aşmış olmanın rahatlığıyla kendilerini insanlığa ve öncelikle kendi toplumlarına adamış olmanın onurunu yaşıyor olmaları da sinir bozucudur.

USTA HEKİM

Bundan birkaç yüzyıl önce dünyanın herhangi bir yerinde durumu oldukça iyi bir çiftçi vardı. Bu kendi halinde adam dünyanın en mutlu insanı olduğuna inanıyordu. Öyle ya, nesi eksikti? Bir ekiyor on biçiyordu. Gün geldi, kolu koltuğu doldu. Artık son amacına da ulaşması gerekiyordu. Evlenmekte acele etmemiş olması varlıklı bir insanın eş bulmasının kolay olacağını bilmesindendi: buranın insanları çulsuza kız vermezlerdi. Bir gün pek tantanalı bir düğünle evlendi: oraların en akıllı, en becerikli, en güzel kızını almıştı. Ne var ki çiftçi kuşkulu bir adamdı. Kendisi sabah erkenden tarlaya gittiğinde bu kadın evde kalacaktı. Onun yalnız kaldığında ne yapıp ne edeceğini kim bilebilirdi ki? Ya uygunsuz bir şey yaparsa? Çiftçi her sabah karısına yanlış bir şey yapmaması konusunda uzun uzun öğütler veriyor, öğüt vermenin yeterli olmayacağını da düşünerek kadıncağızı bir güzel dövüyordu. Genç kadın dayak yemekten yılmıştı. Bir gün onu dayak yemekten kurtaracak bir kısmet ayağına geldi. O sabah kocası tarlaya gittikten hemen sonra üç beş silahlı adam kapılarını çaldı. Saraydan geliyorlardı ve kralın hasta kızını iyileştirebilecek iyi bir hekim arıyorlardı.

-Tanrı sizi tam yerine gönderdi, dedi kadın. On ikiden vurdunuz. Kocam çok iyi bir hekimdir. Gelgelelim hekim olduğunu kimseler bilmesin ister. Onu kemiklerini kırana kadar dövmezseniz hiçbir sonuç alamazsınız. Dayaktan yılacak ki hekim olduğunu kabul etsin. Eğer onu eşek sudan gelene kadar dövmeyi kendiniz için yük saymayacaksanız alın götürün. En kötü hastayı bile en çok iki gün içinde ayağa kaldırır. Onu nerde mi bulacaksınız? Şu ağaç kümesinin arkasındaki tarlada bulacaksınız. Sakın benim söylediklerimi söylemeyin ona. Yoksa canıma okur benim...

Bundan sonrasını görenlerden dinleyelim...

Adamlar çiftçiyi apar topar saraya götürürler. Çiftçi adamlara yolda yalvarır, hekim olmadığını anlatmaya çalışır ama dinletemez. Saraya vardığında onu hemen kralın karşısına çıkarırlar. O krala hekim olmadığını anlatmaya çalışırken bir ton sopa yer. Sonunda hekim olduğunu kabullenmek zorunda kalır. Hastanın durumunu araştırır. Anlaşılan küçük prenses bir gün balık yerken boğazına kılçık takılmıştır. Onu prensesle bir odaya koymalarını ve ikisini

yalnız bırakmalarını söyler. Çiftçi prensesle bir odaya kapanınca soyunmaya başlar. Prenses adamın ağaç kütüğü gibi kollarını ve bir leğen kadar büyük göbeğini görünce gülmeye başlar. Öyle bir güler ki kılçık boğazından çıkıverir.

Çiftçi eve dönme vaktinin geldiğini söyler. Gözüm çıksın bırakmam der kral. Burada kalacaksın ve hastaları iyileştireceksin. Çiftçi hık mık edince kralın adamları ona basarlar sopayı. Ertesi sabah çevreye haber salınır, bütün hastalar gelsin denir. Yüzlerce hasta gelir saraya. Çiftçi bunları büyük bir salonda toplar. İçinizde en hasta kimse onu şu şöminede yakacağız, küllerini içen iyileşecek, lütfen içinizde en hastanız ortaya çıksın der. Hastalar işin sarpa sardığını anlayınca oradan tüymeye bakarlar. Yok ben iki gündür çok şükür iyiyim der biri. Öbürü hastalığının önemli olmadığını söyler. Bir başkası nasılsa birdenbire iyileşmiştir. Daha bir başkası hastalığının çok da önemli olmadığını bildirir. Hastalar teker teker iyileşmiş olarak çıkarlar salondan. Kral olan bitenden son derece hoşnuttur. Çiftçi evine dönmek ister ama derdini anlatamaz. Kral ondan bir iki gün daha kalmasını ister. Ona yola çıkacağı zaman kocaman bir torba altın verir, ayrıca son derece güçlü bir at verir.

Çiftçinin en çok şaştığı şey eve vardığında karısının onu hiçbir şey olmamış gibi karşılaması olmuştur. Kadın gülmesini zor tutarak ona sarayda hastaları iyileştirip iyileştirmediğini sorar. Çiftçinin şaşkınlığı bir kat daha artar. Nereden biliyorsun? Bildiğim bir şey yok, der kadın, sen eve gelmeyince düşündüm, belki de dedim onu hekim sanıp hastaları iyileştirsin diye saraya götürmüşlerdir. Yoksa nereden bileceğim ben senin başına neler geldiğini. Öyle düşündüm işte. Yoksa gerçekten bilmiş miyim? Çiftçi bu hekim olma işinin özünü o zaman kavrar, bu işin karısının başının altından çıktığını o zaman anlar ama bir şey demez. Olan olmuştur bir kere. Bir torba altınla o güçlü kuvvetli at da yabana atılır şeyler değildir. Demek bu kadar iyilik onun başına karısının yüzünden gelmiştir. Ona attığım dayakları da ödemiş oldum diye düşünür çiftçi. Bundan sonra karısına bir fiske bile vurmaz. Önceleri karısını dövmeden evden gitmeyen adam şimdi ancak karısını uzun uzun öpüp okşadıktan ve onun duasını aldıktan sonra tarlanın yolunu tutar.

ZAMAN GEÇER

Boş şeylerle uğraşmaktan anlamlı işler yapmaya vakit bulamadılar. Zaman hızla geçiyor diyorlardı, ve biz bakakalıyoruz. Oysa zaman o kadar hızlı akmaz. Zaman içimizdeki ben olma duygusundan başka bir şey değildir. Bazen de zamanın hiç geçmediğinden yakınırlar. Aklı başında bildiğimiz insanlar bile hızlı akan zamandan yakınırlar. Ovidius "*Zaman kadar hızlı kaçan bir şey yoktur*" diyordu. İnsanlar zamanı suçlaya suçlaya kendilerini harcadılar. Bu yüzden şiire emek verme fırsatı bulamadan şair oldular. Sinemanın ne olduğunu anlamaya çalışmadan filmler çevirdiler. Kötü kötü romanlar yazdılar. Onlara göre iyiydi. Sonunda öyle yaptılar böyle yaptılar zamanı para olarak gördüler. B. Franklin "*Zaman paradır*" deyip çıkmadı mı? Zaman insanın insanlığını gerçekleştirebilmek için kendinde bulduğu bir olanaklar dizisiydi oysa.

Çarşılarda ölen zamanlar vardı: "*Bir de şu karşıdaki dükkana bakalım, belki bu ceketin kırmızısını orada bulabiliriz.*" Mutfaklarda ölen zamanlar vardı: "*Soğanı baştan şöyle kavurur gibi yapacaksın, çok beklemeden eti ekleyiver.*" Meyhanede geçen zamanlar vardı: "*Ben var ya ben Kasım enişte, ben ne talihsiz bir insanım sen bunu biliyor musun?*" Tembelhane biçiminde düzenlenmiş okullarda geçen zamanlar vardı: "*Sen ödevini yapabildin mi? Ben aceleyle bir şeyler yazdım ama doğru dürüst bir şey olmadı.*" Siyasette geçen zamanlar vardı: "*Onlar bu işi ele almadan biz erken davranıp bastırıverelim. Siz bir şey yapabildiniz mi diye sorarlarsa hiçbir şey yapmadık diyelim. Onlar toplansın, biz onlardan sonra toplanalım.*" Dinlenmeye ayrılmış zamanlar vardı: "*Vallahi Selami, kesin karar verdim, bu yıl yazlıkta elime kağıt da kalem de defter de almayacağım. Nah, yaz şuraya!*" Kuralcılıkta geçen zamanlar vardı: "*Önce kitapları bir güzel düzene koymadan çalışmaya geçmeyeceğim. Tam beş yıldır bu kitaplığımı düzenleme işine niyetlendim ama gel gör ki...*" Yalan yanlış aşklarda geçen zamanlar vardı: "*Ben üç yıl boşuna bu ipsizin peşinde koştum şekerim, o üç yılda hiçbir iş yapmadım dersem yeridir. Sonra adam gitti o şırfıntıyla evlendi. Ben de iki yıl kendime gelemedim.*" Televizyon karşısında geçen zamanlar vardı: "*Dur bakalım Yılmaz abi şimdi hangisini haşlayacak!*" Yöneticilikte geçen zamanlar vardı: "*Bu yöneticilik çok verimsiz bir iş kardeşim. O geldi o gitti derken*

bir de bakıyorum akşam oluvermiş." Arkadaşla geçen zamanlar vardı: "*Önce Ayten'lere gidelim, orada sabah kahvemizi içeriz, sonra Ayten'i de alıp Taksim parkında çay içeriz. Sağa sola bakarak akşamı ederiz. Akşam olunca da tiyatroya gideriz.*"

Bu çerçevede insanlar birbirlerinin yetersizliklerine alışırlar. Böylesi bir akışta verimsizlik kaçınılmaz olur: ne büyük tiyatro oyunları bekleyebilirsiniz ne büyük şiirler bekleyebilirsiniz ne de bu düzeyde bir başka şey bekleyebilirsiniz birilerinden. Az emekle çok şey elde etmek, ünler ve unvanlar kazanmak, zenginliklere konmak bu koşullarda kolaylaşır. Herkes birbirinin zayıflığını bildiği için kimse kimsenin kusuruna bakmaz. "*Aman canım, daha ne olsun yani, yapmışsın işte. Sen buna bir de giriş yazısı yaz, dumanı doğru çıksın diye, yeter. Hani bunun girişi demesinler. Olmuş canım daha ne olsun!*" Zayıflar dayanışması yaşamın bir güvencesidir. Herkes Dostoyevski olacak Shakespeare olacak Flaubert olacak değil ya. Zaten yaşamı o kadar zorlamak doğru mu? Hiç yaşamadan, bir hırs uğruna, kendini ortadan silercesine çaba göstereceksin, neden? Değer mi şu ölümlü dünyada? "*İnan bana Naciye, şu polisiye romanlardan aldığım tadı senin o büyük yazarlarından alamıyorum. Karamazov kardeşler mi? Bitirene kadar canım çıktı, şuradan şuraya iki adım atamayayım eğer yalanım varsa. Hele o Alyoşa mı nedir, o adam ne aptal şey öyle! Bunların büyük diye adı çıkmış sevgilim.*"

Ya yaşama gerçek anlamda emek verenleri, insanla ilgili bir takım gizleri ortaya çıkarabilmek için didinip duranları ne yapacağız? Bir roman için beş ya da on yılını verenleri, bir resmi değerli kılabilmek için geceyi gündüze katanları, biraz daha bir şey öğrenebilmek için kitapların dünyasına kapanıp kalanları, bir fikir üretebilmek için canını dişine takanları ne yapacağız? Onları kolay yollardan gelip başköşelere oturmuşlarla, alavere dalavere bir yerleri ele geçirmişlerle, hak etmedikleri bir koltuğa yılan gibi çöreklenmişlerle bir mi tutacağız? Bir mucize yaratırcasına basamakları üçer beşer atlayarak tepelere varmışlarla, anasının ipliğini satmışlarla, ancak aptalları sevindirecek ucuz buluşlarla süslenmiş şiir olmayan şiirlerini sayısız ödüller eşliğinde pazarlayıp geri kalmış kızları kendilerine hayran bırakan şair bozuntularıyla bir mi tutacağız? Hayır, elbette bir tutmayacağız. Onlar çalışkan olabilirler ama bizleri dinlemeden başlarından büyük işlere kalktıkları için cezalıdırlar.

ZAVALLI KÜÇÜK ADAM

O gerçek bir sinsidir. İşi gücü birilerine bağsız koşulsuz hizmet etmektir. İki ayaklı ya da dört ayaklı ya da ayaksız hiçbir varlık sinsilikte onunla aşık atamaz. Kendine bir dost görüntüsü vermeye çalışır küçük adam her zaman. İnsan'a büyük saygısı vardır sözde. Sözde bilgi tutkunudur, bir şeyler öğrenmek için can atar. Okumaz ama. Sözde içi dışı birdir gizlisi saklısı yoktur. Sözde yüreklidir de. Birileri onu kullanırlar. O kullanılacak insandır, kullanılmak için dünyaya gelmiş gibidir. Zaman zaman üstünlük gösterilerine zaman zaman ezilmişlik gösterilerine kalkar. Alçakgönüllü görünmeme bakmayın, hart diye ısırırım gerektiğinde demek ister. Alaycıdır. "*Ayağını denk al yoksa canına okurum*" demek ister. Beni zayıf görüyorsunuz ya, ben şeytana pabucunu ters giydiririm gerektiğinde demek ister. Bazen susar bazen bir kendini anlatma bunalımına girer. Konuşurken o uydurma saygısını elden bırakmaz. Çıkar elde etmek için fırsat kollar. İçinde çok büyük yatkınlıkların bulunduğunu, bu yatkınlıkların bir gün dünyaya güzellikler getireceğini duyurmak ister size. Bu yatkınlıkları devindirmek gerekir, bunun için de yardımlarınıza gereksinimi vardır. O bir ilişkiler insanıdır: önemli olan olabildiğince çok kişiyle ilişki kurmaktır. Ama öyle her adamla ülfet etmek de gerekmez. Beğenmez kolay kolay kimseleri. Seçkin kişilerle birlikte olmalıdır, çünkü yeteneklerini ancak onların verimli ve anlayışlı ortamında geliştirebilecektir. Yumuşaklıklarında görünür görünmez bir tehdit havası sezilir: onu iyiden iyiye bir zavallı saymakla yanılmakta olduğunuzu alttan alta duyurmak ister size. Büyük adam olmak için sessiz sessiz epeyce yol almıştır bu arada: siz tek kişilik yaşamınızı enayi gibi özgürce sürdürmekte direnir ve dünyaya metelik vermezken o görünür görünmez uzlaşmalarını çoktan yapmıştır.

Duruşunda bakışında küstahlıklarında ders çıkarılması gereken bir insan gerçeği parıldar: küçülerek büyümek. Şunu demek ister: "*Senin tuttuğun yol benimkinden daha güzel bir yol değil. Ahlak değerleri adına yaptığın aptallıklar seni yarı yolda bırakacak. Verdiğin emeklerle elde ettiğin şeylerin daha çoğunu, bak göreceksin, ben çok daha kolay yollardan elde edeceğim. Bugün beni burada böyle çaresiz biri gibi görüyorsun ya, bal gibi yanılıyorsun. Bir gün beni ummadığın yerlerde bulacaksın, şaşıp kalacaksın. Bizim kılkuyruk*

neymiş meğer diyeceksin. O zaman karşımda şapka çıkaracaksın. İstersen gene burnu büyüklüğü elden bırakma ve beni kafana göre aşağıla. Bu tutumun hiçbir şeyi değiştirmeyecek. Bugün hafife aldığın ve bakışlarınla aşağıladığın bu adam o zaman senin çok üstüne yükselecek, seni gölgeleyen bir yıldız gibi tepende parlayacak. Kimi büyük çabalarla elde eder bir şeyleri kimi de benim gibi kurnazlıkla. Evet, çok yakında bana şapka çıkaracaklar, sen gül daha. Sen bana şapka çıkarmazsın belki de, çünkü elde ettiğim şeyleri sana göre çirkin yollardan elde etmişimdir. En azından gücümü onaylarsın. Ama varlığın benim gücümü hiçbir zaman yok edemeyecek, bunu bil. O zaman birimizden biri gidecekse giden sen olacaksın."

Zavallı küçük adam sanki siz ona yukarılarda bir yerlere tırmanamazsın demişsiniz gibi, sen tepede bir yerlerde tutunamazsın, oralarda bir şeyleri ele geçiremezsin demişsiniz gibi sizi suçlar bir hava içindedir. *Padişah olursun ama adam olamazsın* gerçeğini gözden uzak tutmaktadır çünkü. O anlamda adam olmayı hiçbir zaman düşünmemiştir zaten. Bir yerlere tırmandıkça gerçekten büyüdüğünü sanır: kendine dayanabilmesi için kendini kandırması gerekir. Siz onunla ilgili haberleri aldıkça hayretler içinde kalırsınız? Ne, felsefe konusunda kitap mı çıkarmış? Ne, doçent mi olmuş? Ne, başkan mı olmuş? Köşe yazarı mı? Şaşarsınız, gene de şaşarsınız. Olamaz demek istersiniz. Daha doğrusu olmamalı demek istersiniz, olmamalıydı demek istersiniz. İçiniz insanlık adına rahat değildir: insanın böylesine çürüdüğü, insan olma koşullarının bu kadar basitleştiği ve bayağılaştığı bir dünyada yaşıyor olmanın acısını ta derinlerinizde duyarsınız. Bir yandan gülmenizi zor tutarak izlersiniz bu zavallı cahil adamı, öte yandan onun genç insanlara ve giderek insanlığa verdiği zararları düşündüğünüzde içiniz kan ağlar. Kendinizi avutmaya kalkarsınız, daha geniş bakmak gerektiğini düşünürsünüz. Bunlar da var yazık ki dünyada, bunlar da olacaktır, ama asıl güçlü olanlar, asıl insanı insan kılacak gücü kendilerinde taşıyanlar daha başkalarıdır dersiniz. Pekiyi, kim bu gerçekten insan olanlar? Onlar nerede eğleşiyor nerede oyalanıyor? Onlar neden ortada görünmüyorlar da bu zavallı küçük adam her alanda at koşturuyor?

OLACAK GÖRÜRSÜNÜZ

Çocukken tüpte ançüezi çok severdim. Fevzipaşa'da ançüez ne gezer! Çarşıda keçiboynuzu ve dağlarda meşe palamudu, hoşuna giderse... Bir de yazları trahomlu Maarif dayının bozadan az cıvık dondurması, yersen... Annem ve kız kardeşimle Ankara'ya teyzemlere gittiğimizde (babam enişteyi sevmediği için bizimle gelmezdi) ya da hep birlikte "erzak temini" için Adana'ya gittiğimizde ben ne yapar yapar tüpümü alırdım. Ankara Maltepe'de sofraya otururken tüpüm yanımda olurdu. Bizi bir şeyleri yalnız yemeye alıştırmadılar: buyurun siz de alın derdim ama gülerlerdi bana. Teyzem "*Afşar gene diş macununu getirmiş sofraya*" derdi. Ben daha değişik yiyeceklere sonra, İstanbul'a geldiğimizde alıştım. Anadolu'nun yiyecek kültürüyle ve biraz da gürcü ve azeri yemek kültürüyle büyüdüğüm için pekçok yiyecekle İstanbul'da tanıştım. Bunda dar gelirli memur çocuğu olmanın etkisi vardır elbet. Ancak Anadolu'da dar gelirli olmayanlar da geniş bir yemek kültürüne ulaşmış değillerdir. Analarından babalarından ne gördülerse onu yaparlar. Hele bazı yerlerde üç dört çeşit yemekle yetinildiğini biliriz.

Geçenlerde Ali'ye tüpte tarama aldım. Ali taramayı pek sever. Kendime de eski günleri anmak adına bir ançüez alayım dedim. Ançüezde benim çocuklukta hiç raslamadığım bir tat vardı. Bilirsiniz, ançüezi sardalyadan yaparlar. Şu tüpün bir üstünü okuyuvereyim dedim. Ne sardalyası. Hangi balık sığmamış ki tüpün içine... Olduğu gibi çöpe... Kimileri ziyan olmasın diye tatsız tuzsuz şeyleri yemekten geri durmazlar. Ben öyle şeyden anlamam. İnsan ilişkilerimde de aynı yolu izliyorum. Baktım olmuyor, haydi kardeşim sen yavaş yavaş uza bakalım. Ama ançüeze üzüldüm doğrusu. Birkaç çeşit balıktan elde edilen karışım ançüezin tadını bozmamış olsaydı diyecek sözümüz olmazdı. Ama acımtırak bir tat hiç de hoş değildi. Neyse, biz de ançüezsiz yaşarız, ançüez olmadan yaşanmaz diye bir şey yok. Zaten şu sıra Ali'nin titizliği yüzünden ne yiyip ne yemeyeceğimizi iyice bilemez olduk. Haklı çocuk, göz göre göre onca katkı maddesiyle yapılmış şeyleri alıp yemek var mı?

Söylemesi ayıp humusu ben güzel yaparım. Bizim çocuklar çok severler benim yaptığım humusu. Nohudun kabuklarını çıkarmak epeyce vakit alır ama iyisi de öyle yapılır. Şimdi pek olmuyor, daha

önceleri bize yemeğe gelecek olan dostlarımız, sizden iyi olmasınlar, bazen yarı şaka humus varsa geliriz derlerdi. Geçenlerde büyük oğlum Ahmet bize yemeğe gelecekti. O da Ali gibi çok sever benim yaptığım humusu. Humusu yaptım ama hiç içime sinmedi. Bunda bir tat başkalığı var, daha doğrusu bir tatsızlık var, acımtırak bir tat var. Ben buna yanlışlıkla başka bir şey katmış olmayayım? Olur mu canım! Çocuklar hep öyle yaparlar, beni her konuda rahat rahat eleştiren adamlar yemek konu oldu mu ya ılımlı bir eleştiri yöneltirler ya da eline sağlık deyip çıkarlar. O akşam sofrada yabancı bir humus vardı. Kalanını ertesi gün attım. Ama merakımı yenemedim. Şu tahinin tadına bir bakayım dedim. Demez olaydım, tahin kinin gibi acı. Anladım ki bundan sonra humus yemek de haram bize. Belli ki tahini susamdan değil de başka bir şeyden yapmışlardı.

Bazen yemekte tavuk öneriyorlar. İstemem diyorum. Tavuk sevmez misin? Severim ama gerçek tavuksa severim. O tavuğu şimdi nereden bulacaksın! Bizim kümeslerimiz vardı hep. Tavuk piştiği günler ortalığa pek baştan çıkarıcı bir koku yayılırdı. Tavuğu çok özel soslarla daha da yenilesi yapmak gibi işlerden hiç anlamazdık. Şimdi tavuk yerken plastik çiğner gibi bir duyguya kapılıyorum. Tavuğu siler süpürür, üstüne bir de lades tutuşurduk. Bugünün tavuklarını ancak çeşitli soslarla tüketebilirsiniz. Salatalığı kestiğiniz zaman ortalığa yayılan koku da bir başka güzeldi. Ramazan ayında anneanneme yalvarırdık bizi de sahura kaldır diye. Sahurda salatalık ve peynir yemek en büyük tutkum olmuştu. Zaten zayıf mı zayıf bir kadın olan anneannemin de en çok sevdiği yiyecekler salatalık ve peynirdi. Artık tavuklar da salatalıklar da yapay. Geçenlerde Ali'yle aldığımız barbunya balığını zorla yedik. Gene geçenlerde aldığımız bir kalkan balığının yarısını attık. Bu kadar tatsız balıkları hangi denizlerden tutmuş, hangi ülkelerden getirtmiş olabilirler? Ne domatesin tadı kaldı ne çileğin. Ne erikte lezzet var ne kirazda. Belki zamanla bunları bahçelerde değil de laboratuarlarda ya da fabrikalarda üretmeye başlarlar. Hatta vitaminini de katarlar içine. Görürsünüz ki yıllar önce yediğinizle bunun bir ilgisi yok. Bundan sonra her şeyin yapayıyla yetineceğiz dostlarım. Tahinin de tavuğun da aşkın da dostluğun da felsefenin de humusun da demokrasinin de ançüezin de... Öyle alışacağız ki yapayına, yapay olmayanı bize yapay gibi gelecek. Özellikle insan ilişkilerinin yapayını arayacağız...

BASKI GÜCÜ OLUŞTURMAK

Kişiliği gelişmiş insanlar paylaşmaktan, kişiliği yeterince gelişmemiş insanlarsa egemen olmaktan hoşlanırlar. Hiçbir şeye egemen olamayacak kadar nasipsiz kişiler de en azından bir kadının canına okumak gibi bir işi kendilerine uygun görürler. Evlenme törenlerinde bir yandan üzülür bir yandan öfkelenirim: profesör cüppesine benzer bir cüppe giymiş ve böylece korkunç resmi havalara bürünmüş olan nikah memuru veciz sözlerle mutluluk üzerine görüşler üretirken ömür boyu sevgi ve dayanışma konusunda bayatlamakla kalmamış düpedüz kokuşmuş çeşitlemeler sunarken, birkaç kendini bilmez ayağına bas ayağına diye bağırır. Baskı gücü oluşturmaya bu kadar tutkun bir toplum daha var mıdır bilmiyorum. Zavallı kadın o anın şapşallığı içinde koca diye seçtiği bıçkının ayağını ayak yordamıyla bulmaya çalışırken gülünç olur. Boğazı kesilmiş, bacakları koparılmış, gözleri oyulmuş kadınlardan kim bilir kaç tanesi o yapay o içtenliksiz "mutluluk" gününde bu ayağa basma işini pek güzel başarmıştır. Bunu yaparken de yüreğinin derininde su yılanı gibi süzülen nice kuşkuya aldırmadan çağrılılara kemik gibi gülücükler yollamış, ne kadar mutlu olduğunu ona buna ve bu arada çulsuz olmakla sevmek hakkını baştan yitirmiş olan yetersiz ve yeteneksiz eski sevgiliye anlatmak istemiştir.

Büyük bir bölümünü ailede ve okulda yeterince eğitilme olanağı bulamamış insanların oluşturduğu bir toplumda egemenlik tutkusu istemediğiniz kadar çoktur. Bu tutku gözlerden süzülür, paçalardan akar, el kol sallayışlarda derin anlamlarını bulur, gündelik eylemlerde ahlak bozukluğuna kadar varan yakası açılmadık sayısız oyunu karşınıza çıkarır. Bir egemenden kaçsanız öbür egemene takılırsınız. İlk egemeniniz babanızdır ve onun acımasız belirleyiciliği altında biraz da zorlama egemen durumunda olan annenizdir. Gerçekte babamız demokrat bir insandır, gelgelelim dünya kötü. Bütün bu baskıları ne için uyguluyor? Elbette yavrularının mutluluğu için uyguluyor. Gerekçe sağlam ve düşündürücüdür: "*Sevgili yavrum biz senin yanlış yapmaman için böyle davranıyoruz, bizim yaptığımız yanlışları ve daha başka yanlışları yapmaman için. Yoksa sen bütün bunların dışında çok özgür olduğunu biliyorsun.*"

İnsanları baskıyla adam etmeye ve böylece yaşama hazırlamaya çalışmak geriliğin üst noktalarında olmanın belirtisidir. İnsanın

yönlendirilmesi değil de yönünü bulması için desteklenmesi gereken bir varlık olduğu gerçeğini insanlık daha Rönesans'ın başlarında yakalamaya başladı. Çocuklarınızı ne kadar yanlış eğittiğinizi anlamak için bugüne kadar gelmenize gerek yok, örneğin XVI. yüzyılın Montaigne'i bu konuda size çok şey söyleyecektir. Hele bir de iki yüzyıl sonrasına doğru gidip Rousseau'nun kapısını çalarsanız bilmeniz gereken şeylerin neredeyse tümünü elde edebilirsiniz. Montaigne mi? O da kim? Hani şu deneme yazarı mı? Aferin, nasıl da bildiniz. Rousseau mu demiştiniz? O da şu çocuklarına bakmayan aydınlanmacı değil mi? Bundan da tam not aldınız. Ne var ki bilgi dağarınız sizi bir çocuğu yetiştirme konusunda tam anlamında yarı yolda bırakacak hatta yarı yola bile ulaştıramayacak ölçülerdedir.

Baskıcının açısından bakarsak daha değişik duygulara kapılabiliriz. Kim bilir vaktiyle nasıl yaraladılar onu da. Belki de hiç ilgi görmemiş bir çocuktu, yarım pabuçla büyüdü ve yarım bilinçle topluma girdi. İyi yetişmemiş olmanın sıkıntılarını ben yaşadım çocuklarım yaşamasın duygusuyla aptalca bir koruyuculuk görevini seve seve yüklendi. Belki, tersine, bir eli yağda bir eli balda olmanın dümdüz ortamında insan nedir sorusunu bile sorma gereği duymadı kendisine. Varlıklılığın getirdiği koşullarda başka yoksulluğun getirdiği koşullarda başka hastalanıyoruz. Varlıklı ya da varlıksız olmak değil sorun, sorun yeterince bilinçlenmemişlikte yatıyor. Hastalıklarımız bizimle kalsa iyi, kalmıyor, onları yeni kuşaklara aktarıyoruz. Çocuklarımıza yakınlarımıza dostlarımıza komşularımıza arkadaşlarımıza öğrencilerimize okuyucularımıza yüklüyoruz. Hastalıklarımızı inatla koruyor, öncelikle işimize gücümüze taşırıyoruz. Babamızdan gördüğümüz baskıların acısını insanlardan çıkarırken çok kimseyi hasta ediyoruz. Şizofreni gibi paranoya gibi hastalıkları düşündürmeyen sağlıklı bir toplumun koşullarını oluşturmalıyız, yoksa toplumsal ve kişisel sakatlıkların önünü alamayız. Sağlıklı bir toplum oluşturmak kimsenin görevi değildir, kimsenin altından kalkabileceği bir iş de değildir, her kişi sorunun kendisiyle ilgili yanını çözse yeter: hepimiz öncelikle sağlıklı olmaya çalışmalıyız. Güçsüzlüğümüzü başkalarına baskı yaparak dengelemek adına sürdürülen ilkellik bugünün insanına hiç yakışmıyor.

GÜVENSİZLİK

Güvensizlik bu ülkede bir yaşam biçimi oldu. Kimseye güvenmeyin ve işi sağlama alın diyorlar. İnsan bir toplumsal varlıksa güvensiz ortamda mutlu olabilir mi? Güven üzerine kurulmamış ilişkiler bozuk ilişkilerdir. Bu toplumda epeydir geçerli olan bir görüş, güvenmek gerekmez, her şeyden önce çok iyi bir denetim düzeni kurmak gerekir görüşü korkunçtur. Denetlemenin sonu var mı? En çok denetlenmesi gerekenler denetçilerdir. Denetçileri kimler denetleyecek? Denetim denetimi gerektirir. Bir denetçiyi bir başka denetçiyle, onu da bir başka denetçiyle denetlemeniz gerekir. Denetçileri denetçilerle değilse kimlerle denetleyeceksiniz? Çocuklarınızı denetleyin uyuşturucu kullanmasınlar diye bir görüş var. Çocuklarımızı denetlemek yerine onları güvenilir insanlar olarak yetiştirsek daha doğru olmaz mı? Kötülük çok zaman denetçiden gelir. Denetim sıkılaştıkça kirli ilişkiler derinleşmeye başlar. Denetimi artırın, rüşveti yolsuzluğu vurgunu kolaylaştırırsınız. Bir şeyleri çok iyi denetlediğinizi düşündüğünüz yerde, her işin tıkırında gittiğini düşündüğünüz yerde birileri dolaplar çevirmeye çoktan girişmişlerdir. Görünüş çok iyidir: düzeni sağlam koydunuz ya, bundan böyle işler görünüşte tıkır tıkır yürüyecektir. Rahat olun, kimsenin en küçük bir oyun çevirmesi olası değil artık. İş sağlama bağlanmıştır. Siz öyle sanın. Sıkı denetimin verimli bir yöntem olmadığı bir zaman sonra anlaşılır. Kötü kokular gelmeye başlar dört bir yandan. Şaşıyorum, dersiniz, her şey düzenlenmişken bu olumsuzluklar nereden geliyor?

Demek ki yetmedi, denetimi biraz daha sıkılaştıracaksınız. Yapacağınız başka bir şey yok artık. Denetim üstüne denetim yanlışı yanlışla gidermekten başka bir şey değildir. Güven üzerine kursaydınız ilişkilerinizi bu kadar sorunla karşılaşmazdınız. Ya sevdiğim beni aldatırsa? En büyük sıkıntılardan biri de budur. Sevdiğinizden kuşkulanacaksınız, ona güvenmeyeceksiniz, onun ağzını yoklayacak ya da telefonunu gizli gizli araştıracaksınız, sonra da ona seni seviyorum diye sarılacaksınız, olacak şey mi? Sevdiğimden kuşkulanmaktansa aldatılmayı yeğlerim desem ne dersiniz? Yetersiz bilinçler denetime alabildiğine güvenirler. Bu en güvenilmeyecek şeye sonuna kadar güvenirler. Yoklayın, araştırın, gözünüzü dört açın, herhangi bir olumsuzluk yakaladınız mı kimseye acımayın, kimsenin gözünün yaşına bakmayın Öyle bir denetim düzeni koyun ki kimse boynunu

çeviremesin. Bu ağır denetim koşullarında gizli ilişkiler biraz daha incelir, biraz daha güzelleşir, biraz daha yakası açılmadık özellikler kazanır. O zaman bile sıkı denetimin bir kendini avutma yönteminden başka bir şey olmadığını anlayanların çok olmadığını görürsünüz. Artık geriye dönüşü yoktur bu işin, denetimden başka yol yok deyip yeni kurallar ve yeni yasaklar koymaya başlayacaksınız. Siz denetledikçe ilişkiler gevşer, gülünçleşir, insana yaraşmaz özellikler kazanır: rüşvete, adam kayırmaya, çete oluşturmaya yeni kapılar açılır. Yolunu bulan öne geçer. Dokuzuncu sınıf adamlar başköşelere kurulurlar. Değerli insanların ayağı kaydırılır. Şöyle geç, ayakkabını da çıkar, hatta çorabını da. Çantanı aç. Bu torbanın içindeki ne? Bu ne böyle şey gibi, neye yarıyor ki bu? Şöyle bir daha geç bakalım o şeyin içinden...

Yoksa denetim pisliklerin varlığını sürdürebilmesi için icat edilmiş bir kılıf mıdır? Neden olmasın! Bizim oraları imara kapatmışlardı. Bunun anlamı şu muydu: her yeri betonla doldurduk, ortalığı kepaze ettik, zeytin ağaçlarını kestik, meyve bahçesi bırakmadık, güzelim deniz öldü gitti, bari son kalanları kurtaralım. Gerçekten bu muydu anlamı? Elbette değildi. Bunun anlamı şuydu: elde canına okuyabileceğimiz çok az yer kaldı, bunları da daha önce yaptığımız gibi hovardaca kullanırsak yazık olur. Bundan böyle geriye kalanın değerini bilelim. Bir süre hiçbir şey yapılmasın. Sonra yavaş yavaş ucundan kenarından başlarız icraata. Ufak ufak gireriz. Böylece yasadışı işlemlerin fiyatı artmış olur. Öyle ya canım, şu son kalan güzelim yerleri de ona buna havadan kaptıracak değilsiniz ya. Bal tutan parmak yalar. Parababası şuraya güzel bir yazlık ev kondurdu mu siz de yaşamınızı bir kere daha güvenceye aldınız demektir. Temiz hava, bol güneş, parababası burada enaz yüz yaşına kadar yaşar da öteye bile geçer. Beyefendi yarın bana uğrayın da size kağıtlarınızı vereyim. Eh, şimdiden hayırlı olsun diyelim. Sizin gibi seçkin insanlara bunlar az bile...

Ayakkabını çıkar, şöyle yan dön. Bu ayakkabının altı neden bu kadar kalın? İçinde bir şey saklıyor olmayasın? Bak bak bak, bu da nesi? Ver onu bakalım bana. Kemerini de çıkar. Hadi çabuk oyalanma, işimiz var. Bu koca şeyi ne diye taşıyorsun! Yanında bozuk para var mı, varsa onları da boşalt şuraya ya da ver bana en iyisi. Gömleğinin içindeki ne? Bu ceketin düğmeleri madenden mi? Neden kemik düğme kullanmıyorsunuz anlamıyorum ki!

İMRENİYORUM ONLARA

İmreniyorum onlara. Ne güzel her şeyi biliyorlar. Okuma araştırma gereği duymadan biliyorlar hem de. Ah ne çok isterlerdi kitap okumayı, ama vakitleri olmuyor ki. Eskiden az buçuk okuyorlardı. Hiç değilse Politzer'i okudular. İyi de ettiler. Her şeyi biliyorlar. Bir şey sorduğunuzda ay sen bunu bilmiyor muydun gibilerden şaşkınlık belirtileri gösteriyorlar. Korkunç bir dayanışma içindeler. Canım onu bilmeyecek ne var! Birbirlerinin şiirlerini alabildiğine övüyorlar. Hiçbiri öbürünün tek bir dizesini anımsamıyor ama. Yazılar yazıp uzun listeler veriyorlar. Şairler listesi öykücüler listesi romancılar listesi... Görmüş geçirmiş edebiyat ağalarının öncülüğünde ödüller dağıtılıyor. Üzülme ve korkma kardeş, yarın da sen alırsın ödülümüzü. Öykü yazıp büyük bir ödül kapmış kızımız, yarasın, ama aklı başında bir kişi bile kızımızın ne adını ne de ne yazdığını biliyor. Zararsız ve saçma sapan şiirlerle çıkan dergileri ancak çıkaranlar okuyor. Bütünüyle insandan kopuk bir edebiyat dünyası...

Felsefede durum daha da içler acısı. Ben "felsefeci esnafı" dedim diye çok öfkeleniyorlar bana, biliyorum. Hatta kendini bilmezin biri bu yüzden kendi küçük insan yöntemleriyle benden öç almaya bile kalktı. Kavga etmeyi beceremediği için sinsiliğin bütün inceliklerini kullandı aklı sıra. Isırdığı yeri öpmek kurnazlığını da gösterdi. Oysa ben "felsefeci esnafı" derken özel olarak onu düşünmüş değildim. Aklımda bile yoktu. Ben felsefeci esnafı sözünü devletten ya da bu yoksul toplumun sırtından her ay şu kadar maaş alıp en küçük bir çaba gösterme gereği duymadan yan gelip yatan sözde felsefe adamlarının birine ikisine değil tümüne yakıştırıyorum. Bir kapıya çöreklenmiş, hiçbir iş yapmadan yıllarca bir güzel beslenmiş, bu arada ona buna kavuk sallamış, gün gelip muradına ermiş, unvanlarını almış, bundan sonrasını hiçbir şey yapmadan dinginlik ve esenlik içinde geçirme konusunda kararlı olan tembel kurulu düzen filozofları için kullanıyorum. Bunlar ele geçirdikleri felsefe bölümlerinde hiç bilmedikleri felsefeyi kendilerine hayran bıraktıkları genç insanlara yalan yanlış öğretmeye kalkan ahir zaman sofistleridirler.

Sen bu sabah sol yanından kalktın, edebiyat adamlarına ve felsefe adamlarına veryansın ediyorsun derseniz gücenirim. Ben bu sabah iyi kalktım. Bugün bütün işim yapacağım konuşmayı hazırlamak bir de

çamaşır yıkamak olacak. Ben hep iyi kalkıyorum. Bunca olumsuzluğa duyarsızlığa yoksunluğa karşın sabahları iyi kalkıyorum. Neden derseniz, bu bir yıkımsa, bu yıkımda bir payım olmadığını iyi biliyorum. Tersine, karınca kararınca mı derler, elimden geleni yapmış olduğumu da iyi biliyorum. Bunu bilmenin dinginliği içindeyim. Benim sorunum kendimle değil dostlarım. Zaman zaman "sağduyulu" diye nitelendirdiğim halk insanlarına da o kadar öfkelenmiyorum. Onların gözü açık olsaydı yaşam böyle mi olurdu diyeceksiniz. Evet ama dünyanın her yerinde aydın sorumluluğu diye bir şey yok mu? Her şey gelip sonunda şu gerçeğe dayanmıyor mu: iyilikler iyi eğitimden kötülükler kötü eğitimden gelir ve cahil için bilmekle bildiğini sanmak arasında bir ayrım yoktur.

Bizim aydınımızı bilinç açısından ve ahlak açısından aydın kılacak koşullar oluşana kadar beklememiz gerekiyor. Bilgiyle ahlak arasında çok sıkı bir bağ olduğunu Sokrates'den bu yana iyi biliyoruz. Sokrates hiçbir tedirginlik göstermeden baldıran zehirini içti diye mi? Olabilir. Ama Sokrates o zehiri içmeden önce bize ahlak değerlerinin ancak bilginin ışığında çiçeklenebileceğini öğretmişti. Bizler, bilirsiniz, bir ara bu ahlak konularında öylesine batağa saplandık ki birileri daha hafif ve buğulu olsun diye "etik" sözcüğünü gündelik yaşama getirmek istediler. Ahlaksıza ahlaksız diyemiyorsunuz ama yaptığı işi "etik" bulmayabiliyorsunuz. Canım benim! "Etik" bizim ağır koşullarımıza pek uymadı, ahlaksızlık alıp başını gittikçe "etik" çok masum kaldı.

Kitap okuma alışkanlığı olmayan bir toplumda, öte yandan ne okuması gerektiğini bilmeyen insanların toplumunda bu iş bu kadar olur dostlarım. Kitaplarda çoktan yazılmış doğruları yaşam gerçeklerinden süzmeye ve bunu yaparken her şeyi eline yüzüne bulaştırmaya alışmış aydınımız kitapların engin dünyasına dalana kadar her şey böyle ağır aksak gidecek. Küçük ilişkiler, küçük oyunlar, ayakların altına karpuz kabuğu koymalar, çirkin alaycılıklar, küçük dağları ben yarattım gösterileri, yer kapma kurnazlıkları sürüp gidecek. Gençler bile yeni yeni uyanıyorlar, yeni yeni anlıyorlar karşılığı olmayan bir diploma uğruna gözü dönmüş bir dizgenin elinde boşuna hırpalandıklarını. Bir milyon yedi yüz bin kişi bilinmez bir sona doğru koşturuyor soluk soluğa.

HIRS İNSANI BİTİRİR

Bundan yirmi beş yüzyıl önce Antisthenes "*Pas demiri nasıl yerse hırs insanı öyle yer*" diyordu. Kinikler okulunun bu Sokrates'çi önderi mutluluğun erdemli yaşamakta olduğunu bildiriyor, insan ancak tutkularını yenebildiği zaman insanca yaşayabilir diye düşünüyordu. Kinikler de içinde tüm Sokrates'çi okulların filozofları birbirine benzer bakış açıları geliştirerek işi bilimi ya da evrensel bilgiyi yok saymaya kadar götürüyorlardı. Bu elbette bir edilginlik istemidir. İnsanın tam anlamında kendi köşesine çekilmesiyle gelecek mutluluğun çok da sağlıklı bir mutluluk olabileceğini düşünemeyiz. Ama bir de işin öbür yanından baktığımızda gerçekten hırsların insanları nasıl tükettiğini görmemek olası değil. Bunun için bir orta yol bulmak gerekir diyebilir miyiz? "Orta yol" sözü her zaman itici gelir bana. Ne yani, biraz hırslı biraz hırssız mı olalım. Hayır, en güzeli bilinçli olmak, bilinçle istemek değil mi?

Nice insanın hırstan tükendiğini görmüşüzdür. Heveslerimiz usumuzu sollayıp geçtiğinde başımıza nelerin gelebileceğini bilemeyiz. Hırslı insanlar genelde sabırsız insanlardır, yaşama emek vermek yerine kolay yoldan bir şeyler elde etmek için çırpınan insanlardır. Bunlar daha çok zekalarına güvenen ve bu yüzden kurnazlığı bir yordam olarak gören insanlardır. Gün gelir bu insanlar kurnazlıklarının kurbanı olurlar. Bazen onlar açık açık hırslarına yenildiklerini söylerler. Hırslarımıza yenildiğimiz zaman atı alan Üsküdar'ı çoktan geçmiştir. Gözleri çakmak çakmak nereye doğru koştuğu bilinmeyen birilerinin bir gün kulakları düşmüş bir durumda ondan bundan utanarak, şundan bundan yardım isteyerek yaşamını sürdürmeye çalıştığını görürsünüz. Biraz daha biraz daha derken yaşamın kirli sularında boğulmaktır bu.

Hırslı insanlar sinir içinde yaşarlar, zaman zaman öfke bunalımlarına girerler, usun denetimini iyice elden kaçırdıklarında yapılmaması gerekenleri yaparak kendilerini bazen rezil bazen gülünç ederler. Bu kişilerin çok zaman kendilerini tükettiklerini, yaşamlarını kısalttıklarını görürsünüz. O bir yana, onlar bir zaman sonra yardakçıları olan ama gerçek dostları olmayan insanlara dönüşürler. Bana sorarsanız, insanoğlunun pekçok davranışında olduğu gibi hırslı davranışlarında da aşağılıkduyguları belirleyicidir. İnsanın kendini kendine ve başka-

larına kanıtlama telaşı hırsı kendiliğinden getirir. Aşağılıkduyguları çok zaman yükseklik duygularıyla dengelenir. İnsanların boş boş kasılmaları, kendilerine övgüler düzmeleri, biraz zayıf gördükleri birilerinin ensesine binmeye çalışmaları, pahalı ve gösterişli giysilerden yardım ummaları, biraz güç kazandıklarında zavallı saydıkları kişileri ezmeye yönelmeleri ve kendilerine güçsüzlerden bir hanedan kurmaya özenmek gibi bir sefilliğin peşine düşmeleri hep aşağılıkduygusu dediğimiz o şeytanın işidir.

Hırslılar değerli olanın değil de yararlı saydıkları şeylerin ardından giderler. Bencilliğin doruğa ulaşmasıdır bu. Hırs yüzünden en yakınlarına zarar veren insanlar görmüşüzdür. Büyük kişisel yararlar sağlanabilen ortamlarda örneğin saraylarda hırs doruk noktasına erişir. Hiçbir şey yapmadan bir şeyler elde etmeye çalışmak o durumda bütün zamanını ve bütün gücünü alır insanın. Bu noktada egemenlikler köleliklerle iç içe geçer. Köle olmayı göze almazsanız egemen olma şansınız yoktur. Hırs insanın kendini birilerine köle etmesinden başka bir şey değildir. Değerlerin çıkarlara yenik düştüğü yerde insan kocaman bir ormanda yolunu yitirmiş yolcu durumuna düşer. Işıklar onu aldatır. İşte şimdi çıkıyorum ormandan der. Şu ışık kümesi ormanın bittiğine tanıklık ediyor diye düşünür. Ne yöne gittiğini bilmeden biraz daha yürür. Biraz daha ilerler ormanın derinlerinde. Çaresizliğin ürettiği çareler çok zaman tehlikeli çarelerdir. Çırpınarak batmak buna benzer bir şeydir. Descartes haklıdır: ormanda yolunu şaşırmış insan için en iyisi hiç yönünü değiştirmeden dosdoğru yürümektir. Ne var ki ormanda yolunu yitiren adam korku içinde durmadan yönünü değiştirir, çok zaman olduğu yerde döner durur.

Bu toplumun insanları çocuklarına bilim sevgisini sanat sevgisini felsefe sevgisini veremediler. Çünkü kendilerinde de bunlar yoktu. Düzenin izinde çocuklarını birer bencil birer hırslı olarak yetiştirmeyi daha uygun gördüler. Çocuklar bundan bir şey kazandılar mı? Hiç sanmam. Doktor olmak için mühendis olmak için avukat olmak için bu kadar hırsa gerek yoktur. Çocuklar daha başka kafada olsalardı bu kadar emek ve para karşılığında gerçek birer bilim sanat ya da felsefe dehası olabilirlerdi. Ama onlar gerçek bilginin peşinde gitmeyi öngörecek durumda değillerdi: yangından mal kaçırılıyordu. Herkesin kendini kurtarmaya çalıştığı yerde kimse kendini kurtaramaz. Hırslılar önünde sonunda acınacak duruma düşerler. Ne yazık!

BOŞ KAVGALAR

Karşıtlıklar uzunkulaklılarla uzunburunlular arasındaki kavgaya dönüştü mü yaşam tatsızlaşmaya başlar. Aklı olan bu döngünün içine düşmemeyi bilecektir. Fikrin olmadığı yerde kısır çekişme vardır. İnsanlar şu gerçeği pek düşünmezler: durmadan yenik düşüyor olmamız düşmanın gücünden çok bizim güçsüzlüğümüzdendir. Kırk yıl tembel tembel aynı sakızı çiğneyeceksin, bir gün elin zavallısı güçsüzü yetersizi gelip seni tahtından indirecek. Kendi dışında bir suçlu arayacaksın, birilerini bilir bilmez suçlayacaksın, ama asıl sorunun senden kaynaklandığını görmeyeceksin: yenikliği bir takım olmayan nedenlere bağlayacaksın. Bu toplumun insanları, bu arada aydınları ya da aydın geçinenleri bilinç yetmezliğinden çok çekiyorlar. Kendilerini başkalarının başarısızlıkları üzerinden savunmaya alışmışlardır. Kendi başarısızlıklarını göremezler bir türlü. Başarısız olduklarını benimsemek onlara ölüm gibi gelir. Bu yüzden savunmalarını "*düşman kavi tali zebun*" formülü üzerinden yapmaya eğilimlidirler. Örneğin ortada bir tartışma konusu vardır, diyelim bir masada "felsefe" tartışılmaktadır. Felsefenin birinci sorumluları bile felsefe nedir sorusunu tartışabilecek durumda olmayınca sıradan insanlar felsefeyi nasıl tartışacaklar? Tartışanların felsefeyle ilgili bilgileri tarihsellikle ilgili olmadığı, tarihselliğin uzağından yakınından geçmediği gibi boş içeriklerle dolu olduğu için tartışma kısa zamanda kavgaya dönüşür. Bunu eğitim eksikliğinden ötürü hakarete kadar götürebilir birileri. Çünkü cahillik hem üstü örtülmesi ya da bilgelik gibi gösterilmesi gereken şeydir hem çok etkili bir savunma ve saldırı silahıdır. Bu gibi durumlarda kendini bilen kişiler tartışmayı uzatmazlar. Saldırgan yetersizlere verilecek en güzel yanıt susmaktır.

Boş şeyleri bilir bilmez ölesiye savunuruz da iş az da olsa bildiğimiz bazı tehlikeli şeyleri savunmaya gelince durur kalırız. Aman, birilerini ürkütüp başımızı belaya sokmayalım. Bu yüzden bu ülkede cahillik ne kadar saldırgansa bilgelik o kadar suskundur, görülmez bir yerlere çekilmiştir. Anlamayana ya da anlamak istemeyene ne yapabilirsiniz ki! O bildiğini okurken siz susmalısınız. Bu konuda bence Sokrates'in sabrına gerek yoktur. O denliye densize aynı değeri verirdi. Daha doğrusu tek tek insanlara değil tüm yurttaşlarına değer verip herkese sabır göstermeyi alışkanlık edinmiş bir bilgeydi. Filozof-

luğa ya da bilgeliğe meraklı değilsek böyle bir yükümlülüğün içinde duymayız kendimizi. Bir şey öğrenmek istemeyen ve boşluğunu boş sözlerle kapamaya kalkan adamı kendi haline bırakıp çıkmalıyız. İnsanın kafası yetersizse ve inadı sağlamsa uzunkulaklılar ve uzunburunlular kavgası kaçınılmaz olacaktır. Öğrenme gereği duymadan bilenlerin durumu tam anlamında bir dramdır.

Bu topraklarda eğitimin çökmesi bu dramın yaygınlaşmasına yol açtı. Sofistlik yalnız felsefe alanında değil bütün alanlarda alabildiğine yayıldı. Kimse okumuyor, kimse bir şeyi araştırmıyor ama herkes biliyor. Uzmanlığın nedir kardeşim sorusunu soramadığımız gazete yazarları birileri için bir şeyleri ayakta tutabilmek adına bilinçlerimizi koşullamak isterken yalan yanlış görüşler üretiyorlar. Bireyler ve kurumlar ağırlıklarını yitirdikçe sorun daha da derinleşiyor. Yetersiz birileri sırf düzene yakınlıkları nedeniyle bir yerlere geliyorlar, başka birileri yeterli oldukları için bir yerlerden kovuluyorlar. Yeterli birileriyle iş yaptığınızda sıkıntılara düşebilirsiniz, tepkilerle karşılaşabilirsiniz. Olmaz böyle şey diyen insanlarla çalışmak kolay değildir. İnsanlar bir işi iyi yapmanın değil de şunu bunu olmanın peşindeler. O zaman en yeteneksizlerle en beceriksizlerle en sallantılı kişiliklerle iş tutmak kaçınılmaz olacak. O zaman bataklığa doğru hep birlikte biraz daha ilerleyeceğiz. Bu açmazdan çıkmanın tek yolu vardır, o da kendini bilen kişilerin tümüyle gündelik tartışmaların dışında fikir üretmeleridir. Korkmadan, kim ne der diye düşünmeden, başa gelecekleri sorun etmeden doğruyu araştıra araştıra ortaya koymaktan daha başka bir yol bulunduğunu düşünemiyorum. Bu yol çok uzun ve tehlikeli, bizim yıllarca bekleyecek sabrımız var mı diyeceksiniz. Bizi yıllar yılı yanlış yerlere çıkaran yollar o kısa yollar değil miydi? Yüzyıllardır pek bir şey yapmadan beklediğimize göre beklemek diye bir sorunumuz olmamalı. Emek vermediğiniz zaman yaşam meyve vermiyor. Belki de hiçbir şeye emek vermeden boş şeylerle uğraşarak beklemenin kolaylığına alışmış olmamızdandır bütün bu sıkıntılar. Kim ne derse desin, fikir üretmekten başka çare yok dostlarım. Düşünüyormuş gibi yaparak hiç sıkılmadan saçmalayanların yerine gerçek anlamda düşünen insanlar gelmedikçe hiçbir sorunumuzu çözemeyiz.

KADINLARIN DOSTLUĞU

Kadınları severim, kadınlar incedir, şair ruhludur. Kabalıkta erkeği yarı yolda bırakacak kadınlar da az değildir bu arada. Kadınlar şair ruhludur ama iyi kadın şair yok denecek kadar azdır. O erkeğe kesmiş kadınları saymazsak, gözleri çakmak çakmak, müdür olmak, rektör olmak, holding yöneticisi olmak, köşe yazarı olmak için canını dişine takmış kadınları saymazsak bütün kadınlar ince ruhludur. Ben erkeklerden çok kadınlarla dostluk etmeyi severim. Üniversitede bir genç arkadaşımız vardı. Adını bile bilmiyorum. Koridorda raslaştıkça selamlaşırdık. O ingiliz dili ve edebiyatı öğrencisiydi, ben fransız dili ve edebiyatı öğrencisiydim. Belli ki paralı kesimdendi, iyi giyinirdi, ayrıca yakışıklıydı, benim gibi derbeder değildi yani. Bir gün bana şöyle dedi: "*Sana gıpta ediyorum. Kızlarla ne güzel arkadaşsın. Uzaktan gözlüyorum seni. Bense neden bilmem bu işi bir türlü beceremiyorum.*" Ben de ona şöyle dedim: "*Ben onlarla yalnızca dostluk ediyorum. Başka bir şey yaptığım yok ki.*" O üzgün yanıtladı beni: "*Ben de onu istiyorum zaten ama bir türlü olmuyor.*"

Kadınlara doğallığınızla değil de hesaplılıkla yönelirseniz ürkütürsünüz onları. Hele bizim kadınlarımız yakınlaşmakta oldukça ölçülüdürler. Anaları ve babaları onları erkek korkusuyla yetiştirmiştir. Ancak onlara herhangi biri olarak yönelirseniz tedirgin olmazlar. Bizim gençliğimizde daha çok öyleydi ama bugün bile kadınlar sevgili olmaktan çok bacı olmaya yatkındırlar. Ben bu bacı kardeş havasını hiç sevmem. Benim için dostluk önemlidir. İlle yakınımda bir kadın olmalı telaşından da her zaman nefret etmişimdir. Beni tanımayanlar amma çapkın adam demişlerdir benim için. Oysa ben şimdi olduğu gibi gençken de dostluk üzerine oturmamış kaba aşk ilişkilerinden korkardım. Bir kadını yalnızca kadın olarak yüklenmek bana uyacak iş değildi. Sıkıntılarımı kız arkadaşlarımla uzun uzun konuştuğumu, onların beni uzun uzun avutmaya çalıştığını bilirim. Kadınları bir çırpıda avucunun içine alan erkeklere de hiç özenmedim. Ben her zaman dostluktan yana oldum. Pythagoras'ın "*Dostluk uyumlu eşitliktir*" sözünü pek severim.

Dost dediğimiz zaman az sayıda insan gelir aklımıza. Bir insanın kaç dostu olur ki! Sokrates "*İnsan koyunlarını dostlarından daha çabuk sayar*" dermiş. Kaç dostun var sorusunu yanıtlamak kolay mı?

Çok dostunuz varsa dostunuz yok demektir. Kimileri her önlerine çıkana dostum demeyi alışkanlık edinmişlerdir. Ben zaman zaman bunun tedirginliğini yaşamışımdır. Hele iki kere yüzünü gördüğüm adam üçüncüde uydurma bir dostluk gösterisine kalktı mı tepem atar. Aristoteles "*İnsan dostunu birlikte epeyce tuz yedikten sonra anlar ancak*" demiş. Birine dost demek için onunla bir geçmişiniz olacak. Üç günde dost olursanız altı günde düşman olabilirsiniz. Şarap gibi eskiyecek dostluk, eskidikçe güzelleşecek, bu arada içine pislikler karışmayacak, en küçük bir olumsuzluk bile karışmayacak. Bu yüzden bencillerin hırslıların kendini beğenmişlerin kendine aşırı güvenenlerin cimrilerin özel görevlilerin kumaşı dost olmak için elverişli değildir. Dostluk dediğimiz zenginlik ancak sağlam kişilikler üzerine kurulabilir. Zayıf kişilikli kimseler çok isteseler de dost olmayı beceremezler. Her şey çok iyi gidiyor derken bir de bakarsınız işler karışıvermiş. O yüzden Seneca pek haklı olarak dostlarımızı forumda ya da senatoda bulamayacağımızı söyler. Onları daha başka yerlerde aramalıyız.

Francis Bacon dostları *zamanı çalan insanlar* olarak nitelendirir. Evet, işin bir de bu yüzü var. Gerçekte iyi bir dost zamana saygısı olan insan olmalıdır. İnsan olmanın temel koşullarından biri de zamana saygılı olmak değil midir? Hele başkalarının vaktinden çalmak iyiden iyiye insanlık dışı görünür bana. Dostlar birbirlerini anlarlar. Zamanı bol bol harcayan birinin dostu da zamanı bol bol harcayan biri olmalıdır. Gene de dostluğu çene çalma kurumu olarak değil de bir kültür kurumu olarak görmek doğru olur. Dostum benim gelişmeme katkıda bulunabilmeli, ben de dostumun gelişmesine katkıda bulunabilmeliyim. Erkeklerden çok kadınlarla dost olmayı severim dedim ama ben her şeyden önce dost olmayı severim. Dostlarımla çok seyrek görüşüyor olmam elbette vakit darlığındandır. Ciddi işlerle uğraşıyorsanız vakti rahat kullanamazsınız. Gene de dostluk için kadınlar daha iyidir. Bir kadınla dost kalabiliyorsanız size dostluk denen şeyin gerektirdiği içtenliği daha çabuk ve daha sağlam verecektir. Erkeklerle dostluklarımda sevimsizliğe benzer içtenlikli olmamaya benzer hatta ikiyüzlülüğe benzer bir şeyler bulmuşumdur zaman zaman. Erkek dediğimiz adam kafası olmasa da kafasıyla iş görmeye yatkındır. Kadını kadın yapan o güzelim duygusallığı değil mi? Şu zamanda kadınlar da erkeksileşti diyorsanız ona da bir şey diyemem elbet.

KAVGA ETMEYİ BİLMEK

Bu ülkenin insanları kavga etmeyi bilmiyorlar. Biliyorlar dediğinizi duyar gibiyim. Biliyorlar da öteye bile geçiyorlar diyorsunuz, öyle mi? Her gün akan oluk oluk kanlar bu ülke insanının kavgacılığını ortaya koymuyor mu? Kör kurşunlarla vurulanlar, boğazı kesilenler, arkadan hançerlenenler, kurşun yağdırılanlar bu ülkenin insanları değil mi? Dostlarım ben kavga etmek derken başka bir şeyi anlatmak istedim. Yoksa öbür anlamda kavganın en iyisi bizde var. Kansız kavgalar da az değil. Sövgüler suçlamalar aşağılamalar bağırıp çağırmalar eksik değil. Haklılık terbiyesizleşmeyi gerektirmez. Bizim insanımızın bir bölümü haklılığı terbiyesizlikle aynı şey gibi görüyor. Sakın o son derece zarif görünümlü ve baygın bakışlı, o dudaklarını büze büze konuşan, bardak tutarken küçük parmağını fino kuyruğu gibi dikleştiren, süzüm süzüm süzülmeyi bilen "bayan"ı kızdıracak bir şey söylemeye kalkmayın, alimallah üstünüze saldırır, bir güzel canınıza okur sizin. Bana bak bana, sana ne söylüyorum, seni öyle bir yaparım ki ömrün boyu unutamazsın. Sen kimsin ulan alçak herif. Vallahi bir söz daha söyle seni şurada evire çevire dövmezsem bana da Şahingillerin Süeda demesinler...

Kabalıkta erkeklerimiz elbette kadınlarımızdan daha gelişmiş durumdadır. Onlar kabalığı bir de erkekliğin zorunlu koşulu olarak görürler. Herkesin rahatça kaba davranabildiği bir ortamda siz inceliğinizi koruyabilir misiniz? Beni sakın şu satırlarda incelik satan biri diye algılamayın, ben de özellikle haklı olduğuma inandığım zaman pek güzel kabalaşabiliyorum. Yakınlarıma kaç kere kabalık etmemek konusunda söz vermiş olsam da ne yalan söyleyeyim bazen kendimi tutamıyorum. Herif kentin en civcivli yerinde yoğun trafikte otomobil sürüyor. İnsanlar yaya geçidinden karşıya geçmek için birbirlerine çarparak ilerliyorlar. Beyimiz yaya geçidinin ortasında durup kornaya asılmaz mı? O zaman Afşar'ın tepesi atmaz mı, tepesi atınca da o dağdan inmişe, o insan bozuntusuna, o nalsız eşeğe, o yaya geçidinin ne anlama geldiğini bilmeyen sefile "*Ne korna çalıp duruyorsun ulan eşek oğlu eşek*" diye bağırmaz mı? Neyse, yumruk yumruğa gelmeden konu kalabalıkta eridi gitti. Bu benim birinci kabadayılığım değildir. Kavga ettikten sonra pişman olurum. Bir adamı kendini bilmez biri de olsa incittiğim için üzülürüm. Bir daha yapmamaya söz veririm.

Gelgelelim tutamam sözümü. Hele haksızlığa hiç dayanamam, bir haksızlık karşısında içimin yayı gerilir ve ben hemen yaya bir ok sürüveririm. Bu kavgacılık benim sokak çocukluğu günlerimden kalmadır. Ben eşek demeyi bile ayıp sayan bir babanın kavgacılıkta ve sövgüde usta olan oğluyum. Belki de babaya tepki olarak...

Benim başta söylediğim kavga bu kavga değil. Bu sokak kavgacılığını kısmet olursa bu yaşımdan sonra hayırlısıyla bırakmak istiyorum. Kendini bilen herkese de bu tür kavgalardan kaçınmayı öneririm. İnsan yaşamının değeri yok, biri birine bıçak saplamak için, biri birine kurşun yağdırmak için bahaneye bakıyor. Benim söylediğim kavga bir konuyu enine boyuna tartışabilmek anlamındadır. Karşıdakinin gücenmeyeceğini bileceksiniz ki tartışmayı sonuna kadar götürebilesiniz. Bir bakıyorum adam çok yakın davranıyor. Ne iyi, diyorum, demek ki artık anlıyor beni, bana artık surat asmayacak, kırk renkli tavırlar içine girmeyecek. Sonunda insanın olgununu bulduk işte. O beni eleştirecek ben de onu eleştireceğim. Ben eleştirilmekten sıkılmam, eleştirmekten de yorulmam. Karşımdaki ne demek istiyorsa açık açık söylesin isterim. Ben de ona gerekeni söyleyebileyim isterim. Gerekirse beni yerden yere vursun, hesap sorsun bana. Eleştiri bekleyen ruhum bu bekleyişinden eli boş döner. Beyimiz ya o güzelim kavgayı hık mık ederek ne şiş yansın ne kebap anlayışıyla geçiştirmek ister ya da bana saldırır. Kavga etmeyi bilmeyenlerin başında benim felsefenin incelikli çarklarında incelmiş olması gereken meslektaşlarım vardır. Bunlardan biri bir gün size bir tartışma sırasında "*Git oku da öyle gel*" diyecek kadar kabalaşabilir. Ne olursa olsun onun görüşlerini olduğu gibi benimsemeniz gerekiyor. Üstelik onun görüşleri çok zaman hiçbir toprağa ayak basma gereği duymayacak kadar temelsiz görüşlerdir. Size oku da gel diyen adam bu konulardan pek de haberli değildir. Birinin görüşlerine karşı çıkmak onun kişiliğini ayaklar altına almak olarak anlaşıldığı sürece işimiz zor. Düşünce üretmiyoruz ama yalan yanlış düşüncelerimizi de titizlikle koruyor ve savunuyoruz. Kavga etmeyi bilmeyişimiz cahilliğin bir ürünüdür desem yanlış bir şey söylemiş olur muyum?

ANI YAZMAK

Arkadaşlarım bana anılarını yazmalısın derler. Ben anı yazmaktan yana değilim. Bir yazıda anılardan söz açabiliriz ama anı yazmak başka türlü bir iştir. Birçok sakıncası var anı yazarlığının. Öncelikle bellek yaşanmışı saklamak konusunda pek güvenilir bir yeti değildir. Bilinç dönüştükçe anılar da değişime uğrarlar. Somut olarak yani çok belirgin bir biçimde yaşanmış olaylarda bu tehlike daha az gibidir: hiçbir kuşkuya yer bırakmayacak biçimde anımsadığımız çok şey var. Ama anılarımız onlarla sınırlı değil ki. İşe duygular karışır ve anıların dönüşümü zaman içinde büyük boyutlara ulaşır: bilinç salt düşünsellikle belirgin olsaydı, duygular işe karışmasaydı anılarla ilişkimiz daha sağlam olacaktı. İşin bir başka olumsuz yanı da benim yaşamımla ilgilidir: anılarımın toplumsal ve tarihsel açıdan çok da önemli olmadığını biliyorum, ne önemli bir siyaset adamıyım ne buluşlar yapmış bir bilginim. Demezler mi bana: arkadaş sen bu anılarınla yaşamımıza aydınlıklar getirdiğini mi sanıyorsun? Sen belki de on yıl sonraya kalmayacak sıradan bir şairsin, anıları önemli adamlar yazsın.

Evet, dostlarım, belleğimiz bize oyun oynadıkça bizler gerçekleri çarpıtır dururuz. Onun için bence en güvenilmeyecek yazı türü anıdır. Bir başka güçlük de anı yazarken her şeyi açıkça anlatamayacak olmamızdır. Sen işine geleni anlat işine gelmeyeni anlatma, özellikle işin toplumsal yanını anlat özel yanını anlatma gibilerden bir görüş hiç de tutarlı bir görüş değildir. Toplumsal yaşamımızı özel yaşamımızdan ve özel yaşamımızı toplumsal yaşamımızdan ayırabilir miyiz? İşin bir başka sakıncalı yanı daha vardır, bu da adı büyük insana çıkmış kişilerin küçüklükleriyle ilgili bilgilerin yaratacağı sıkıntıdır. Anılar devlerin de gerçekte birer cüce olduğu gerçeğini önünde sonunda duyurur. Siz diyelim falanca yazarı gözünüzde çokça büyütmüşsünüz ve hatta kutsallaştırmışsınız. Siz anılarınızı yazarken o kişinin tam anlamında bir çıkarcı olduğunu, en küçük bir yarar karşısında insanlığın bütün değerlerini görmezden gelebildiğini, ikide bir yakası açılmadık çok ince ayak oyunlarına girdiğini, gerektiğinde en yakınlarına bile hiç acımadan kazık attığını anlatırsanız insanlar üzülmezler mi? O bir yana, söylediklerinize inanırlar mı?

Bugüne kadar pekçok anı kitabı yazıldı. Bunların büyük bir bölümü savunma kitabıdır. Birileri çok yanlış şeyler yaptılar ama ben son

derece tutarlı davranarak hiç yanlış yapmadım... Temelde duyurulmak istenen budur. Hele eleştiri ve özeleştiri alışkanlığı olmayan bir toplumda anı yazmak sanığıyla yargıcı aynı olan bir mahkeme kurmak gibidir. Yaşantıların arasından kendimize uygun olanı seçip uygun olmayanları görmezden geldikçe insanları yanıltırız. Hele siyaset açısından önemli kişiliklerin bu tür anılar yazmaları bu yüzden son derece tehlikelidir. Anı yazmaktan çok tarihe katkı sağlamaya çalışmak, bunun için de belgeleri konuşturmak gerekir. Örneğin Türkiye İşçi Partisi'nin ne olduğunu anılardan çok belgeler ortaya koyacaktır. Nebil Varuy ağabeyimizin belgelere dayanan kitabını saymazsak bu konuda çok şey yazılmadı bildiğim kadarıyla. Anı yazıları ya da kitapları bu partinin varlığına ışık tutacak gibi değil. Bunların bazıları işin özünü duyurmaktan uzaktır. Şükran Kurdakul partide yaşananları anlatırken istifacılarla kapıya konmuşları birbirinden pek ayırmamıştır örneğin. O benim de atılanlardan olduğumu yazıyor. Ben atılanlardan değilim, çok önceden istifa ettim. Haklı olarak şöyle diyorsunuz: sen atılmış olsan ne çıkar ayrılmış olsan ne çıkar... Öyle demeyin, en küçük bir yanlış bilgi genel olarak çok doğru bilinmesi gerekenlerin üstüne gölge düşürür.

Anıları tümüyle yararsız saymamız da doğru değil. Daha çok ikinci elden yazılmış anılarda ya da bir takım belirsiz kaynaklara dayanılarak yazılmış anılarda yanlış bilgilerle karşılaşıyoruz. O bir yana bizim ülkemizde insanlar kültür birikimlerini daha çok kulak ansiklopedisinden yararlanarak yaptıkları için yanlış bilgi üretmekte pek sakınca görmüyorlar. Örneğin birileri Demokrat Parti döneminin bir zulüm dönemi olmadığını, bir demokrasi atılımı dönemi olduğunu söylerken ya bildikleri gibi konuşuyorlar ya da bilgi eksikliğinden yanlışa düşüyorlar. Benim gibi yaşı yetmişi geçmiş olanlar o dönemin nasıl berbat bir dönem olduğuna pek güzel tanıklık edebilirler. Bunun için anılardan çok somut veriler ortaya koymak önemlidir, yoksa bütün yazdıklarımız havada kalır. Elimizin altında en azından o zamanın gazeteleri olsa, yaşananları örneklerle gösterebilsek ne iyi olur. Biri bunu yapmaya kalksa burnundan getirirler. Öte yandan biri Türkiye İşçi Partisi'nin iç ilişkilerini anlatmaya kalksa adı kötüye çıkar. Gene de birileri yapmalı bunları. Daha çok tarihi aydınlatacak şeyler yazmalıyız. Anı yazmak aklıma yatmıyor benim. Anı yazmazsak bir şeyler yanlış bilinirmiş. Bırakın bilinsin. Anılara harcayacağımız vakti inceleme kitaplarına harcasak daha doğru olmaz mı?

MAL TOPLADILAR

İnsanoğlu dünyanın anlamına, yaşamın ne olup ne olmadığı düşüncesine ulaşamadığı zaman bir garip açgözlü oluyor. Bu yetersiz insanın tek amacı kendi için bir şeyler elde etmektir. Yemeğin en iyisini yemek istiyor, şarabın en iyisini içmek istiyor, ne aradığını bilmeden yeni yerler görmek istiyor. Bir tane edindim ama bir tane daha olsa kötü mü olur duygusuyla yaşıyor. Gözünü doyurmak için var güzüyle çırpınırken çok sevdiği ya da çok sevdiğini sandığı yakınlarının da bir şeyler elde etmesi için çalışıyor. Bu tür insan durmadan mal biriktiriyor. Dünyanın büyük bir bölümü bir şeyler elde etme hırsıyla yaşıyor. Bu hırs bilinç eksikliğinin bir sonucudur, dünyaya sıkı sıkıya tutunma içgüdüsünün ürünüdür. Her yetersiz insan her an altından toprak kayıyormuş gibi yaşar. Yaman bir iğretilik duygusudur bu. İçimizde durmadan aynı şeyleri söyleyen ya da aynı soruyu soran biri vardır: ölüme ne kadar var?

Biraz daha bir şeyler elde etmek istemi dünyaya tutunma dilekleriyle ilgilidir. Ne kadar mal biriktirirsek biriktirelim çıplak gidiş bir zorunluluktur. Eski Mısırlılar giderken götürmenin çocuksu görünümlerini çizmişlerdi. İnsan binbir çabayla elde ettiğini bir anda bırakıp gidebilir mi? Neyse ki arkada çocuklar ve torunlar var, bize kalmayan onlara kalacak. Onlara da kalmayacak. Ne diyordu şair: "*Mal sahibi mülk sahibi / Hani bunun ilk sahibi / Mal da yalan mülk de yalan / Gel biraz da sen oyalan.*" Kimileri dünyanın geçici olduğunu, ölmeyecekmiş gibi yaşamanın bir anlamı olmadığını anlatmaya çalışırlar, öte yandan mal biriktirme çılgınlığını sürdürürler. Nice gereksinimler vardır, bunları karşılamak gerekir. Gereksinimler karşılanır, bu defa yeni gereksinimler doğar. Onları da karşılamak gerekir. İnsanoğlu gereksinim karşılama etkinliği içinde görünürken gerçekte gereksinim yaratma etkinliği içindedir. Gereksinimler tam olarak karşılanıp bittiğinde, karşılanmamış gereksinimler kalmadığında bu bizim yetersiz insanımız ölümle karşı karşıya gelmiş olma duygusunu yaşayacaktır. O zaman daha iyi ya da daha nitelikli bir yaşam için ne yapmak gerekiyorsa onu yapmak isteyecektir, yeni gereksinimlerin peşine düşecektir. Yaşamın maddi nitelikleri arttıkça manevi nitelikleri azalmaya başlar. O zaman insan malı mülkü düşünmekten kendini göremez olur, kendini göremediği gibi en yakınlarını da göremez

olur. Yakınlarıyla kurduğu ilişki bir gereksinimler karşılama ortaklığı ilişkisidir. Bu arada bencillikler iyiden iyiye bilenir: "*Neden ona yeni otomobil alınıyormuş efendim? O zaman ben de yeni otomobil isterim. Hayır benimki yeni değil...*"

Aşıkpaşazade tarihi'ni zaman zaman açıp okurum. Bu sabah gene erken kalktım, şu bizim kitaba bir daha göz atayım dedim. 157.bab ilgimi çekti. Başlık şöyle: *Bu bab onu beyan eder ki bu padişahlar ki mal topladılar, sonunda ne oldular.* Ne diyor tarihçimiz bakalım: "*Merhum Yıldırım Hünkar mal topladı. Memleket için tedbir kıldı. Akçalar toplayıp hazinelere koyarlardı. Memlekette kıtlık ve sürümsüzlük oldu. Sonunda o malı bedbaht Temür yedi. Memleket ayak altında kaldı. Bağdat padişahı Sultan Ahmet hazine topladı. Malı taş sandıklara koydurdu. Geceleyin Dicle'ye bıraktırdı. Bu işi yapanları öldürttü ki bu malı kimseye söyleyemeyeler. Sonunda o mal suda kaldı. Kendisi de soyu sopu ile ölüp gitti. Bir de Horasan padişahı Mirza Şahruh mal topladı. O da bunlar gibi öldü. Anadolu padişahlarından Karamanoğlu İbrahim Beğ mal topladı. Sonunda o dahi, işittiniz ki ne oldu. O halde azizler! Mal odur ki hayra sarfoluna. Padişahların dostu odur ki karnı tok ola ve doğru ola. Sağlam ordu ona derler ki tok ola ve kalabalık ola. Arifler den birine sordular: 'Padişahlara hazine gerek midir' dediler. Arif cevap verdi ki: 'Bir asıl hazine vardır, o gerektir.' Sordular ki: 'Asıl hazine nedir?' Arif: 'Tebaanın hayır duaları padişahlara hazinedir' dedi.*"

İnsanı girdisiyle çıktısıyla tanımaya, dünyayı özünden anlamaya, geçmişin başarılarını bilmeye, geleceğin tasarılarına katılmaya çalışmak ve bütün bunları bihakkın yapabilecek bilinç yetkinliğine ulaşmış olmak büyük bir hazine biriktirmiş olmaktır. Dünün insanı gibi bugünün insanı da bu gerçek insan olma amaçlarının iyiden iyiye dışında yaşıyor. Gündelik yaşamın çarklarına takılan ve bu çarklarda dönüp dururken kendini yinelemekten başka bir şey bilmeyen insan daha iyi bir dünyaya doğru gelişimlerin önünü kesiyor. İnsanın mutlu ve saygın geleceği, insana her anlamda yakışan geleceği küçük insan olma gerçeğini yaşamından çıkarmasıyla kurulacak. Yarım yamalak bilinçle yaşayan insanların dünyasında mutlu ve saygın olmanın anlamı bizim anladığımızdan daha başka.

EĞİTİLMEMİŞ İNSAN

Kötü eğitilmiş insan hem kendi için hem başkaları için tehlikelidir. Kötü eğitilmiş insanla eğitilmemiş insan ayrı şeyler mi? Gerçekte kötü eğitilmiş insan eğitilmemiş insandır. Hiç eğitilmemiş insan bebekken ormana bırakılmış, orada kurtlarla kuşlarla büyümüş insan olabilir. O bile kendi kendine ya da çevresindekilerle bir eğitim sürecinden geçecektir. Bu yeter mi? Elbette yetmez. Ne eskilerin iyi niyetle benimsemiş olduğu özden iyi insan kavrayışı yani doğasında iyilikler olan, iyiliklerini doğadan almış olan insan kavrayışı inandırıcıdır ne de dünya deneyleri içinde kendini eğiten insan kavrayışı inandırıcıdır. İnsanın eğitimi doğanın iyiliklerine ve raslantıların verimliliğine bırakılmayacak kadar ciddi bir iştir. Doğanın insanı bir takım kökel ahlaki niteliklerle donatmış olduğu görüşü boş bir görüştür. Bu görüş insanın kendiyle ilgili iyi niyetinden doğmuştur. Doğadan aldığımız şey yaşamımızı hayvan olma koşullarında sürdürebilmemiz için gereken içgüdüsel yatkınlıklardır. Evet, "iyi vahşi" mitosu insanın kendiyle ilgili güzel duygularından türemiş olmalıdır. Gerçekte insan içgüdüler düzeyinden yani kendine dönmeyen, kendini düşünmeyen mekanik doğal us düzeyinden yaratıcı ve dönüştürücü us düzeyine geçebildiği ölçüde insandır. Doğal durum'da bile insan doğadan getirdiği iyilik güdüsüyle yaşıyordu diye düşünmek bugün için olası değildir, hele insanın birbirini boğazlamaktan haz duyar göründüğü koşullarda. İnsanın gerçek anlamda insan olması için doğanın verdiği yatkınlıklar bize iyi insan olmak adına güvence vermeyecektir.

İnsan bilinç yetkinliklerini de buna bağlı olarak ahlaki niteliklerini de eğitimle kazanır. İnsanı testi yapar gibi, tahta yontar gibi, ağaç dibi çapalar gibi eğitemezsiniz. İnsan eğitmek ince iştir. İnsanı eğitmek demek onun kendini eğitmesine yardımcı olmak demektir. Buna göre eğitim doğrudan uygulamalarla değil dolaylı yönelimlerle sağlanabilir. Bu yüzden eğitimin temel kuralı öğüt vermek ya da yol göstermek değil örnek olmaktır. Özellikle eğitimin daha çok duygusal temellere dayandığı ailede öncü diyebileceğimiz kişilerin yeni yetişenleri örnek davranışlarıyla iyi yönde etkilemeleri son derece önemlidir. Ancak örnek olamayacak kadar kötü yetişmişlerin örnek olma çabaları boş çabalar olarak kalacaktır. Başkalarına saygısı olmayan bir kişi yeni yetişenlerin yetkinleşmesi adına ne ölçüde iyi

belirtiler ortaya koyma çabası içinde olursa olsun bunda başarılı olamayacaktır. Yapay iyilikçiliklerin altında sırıtan kötü eğilimler yanlış örnek oluşturmaktan öteye geçemeyecektir. Terbiye açısından da ahlak açısından da örnek davranışlar ancak örnek kişiliklerin becerebileceği işlerdir. Bu arada olumlu tepkisel davranışların varlığını da elbet unutmamamız gerekir. Bir genç adam insan saygısı nedir bilmeyen bir babaya tepki olarak bu konuda olumlu nitelikler kazanma yoluna girebilir. Ancak olumsuz koşulların getireceği olumlu sonuçlara da çokça güvenmemek gerekir. Daha çok kötünün kötüyü ve iyinin iyiyi doğurduğu bir dünyada yaşıyoruz.

Ailede verilen duygusal ağırlıklı eğitimi okulda yöntemliliğin verimli koşullarında düşünülmüş ve duygusal yanından çok ussal yanıyla öne çıkan eğitim tamamlayacaktır. Ailede daha çok davranışların yetkinliğini getiren eğitim belirleyiciyse okulda yetkin bilinçliliği amaçlayan eğitim belirleyicidir. Bu yüzden ne aile eğitimini ne okul eğitimini hafife almak olasıdır. Tersine, bu iki eğitim ortamı tam bir etkileşim içinde birbirlerini tümleyen ortamlar olmalıdır. Ailede eksik bırakılanın okulda nasıl olsa şu ya da bu biçimde sağlanabileceği görüşü boş bir görüştür. Ailedeki eksikliği okulun nasıl olsa kapatacağı gibi bir görüş doğru değildir. Okulda verilen eğitimin çok özel koşullarda evde de rahatça verilebileceği görüşü de bugünün koşullarında boş bir görüştür. Eskiçağ'ın koşullarında geleceğin imparatoru olacak olan Marcus Aurelius'un eğitimini çok akıllı bir kadın olarak bilinen annesi okul eğitimine güvenmediği için evde özel olarak sağlarken elbette çok haklı kaygılar içindeydi. Ama bugün toplu eğitim insan yetiştirmenin temel koşulu durumuna gelmiştir. Okul eğitimi özellikle toplumsallaşma bilinci açısından çok belirleyicidir. Bilgi'nin değil bilgiden elde edilen verimin önemli olduğunu unutmamak gerekir. Eğitimle bir bilinç yetkinliğine ulaşılamadığı koşullarda belleğe doldurulan bilgi ne yönde kullanılacağı belli olmayan tehlikeli bir yük olacaktır. Adam dolandırmak için kolları sıvayanlar da bilinç yetkinliğinin ötesinde bir takım bilgileri işe yaratmaya çalışan kimselerdir.

Biz gençlerimize ne ailede ne okulda ne de başka bir ortamda iyi eğitim verebiliyoruz. Çocuklarımız doğru dürüst eğitilmiyor.

Stoa filozofları yüzyıllar boyu elbirliğiyle kurdukları öğretiyi yaşamı aydınlatıcı bir güç olarak görürken görüşlerine sıkı sıkıya bağlı kaldılar. Onların ahlak açısından bitmez tükenmez çabaları, ustadan çırağa uzanan emekleri beş altı yüzyıllık bir zaman diliminde bir zincirin halkaları gibi durur. Önce insan olmak, gerçek insan olmak, her türlü olumsuzluklarından arınmış insan örneği oluşturmak, bu anlamda kendini insanlığa adamış olmak. Eski Yunanistan'da başlayıp Roma'da süren bu düşünce gelişimi zaman içinde bir inanç ağırlığı kazanırken insanlığa bugün de ışık veren çok önemli iki filozofu, Epiktetos'u ve Marcus Aurelius'u kazandırmıştır. Geleceğin imparatoru Marcus Aurelius Stoa düşüncesini önce kendi yaşamında sonra örnek olma yoluyla başkalarının yaşamında etkin kılmaya çalışırken öncelikle köle Epiktetos'un düşüncesini izlemiştir. Taine'in gelmiş geçmiş insanların en soylusu diye nitelendirdiği imparator filozof Marcus Aurelius Stoa'nın aydınlığında gönül zenginliğiyle, yumuşaklığıyla, ciddiliğiyle, dürüstlüğüyle, alçakgönüllülüğüyle ve özellikle de hoşgörüsüyle eşsiz bir bilge örneği ortaya koyuyordu.

İmparatorluk ona babadan geçmedi ve onun sırtında bir yük oldu. İmparator olmak bu soylu ama sıradan kişiyi hiç değiştirmedi. Dünyanın bütün pırıltılı görünümleri onun ruhuna hiçbir şey söylemeyen süslerden başka bir şey değildi. Zaten imparator olarak işi başından aşkındı. Ayaklanmalar birbirini izliyordu. Onu eleştirmeye kalkanlar özellikle onun bu ayaklanmaları bastırmasına takılırlar. Can yakmamak adına ayaklanmaları bastırmaktan kaçınan bir imparator, ülke topraklarını barbar diye bilinen değişik toplumların yayılmasından korumaya çalışmayı ayıp sayan bir imparator olabilir mi? Onun kitabına bir tanıtma yazısı yazmış olan Mario Meunier şöyle der: "*Marcus Aurelius devletin en azılı düşmanları karşısında bile bağışlayıcı ve insan kalmayı bildi. Savaşı sevmiyordu. Savaşa karar verdiğinde bunu istemeden yapıyordu, intikam duygusuyla değil devletin çıkarı için yapıyordu.*"

Marcus Aurelius'un belagat dersleri aldığı Cornelius Fronton adlı kişiye yazdığı mektup ilginçtir. Fronton öğrencisini belki de yararına çokça inanmadığı felsefeden uzaklaştırmaya ve belagat alanında

yetkili kılmaya çalışıyordu. Oysa Marcus Aurelius için felsefe vazgeçilmez bir kültür alanıydı. O öğretmenine yazdığı mektupta şöyle der: "*Döneceğinin haberi beni mutlu etti ve tümüyle kafamı karıştırdı. Mutluluğumun nedenini sormak gerekmez. Sıkıntımın nedenini sana hemen açıklayacağım. İncelemem için bana bir konu vermiştin. Buna daha elimi süremedim. Ancak sorun zaman bulamamakla ilgili değil. Ariston'un yapıtı şu sıra çok vaktimi alıyor. O bana hem iyilik getiriyor hem de beni kötü yapıyor. Bana erdemi öğrettiğinde iyi oluyorum. Ama bana bu eşsiz örneklerle aramda ne büyük bir uzaklık olduğunu gösterdiğinde öğrencinin yüzü kızarıyor ve yirmi beş yaşına gelmiş olduğu halde henüz ruhunu bu arı özdeyişlerin ve bu büyük düşüncelerin içine sokamamış olduğu için kendine kızıyor. Kendimi cezalandırıyorum. Öfkeleniyorum, dertleniyorum, başka şeyler istiyorum, yemek içmek istemiyorum.*"

Bir filozofu filozof yapan özelliklerin neler olduğunu anlamak için gerçek anlamda filozof diye bildiğimiz kimselerin yaşam biçimlerine ve düşünce dünyalarına bakmak yeterlidir. Filozofu filozof yapan şeyler hırslar değildir, onunla bununla kurulan ilişkiler değildir, çevrilen dolaplar, zekanın ışığında üretilen parlak söz oyunları değildir, bir bakıma bilgidir ama tek başına o da değildir. Filozofluklarının altında son derece sağlam kişilikler yatar. İster imparator olalım ister köle olalım, ister Eskiçağ'da yaşamış olalım ister Ortaçağ'da yaşamış olalım felsefenin bize vize vermesi için kişiliğimizin sonuna kadar sağlam olması gerekir. Bizim neden filozofumuz yok? Bu soru ikide bir karşımıza çıkıverir. Filozofumuz yok çünkü filozof olacak nitelikte aydın insanımız yok. Bütün hırslarından arınmış, dünya malına sırtını dönmüş, ünlerle unvanlarla işi olmayan, kimsenin işine karışmayan, en büyük sevinci çalışmakta okuyup yazmakta bulan, doğru bildiğini hiç çekinmeden söyleyebilen ve bu özelliğinden ötürü başına gelebileceklere hiç mi hiç aldırmayan aydınlarımız olduğu gün filozofumuz da olacak. Yitirdiği şeyleri bir yaşam deneyi anlamında kazanç sayan, kendini kimsenin altında ve kimsenin üstünde görmeyen, kimsenin ayıbını yüzüne vurmak gibi bir alışkanlığı olmayan, başkalarıyla uğraşmayan, hakkını yiyene gülümseyen ve kimsenin hakkını yemeyen aydınlarımız olduğu gün filozofumuz da olacak.

İSTEMLİ YAŞAM

Pekçok insan kendine yenilmenin acılı sonuçlarını yaşar. İstemli insan kendine egemen olan insandır. Ussal yaşam insan olmanın zorunlu koşuludur. İstem ussallığın belirleyiciliğinde oluşur. Usunu yeterince kullanmayı bilmeyen kişi içgüdülerinin, kaba duygusallıklarının, yanlış bildiği ya da hiç bilmediği dış ve iç etkenlerin buyruğundadır. Duygusallığı dışlamayan istem insanın yakışığıdır. İstem seçimler yapma ve seçtiğine sahip çıkma yatkınlığıdır. Bir şeyi yapmakla yapmamak arasında bilgi ve ahlak açısından seçimler yapabilen insan gerçek insandır. Arzu insana ussal davranış açısından güçlük çıkarabilir. Denetlenmemiş arzu usu bulandırır. Tutkular öne geçtiğinde istem geriye çekilir. Küçük çocuklar gibi yetersiz kişilikler de arzuladıkları nesnelere ne pahasına olursa olsun ulaşmak isterler. İnsan bu yolda saygınlığını yitirebilir. Bir şeyler elde etmek adına bireyin değerlerini yitirmesi, bu yüzden başkalarının gözünde ve kendi gözünde küçük düşmesi pek acıdır.

İstemli davranmayı bilen kişiler bilinci gelişmiş kişilerdir, doğru bakan ve doğru gören kişilerdir. İstemlilik ancak çok sağlam bir eğitimin ürünü olabilir. Böyle olmadığı zaman o kırılıp dökülmeye uçup gitmeye eriyip sönmeye eğilimlidir. Böyle olmadığı zaman o sallantılı bir dayanaktır. Çocukluğumuzda büyüklerimiz eski zamanlarda yaşamış birinin ben falanca liraya kadar namusluyum dediğini anlatırlardı. Bu doğrudan doğruya ben istemli olamayan biriyim, dolayısıyla her an bir ahlak sorunu ortaya koyabilirim, bana bu çerçevede güvenmek son derece yanlış olur demek değil midir? Daha basit bir dille söylersek bu elbette ben namuslu değilim demenin bir başka biçimidir. İnsan iyi eğitilmediği zaman usundan çok hayvani eğilimlerinin belirleyiciliği altında yaşar. Hayvan sorumlu değildir. İnsandan çok hayvana yakın duran bir varlığın sorumlu bir varlık olabileceğini düşünebilir miyiz? Sorumlulukla istemlilik arasında sıkı bir bağ vardır. Kendine egemen olmayı beceremeyen bir kişinin sorumluluklarını tam anlamında yerine getirebileceğini düşünmek olası mıdır? Daha da ötede, böyle bir kişinin sorumluluklarını yeterince bilmesi olası mıdır? Elbette değildir.

Bazı şeyleri elde etmek bize ilk bakışta pırıltılı görünebilir. Ne var ki bu bazı şeyler zamanla insan yaşamında zehirli şerbetler gibi

iş görürler. Çok güzel bir şerbet çok lezzetli bir şerbet zehirli olabilir. Bunun görebilmek için duyumsal düzeyden ussal düzeye geçebilme yatkınlığı gerekir. Ancak bu arada bir noktayı unutmamalıyız. O da insan yaşamında ussallığın yanında tutkuların da her zaman etkin olduğudur. Tutkuları hiçe indirgemek gerçekten ahlaklı bir yaşam için gerekli midir? Eski felsefeler genellikle tutkulara bugün bizim baktığımız gibi bakmıyorlardı, tutkuları yaşam için bir tehlike bir engel bir sıkıntı kaynağı sayıyorlardı. Bugün bizler elbet bu görüşte değiliz. İnsan tutkularını öldürmesi gereken değil onları yönlendirmesi gereken bir varlıktır. Tutkuları tümüyle baskı altına alma eğiliminin gerçek anlamda bir istemliliğin değil çoktan geçerliliğini yitirmiş bir bakışın, buna göre bir kendini zorlamanın ürünü olduğunu söyleyebiliriz. Bugün böyle bir eğilimin kuramda yeri olmadığı gibi uygulamada da hiçbir karşılığının olmaması doğaldır. İnsan her durumda doğru davranmak zorundadır görüşü doğrudur ama bunun için kendini tutkularını aşmış bir mutlak güçlü varlık olarak görmenin de bir anlamı yoktur.

Elbet tutkularımızı da yaşayacağız, kendimize ve başkalarına zarar vermeden. Kendini zedelemek başkasını zedelemek kadar ağır bir suçtur. İnsan yalnız başkalarından sorumlu bir varlık değildir, o öncelikle kendinden sorumlu bir varlıktır. Her insan bireyi insanlığın bir parçasıdır. Kendimize vereceğimiz zarar insanlığa vereceğimiz zarardır. Her insan bilinçli bir varlık olmakla özgürdür ve özgürlük istemliliğin ve istemlilik özgürlüğün bir koşuludur. Çokları özgürlüğü başına buyrukluk olarak anlarlar. Onlara göre ben istediğimi yapabilmeliyim, hele hele başkalarına hiç zarar vermiyorsam. Oysa insan başkalarına zarar vermediği zaman insani yükümlülüğünü yerine getirmiş olmaz. Başkalarına zarar vermediğimiz gibi başkalarına yararlı olmamız da gerekir. Özgürlüğü böyle anlamadığımız zaman gerçek insan olmak koşullarının dışına düşmüş oluruz. Sorun dönüp dolaşıp eğitim sorununa bağlanır. Ancak iyi eğitilmiş insanlar, yetkin bilince ulaşmış insanlar, insan olmanın ne anlama geldiğini bilen insanlar gerçek anlamda istemli insanlardır. Onlar kendilerine söz geçirmenin ustasıdırlar. Bencilliklerinin çizdiği yoldan değil özgecilik denen adanmışlığın gerekli kıldığı yoldan yürür onlar. Onlar kendilerine saygılı oldukları için başkalarına da saygılıdırlar.

ALINGANLIK

Alıngan insanlardan korkarım. Dostunuz alıngansa dostluğunuz tehlikede demektir. Ne kötü şey onun sizden bir olumsuz tutum bekler gibi durması, bu yüzden gözlerini gözlerinize soru sorar gibi dikmesi, her sözünüzün altında bir dokundurma araması. Bir dostunuzun yanında hesapsız olmak, onunla görüşürken özgürce davranmak size dinginlik verir. Güvenirsiniz ona. Bilirsiniz ki o sizin sözlerinizden kendisi için kötü anlamlar çıkarmayacaktır. Siz de onun söylediklerinin altını aramaya kalkmazsınız. Alıngan için durum böyle değildir. Korka korka konuşursunuz alınganla. Siz konuşurken bir de bakarsınız ki karşınızdaki buruluvermiş. Hadi bunu onarmaya çalış. Onarırken biraz daha batmak var. Ya öyle mi? Demek öyle? Yüz asılır, kaşlar çatılır, bir kırılmışlık havası özellikle bakışlara yansır ve siz söylediklerinize pişman olursunuz.

Zorunlu ilişkiler dışında böylelerinden uzak dururum ben. Neme gerek, hiç işim yokken başıma dert alayım. Kimseyi kırmak zorunda olmadığım gibi kimseyi pohpohlamak zorunda da değilim. Kaldı ki ben eleştirmeyi ve eleştirilmeyi pek seven biriyim. Elbette her durumda eleştirici bir tutum alacak değilim. Ama gerektiğinde eleştiri düzeneğini etkin kılmaktan kaçınmam. Adam esip savuruyor diyelim. Dur kardeş, işin şu yanı da var demek sanki benim boynumun borcudur. Yalnız bu tutumu anlayışına güvendiğim kişilere karşı alırım. Allahın dangalağını eleştirmek, onunla tartışmaya girmek hiç işime gelmez. Bu yüzden beni içtenliksiz bulan yakınlarım olmuştur. Adamın biri dostların kitaplıklarından kitap aşırmanın kutsallığından sözediyorsa ben ne diyebilirim. O gibi durumlarda kafamı sallayıp geçiyorum. Soytarı sanki bütün gün kitap okuyor da sık sık okuyacak kitap bulamamak gibi bir durumla karşı karşıya geliyor. O yüzden ne yapsın, kitap aşırıyor.

İnsanlar kafalarını geliştirmedikleri zaman kendilerinde bir eksiklik duyuyorlar. Bu yolda açık vermemek ya da açığı kapatmak için en kolay yol alınganlıktır. Alıngan olduğunuz bilinirse birilerinin size eleştirili yönelişini de önceden çelmiş olursunuz. Adam der ki bununla kolay kolay konuşulmaz, en iyisi ben havadan sudan konuşup bu işi bitireyim. Siz de alınganlık zırhıyla kendinizi bir güzel korumuş olursunuz. Eleştiri oklarını çelmeye çalışacağınıza o tür

oklarla karşılaşmamış olurunuz. Özellikle felsefe ışığının insanları aydınlatmakta eksik kaldığı ortamlarda hoşgörüsüzlüğün üstü bir alınganlık derisiyle kaplanmıştır. Bu gibi ortamlarda ne satıyorlarsa alacaksınız. Kendisinin ne büyük bir sanatçı olduğunu ballandıra ballandıra anlatan kadına haydi oradan diyebilir misiniz? Kötü şaire kötü romancıya kötü sinemacıya dil uzatın da bakın başınıza neler geliyor.

Bizim toplumumuz gibi kültür düzeyi oldukça aşağıda bulunan ve her gün biraz daha aşağıya çekilen toplumlarda insan ilişkilerine çok dikkat etmek gerekir. Konuşurken iki ölçüp bir biçeceksiniz. Gidenin arkasından konuşmak gibi kötü ve ahlakdışı alışkanlıklar eleştirisizlik karanlığında edinilmiştir. Bana gelince, ben insan ilişkilerimi enaza indirgemiş olduğumdan benim bu konuda büyük bir sorunum yoktur. Bir ay ya da bir yıl boyunca kaç kişiyi görüyorum ki. Gördüklerime de dikkatli davranıyorum elimden geldiğince. Gene de birilerini kırıyorsam hiç önemsemiyorum. Kırılacak olan kırılabilir. Alınganlık da kötü bir huy olmakla birlikte bir haktır. Bırak adam alınsın dursun. Kendiyle sorunlu olmayan adam alıngan olur mu hiç. Akrabadan bir bey vardı, geçenlerde rahmetli oldu. Onlara gidecek olduğumuz zaman sıkıntı basardı beni. Üç dört saatlik buluşmada en azından üç beş alınganlık bunalımı... Sözünüzde geçen bir şeyi hemen kendiyle ilgili sayar ve buruluverir. Şaka etmek falan zaten haram! Öyle bir şey yapmaya kalkarsanız yakar canınızı. Canınızı yakıp da ne olacak, asar yüzünü, bir on dakika öyle kalır. On dakika sonra açılır. Bir on dakika öyle gider. Sonra gene birden buruluverir: bir şeye daha alınmıştır.

Bendeniz kimsenin etlisine sütlüsüne karışmam. Beş yıldır yani emekli olalı beri dış dünyayla bağımı enaza indirgedim. Meyhanelerden nefret ediyorum, gerçekten her türlü meyhane benim için mukassidir artık. Bir yerlere gitmek de istemiyorum. Herbiri bir görgüsüzlük anıtı olan o beş yıldızlı otellere sokuveriyorlar adamı. Oradan kurtulana kadar ne çekiyorum, bayağı sinirlerim bozuluyor. İnsanların çok ölçülü davranarak birbiriyle incelik yarışına girdiği yemeklerde de gözüm yok doğrusu. Zorda kalınca gidiyorum ama o gidiş bana yük yüklüyor. Bir sözüm yanlış anlaşılacak mı diye gergin durmak ve rahatmış gibi davranmak ikiyüzlülükten başka nedir?

YOKTAN SORUN ÜRETMEK

Kültür dünyamız sorunsuzluğuyla belirgindir. Sorumsuzluğuyla mı dedin diyeceksiniz. Sorunsuzluğuyla dedim ama sorumsuzluğuyla da diyebilirdim. Dünya ve bu arada ülke sayılamayacak kadar çok sorunla dalgalanırken bilim dünyasının felsefe dünyasının sanat dünyasının sorunsuzluk görünümleri çizmesi sorumsuzluğun sonucu değil midir? Yapmış olmak için yaptıkları garip kongrelerle kültür adamlarımız çok zaman kendilerini pek güzel ele veriyorlar. Bir yerlerden edinilmiş ama kesinlikle özümlenmemiş ve çoğu çoktan bilinen hatta bütün elkitaplarında yeri olan şeyleri papağan gibi yinelemekle yasak savdıklarında hiç huzursuz olmamaları biraz garip kaçıyor. İki terimi "ve" ile birleştirerek sorun yaratmaya çalışmak kimseye bir şey kazandırmıyor. Yaşam ve şiir, devlet ve sanat, felsefe ve siyaset, hamaset ve hamakat gibi düzmece sorunların kafa bulandırmaktan başka bir işe yaramayacağı kesindir. Zaman zaman arkadaşlarımıza bu tür karşılığı olmayan sorunları üretmemeleri gerektiğini söylüyorum, bunlar sorun değil diyorum, sorununuz yoksa var gibi göstermeniz size bir şey kazandırmaz diyorum ama beni dinlemiyorlar. Kentsel dönüşümlerin sanat alanında ve özellikle şiir üzerinde ne gibi etkileri olabilir? Devlet sanat koruyuculuğu gibi bir yükümlülüğü yerine getirmeli mi? Sanatın devlet üzerinde ne gibi dönüştürücü etkileri olabilir? Sorun bunlardır. Ama kimse bu anlamda soru sormayı düşünmüyor. Belki biraz zorlasalar kendilerini sorun üretmede birkaç adım atabilecekler. Kimse kendini zorlamıyor.

Bu yüzden kongreler başladığı gibi bitiyor, kimseye bir yarar getirmeden sona eriveriyor. Meslektaşların bir araya gelip en azından akşam yemeklerinde bir iki kadeh atıp eğlenmeleri sanırım bu işin tek kazançlı yanı. Bunun dışında insana büyük yük yüklediği gibi kurumları da gereksiz harcamalara itiyor. Hele o son derece sevimsiz beş yıldızlı otellerde yapılan toplantılar yok mu, onlar düpedüz deli edebilir kendini bilen kişiyi. Birinde öyle bir tepem attı ki kendimi tutamayıp veryansın ettim. Sizi yarım saat bekleteceğiz, şurada lütfen istirahat buyurun diyor otelci. İstirahat buyuruyorsunuz ama arayıp soran yok. Akşama kadar orada otursanız bir görevli gelip hadi efendi odan hazır demeyecek. Sonunda odanız hazırlanmış. Şimdi kolunuza şu sarı bandı takalım. Taktırmam dedim. Takarız dedi. Takamazsınız

dedim. Buranın düzeni bu dedi. Bugüne kadar hiç kimse bana boynuzdan ve kelepçeden başka bir şey taktıramamıştır dedim. Ben baskın çıktım sonunda. Üç gün sarı bandı yanımda gezdirdim.

Evet, kongreler son derece verimsiz. Birinde bir üniversitede felsefe toplantısı vardı ve toplantıda felsefeden başka her şey vardı. Sabah saatlerinde ben konuşmamı yapıp bitirdim, tam eve kaçacakken öğleden sonraki oturumda değnekçilik yapmak zorunda olduğum aklıma geldi. Yemekten sonra oturumu ben açtım. Sağımda bir profesör solumda bir profesör, solumdaki profesörün solunda bir doçent... Sağımdaki profesör kardeş konuşmaya başlar başlamaz solumdaki profesör kardeş uyumaya başladı. O sıra salonun ön sıralarından bir horultu geldi. Neyse sağımdaki arkadaş konuşmasını bitirirken solumdaki nasıl olduysa birden uyandı ve konuşmaya başladı. Salondaki horultu hafifledi. Bu defa sağımdaki arkadaş uyumaya başladı. Neyse ki profesörler horlamadan uyumayı beceriyorlar. Önümüzdeki masa meğer iki parçalıymış, üstü örtülü olduğu için nasıl bir şeye dayandığımız belli değildi. Sağımdaki arkadaş uyudukça yayıldı, yayıldıkça yayıldı. Baktım masanın sağ yanı aldı başını gidiyor, sol yanımızda bir değişiklik yok. Rezil olacağız. Masanın sağ yanına, daha doğrusu sağdaki masaya var gücümle asıldım, uyuyan arkadaş onu ittikçe ben kendime doğru çektim ve kazasız belasız bitirdik görevimizi.

Ben böyle pek hoşa gitmeyecek saptamalarda bulundukça, buna göre birilerine zaman zaman acı eleştiriler yönelttikçe düşman kazandığımı biliyorum. Yalan söyleyerek dost kazanmaktansa doğruyu söyleyerek düşman kazanalım. Ama bu işe bir çare bulmak gerekir. Hangi işe mi? Bu sorunsuzluk işine, daha doğrusu sorunsuzluk ve sorumsuzluk işine. Gençler yetişiyor, onlar bazı şeyleri daha iyi yapacaklar diye umutlar ürettiğimiz oluyor. Ne var ki deneylerimiz bize gençlerin de yaşlılardan daha iyi olmadığını gösteriyor. Elbet onların azçok değişik bir görünüm ortaya koydukları kesin. Hiç değilse uyumadan durabiliyorlar ya da gerektiğinde gözü açık uyuyabiliyorlar. Sen hiç uyumuyor musun beyamca diyeceksiniz. Ben de uyuyorum, dinleyici sıralarında uyuyorum. Bakıyorum ki bir meslektaş elindeki yazıyı saatte yüz elli kilometre hızla gırgırlamaya başlamış, içim o an geçiveriyor. Geçenlerde Kastamonu'da böyle bir toplantıda dalmış gitmişim. Uyandım ki kızlar bana bakıp gülüyorlar. Onlara gülümseyerek bir selam verdim ve uyumamı sürdürdüm. İşte böyle!

Büyük oğlum Ahmet bütün bir yazı yazlıkta geçirir. Bıraksalar kışın da gelmeyecek. Ali'yle ben orada o kadar uzun kalamıyoruz. Bu yaz da iki defa gittik, toplam bir ay ancak kalmışızdır. İyi oluyor, baba ve oğullar rahat rahat görüşme olanağı buluyoruz. Balkonda uzun akşam yemeklerimizde konuşup gülüşüyoruz. Anneleri yaşıyorken biz gene üçümüz görüşürdük. Annenin dünyası ayrıydı. O bizim gibi halk insanı değildi, paşa kızıydı. Önyargılarına sıkı sıkıya bağlıydı. Yaşlarımız ilerledikçe üçümüz daha kenetlendik birbirimize. Ortak yanlarımız da var, ayrıldığımız yanlarımız da var. En büyük ortak yanımız hırslarımızın olmayışıdır, onurumuzu her şeyin üstünde tutuşumuzdur, kişisel anlamda da toplumsal anlamda da katı dürüstlüğümüzdür, boğazımızdan beş kuruş haram para geçmemiş olmasıdır.

Bazı akşamlar değişiklik olsun diye dışarıda yiyelim deriz. Geçmişte daha çok Tepe adını verdiğimiz bir lokantaya giderdik. Oğullar babaların kalıtını sürdürmekte eksik kalabiliyor. Tepe babadan oğla geçince yemekler de davranışlar da bozuldu. Bu defa sizi nereye götürsem dedim Ahmet'e. Bir yer söyledim, o karşı çıktı. Bizi orada çok kötü kazıklarlar dedi. En iyisi dedi sizin hiç gitmediğiniz bir yere gidelim. Bizi götürdüğü yerden Ali de ben de pek hoşnut olduk. Balıklar taze, mezeler güzel, garsonlar efendi, daha ne isteriz. Bir ablamız çalamadığı sazıyla ve güzel sesiyle türküler söylüyor ama bas bas bağırmıyor. İnsanın yemek yerken şarkı türkü dinlemesi bana ilkellik gibi gelir. Oraya ikinci gidişimizde esaslı bir alaturka heyecanıyla karşılaştık. Gene bas bas bağırmayan bir erkek bize sağduyulu halkımızın ruhunu okşayan belli şarkıları söyleyip gitti. Ondan sonra banttan dünyanın belleklere yer etmiş güzel şarkılarını, bu arada bizimkilerin batı şarkılarından vaktiyle uyarlamış oldukları şarkıları dinledik. Müzik hafif olunca yemeğin tadı kaçmıyor.

Üçüncü gidişimizde tablo iyiden iyiye değişmişti. Bütün masalar doluydu, uçta son kalan masaya biz yerleştik. Yanımızdaki uzun masada orta yaşın epeyce üzerinde on ya da on iki şişman kadın oturuyordu. Oldukça neşeliydiler. Bu defa bazen gitarla bazen de sapı kısa olmakla birlikte meydan sazını andıran bir sazla genç bir adam adeta böğürüyordu. İnsanlar belli ki yemek için değil bu sazını çalamayan kötü sesli adamı dinlemek için gelmişlerdi. Tablo birdenbire değişmişti. Bu

defa favanın içine bol miktarda soğan doğramışlardı. Deniz börülcesi kalmamış size "normal börülce" getirdim dedi garson. Kalamar çok kızartılmıştı. Balığın yanına roka bulamayınca maydanoz koymuşlardı. Ses yükseldikçe yükseliyor, bağırtı çağırtı arttıkça artıyor, yanımızdaki uzun masada oturan saçları yapılı ve boyalı, ayakları terlikli, bazıları şortlu çok şişman kadınlar yerlerinde duramaz oluyorlardı. Güvercin uçuverince ilericiliğin bütün özelliklerini ruhlarına sindirmiş görünen bu "bayan"lar birden yerlerinden fırladılar. Garsonlar koşuştu, bazı masalar geriye çekildi. Eller havaya kalktı. Şortların ya da bol giysilerin içinden taşan popolarıyla kokoncanlar içler acısı bir dansa başladılar. O zaman ben bu hanımefendilerin bu gece evde kalmış olan kocalarının geçici mutluluğunu düşündüm. Müzik azdıkça azdı, azdıkça azdı. İnsanlar kendilerinden geçmiş gibiydiler. Adam kulakları patlatacak biçimde bağırdıkça insanlar mutlu oluyorlardı.

Yazlıktan dönerken kahvaltımızı pek sevimli bir yerde yapardık. Kuytuda bir yerdi. Örenay'ı kaçırmayalım derdik. Bu yıl ilk dönüşte Örenay'ı kaçırdık. Nasıl kaçırdık, aklım almadı. Sonra gittik, açık büfe bir yerde kahvaltıya oturduk. Burada yiyeceklerin tadına önce karasinekler bakıyor. Tabağımıza bir şeyler alırken her şeyin çok niteliksiz olduğunu gördük. Neyse, dedik, bir daha bu sinekli yere girmeyiz. Bu defaki dönüşte baktık Örenay'ın yerinde yeller esiyor. Demek ki o nitelikli hizmet halkımıza yaramadı. Gene sinekli yere gittik. Tabakları elimize almışken seslendiler: bırakın, biz getiriyoruz. Getirdikleri şey börekler dışında berbat mı berbattı. Öylece bırakıp kalktık. Bu vıcık vıcık zeytini hayvan bile yemez, bunu patronuna söyle dedim garsona. Garson sırıttı, söylerim dedi. Kuşadası'yla İstanbul arasında açık havada şöyle gönül rahatlığıyla kahvaltı edebileceğiniz tek bir yer yok dostlarım. Çamur gibi zeytini yiyenler işadamı kılıklı kimselerdi ve çoluk çocuk hiç de rahatsız değillerdi. Korkunç olan belki de budur. İnsan niteliğini yitirdikçe, kültürdönüşümleri olumsuza doğru geliştikçe kurumlar da biçim değiştiriyorlar, o çöküntüyü pek güzel simgeleştiren olumsuz özellikler kazanıyorlar. Öyle görünüyor ki bundan sonra sandviçlerimizi yapıp, çayımızı termosa koyup düşeceğiz yola.

YEŞİL BAYKUŞ

Bizim mahalleye birkaç yıldır belli zamanlarda yeşil papağanlar geliyor. Eskiden olmazdı bu. Göç yollarını mı değiştiler? Bilemem. Ben kafeste bilmiş bilmiş duran ve arada sırada salak salak konuşan o çok renkli papağanlardan hoşlanmam. Zaten ev hayvanı dedikleri yaratıklardan, kediler ve köpekler başta olmak üzere nefret ederim. İnsan o zavallıları kendine benzetirken doğalarını değiştiriyor ve mutsuz ediyor. Kişilik yetmezliği çeken birinin bir köpeği yönetmesinde sayısız yararlar olabilir. Bu konuyu insan ruhundan anlayan ya da anladığını sanan psikiyatri uzmanı dostlarımıza bırakalım. Başkasının tarlasında ot toplamak gerekmiyor. Evet, bu yeşil papağanlar, tepeden tırnağa fıstık yeşili papağanlar bir süredir ağaçlarımıza konuk oluyorlar. Geçenlerde pencereyi açtım, hemen biri bana doğru uçtu ama çok yaklaşmadan dönüp dala kondu. Bu oyununu birkaç kere yineledi. Bundan iki ay kadar önce Ali'yle mahallede yürüyüş yapıyorduk. Baktık bir kedi bir ağaca doğru kıçını kıvıra kıvıra hamle yapıyor. Başımı kaldırdım, ne göreyim, çok küçük bir yeşil papağan hiç telaşsız kedinin bu davranışını gözlüyor.

Yeşil papağanlardan arkadaşlarıma sözediyorum. Kimi masal dinler gibi kimi türk filmi izler gibi yüzüme bakıyor: olur mu böyle şey demek istiyorlar. Sanırsın yüzümde Danyal Topatan'ın başrol oynadığı *Yeşil kurbağalar* filmi gösteriliyor. Bize gelen arkadaşlardan bazılarına bu yeşil papağanları gösterme olanağı buldum. Öyle ya canım, dallar papağan kaynıyor değil. Özellikle sabah saatlerinde karga sesinden daha itici sesleriyle bağırmaya ve uçuşmaya başlıyorlar. Bir süre önce seçkin bir kişilik olarak bilinen bir arkadaşıma yeşil papağanlardan sözettim. Adam benim kendisini işlettiğimi sandı. Aradan bir ay ya geçti ya geçmedi, bana yekten "*Bizim orada da yeşil baykuşlar var*" dedi. "*Bu yeşil baykuşlar sana çok benziyor mu?*" diyebilirdim demedim. Yüzgöz olmanın bir anlamı yok. Davranışını ona yakıştırdım mı? Bir bakıma evet bir bakıma hayır... Bu *adam işletmek* dedikleri şeyden ben oldum bittim tiksinirim. Adam işletmek bir kişinin karşısındakini aptal yerine koyarken kendi aptallığını tescil etmesidir. Bunu yapan insanlara ılımlı ama kesin tepkilerim olmuştur. Her neyse! Belki de doğrudur arkadaşımızın dedikleri. Avrupa yakasına yeşil papağanlar gelebiliyorsa Anadolu yakasına yeşil baykuşlar neden gelmesin. Kaldı

ki bu ülkede insan türü çerçevesinde bol bol yeşil papağan ve yeşil baykuş bulunduğunu hepimiz biliyoruz.

Tatile çıkmadan birkaç gün önceydi. Sabah erken kalktım. Bütün kuşların uyanıp çılgınca uçuşmaya başladığı saatti. Çocukluğumdan beri kuşların bu coşkusunu *kuşlar günü doğurtuyor* duygusuyla yaşamışımdır. Hele yaz sabahları kırlangıçların gidiş gelişleri büyük sevinçler yaşatır bana. Ne diyordum? Evet, sabah erken kalktım. Bir de baktım açık pencereden bir yeşil papağan daldı içeriye. Salonda bir tur attı, çıkmaya niyetlendi ama gidişi gelişi kadar kolay olmayacaktı. Cama çarpınca paniğe kapıldı. Bir an durdu, hiçbir şey yapmadı, sonra cama çarpa çarpa çırpınmaya başladı. Hemen Ali'yi kaldırdım, durumu anlattım. Ben yakalayamam dedi. Seni yakala diye değil gör diye uyandırdım dedim. Bir iki davranmada kuyruğundan tuttum kuşu. Çok korkmuştu. O kadar korkmuş olmasa beş on dakika okşayıp sonra salmak isterdim. Ama duracak gibi değildi. Açık pencereden çıkınca o hava denizinde koşmaya başladı.

O zaman gene baykuşçu arkadaşımı düşündüm. Ne kötü, dedim, şimdi artık herkes yalanı yasal sayıyor ve kimse kimsenin sözüne güvenmiyor. Ben bu güvensizliğe alıştıramadım kendimi. Ama çevremde insanların bu tür güvensizlikleri yücelik gibi yaşadıklarını görüyorum. Birkaç yıl önce başımdan geçen bir olayı bir genç eskisine anlatıyordum. Adam becerebildiği ölçüde felsefenin insanı geliştirici olanaklarından yararlanmaya çalışan biriydi. Ben daha sözümü bitirmeden olamaz diye bağırdı. Zavallı kelbiyyun filozofu, benim söylediklerimin doğru olmadığını bildiriyordu, benim Montréal'de yaşadığımı söylediğim bazı şeylerin yalan olduğunu bana anlatmaya çalışıyordu. Sen ne yaptın o durumda diyeceksiniz. Ne yapacaktım, sustum. Bu gibi durumlarda susmam gerektiğini babam öğretmiştir bana. Sık sık başvurduğum "*Eblehlere verilecek en doğru yanıt susmaktır*" ilkesi babamdan kalmadır. Bana dürüstlüğü, kimsenin beş kuruşuna tenezzül etmemeyi babam öğretmiştir. O ayrıca benim ilk edebiyat öğretmenimdir. Toplumsal yaşam işte böylesine kötü biçimde dağıldı, böylesine kötü biçimde parçalandı dostlarım. Çok şey çatır çatır çöktü. Yeşil bir kuş gördüm dediğinizde bile size güvenmeyen insanların dünyasında yaşamak çok zor. Bundan sonra iktisadi anlamda bunalımlar olur muymuş olmaz mıymış, umurumda mı benim! İnsan bitti.

Bir toplumda kendi akıllarını yeterince kullanamayanlar başkalarının aklıyla düşünmek zorunda kalırlar. İnsanın başkalarının aklıyla yaşaması tam tamına sürüye takılıp gitmesi anlamına gelir. Bu durum bir toplumsallaşmışlık durumu değil bir toplumsallaşamamışlık durumudur. Toplumsal yaşam insan türünün zorunlu yaşam koşuludur ama önemli olan topluca bir yerde bulunmak değil toplumsal insanın bilincine ulaşmış olmaktır. İnsanın kendi başına düşünebilmesi onun ancak gelişmiş bir bilince ulaşmış olmasıyla olasıdır. Yetkin bilincin varlığını sağlayan güç bilimin sanatın felsefenin gücüdür. Kendi başımıza düşünme yetkinliğine ulaşamadığımız zaman birilerinin aklına gereksinim duyarız ya da daha geniş çerçevede ortak akıl'a bağlanırız. Böylesi bir aklın özünü de görenekler oluşturur.

Görenekler ahlakı verimsiz ahlaktır: yasaklar ahlakıdır kalıp ahlaktır eli sopalı ahlaktır. Bu ahlak özgür ahlakın karşısına bir bekçi gibi dikilir. Eğitim koşullarının yetersiz olduğu toplumlarda insanlar ortak ahlaka bağlanmak durumunda kalırlar. Ortak ahlaka bağlanırlar ya da bağlanmış gibi yaparlar. Kültürden beslenmeyen yetersiz ortak ahlak bir süre sonra şizofrenik özellikler göstermeye başlar. Şizofrenide temel özellik dünyayla bağların kopmasıdır, dünya algısının bozulmasıdır. Şizofren kişi gerçeklik duygusunu büyük ölçüde yitirmiştir. Bu kişi ilkel bir dünyada yaşar. Onun mantığı genel insan mantığına uymaz. Onun duygu dünyası sönük ve kargaşıktır. Şizofren yapmacıklıdır, gevezedir, dinlemeyi bilmez, daha çok soyut sözcüklerle konuşur, sorulara yandan karşılıklar verir.

Şizofreniye çok zaman paranoya eşlik eder. Paranoyak kişilik gururlu ve alıngan olur. Birilerinin sürekli olarak kendisini izlediğini sanır. Kendini çok önemli görür: bu yüzden onu ortadan kaldırmak isteyenler vardır. O çok zaman saçma kanıtlara dayanan temelsiz yargılar ortaya koyar. Topluma uyamasa da toplum için büyük düşler kurar, gözü her zaman yukarılardadır. Onun çok büyuk siyasal hevesleri vardır. Buradaki akıl ters bir akıldır: paranoyak adam falanca kişiler beni öldürecek derken gerçekte falanca kişileri öldürmek isteğini ortaya koymaktadır. Bozuk bilinçle yetersiz bilincin, bir başka deyişle deliyle zır cahilin aynı tepkileri verdiğini, bunları birbirinden ayırmanın hiç de kolay olmadığını söyleyebiliriz.

1911'de Bleuler'in belirlediği ve adlandırdığı, 1927'de Minkowski'nin *gerçeklikle canlı bağların yitirilmesi* diye tanımladığı şizofreni de, XIX. yüzyılın sonlarında Kraeplin'in saptadığı paranoya da bazı karşıt görüşlere karşın organik dayanağı olmayan hastalıklardır. Her iki ruhsal bozuklukta da yaşamın güçlüklerine ayak uyduramamak belirleyici oluyor. Yaşamın altında ezilip kalmak diyebiliriz buna. Olan bitenin tek suçlusu olarak görenekleri görmek elbet yanlış olur. Asıl bozucu kaynak toplumdaki eğitimin yetersizliğidir. Cahillik arttıkça göreneklerin baskısı artar. Sağlıklı bir eğitim düzeni oluşturmadan toplumu ya da toplumdaki bireyleri hastalıklarından arındırmak olası değildir. Eğitim çöküntüye uğradıkça, eğitim alanları yeterice eğitilmemiş insanların elinde kaldıkça ve bu insanların boş öngörüleriyle her gün bir takım anlaşılmaz değişikliklere uğratıldıkça toplumu hastalıklarından arındırmak olası değildir.

Bilinç bozulmasının başlıca nedeni ulusal çerçevede hızlı ya da ölçüsüz nüfus artışı ve bu artışla gelen "kültürdönüşümü"dür. İç göçle şiştikçe şişen büyük kentlerde iktisadi ve toplumsal koşullar hızla kötüleşirken eğitim her gün biraz daha çökmektedir. Bu gibi durumlarda kurumlar yavaş yavaş bütün olarak çatırdamaya başlar. Cahil olduğuna inanmayan, yarı cahil olduğunu bile kabul etmeyen insanlar her şeyden, bu arada felsefeden bilimden sanattan siyasetten sorumlu olurlar. İnsanlar yetkin bilince ulaşamadıklarında mutlu olma hakkını ya da huzurlu olma hakkını elde edemedikleri gibi ahlaki tutarlılıklarını koruma gücünü de gösteremezler. Bir zaman görenekler ahlakına dayanarak yaşamlarını sürdürmüş olan insanlar bir zaman sonra her türlü ahlakla bu arada görenekler ahlakıyla da sorunlu duruma gelirler. Tanımlamaya çalıştığımız bu insan tarihin dışına düşmüş insandır, tanımlamaya çalıştığımız bu toplum gerçek anlamda tarihçileri olmayan, tarih dendiği zaman çok başka şeyler anlamaya eğilimli olan bir toplumdur. Mircea Eliade şöyle der: "*İlkel toplumları da tarih oluşturmuştur, azçok kaba bir biçimde de olsa. Ama onları modern toplumdan iyice ayıran şey tarih bilincinin olmayışıdır.*"

KADINA ŞİDDET

Adam beş yıl önce boşandığı karısını birileriyle ilişkisi var gerekçesiyle on yerinden bıçaklıyor. Mürekkep yalamış ve yaladığı mürekkebi yüzüne gözüne bulaştırmış olan aydın insanımız bunu kadına şiddet olarak deftere geçiriyor. Burada bir çıldırmışın ahlaki gibi görünen zavallılığından başka ne vardır. Dünyanın en ilkel adamına şu soruyu soralım: bir erkek yıllar önce boşandığı karısının "namus"undan sorumlu mudur? Adamcağız bu soru karşısında kıkır kıkır gülmeye başlayacaktır. Yakası açılmadık alçaklıkların bile ayıp sayılmadığı bir ortamda insanların birilerinin namusundan sorumlu olması düpedüz bir çılgınlık değil midir? Adam yalnız eski karısının değil, neredeyse mahalle muhtarının ikinci karısının da, berberin halasının da, eniştesinin ortanca ablasının da namusundan sorumludur. Bir bilim adamımız nereden icat ettiyse bir mahalle baskısı icat etti de herkes bilir bilmez ona dört elle sarıldı ya, buna benzer biçimde şimdi de kadına şiddet diye bir toplumsal olgudan sözediliyor.

Bütün bunların temelinde cahillik dediğimiz hastalık yatıyor. Dünyanın pekçok yerinde insan kendi karısının namusundan bile sorumlu değilken bizde namus açısından herkesin herkesten sorumlu olması biraz garip olmuyor mu? Dünyanın aklı başında ortamlarında herkes kendi namusundan sorumludur: bir insan kendine yakışanı yapmıyorsa onu ancak kınayabilirsiniz, o kişi karınız da olsa kocanız da olsa. İçiniz kaldırmıyorsa ayrılır gidersiniz. Öyle garip uygar görünümler altında "*Biz ayrıldık ama dostluğumuz sürecek*" ayaklarına da gerek yoktur. Ne ederseniz edin, bize ne! Dostluğun sürecekti de daha ne demeye ortalığı velveleye vererek göz yaşartıcı bir ayrılma havası yarattın? İnsan dost olabildiği birinden ayrılır mı? Toplumda evlilik ya da sevgililik adına bütün birleşmelerin iğreti heyecanlar üzerine oturduğunu görüyoruz. Çocuklar olmasa hiç önemi yok. "*Ayrıldık ama çocuklarımız için dostluğumuz sürecek. Çocuklar kavgalı gürültülü ortamda büyüyeceklerine böylesi daha iyi.*" Canım benim, nasıl da biliyor neyin daha iyi olduğunu! Bir çocuğun anne baba ayrılığı sonrasında nasıl içten yaralandığını nasıl parçalandığını nasıl kendini eşyaya indirgenmiş duyduğunu düşünmeden rahatça böyle bir yargı ortaya koyabilmek kaşarlanmışlığın en kötü biçimine tanıklık eder. Beş yıl önce ayrıldığı karısını namus adına on yerinden

bıçaklayan adamla küçük küçük üç çocuğunu annesiz ve babasız kalmanın acısına mahkum eden kişi şiddet uygulama açısından çok ayrı yerlere konabilir mi?

Cahilliğin koyu gölgesinde evlilik kurumu son derece yanlış bir biçimde bir paçayı kurtarma kurumu olarak düşünülüyor. Son derece iyi yetişmiş görünen bir kadının sevdiği adam nikaha yanaşmıyor diye ardı ardına üç ayrı sefille dünya evine girmesi, üçüncüden ayrıldıktan sonra da sevdiği adamdan bucak bucak kaçması acı olduğu kadar da gülünç değil midir? Evlilik evet bir kurtuluş kurumu olarak düşünülüyor. Kızımız on iki yaşlarında gözünü o çok renkli duygulara açtığında bir erkekle arkadaş olup erkek dünyasını tanımak gibi bir hakkı olmadığını bildiği için yok mu beni alan diye dolaşırken bir uğursuza çatıveriyor. Göl yoğurt tutsa bir taşla birçok kuş vurmuş olacak: öncelikle iki günde bir ensesine bir tokat kıçına bir tekme yapıştıran baba bozuntusundan kurtulacak, iniltili bir anneden kurtulacak, kendisini her anlamda ve bazen cinsel anlamda da ufak ufak kullanmak isteyen ağabeyden kurtulacak, bıçak kemiğe dayandı dedirten yoksulluktan kurtulacak, bu sevimsiz kasabadan kurtulacak, daha birçok şeyden kurtulacak. Kurtuluyor ama eski koşullara benzeyen, bazen ondan daha kötü koşulların içine düşüyor. Kocam dediği adam o hırt babanın hık demiş burnundan düşmüş.

Kadına şiddet sözü dostlarım boş bir sözdür: çoğunluğunu büyük bilinç bozuklukları içinde kıvranan yetersiz kişiliklerin oluşturduğu bu toplumda herkes herkese şiddet uyguluyor. Müdür memuruna, öğretmen öğrencisine, gazeteci bütün bir topluma, profesör asistanına, sebzeci Ramiz Fadime teyzeye, romancı bozuntusu okuruna, bakkalın oğlu ablasına, tüccar alıcısına şiddet uyguluyor. Eğitimin çöktüğü yerde insanların zihin sağlığı bozulur. Eğitimin çöktüğü yerde insan ilişkileri bozulur. İnsanlar yarınlarına güvenemez olurlar. İnsanlar umutlarını yitirdikleri zaman tehlikeli olurlar. İçerde olmakla dışarıda olmak arasında büyük bir ayrım kalmadığı zaman, hele hele içerde olmak dışarıda olmaktan on kat kolay olduğu zaman insanlar tehlikeli olurlar. Yaşamın bir değeri kalmayınca insanın da değeri kalmaz. Durum budur bence. Devlet kadını korusun diyorlar. Hangi birini? Bu bir. İkincisi, beni müdürümden, eniştemden, sevgilimin ağabeyinden, usta hırsızdan, sokak süprüntüsü itten, bela arayan kopuktan kim koruyacak? Cahilliğin açtığı yaralar kapanır gibi değil.

UÇAK YOLCULUĞU

Ortaokul türkçe kitaplarımızda en çok sevdiğim okuma parçalarından biri Nurullah Ataç'ın *Uçak yolculuğu* yazısıydı. Yanılmıyorsam şöyle başlıyordu: "*Bilmem uçağa hiç bindiniz mi, binmedinizse bir deneyin, bir daha trenle vapurla yolculuk etmek istemezsiniz, ikisini de Nuh Nebi'den kalma birer taşıt saymaya başlarsınız. Uçağın korkulacak hiçbir yanı yok. Biniyorsunuz, oturuyorsunuz, sanki daha büyük bir otobüstesiniz. Bir de bakıyorsunuz ki havadasınız...*" Yurtta ve yurtdışında yüzlerce defa uçağa bindim, uçaktan korkmak aklımın ucundan geçmedi. Hatta zaman zaman uçak düşse nasıl olur acaba gibilerden saçmaladığım olmuştur. Uzun yolculuklarda sona doğru iyiden iyiye sıkıldığım, bitse de insek duygusuna kapıldığım oluyor. Artık bir yerlere gitmek istemiyorum. Beni Japonya'ya çağıran dostlara da birkaç ay önce özür bildirdim. Antalya'ya gel diyen arkadaşlardan da özür diledim ama ille geleceksin dediler. Kıramadım. Ama bundan sonra tövbe! Neden mi? Anlatayım da ister gülün ister öfkelenin.

Ben hiçbir işimi son dakikaya bırakmam. Tren ya da vapur kaçırdığım hiç olmamıştır. Bu defa da biletimi bir ay önceden aldım: 18 ekimde 14.35 uçağıyla Antalya'ya gideceğim. O gün havaalanına uçuştan iki buçuk saat önce gittim. Giriş kartımı alırken memurdan pencere yanında bir yer vermesini istedim. "*Pencere yanı kalmadı, size önlerden bir koridor vereyim*" dedi. Anlayamadım. Bütün yolcular giriş kartı için çok erkenden mi gelmişlerdi? Polis denetiminden geçip bizim için ayrılan salona indiğimde ortalık pazaryerine dönmüştü: şimdiden büyük bir kalabalık vardı. Topluluğun büyük bir bölümünü alman turistler oluşturuyordu. Bir süre sonra biri kadın üç memur salona geldiler ve biraz garip tavırlarla yolcuların arasında dolaşmaya başladılar. Soruyorlardı: Köln'den gelen var mı? Frankfurt'dan gelen var mı? Münih'den gelen var mı? Yabancıların eline kartlar veriyorlar, onları sessizce başka bir yere gönderiyorlardı. Epeyce uzun sürdü bu işlem. Salon yavaş yavaş yarıdan yarıya boşaldı: Almanlar gitti Türkler kaldı. O zaman ardı ardına "gecikme" bildirmeye başladılar. Biri kadın olan üç memur hiçbir şey söylemeden gittiler, onların yerine iriyarı üç erkek memur geldi.

Sabırlı insanımızda hiçbir tepki yoktu. Bu ülke insanının sabrına

güvenen yanlış bir iş yapmış olmaz. Dur hele bakalım sonunu bekleyelim duygusu bizde her zaman egemendir. Bir ben bir de orta yaşlı bir bey bağırıp çağırmaya başladık. Neler döndüğünü bize anlatın dedik. Önce uçağın alana geç indiğini söylediler. Daha sonra "teknik arıza" bildirildi. Üç bıçkın da eleştirileri son derece rahat karşılıyorlardı. "Gecikme"ler ardı ardına geldikçe benim sabrım iyiden iyiye taştı. "*Bizim uçağımızla turistleri gönderdiniz, şimdi de göz göre göre yalan söylüyorsunuz*" dedim adamlara ve yalan söylemenin düpedüz ahlaksızlık olduğunu anlatmaya çalıştım. Bıçkınlardan biri bir şeyler söylemeye çalıştı ama ne dediğini doğrusu anlayamadım: "*Amcacığım, benim yerimde şimdi sen olabilirdin ve senin yerinde ben olabilirdim...*" O sıra bir delikanlı yanıma geldi ve şöyle dedi: "*Afşar hocam, boşuna kendini üzme, bunlar belli ki dolmuş usulü çalışıyorlar, bizi bundan sonraki tarifeli uçakla gönderecekler.*" Gerçekten saat 16'yı gösterirken 16.20 uçağına alınacağımızı söylediler. Bunun için yeniden giriş kartı almamız gerekiyordu. Uçağın kalkmasına az vakit vardı. Soluk soluğa merdivenleri tırmandık ve yoğun kalabalıkta giriş kartı alabilmek için herbirimiz bir gişenin önünde kuyruğa girdik. Yeniden polis denetiminden geçip aşağıya attık kendimizi. Salonda üç bıçkından yalnız biri kalmıştı. "*Bu defa gerçekten gidebilecek miyiz?*" dedim adama. " *Evet, bu defa gerçekten gidiyorsunuz*" dedi.

Bir daha uçağa binmemeye karar vermek üzereydim. Karar verdim mi yaparım. Ama böyle bir karar beni zorda bırakırdı. Antalya bitti, yakında yani aralık ayı ortalarında Mersin'e gitmem gerekecek: Tarsus'da aydın insanlar bir felsefe okulu açmaya niyetlenmişler, açış konuşmasını Stoa konusunda sen yap dediler. Beni bırakın dedim ama dinletemedim. Otobüsle oralara gidemem ki. Evet, artık beni bırakın diyorum dinlemiyorlar. Bazı işleri yeni gelenlere bırakmanın zamanıdır. Ben böyle dediğimde genç insanlar benim de genç olduğumu söyleyerek işi tatlıya bağlıyorlar. Gene mi havaalanları gene mi uçaklar gene mi beklemeler! Vaktiyle ben de her genç gibi sokağı severdim. "*Hırlı ölümlerle ölmeyeceksin, canın sokakta çıkacak*" derdi annem. Sokakta ya da bir otel odasında, bir havaalanında, bir uçakta belki de.

KORKMAK KORKMAMAK

Belki size garip gelecek ama kendimle ilgili konularda korku nedir bilmem ben. Korktuğumu hiç anımsamıyorum. Yeter ki yakınlarımızın başına kötü şeyler gelmesin. Çocukluğumda korkularım vardı. Babam epeyce yaşlıydı. Babam ölürse diye derinden derine korkular yaşadığımı anımsıyorum. Zamanla bu çocukluk korkularım da gitti. Yıllardır korkuyu yaşamayan biriyim. Bunu yürekliliğime değil de sakınık yapıma bağlamak doğru olur: her zaman üç ölçüp bir biçerim, ayağımı yorganıma göre uzatırım, kahramanlıklarla işim yoktur. Ne yapacağını bilmek çok önemli görünür bana. Baştan düşünmek gün gelip yakınmaktan iyidir. Başıma gelenlerin tümü önceden öngördüğüm şeylerdir. Bir etkide bulunuyorsunuz. Bunun bir de tepkisi olacaktır doğal olarak. O tepkiye hazır olmak gerekir. Bununla birlikte korkanları kınamadığımı söyleyebilirim. Herkes kendi duygularından sorumludur ve korku da insan içindir.

Kesinlikle gözüpek değilim. Önünü görmeden davranmak bana uymaz. Gözüpeklik kendine güvenle ilgili değildir, düpedüz aptallıktır. Gözüpeklerin başına gelenlerin neler olduğunu göre göre daha da sakınık olmuşumdur. Toplumsal düzeyde ve kişisel düzeyde görevlerimi yerine getirirken bazı şeyleri elbette göze aldım: yıllarca itilip kakılmış olmam, haklarımdan yoksun bırakılmış olmam, tehditler almış, zor durumlarda kalmış olmam bu yüzdendir. Birilerinin beni ezip yok etmek için neler yaptığını uzun uzun anlatmak gereği duymuyorum şimdi. Geçenlerde bir arkadaş toplantısında solcu arkadaşlar yıllar önce neler yaşadıklarını anlatırken birçok defa korkmuş olduklarını söylediler. Ben de korkmuş muydum? Ben de korktum doğal olarak dedim. Korkmadım desem garip olacaktı. Oysa hiç korkmadım, korkmam için bir neden yoktu. Özenle çizdiğim yolda yürürken elbet bir takım tehlikeleri göze almıştım. Hamamdan hiç terlemeden çıkmak gibi bir hesabım hiç olmadı. Birileri kendileri gibi düşünmediğim için benimle görüşmekten korkmuşlardır. Örneğin sözde okumuş etmiş bir meslek sahibinin bana bir yandan sözde saygılı davranıp bir yandan da ne olur bir daha buralara uğrama, başkasına git, başımı belaya sokacaksın ve aksatamı zayıflatacaksın der gibi davrandığını gördükçe insan olmak adına üzülmüşümdür. Zengin mahallesinde iş tutan bu kardeşimiz zaman zaman dükkanına bir solcunun geldiğini birileri duysun istemiyorsa, bu korkuyla telaşa

düşüyorsa ona yalnızca acımak gerekir.

Ben korkuyu yaşamadım ama bazılarının insanı küçülten korkaklığı karşısında tiksinti duyduğum çok oldu. Bir insanın basit kişisel kaygılarla paniğe kapılıp kendini küçük düşürmesine katlanamıyorum. Onun kendisine yaptığını ben kendime yapılmış duyuyorum ve insan olduğumdan utanıyorum. Onun bundan hiç utanmadığını görünce de çok üzülüyorum. Korkak biri olsaydım küçüklüklere varan korkaklıkları belki de olağan karşılardım. Örneğin o meslek sahibini düşününce, ne yapsın adam, derdim, başına kötü şeyler gelmesini istemiyor. Beni kovamıyor da. İçinden basıyordur kalayı. İyi ama ben ona başvurmakla insan olma hakkımı kullanmaktan başka bir şey yapmıyorum ki.

Birkaç yıl önce bir göz hekimine gitmek zorunda kaldım. Bir arkadaşım az da olsa tanıdığı bir göz hekiminden randevu aldı. Sağ olsun, her zaman yanımdadır, beni destekler, o gün de benimle geldi. Zamanından önce gittik, beklemeye başladık. Kimse bizimle ilgilenmiyor. Yarım saat geçti, bir saat geçti, iki saat geçti. Hekim odasından çıkmıyor. Ortalıkta bir kadın dolaşıyor, birilerinin gözüne ilaç damlatıyor. Ondan başka sorumlu yok görünürde. Bize ne zaman sıra gelecek dediğimizde acele etmememizi söylüyor. Gelen işini görüp gidiyor, biz orada kalıcı müşteri durumunda bekliyoruz. Saat ilerledi, akşam karanlığı bastı. O zaman biz defolun gidin mesajını tam olarak almış olduk. Bizi dışlayan kadın hekim bir üniversite profesörüydü. Onun adına üzüldüm. Öğürencileri adına da hastaları adına da üzüldüm, yakınları adına da üzüldüm. Bizi neden istemediğini belki o akşam kocasına ve çocuklarına anlatmıştır, onlar da kahkahalarla gülmüşlerdir, bir küçülmüşlüğe güldüklerini düşünmeden.

Dostlarım, size garip gelecek belki ama ben hiç korkmadım. Yaptığım şey yapmak zorunda olduğum şeyse ne diye korkayım? "*Korkup kaçan çukura düşer*" demiş atalarımız. Korkup kaçanların ne gibi çukurlara düştüğünü bizler gördük. Şu Afşar arkadaşınız şu yaşına yattığı yerde gelmedi. Biliyorum, korkuya çare yok. Psikiyatri uzmanı dostlarımız bana karşı da çıksalar ben korkuyu iyileştirecek hekim yoktur diyeceğim. Korkaklar her zaman olacaktır, yeter ki korkularımız ahlakdışı işler yaptırmasın bize. Korkaklar aks ü italarını bildikleri gibi sürdürsünler. Dikensiz pürüzsüz sorunsuz bir ortamda paralarla doldursunlar ceplerini. Hatta işin felsefesine kaçıp yaşasın korku desinler.

TARİH YALAN SÖYLEMEZ

Feridun Fazıl Tülbentçi'nin *Kahramanlar geçiyor* adlı radyo programı çocukluğumda beni hem heyecanlandırır hem de tedirgin ederdi. Feridun Fazıl Tülbentçi o tok sesiyle bize on dakikanın içinde geçmişteki bir tarihsel olayı aktarır çıkardı. Mehter marşıyla başlayan program mehter marşıyla son bulurdu. "*Kahramanlar geçiyor saatinde Feridun Fazıl Tülbentçi'yi dinlediniz.*" Bu değerli kişi daha çok deniz savaşlarını anlatmayı severdi. Anlattıkları tarihe olan ilgimi artırırken tarih karşısındaki kuşkularımı da derinleştirmiştir. Zamanla şunu anladım: biz tarihin ağzından yalnızca işimize gelenleri duymak istiyoruz. Hep böyle yapmaz mıyız, kulağımızı acı sözlere değil de tatlı sözlere vermez miyiz? Pekiyi, sözünü ettiğim programda beni tedirgin eden neydi? İkide bir *küffar donanması* demeyi zevk edinmiş görünen Feridun Fazıl Tülbentçi'nin bir takım başarısızlıkları başarı gibi göstermekteki ustalığıydı.

Öğrenimimiz boyunca belleğimize doldurmak istedikleri tarih bilgileri de Feridun Fazıl Tülbentçi'nin tarih kavrayışından uzak değildi. Tarihin anlamını doğru dürüst kavrayamamış kuşaklar dünyada iğreti dururlar. Tarih dendiği zaman insanların yüzünden alaycı bir rüzgarın geçer gibi olması bundandır. Kör bir ulusçuluk adına belleği yalan yanlış bilgilerle doldurmanın getirdiği kafa karışıklığı bireylerin yaşamında çok büyük sorunlar yaratır ama bunu bir bakışta sezmek zordur. Kötü tarih bilgisi insanın gerçeklikle bağlarını zayıflatır. Tarihçilerimiz bugün de Feridun Fazıl beyin düzeyini aşmış görünmüyorlar. Olaylarda oyalanarak heyecan üretmek gibi bir işin peşine düşen tarihçilerimiz bir takım dağınık bilgileri ardı ardına sıralıyorlar. Onların tarih felsefesi diye bir şeyden haberli olduklarını da hiç sanmıyorum. Tarihçimize örneğin Vico'dan sözettiğinizde alacağınız tepki işin içyüzünü size pek güzel gösterecektir. Bütün bu gözlemlerden ben kendi payıma şu doğruyu elde ettim: *tarih yalan söylemez, tarih adına yalan söyleyen biziz.*

Her şey bir yana, yakın tarihin gazete sayfaları arasında binlerce ve binlerce bilgi tozlanmaya ve küflenmeye bırakılmışken tarihçilerimiz bu tür kaynaklara yönelmeyi düşünmezler de veri olmayan verilere dayanarak tarih bilimi açısından hiçbir değer taşımayan sözde görüşler üretirler. Vahdettin hain miydi? Enver Paşa ajan mıydı?

Abdülhamit korkak mıydı? Bu tür sorunların tarih bilimi açısından hiçbir değeri yoktur. Bu tür sorunlarla tarihi aydınlatmak olası değildir. Tarihçi her şeyden önce bir toplumun ve giderek tüm insanlığın geçmişteki yaşam koşullarını bir takım toplumsal ve iktisadi ölçütlere göre açıklayarak bilinçlere aydınlıklar getirmekle yükümlüdür. Bunun için tarihçilerimizin hiç değilse eski yazı öğrenip eski gazete sayfalarındaki bilgileri değerlendirmeye çalışmaları gerekir. Bunun güzel bir örneğini yıllar önce rahmetli arkadaşım Çetin Börekçi, Ahmet Şerif'in *Tanin* gazetesinde yayımladığı makaleleri bir kitapta toplayarak vermişti. Bir dönemin haritasını çizen bu çok önemli kitapla tarihçilerimizin de başkalarının da ilgilendiğini sanmıyorum.

Tarih derken tarihten daha başka bir şeyle ilgiliyiz biz. Oysa tarihin eleştirici gücünden alabildiğine yararlanmak zorundayız. Tarih karşısındaki duygusallıklarımızı bırakırsak tarihi gerçekten seveceğiz. *Aşıkpaşazade tarihi*'nden aldığım şu satırlar sizi tedirgin eder mi? "*Sultan Murad ki Macar ülkesini gezdi, ondan sonra bildi ki bu Belgrad, Macar ülkesinin kapısıdır, bu sefer istedi ki o kapıyı aça. İslam askerlerini toplayıp geldi. Belgrad'ın üzerine düştü. Hisara cenk eder gibi oldular. Sava suyunu geçtiler. Biline'ye akın saldılar. Gaziler şöyle doyum geldiler ki bir çizmeye bir nefis cariye verirlerdi ki kucaklamaya yarar. Ben dahi orada idim. Yüz akçeye altı yedi yaşında bir iyi oğlan aldım. Ama ata hizmet eder esiri yüz elli akçaya verirlerdi. O seferde akıncılardan bana dahi yedi kul ve cariye düştü. Öyle olmuştu ki asker yürüse esir kalabalığı askerden ziyade idi. Elhasıl şöyle anlatıldı ki İslamlık zuhur edeliden beri gaziler gaza ederlerdi, bunun gibi gaza vaki olmadı dediler. Hatta dediklerinden de daha ziyadedir. Fakir dahi bir gün hünkara gittim. Ben fakire esir verilmesini buyurdu. Buyurduktan sonra ben dedim ki: 'Devletli sultanım! Bu esiri götürmeye at gerektir ve bu yolda harçlık dahi gerektir.' Beş bin akça ve iki at verdi. O sefer dokuz baş esir ile Edirne'ye geldim. Dört atım dahi vardı. Edirne'de bu esirleri üçer yüz akçaya verdim. Bazısını ikişer yüz akçaya satıp harçlık edindim ve devletli hünkara dualar ve senalar ettim. Bu gazanın tarihi hicretin 842'sinde Sultan Murad Han Gazi elinden vaki oldu.*"

EĞİTİME İNANMAYANLAR

Eğitime inanmayanlar yasaklara inanırlar. Yasakların yeni yaralar açmaktan başka bir işe yaramadığını görenlerin sayısı çok değildir. Ver cezayı ya da bas sopayı bak bir daha yapabiliyor mu? Oysa gerçekler bu kafanın doğru olmadığını gösteriyor. Suça eğilimli insanı ceza kışkırtır. İnsanı gerçek insan olarak yetiştirmenin, bunun için bilinçleri yetkinleştirmenin yasaklamalar kadar kolay olmadığı doğrudur. Eğitim uzun zamanlar alan bir uğraştır: bilgi ister sabır ister. Eğitimde kısa yol çıkmaz yoldur. Kısa yollar gözümüze her zaman çekici görünür. Ne var ki kısa yolları izleyenler oldukları yerde sayarlar. Gerçekten eğitim zor iştir belalı iştir. Adama doğruları anlatmak mı kolay yoksa onu eşek sudan gelene kadar dövmek mi? Mısır'ın Amerika'da olduğunu göğsünü gere gere söyleyen, sonra kuzeyde mi güneyde mi diye sorduğunuzda elbette kuzeyde diye yanıt veren adamı herhangi bir konuda sopa çekerek aydınlatmanın ancak bir mizah konusu olabileceğini düşünebiliriz.

Denizleri öldürürken, balıkçılığı doğduğu yerde yok ederken, tarımın altından girip üstünden çıkarken, verimli toprakları villa adı altında çirkin ve çürük evlerle doldururken, bunun için meyve bahçelerini hatta zeytinlikleri keserken, kentleri kim olduğu bilinmeyen bir takım belediyecilerin candan katkılarıyla çirkinlik anıtı yapılarla süslerken... doğal olarak eğitimin de canına okuyacaktık. Ormanları koruyamazken ve hatta onları çeşitli gerekçelerle ateşe verirken, hayvancılığı sıfır noktasına kadar indirgerken, zanaatı uydurma sanayi etkinlikleri uğruna ve dışarıdan mal alma hevesleri ya da çıkarcılıkları uğruna gözden çıkarırken... eğitimi de elbet bu duruma getirecektik. Eşsiz güzellikte bir ülkeyi çıkarlarımız için çöle çevirirken eğitimi mi düşünecektik? Eğitim alanında beslenebilecek tüm umutların en çirkin biçimde eğitim ticaretine kurban edildiği, eğitimin en önemli ilkesi olan eşitlik ilkesinin hiçe sayıldığı, genç insanların bu yolda büyük acılara ve umutsuzluklara itildiği bir toplumun insanlarıyız. Yuh bize güvenip de yola çıkanlara!

Eğitim çöktüğü zaman insan diye gerçekte özellikle iki ayaklı olmakla insana benzeyen, bununla birlikte insanla hayvan arasında bir orta yer tutan, ama insandan çok hayvana yakın duran boş kafalı yılışık çokbilmiş yaratıklar kaplar ortalığı. Zamanla bu yaratıkların

eylemlerini toplumsal değerler dizgesi içinde yasallaştırmak, en azından hoşgörmek zorunda kalırsınız. "Aile meclisi" toplanmış da, kızın öldürülmesine karar vermiş. Aklı bir karış yukarıda sözde aydınlarımız buna bir de terim uydurmuşlardır: töre. Gazetelerimizde çeşitli eşek cinayetleri "töre cinayetleri" adıyla sunulur. Toplumların yaşamında nasıl "mahalle baskısı" diye bir şey yoksa "töre" diye de bir şey yoktur. Bu gibi hiçbir gerçeği karşılamayan terimlerin bol keseden uydurulması iyiden iyiye aşağılarda dolaşan bilinç koşullarımızı daha da aşağıya çekmektedir.

Toplumların yaşamında görenekler vardır, bir de gelenekler vardır, bir de alışkılar vardır. "Töre" denen şey o zaman kör cahilin yaşam kuralları anlamına mı geliyor? Çoğu bir gecenin hayvanca heyecanları içinde dünyaya getirilmiş bu zavallı insanların çirkin eylemlerini kınarken onlar için kılını bile kıpırdatmadan keyfine bakan sözümona aydınları unutacak mıyız? İnsanın insan olma haklarından çok açık havada içki içme hakkını düşünen aydınlığı kendilerinden menkul yarı aydınlarımız bir gün olsun "töre"nin ne anlama geldiğini kendi kendilerine tartışmışlar mıdır? Yanlış anlaşılmasın, biz kimsenin içkisinde kumarında hovardalığında değiliz. Benim elimde bir güç olsa kumarı da serbest bırakırım. Siz bana bakmayın ben deliyim. Biz ailece deliyiz. İsteyen istediğini yapsın, yeter ki başkasına saldırmasın. Ama aydın olmak ya da yarım aydın olmak insana bir takım sorumluluklar yükler. Bu sorumlulukların başında insanı insan olmaktan çıkaran koşullarla yıkışmak vardır.

Siz kendi davanıza bakıyorsunuz. "*Bizim kız maden mühendisliği okulunu kazandı amcası.*" Koltuklarınız kabarıyor sevinçten uçuyorsunuz. Haberi eşe dosta hısım akrabaya soluk soluğa verirken şişiniyorsunuz. Kendi heyecanlarınız çerçevesinde dost düşman çatlatıyorsunuz. Kızınız bir şey kazanmadı oysa. Birileri bu işten iyi para kazandı yalnız, daha da kazanacak. Gün gelecek, o birileri de bir şey kazanmadıklarını anlayıp üzülecekler. Yalnız para kazanmak hiçbir şey kazanmamaktır, bunu görecekler en azından. Ancak zaman boşa akıp gitmiş olacak. Felsefeden hiç anlamayan felsefe uzmanları, hastayı öldüren ya da sakat bırakan hekimler, hukukla adaleti birbirinden ayıramayan hukukçular yetiştirmek neye yarayacak? Tarihin anlamına varamamış tarihçiler, kenti çirkinleştirme ustası gibi çalışan inşaatçılar, haber sevmeyen gazeteciler yetiştirmek neye yarayacak?

DENIS DIDEROT

Fransa'da ve giderek dünyada devrim düşüncesini yerleştiren aydınlardan biri de Denis Diderot'dur. O aydınlanmaya emek verenlerin başında gelir: bir aydınlanmacı olduğu kadar yaşamıyla ilgi çeken bir kişiliktir. "*Dünyamızda hiçbir şey evlilik kadar yasal olamaz ve dünyamızda hiçbir şey evlilik kadar mutluluğa ve usa aykırı olamaz*" gibi o zamana göre oldukça sivri görüşler öne sürdü Diderot, ama her şey bir yana yaşamı boyunca toplumsallığa olan inancından hiç ödün vermedi. Diyordu ki: "*İnsan toplum için doğmuştur, onu toplumdan koparın, onu yalıtın, fikirleri dağılır, özyapısı değişir, yüreğine binbir gülünç duygu doğar; garip düşünceler filizlenir ruhunda, vahşi toprakta biten böğürtlenler gibi. Bir insanı ormana bırakın, o bu ormanda yırtıcı kesilecektir, onu bir manastıra koyun, orada zorunluluk fikri kölelik fikrine kavuşacaktır, hatta daha kötüsüne. Ormandan çıkılır ama manastırdan çıkılmaz: insan ormanda özgürdür manastırda köledir. Belki de sefaletten çok yalnızlığa dayanmak için ruh gücü gerekir; sefalet alçaltır inziva bozar.*" İnsana sonsuz bir güveni vardır Diderot'nun. İnsanın doğrular peşinde bir varlık olduğunu, insanın doğru için yaratıldığını, yanlışların zamanla ayıklanıp gittiğini düşünür: "*Yanlışlar geçip giderler, geriye yalnız doğru kalır. İnsan doğru için yaratılmıştır, durmadan doğrunun peşine düştüğüne göre. İnsan doğruyu bulur bulmaz kucaklar, onu buldu mu artık ondan ayrılmak istemez, ayrılamaz.*" Diderot da doğruların peşinde koşup durdu.

Diderot yarı aç yarı tok yaşadı. "*Gönül adamı büyük adamların yanına hiç girmemelidir ya da duygularını kapıda bırakıp girmelidir*" diyen bir filozofun yarı aç yarı tok yaşamış olması bize garip görünmez. Hızlı düşünen, çabuk çabuk konuşan, yerinde duramayan bir kişiydi Diderot. Geveze diye tanınırdı: öğütler verirdi, anlattıklarının çoğu masaldı. Buldu mu bol bol yiyen, daha doğrusu obur denecek kadar yemek düşkünü olan bu garip kişi hemen her zaman çevresine neşe saçardı. Diline en çok dikkat etmesi gereken zamanlarda daha da geveze, daha da ölçüsüz oluyordu: konuşmak onun için en büyük gereksinimdi. Edebiyat tarihçisi Gustave Lanson, onun konuşmasını havai fişeğe benzetir: o konuşurken imgeler fikirler bilimler açık saçık sözler öyküler varsayımlar havalarda uçuşurdu. Konuşmak onun için belki biraz da ruhunu arındırma aracıydı. Bu yüzden o hep konuşur

gibi yazdı. Yazısı hem basit hem eğlencelidir. Epeyce dostu vardı, onlarla zaman zaman takışırdı. Bununla birlikte bencil değildi ve insanlarla uğraşmazdı. İnsana inancı tamdı, "*Hiçbir insan doğadan başka insanları yönetme hakkını almamıştır*" diyecek kadar insana bağlıydı. Zorbalığı en büyük tehlike olarak görüyordu: "*Bir zorba insanların en iyisi de olsa kendi keyfine göre yönetirken kötü şeyler yapar. O uyruklarını hayvanlar düzeyine indirgeyen iyi bir çobandır; onlara özgürlük duygusunu unuttururken, yitirildiğinde yerine konması son derece güç olan bu duyguyu unuttururken onlara on yıl sürecek bir mutluluk sağlar, sonra onlar bu mutluluğu yirmi yüzyıl sefaletle öderler.*"

O herhangi bir yazardı, bir edebiyat ya da felsefe dehası değildi. Gustave Lanson der ki: "*Gene de ben otuz yıl sürmüş olan bu durmak dinlenmek bilmez akış içinde Diderot'nun artık ruhunda söylenmedik bir şeyler kalmadığı için pişmanlık duymadan öldüğünü söyleyebilecek durumda değilim.*" O bir tanrıtanımazdır, bir doğa tutkunudur. Bilgilerimizin dış dünyadan geldiğine inanır: o zamanlar o ortamda Locke'un etkisi ağır basmaktadır. İnsan dikkatini dış dünyaya, doğal olarak bilimin de kaynağı olan doğaya yöneltmiştir büyük ölçüde. Diderot'nun pek de belirgin çizgilerle örülmüş olmayan felsefesi bu çerçevede bir doğa felsefesidir. Öbür aydınlanma düşünürlerinin çoğunda olduğu gibi onda da edebiyatla felsefe içiçedir. Diderot belki de filozofluğundan çok edebiyat adamlığıyla ilginçtir. O sanatında da doğacı ya da hatta doğalcıdır: yaşamı hiç bozmadan tanıtlamak ister. Doğa güzeldir, güzellikler doğadan gelir. Yaşamı tanımak ve yansıtmak sanatçının başlıca görevidir.

Bu Diderot da nereden çıktı şimdi diyeceksiniz. Giderek saçmalayan şu zavallılıklar dünyasında zaman zaman büyük bildiğim değerleri anarak avunmaya çalışıyorum. Küçüklükler karşısında o korkunç boğulma duygusunu çokça yaşamamak için kutsal bildiğim insanların metinlerine başvuruyorum. Bugün de tembelliğim üstümdeydi, zamanımı Diderot'nun metinlerine göz atarak geçirdim. Bu yazıyı düşünürün şu sözüyle bitirmeyi özellikle istiyorum: "*Tüm hırslıları doğuştan düşmanlarınız olarak görün.*"

İÇEKAPANIŞ

Evimi seviyorum. Öyle ahım şahım bir şey değil, balkonuyla doksan metrekareyi bulmuyor. Ali'yle bana yetiyor. Ortamın ağaçlık olması güzel: kuş sesleri eksik değil. Küçük çapta bir kuş cenneti, kargaların egemenliği altında bir kuş cumhuriyeti... Denizin yakında olması insana güven veriyor. Karalar ne kadar güzel olursa olsun, denizsiz yaşamanın tadı yok. Yaşamını savaşımla geçirip sonunda Odysseus gibi kendi dünyasına dönmüş birinin evini sevmesi gerçekte yalnızlığını sevmesidir. Uzunca bir geçmiş ve kısacık bir gelecek... Savaşmış ve yenilmemiş olmanın hoşluğu ve burukluğu... Öğretmenliğe dönmem için uygulanan baskıların hiçbir karşılığı olmayacak. Değil mi ki insanlar en küçük bir çıkar uğruna küçülebiliyorlar. Değil mi ki birileri en düzeysiz adamların bile bana yakışmaz diyeceği davranışları kendilerine yakıştırabiliyorlar. Değil mi ki yalan dolan dolap hile riya her koşulda yürürlükte kalıyor. Değil mi en güvenilir görünen kişi başkasının üç kuruşuna göz dikebiliyor. O durumda yapılacak tek şey insanın kendiyle kalmasıdır.

Ne olur beni artık bırakın diyorum. Bırakmıyorlar. Elimden geldiği kadar karşı koymaya çalışıyorum. Beni bir yerlerde konuşmaya falan çağırmasınlar istiyorum. Bazen direniyorlar geleceksin diye, bazen araya bir tanıdık ya da arkadaş giriyor. O durumda gidiyoruz, çare yok. Çağrılar gelecek, kimini çeleğiz, kimine boyun eğeceğiz. Neden bir yerlere gitmek istemiyorsun diye soranlara bazen *Arzu tramvayı*'ndaki Blanche'ın sözleriyle karşılık veriyorum: "*Bana önce Arzu sokağına giden tramvaya binersin dediler, sonra iner Mezarlık sokağına giden tramvaya binersin.*" Bunu ölüm yaklaşıyor tedirginliği diye algılayan olabilir. İsteyen istediği gibi anlar, hiçbir engel yok. Ama ben başka duygular içindeyim. Geride yaşanmadık bir şeyler kalmadığına inanıyorum. Olacak bütün bunlar, birileri bize bir şeyler yakıştıracaklar durmadan.

Kimileri acımasız yargılıyor beni. Onlara da kızmıyorum. Eski dostlarımı harcadığımı ve yapayalnız kaldığımı söylüyorlar. Önce yapayalnız kalmadığımı söyleyeyim. Dostlarım var sayıları az da olsa. Çok sevdiğim yakınlarım var. Daha da önemlisi kendiyle barışık olan insan yalnızlık diye bir şey bilmez ki. Ben eski dostlarımı harcamadım, eski dostlarım bana özensiz davrandılar. Aptal yerine

konmaktan bıktım. Benim yaşamımı yönlendirmeye yeltendiler mi deli oluyorum. Sen kendi paçanı topla arkadaş. Akıl öğreten insandan tiksinirim. Ben senden yardım istemeden sen ne diye benim işime karışıyorsun. Çok mu akıllısın? Şöyle değil de böyle yapmalıymışım. Hadi oradan soytarı! Birilerine kapıyı gösterdiğim oluyor elbette. Beni yönlendirmeye çalışanı silip atıyorum. Gerçekte birilerini dışlarken acı çekmiyorum dersem yalan olur.

Biz hem ikiyüzlü oluruz hem de dost oluruz gibi sefil bir görüşe dayanarak benimle yakınlığı sürdürmek isteyenleri terbiyeli davrandıkları zaman dışlamıyorum. Efendiliği anlayamayıp iyiden iyiye terbiyesizleştikleri zaman dayanamıyorum. Hele efendiliğin zayıflık gibi algılanması düpedüz tersime gidiyor. Bu konuda özellikle kadınlardan yakınıyorum. Kadınların bazıları belki çok zaman birilerinden incelikli davranış görmeye alışmadıkları için, kendilerine saygı gösterilmesine alışmadıkları için sıradan bir düzgün davranışı bile asılma diye anlamaya hazır duruyorlar. Birçok defa başıma geldi bu, ne yaparsınız ki öküzlük etmeyi eskiden de beceremezdim şimdi de beceremiyorum. En iyisi uzak durmak! Benim sıradan davranışlarım karşısında havalara giren ve kendini ağırdan satmaya çalışan kadın öfkelendiriyor beni. Sen kendini ne sanıyorsun duygusunu da yaşamak istemiyorum doğrusu. Herkes kendi yoluna!

Onun için, benim gözüm nuru gönlüm süruru okurlarım, evimi çok seviyorum. Size garip gelecek belki ama şu ihtiyar halimle kendimi de seviyorum, en azından kendimle sorunlu değilim, en azından kafama yatmayan bir yanım yok. Geçmişte şöyle şöyle yapmasaydım daha iyi olurdu dediğim pek bir şey yok. Gönlüm rahat. İyi yaşadım doğru yaşadım güzel yaşadım sanıyorum, bu bir aldanış da olsa. Kimseyi kandırmadığım kimseye oyun oynamadığım kimsenin hakkını yemediğim kesindir. Gitmeden şunu da yaşayıversem gibi bir duygu yok bende. Şu sıra çok güzel sumuhallebisi yapıyorum. Ölümü büyük bir rahatlıkla bekliyorum. Ne zaman gelirse gelsin, kapım açıktır. O zamana kadar yalnızlığımın tadını çıkaracağım. Çalışmalarımı ne kadar tamamlayabilirim bilemiyorum. Ayrıca, yanlış anlaşılmasın, ölüm gelse de götürse beni gibi bir duygu içinde değilim. Oğlanlara söz verdim, doksandan önce gitmeyeceğim. Otuz beş yıllık koltukları attık. Ali'ye bu yeniler de bir otuz beş yıl gider, bilmem üçüncü kuşak koltukları görebilir miyim dedim. Gülüştük. İnsan yaşamaya doyamıyor.

GÖRENEKLER

Toplumlar, özellikle azgelişmiş toplumlar bir takım yalan yanlış değerler adına bireylerin yaşamını kısıtlıyor, onların özgürlüklerine alabildiğine engeller koyuyor. Şöyle şöyle yaşarsan doğru yaşamış olursun, böyle böyle yaşarsan yanlış yaşamış olursun. Biz tam bu belirlemenin şaşkınlığını yaşarken o şöyle bir söz söylüyor: inanmıyorsan annene ve babana sor. Aman ne yapıp yapalım, annemize ve babamıza sormayalım. Anneler ve babalar göreneklerin diliyle konuşurlar. Bir insanın özgürlüğünü kısıtlarsanız onun yanlış yapmasını bir güzel önlemiş olursunuz diye düşünürler. İnsanlar özerkliklerini önce aile içinde yitirirler. Bakarsınız elli yaşında bir genç kızımız bir akşamüstü bir bahçede biriyle çay içebilmek için annesinden izin koparmaya çalışıyor. İzni koparır koparmaz adama telefon edecek ve türküdeki gibi şöyle diyecek: "*Gel seninle gidelim annemden izin aldım.*" Şu kız hayırlısıyla birine varsın, damdan dama atlarken, baba evinden koca evine geçerken başına bir iş gelmesin, gerisi kolay. Böyle böyle nice genç insanın dünyası sakatlanmıştır.

Özerkliğimiz elimizden alındığı zaman bizler tehlikelere açık bir duruma gireriz. İnsan bir değerler varlığı olduğu kadar bir tepki varlığıdır. Kötü yola düşmesin diye kötü yola düşürülmüş nice insan vardır. Voleybola gitsin basketbola gitsin yüzmeye gitsin keman çalmaya başlasın öykü ve roman kurslarına devam etsin halk dansları öğrensin derken çocuğu doğallığından çıkarıp bir garip yaratığa dönüştüren anababalar az değildir. Sonunda amaçlarına ulaşırlar. Evladımız bundan böyle yalnızca insanların iyiliğine adamıştır kendisini. Bu arada bir acayip olmuştur. İnsanların haklarını savunma derneğine üyedir ama kendi haklarını savunamaz. Kendi haklarını savunamaz kızımız ama başkasının haklarını savunmakta üstüne yoktur. Kadın hakları için yürüyüşe bile katılır. Kadıncı eğilimlere her gün biraz daha kapılır. Yaşasın kadınlar diye haykırarak birilerinin poposuna toplu iğne bile batırabilir. Yaş geçiyor, kızımız evde kalıyor, aman bu arada bir saçmalık yapmasın. Etraf çok kötü... Adımız kötüye çıkarsa ne yaparız? Bizler namusumuz için yaşayan insanlarız.

Göreneklerin dili baskının dildir. Görenekler yazılmamış ama toplumun ruhuna kazınmış yasalardır. Yasaları atlatabilirsiniz, görenekleri atlatmak hiç kolay değildir. Göreneklerden sıyrılmak için

yalan söyleyeceksiniz. İnsan göreneklerden sıyrılmak uğruna iyi bir yalancı olup çıkabilir. Sevgili anneciğim inan bana Şadiye ve Jale'yle sinemaya gideceğiz, sonra da Hande'yi alıp, hani senin çok efendi kız dediğin Hande var ya, Boğaz'a çay içmeye gideceğiz. Ben seni cepten ararım, kaygılanma emi? Sen geçenlerde yaptığın gibi yapma ama, ikide bir arama beni, kızlardan utanıyorum. Ah Tanju, annemden izin koparana kadar neler çektim neler, bin türlü yalan söyledim sevgilim. Şadiye'yi Jale'yi Hande'yi tembihledim. Onlar da annelerini tembihlediler. Bu böyle olmayacak sevgilim, biz ne yapıp yapıp aşkımızın hatırı için seninle göstermelik bir evlilik yapalım, hem insanların ağzı kapansın hem de birbirimize doyalım. Sonunda bir imza değil mi? Biz gene birbirimizi deliler gibi seveceğiz.

İmzadan sonra o Tanju yalvarıp yakaran sevgili olmaktan çıkıp egemen kişiliğe bürünüverir. Saat altıda bürodan çıktığına göre yedide evde olman gerekirdi. Bu saate kadar neredeydin? Ne, Hüsnü beyle Şişli'ye kadar yürüdünüz mü? Neler duyuyorum? Babam yaşında diye masal anlatma bana, bütün bu gibi şeyler baban yaşındaki insanların başının altından çıkıyor. İşten çıkar çıkmaz otobüse binip doğru eve geleceksin. Ne, hamile misin? Yani ben baba mı oluyorum? İnanamıyorum... Bu toplumun bir evlilikler toplumu olmasında yasakların büyük payı var dostlarım. İnsanlarına hiçbir alanda bildiği gibi davranma hakkı tanımayan bu toplumda cinsellik bir korkular alanı olup çıkmıştır. Baskıya tepki olarak kendini gösteren, bazen gizlice bazen göz göre göre gerçekleştirilen sereserpe cinsel davranışlar da göreneklerin ürünüdür. İnsan tepki vermeden duramaz, bu tepki bazen çok ağır olur. Baskı bir süre korkutur gözümüzü, sonra onunla oynamaya başlarız. Bu arada acele evlilikler yapılır, aileler parçalanır, evler dağıtılır, kavgalar kopar, cinayetler işlenir. Adam elinden kanlar damlayarak bağırır: namusumu temizledim. Namusumu kirlettim demez de namusumu temizledim der. Çünkü ona öyle öğretmişlerdir. Anılarında o silinmeyen görünümler vardır: hırsızlıktan sabıkalı kıskanç baba karısını çocukların önünde sille tekme döverken ikide bir namus sözü etmiştir. Bu arada Tanju karısından ayrılmıştır, pazar günü iki küçük kızını anneden altı saatliğine alırken onları ileride erkeklerden nasıl koruyacağını düşünmektedir.

ULUS ULUSALLIK ULUSÇULUK

"Ulus" kavramı bilindiği gibi Yeniçağ'ın başlarında ortaya çıktı. Ne Eskiçağ'da ne de Ortaçağ'da böyle bir kavramla karşılaşıyoruz. O zamanlar "ulus" kavramıyla karşılaşmış olsaydık bu kavram olmayan bir şeyin kavramı olacaktı. Sermayeciliğin gelişmesiyle birlikte feodal yaşam düzenin dağılması, kırsal alanların önemini yitirerek kentlerin öne çıkması, geniş çaplı üretimin ve alışverişin etkin olduğu yeni yaşam koşullarının kendini göstermesi yeni bir dünyanın kurulmakta olduğunu gösteriyordu. Bu oluşumlara öncülük eden burjuva sınıfı egemen sınıf konumuna geldikçe sermaye düzeni yaşamda güç kazanmaya başladı. Ulusallığın kültür dünyasındaki en önemli karşılığı gelişen ve geliştikçe büyük bir anlatım gücü kazanan dillerdir. Bundan böyle insanın tüm sorunlarını karşılayacak biçimde kendini ortaya koyan ulusal diller tüm kültür yaşamını koşullayacaktır. Düşünürler buna göre ancak son birkaç yüzyılda "ulus" üzerine, onun ne olduğu ve ne olmadığı üzerine görüşler ürettiler. Geçenlerde bu görüşlerin neler olduğunu merak ettim, birkaç kitap karıştırdım. Konuyla ilgili bir yığın görüş topladım. Bu görüşlerden bazılarını ayırdım, onları şimdi sizlere sunacağım. Kalanını attım. Bunu ciddi bir çalışma gibi algılamamanızı dilerim. Pekçok görüş var "ulus" üzerine. Ulusu bencillik ve kin kaynağı olarak görenler bile var. Benim ulaştığım görüşlerin pek azı işin iktisadi temellerini ele alıyor. Düşünenler daha çok konunun çarpıcı yanlarını görmüşler. Olsun!

Ulusun ne olup ne olmadığını Aydınlanma düşüncesinin ilk büyük adlarından Montesquieu'nün ünlü *Yasaların ruhu* adlı kitabından öğreniyoruz. Montesquieu diyor ki: "*Yıkıcı ulusların kendi varlıklarından daha uzun sürecek kötülükler yapmaları gibi, yaptığı iyilikler kendileriyle bitmeyecek üretici uluslar da vardır.*" Montesquieu tüm ulusları uygarlık etkinlikleri açısından aynı kaba koyup çıkmayı düşünmez. Onun bu konudaki görüşü iyimserliklerle dolu değildir: "*Tüm ulusları inceleyin, göreceksiniz, çoğunda ciddilik, gurur ve tembellik birlikte yürür.*" Bu arada Montesquieu şu ilginç belirlemede bulunur: "*İki çeşit zorbalık vardır, biri gerçek zorbalıktır, yönetimin uyguladığı şiddetle ilgilidir; öbürü görüşle ilgili zorbalıktır, bu zorbalık yöneticiler bir ulusun düşünce biçimini zorlayan şeyler koyduğunda kendini duyurur.*" Tüm Aydınlanmacılar gibi Montesqieu

de demokrasi fikrine yakın durmaz. Vakit bunun için erkendir. Bu arada yönetici konumunda olanlar da bu ulus ve ulusallık konusunda görüşler öne sürmüşlerdir. Bunlardan en ilginç olanı bence Napoléon III'ün yöneticilerin ağzına pek uygun düşmeyen şu görüşüdür: "*Yazık o egemenlere ki çıkarları ulusun çıkarlarına uygun değildir.*" Konuya sınıf açısından bakan çok az kişiden biri de tarihçi ve siyaset adamı Louis Blanc'dır. Diyor ki: "*İçinde bir sınıfın ezildiği bir ulus bacağında yara olan bir insana benzer: hasta bacak sağlıklı bacağın her türlü eylemini engeller.*"

Şiirleri kadar başta estetik olmak üzere pekçok alandaki sivri görüşleriyle de tanınan Baudelaire "*Ulusların kendilerine karşın büyük adamları vardır*" diyerek uluslar karşısında güvensizliğini açıkça ortaya koyar. Duygucu edebiyatın başta gelen kişisi, başbakan Necker'in çirkin ve büyüleyici kızı Madame de Staël'e göre "*Bir ulus ancak özgür olduğu zaman bir özyapıya sahip olur.*" Dünyaya sağcı gözlüğüyle bakan düşünürlerden Joseph de Maistre hepimizin ortak görüşümüzü yazıya dökmüştür: "*Her ulus kendine yakışan biçimde yönetilir.*" Benzer bir görüşü Edouard Herriot öne sürmüştür: "*Ulusların yazgısı kendi kurdukları yazgıdır. Onlara herhangi bir mutluluk raslantıyla gelmez.*" Jean Paulhan "*Bir ulus adalet duygusunu ve doğru duygusunu yitirdiği zaman çöker*" görüşündedir. Prosper Merimée sözü "yasa" kavramına getirir ve şöyle der: "*Ulusları yasalar kurmaz, yasalar ulusların özyapılarının anlatımıdır.*" Roger Martin du Gard "*Her ülkede yurt kavramını bozan şey yurttaşlar değil XIX. yüzyılın ulusçuluklarıdır*" diye düşünür. Jean Giradoux ulusların ölüm nedenini onların kabalıklarında bulur: "*Uluslar da insanlar gibi görülmez kabalıklardan ölürler.*"

Bir Alman Yahudisi olan Albert Einstein ulusçuluğu kökten yadsır. Der ki: "*Ulusçuluk bir çocukluk hastalığıdır, insanlığın kızamığıdır.*" Görelilik kuramını ortaya atan bu ünlü bilim adamı konuyu şöyle açıklar: "*Görelilik kuramım kanıtlandığı durumda Almanya benim Alman olduğumu bildirecek ve Fransa benim bir dünya yurttaşı olduğumu ilan edecektir. Kuramım fos çıktığında Fransa Alman olduğumu söyleyecek ve Almanya Yahudi olduğumu ilan edecektir.*" Bu ulus ya da ulusçuluk konusunda en kısa ve en doğru sözü bana göre Herbert George Wells söylüyor: "*Bizim gerçek ulusumuz insanlıktır.*"

SUMUHALLEBİSİ

Eskiden muhallebiciler vardı. Şimdi de var ama eskilerin havası başkaydı. Muhallebiciler özellikle aşıkların buluşma yeriydi. Garsonlar önündekini yiyip bitiren adama kalk gölgeni görelim gibilerden bakmazlardı. Muhallebicilerde aşklar koyulurdu, dedikodu yapılırdı, iş görüşmeleri için buluşulurdu, gerektiğinde boş boş konuşulurdu. "Café"lerin yapmacıklı ve oturaklı havası yoktu muhallebicilerde. Onlarda züppelik hoş karşılanmazdı. Yüksek sesle konuşulmazdı muhallebicilerde. Türkçe üzerinden ingilizce patlatmaya kalkanlar henüz ortalığa yayılmamıştı o zamanlar. Yabancı hayranlığının ayıp sayıldığı ve varsa da bir giz gibi saklandığı günlerde muhallebicilerde adı ve reçetesi başka yerlerden gelme yiyecekler bulunmazdı. Keşkül istemekle iyi ettiniz. Keşkül daha çıkmamışsa mis gibi bir sütlaç isteyebilirsiniz. Aç geldiyseniz, önce karnınızı doyurmak istiyorsanız sahanda yumurta, pilav yoğurt, tavuklu pilav ne güne duruyor. Soğuk günlerde hele biraz da nezleliyseniz fazla yağlı da olsa dumanı tüten bir tavuk suyuna çorbayı içine bir ince dilim limon sıkıp seve seve içebilirsiniz. Vitrinde üstü tıraşlanmış bir dağ gibi çalımla bekleyen su böreğinden de yiyebilirsiniz ne güzel. Sıcak havalarda dondurma sizi serinletmeye hazırdır ama öyle kırk çeşit boyayla yapılmış on beş çeşit dondurma bulamazsınız. Mis gibi gülsuyu kokan sumuhallebisinin yeri daha başkadır. Ucu kesik kaşığı o titrek beyazlığa dokundurdukça şiir yazar gibi, şarkı söyler gibi, sevgiliden mektup almış gibi olursunuz. Üstüne bol pudra şekeri ektirin. Dondurmalısı da güzel olur ama erbabı sadesini yer. Eskiler onu ona karıştırmayı sevmezlerdi.

O zamanlar muhallebiciler kadar işkembeciler de revaçtaydı. Bizler parasız günlerimizde açlığımızı işkembecilerde bastırdık. Paralılar okuldan çıkınca muhallebicinin yolunu tutardı, bizler işkembecinin yolunu tutardık. Her sokak başında bir işkembeci vardı neredeyse. Yerini bilmeyen kokusunu ve ince kıyım için biraz da gösteri olsun diye çıkarılan tak tak seslerini dinleyerek işkembeciyi eliyle koymuş gibi bulabilirdi. İşkembe ucuzdu. Parasızlıkta şakası yapılırdı: amca bize bir ince kıyım dört de kaşık getirsene diye. Üstüne koydukları yağ bana itici gelirdi, o yüzden ben "kendi yağından" isterdim. Varsa neden şirdenli istemeyelim? Genel olarak tuzlama sanki daha doyu-

rucudur ama ince kıyım da zevk sahibi insana daha uygun görünür. Ooo, işkembeyi "duble" istediniz, üstüne de bir yarım kelle ya da kokoreç söylediniz: o zaman size saygıyla bakmamaları için hiçbir neden yoktur.

Bir şey bozulurken pırıltılara bürünür. Eski işkembeciler yavaş yavaş ortadan kalkarken "lüks" işkembeciler ortaya çıkmaya başladı. Demek ki artık işkembe çorbası bizden uzağa gidiyordu. Daha önce meyhanelerde olmuştu bu değişim. Bir gün pek kötü çarpılmıştık: adam duvarları mora boyatmış, oraya buraya balık ağları gerdirmiş, masalara yapma çiçekler koymuş. Meyhaneci bu değişimin güzelliklerini anlatırken bize alttan alta şunu demek istedi: ne yapalım kardeşler, bundan sonra böyle olacak, belki ayağınız kesilecek buradan ama... Yavaş yavaş oraları İstanbul'un yenileri doldurdu. Biz çok yerden kovulduğumuz gibi meyhanelerden de kovulduk. Bu arada muhallebiciler de işkembeciler de bitti. Ben şimdi yaş kemali buldu bize böyle şeyler yaramaz diye yılda bir ya da iki kere işkembe çorbası pişiriyorum. Bu arada geçenlerde sumuhallebisi yapmaya kalktım ve başardım. Size de öneririm, on dakikada kotarıp çıkıyorsunuz. Bir tencereye bir su bardağı buğday nişastası, iki tatlı kaşığı şeker, dolu dolu bir çorba kaşığı un koyun. Bunları bir bardak suyla açın, pürüzsüz bir sıvı elde edin, üstüne iki su bardağı süt ve iki su bardağı su koyun, tahta kaşıkla hiç durmadan karıştırarak pişirin. Katılaşınca bir cam tepsiye boşaltın ve soğumaya bırakın. Soğuyunca üstüne bir çay bardağı kadar gülsuyu dökün. Bir gece buzdolabında bekletin. İçiniz çekse de daha önce sakın bozmayın. Bir gece beklemişinin tadı başka oluyor. Ertesi gün dilim dilim kesip tabaklara koyun, herbir dilimin üstüne pudra şekeri ekin. Evet, sumuhallebisini dondurmayla da yiyebilirsiniz. Oranları pek değiştirmeyin. Ben buna benzer bir deneme yaptım, iyi olmadı. Suyunu daha az koydum, bu defa sumuhallebisi olmadı muhallebi oldu. Üç aşağı beş yukarı aynı şey demeyin, başka bir tat çıktı ortaya. O da güzeldi ama sumuhallebisinin insana dinginlik veren açık beyazlığı yoktu onda, hafif de değildi. Ben çok zaman göz kararı çalışırım mutfakta. Ama bazen ölçülere uymak gerekiyor. Sumuhallebisi değil de sade muhallebi yapmak istiyorsanız içine iki üç parça sakız atın.

EVRİM BELKİ DE DEVRİM

Gazeteci kardeşim, aklıyla bin yaşasın, konuyu kuyruğundan çok güzel yakalamış. Konu dört ayağını zorlasa da kaçmak için, boşuna çırpınır, kuyruk kendini kolay kolay kurtaramaz. Sırtı yere gelmez bu değerli kardeşimizin, dünya yıkılsa bu kardeşimiz dimdik ayakta kalır. Dünyanın her yerinde insanlar sokağa dökülürken Amerikalılar da hadi deyip kendi anlayışlarına göre düzene başkaldırmaya yeltendiler ya. Meğer onlar devrim için değil de evrim için başkaldırmışlar. Aman ne güzel! Ciddi misin, nereden öğrendin bunu? Devrim için başkaldırmak Amerikalıyı bozar zaten. Olur mu hiç öyle şey! Ne diyorlardı bu insanlar? Bu toplumun yüzde doksan dokuzu bu toplumun yüzde biri için mi çalışacak? Amerika'nın daha doğrusu Amerika Birleşik Devletleri'nin içyüzünü bilmeyenler şaşıp kalmışlardır bu işe. Dünya Amerika'ya çalışırken Amerikalı ne istiyor olabilir demekten kendilerini alamamışlardır.

Bu evrensel sömürü düzeninin sarsılmasından korkanlar dünyanın her yerinde olup bitenlerden çok Amerika'da olup bitenlerden kaygıya kapılmış olmalılar. Son sağlam kalemiz de birkaç kendini bilmezin heveslerine kurban mı gidecek demişlerdir. Gazeteci kardeşimizin görüşlerini öğrenince yüreklerine su serpilmiştir. Meğer işin aslı çok başkaymış demişlerdir, kardeşimiz demek ki inceledi kafadan atmıyorsa. Amerikalılara yakışan devrim istemek olamaz, olsa olsa evrim istemek olabilir. Amerika bir başka dünyadır. Kurulu düzen evrimi de sevmez orada. Amerika evrim de neymiş öyle bir şey yoktur diye çırpınanların ülkesidir. Eh ne yapsınlar, belki de evrime razı olacaklar, devrim olmasın da. O durumda tek yol devrim sloganının yerine rahatça tek yol evrim sloganını koyabiliriz. Ama bu evrim denen şey de dönüp dolaşıp devrim gibi bir şey olmasın sonunda? Dağlara taşlara, Kaf dağlarının arkasına... Evrime razı olursun şerlerin en iyisidir diye, altından kazık gibi bir devrim çıkabilir.

Oysa Amerika'nın önderlik ettiği kurulu düzen her şeyin olduğu gibi sürmesi uğruna ne gerekiyorsa yapmıştır bugüne kadar. Herkesten beklenirdi de ne bileyim Amerikalıdan beklenmezdi. Sanat olmayan sanatın özendirilmesi ve bilene bilmeyene gerçek sanat budur alın kullanın diye sunulması, özellikle edebiyatın kıskaca alınması, felsefe diye ne olduğu bilinmez garip bir şeyin tüm eğitim alanlarında geçerli kılınması ve benzeri şeyler kurulu düzenin sürdürülmesi için

yeterli olmalıydı. Basın denen düzeneğin her şeyiyle belli kalıpların içine sokulması, üniversitelerin sessiz sessiz zararsız insanlarla doldurulması ve kültürün kendine bile yararı olmayan bu insanlara emanet edilmesi, sendikacılığın çocuk oyunu durumuna indirgenmesi bu iş için yeterli olmalıydı. Yayın dünyasını boşuna mı sıkı sıkıya denetlediler? Görünmez gibi duran ve bal gibi görünür olan sansür de kesmedi demek ki.

Gazeteci kardeşimiz bizi uyutmaya kalkıyor ama bu işin yiyeni var yemeyeni var. Aklı başında adam çıkıp da şöyle demez mi: arkadaşım devrim için sokağa çıkmak tamam da evrim diye sokağa dökülmenin anlamı ne? Evrim kendi kendine olur ya da en azından insanların görünür görünmez çabalarıyla olur. Evrim için nazik canını üzmeye hiç gerek yok. Evrimi oturup paşa paşa kendi evinde bekleyebilirsin hatta çocuğunla karınla ananla kaynananla kayınçonla eniştenle komşunla şöyle rahat koltuklara kurulup televizyonda izleyebilirsin. Bu evrim denen şey özellikle modada kendini belli eder: bir de bakarsın saçlar uzamış bıyıklar kısalıvermiştir, bir de bakarsın etekler dizin bir karış üstüne çıkmıştır ve baskın renk kırmızıdır. Sen kendini konuya kaptırıp tatlı canını üzme sakın. Sen evinde televizyonun karşısında çekirdek çitleyerek sağlık programlarını ya da belgeselleri izlerken o kendiliğinden gerçekleşiverir. Evrim ağır ağır gerçekleşir, sen bu iş için kılını kıpırdatmamış bile olsan sonuçlarından bal gibi yararlanırsın. Evrim deyip de başka bir şey demeyen dergileri izlemedin mi iki gözüm kardeşim? Bak, ülkemizin gazetecisi bile olaya şöyle bir bakıp her şeyi şıp diye kavradı. Sen üzme canını canım benim.

Gazeteci kardeşimizin sürekli evrim durumunda olan bir dünyadan ne ölçüde müstefit olduğunu bilemiyoruz. O evrim diye dört dönerken bakarsınız bir gün kendini kapıda buluvermiş. Şaşar kalır mı buna? Şaşmaz şaşmasına da, evrim nerede aksadı diye kafa yormaya başlar. Kuşkuya kapılır, belki de evrimin yasası budur der. Yaşam bir şeyleri biriktirir biriktirir, ister evrim biçiminde ister devrim biçiminde ister başka bir biçimde getirir birilerinin önüne koyar. Sen adına ne dersen de, yaşam dönüşür ve dönüşerek kendini yeniden kurar. Hiç ummadığın bir anda hiç ummadığın bir biçimde bir yeni durumla karşı karşıya kalırsın. Hesapta bu yoktu dersin. Aslında hesapta o vardı ama sen göremedin.

Uçağa zamanında aldılar bizi. Vakit geldi gidiyoruz derken kaptan seslendi: kalkışta yedinci sıradayız, kırk beş dakika beklememiz gerekecek. Hostes kardeşlerimizin aşırı güler yüzlü olmaları bundanmış demek. Kalkışta yedinci sırada olan uçak iskelede kırk beş dakika bekler mi? Bekler bekler. Kalkıştan önce tam bir saat kırk beş dakika o daracık yerde oflaya puflaya oturmak cehennem azabı gibi. Kalkıştan sonra bir buçuk saatlik de yolumuz var. Haydi hayırlısı. Sağduyulu olmakla birlikte düşünmeyi hiç sevmeyen halkımız durumunu hiç bozmadan bu bekleyişi sabırla karşılıyor. Bense bütün bu gibi sinir bozucu durumlarda kendimi tutamayıp çıkardığım hiç sonuç getirmeyecek kavgalardan nedense son günler iyiden iyiye vazgeçmiş durumdayım, sinmiş oturuyorum. Ne oldu neden oldu bilmiyorum, kalkışı beklerken babamı düşündüm birden. Bir daha onu göremeyeceğimi düşündüm. Öte yakada nasıl olsa görüşeceğiz gibi bir inancımın olmaması bu kırk iki yıllık ayrılığı çekilmez kılıyor. Onun mutlak dürüstlüğünü hemen her gün anıyorum. Hiç ama hiç yalan söylemeyen bu adam, boğazından beş kuruş haram para geçmemiş bu adam çok değil yalnız bir kere beni kırmıştı, sonra da gönlümü almayı düşünmedi. Olsun. Dünyaya dürüstlük simgesi olarak gelmiş bir suskun adamdı o. Kendi yanlışı yüzünden hep acılı olmuş, ama acısını içine gömmüş bir sessiz adam... Yalnız vermeyi bilen, almakta hiç gözü olmayan garip biri...

Kendi yanlışı dediğim şey ülkesini bırakıp buralara gelmesiyle ilgilidir. İşgal altında yaşamak zordur ama gurbet çok daha zordur. Kimseye kendi toprağından kopmayı önermem. Hep bitmez bir özlemle yaşayacaksın, her gün burnunun direği sızlayacak, elin kolun bağlı kalacaksın. Buralara hiç ama hiç alışamadı. Zeytinyağlı yemeklere de emekliliğiyle iyice yoksul düştüğümüzde alıştı. Belki içten içe benim buralı olmama da alışamamıştır. Bana sonsuz güveni vardı ama benim dünya görüşüm onun kendi içinde çelişkili dünya görüşüyle çelişiyordu: kimsenin hakkını yemeyen ve en küçük bir adaletsizlik karşısında tepki gösteren, her zaman ezilenin yanında yer alan, yanında çalışanları ezdirmemek konusunda her zaman özenli davranmış olan babam benim solcu olmamı kaldıramıyordu. Bizi çocukluğumuzda bile son derece özgür bırakmış olan bu iyi insanın

son zamanlarına doğru bu konuda benimle tartışmalara girmesi bana garip geliyordu. Kırılmasın istiyordum, o yüzden ona çelişkilerini göstermeyi düşünmedim. Onun beni ilgilendiren yanı mutlak dürüstlüğüydü. Dürüstlüğü ondan örnek alarak bizler de benimsedik. Baskılar duyarlı kılıyor beni. Yaşam sıkıştı mı duygusallığım artıyor. Uçak kalkar kalkmaz babamı olduğu yerde bıraktım, aşağıda pamuk tarlasını andıran bulutlara ve bulutların aralandığı yerde dağ görünümlerine daldım. Yoğun günlerin ardından yoğun geçecek bir yolculuğu kolaylaştırabilmenin yollarını düşündüm. Uzun süre bir şey yazmadan, tembellik ederek okuyarak dolaşarak oyalanarak yaşamayı düşündüm. Havaalanlarının karmaşası, otel odalarının sessizliği, uçak kaldıranların rahatlıkları dünyamın dışında kalmalıydı.

Bir insanın kaldıramayacağı kadar ağır bir günün sonunda otel odasında uyumaya çalışırken bir ara gözümün iyi görmediğini sezdim. Zaten tek gözlüyüm, öbür gözden hayır yok. Doğuştan tembeldir sol gözüm. Göremediğimiz gün bittik demektir. Ertesi gün, dönüş günü, uçak saatine kadar arkadaşlarla sağda solda dolaşırken görüşümün yavaş yavaş açıldığını ama tam olarak eski durumuna gelmediğini gördüm. Onlara bir şey demedim. İyi görüp görmediğimi anlamak için sağa sola aptal aptal bakışımın nedenini anlamamışlardır. Uçakta uyumuş kalmışım. İndiğimde gözüm hemen hemen eski durumuna gelmişti. Küçüklükler bayağılıklar tembellikler üçkağıtçılıklar zavallılıklar derken bir iğneli fıçının içine girmiş gibi oluyoruz. Bu yetersiz insan dokusunun nesiyle ve neresiyle uğraşacaksınız! Beni avutan tek şey gittiğim yerlerde gerçek aydın insanlarla tanışmamdır. Anadolu'nun her yerinde dürüst aydınlar var, her anlamda çok etkili olamasalar da. Bazen biraz susmak biraz geriye çekilmek gerekiyor, kötü koşullara dayanabilmek için. Bir süre bir şeylerden uzak kalmalıyım. Aylardır süren yoğun çalışmaların ve üstüme üstüme gelen sayısız aptallıkların açtığı yaraları kapatmanın zamanıdır. Küçük insanla uğraşmak gerçekten zor, bunu son günlerde bir kere daha anladım. Küçüklüklerden korunarak yaşamı sürdürmenin, kirlenmeden varolmanın güçlükleri bazen ağır bir yük gibi biniyor insanın omuzlarına. Olsun, zoru yaşamak kirlenmekten iyidir. Kirlenen kirletmeden duramıyor.

İKİ DÜNYAYI AYIRMAK

Geri kalmış insanın başlıca özelliklerinden biri kadın dünyasıyla erkek dünyasını kalın duvarlarla birbirinden ayırmaktır. Her şeyi gerektiğinden çok bilen bazı kimselere bakarsanız bu iş "erkekegemen" kafaların işidir. Birçok kadının da bu kafada olduğu kesin. Bu ikiye bölmenin erkeklikle egemenlikle bir ilgisi olmadığı da kesin. Bu ayırmacılık ilk bakışta erkeklerin yararına gibi görünür, yakından bakıldığında ne erkeklerin ne kadınların işine yarayacak cinstendir. Neden derseniz, geriliğin ürünü olan bu anlayışın açtığı yaralar kadın dünyasını altüst ederken erkek dünyasını da perişan ediyor. Her şeyi kadınların ezilmişliğiyle ve erkeklerin baskıcılığıyla açıklamak iyiden iyiye bir cahillik belirtisidir, biraz da sınıf bilincini gölgeleme istemidir. Oysa kaçgöçe en çok yatkın olanlar bile modern yaşam düzeninde iki cinsin burun buruna yaşamasını engelleyemiyor. Uygar kent yaşamında, hepsi kardeşim olsun, gün oluyor kadınlarla trende otobüste vapurda omuz omuza gidiyoruz, sapık olmadığımız için aklımıza kötü bir şey gelmiyor. Sapıklara gelince, onlar engel tanımazlar, her koşulda utanmazlığın gücüyle her uzaklığı aşabilirler. Dün de vardı bunlar bugün de var: kalabalıkta bir kendini bilmezin sessizce bir kadının arkasına sızdığını görürsünüz. Kadın utancından yerin dibine girer ama edepsizlik edecek yapıda değilse sesini çıkaramaz. O hayvan da kendi zavallı heyecanlarına uygun olarak sözde bir cinsel deney yaşamış olur. Belli ki bu kirli davranışını erkekliğin zaferi olarak görmektedir.

Geçenlerde bir eğitimcimiz akla zarar bir iş yaptı: kız öğrencilerle erkek öğrenciler arasına yanılmıyorsam kırk beş santimlik bir uzaklık koydu. O gün biz bir yaşımıza daha girdik. Daha sonra bir başka eğitimcimiz bu uzaklığı bir metreye çıkardı. Bana kalırsa bu iki meslektaşımız da birilerinin gözüne girmek isterken işin tadını kaçırdılar. Ne demek istedikleri belliydi, eğitimde kızları erkeklerden tümüyle ayıralım demek istiyorlardı. Kırk beş santim bize bayağı çok gelmişken, kırk beş santimden ne olur ki, bu kadar uzaklık kesinlikle yetmez, gelin bunu biz bir metreye çıkaralım demek bunları kökten birbirlerinden ayıralım demekti. Bence çocukları bu durumda hepten ayrı yerlerde eğitmek daha kolaydır. Öbür türlü, gündelik akış içinde insan elinde cetvel de yoksa kimin karşısında nasıl duracağını bile-

mez. Aceleyle koşarken bir de bakıyorsunuz kızımız oğlumuza yirmi iki santim kadar yaklaşıvermiş. Ya da delikanlı koşarken bir kızın on santim uzağından geçivermiş. Höst! Al onu oradan! Senin işine karışacak değiliz, sen elbette yarattığını istediğin gibi yaratırsın, bize söz düşmez. Yalnız, bu tür kullarını yaratmakta sakınca görmediğine göre bizim aklımızı da kollamak zorundasın.

Bizler cinsel özgürlüğü savunurken her yaştan her çeşitten insanın birbirleriyle rahatça cinsel yakınlık kurmaları doğru olur demek istemiyoruz. Bizler cinsel özgürlüğü savunurken insanı insan yapan koşulların etkin kılınmasını istiyoruz. Kimin kiminle ya da kimlerle hangi koşullar atında ve kimlerden izin alarak ya da almayarak ne gibi ya da ne anlamda nasıl bir yakınlık kuracağı ya da kurması gerektiği konusu bizi zerre kadar ilgilendirmez. Ama görüyoruz ki cinsel konularda iş iyiden iyiye karmaşıklaşmıştır. Bizler birçok ortamda kadınların erkeklerden ve erkeklerin kadınlardan kaçgöç koşullarında ayrı yaşadığı, kadının erkeği ve erkeğin kadını tanımadığı, kadın ruhsallığının erkek ruhsallığına ve erkek ruhsallığının kadın ruhsallığına kapalı olduğu, bu bilgisizliğin sağlıklı cinsel birlikteliği olanaksızlaştırdığı hatta dünyaya gelen yeni bireyleri hastalıklı kıldığı bir toplumun üyeleriyiz. Bizler cinsel dürtülerin ve daha başka etkenlerin belirleyiciliğinde insanların yasadışı bir iş yapmamak kaygısıyla erkenden evlc :me yolunu seçerek yaşamlarını zehir ettikleri, bu arada düşüncesizce dünyaya getirdikleri çocukları ziyan ettikleri, bu olanağı bulamayanların ya da kullanmak istemeyenlerin zaman zaman cinsel saldırganlar durumuna geldikleri bir toplumun üyeleriyiz. Kültür yapımız cinsel yoksunlukları ağırbaşlılıkla karşılamamızı sağlatacak düzeyde de değil. Bu durumda bazı eski takıntılardan vazgeçmemiz gerekiyor. Bugün bu toplumda eğitim yetmezliği nedeniyle ve göreneklerin acımasız baskılarıyla sayısız sorunlar yaşıyoruz, sözünü ettiğimiz cinsel sorunlar da içinde pekçok sorun yaşıyoruz. Bununla birlikte ahlaklı görünme numaralarını, kendini bir yerlere güzel göstermek için ahlak kuralları üretme çabalarını elden bırakmıyoruz. Görüyorsunuz bazı değerli meslektaşlarımız nelerle uğraşıyorlar. Böyle yapacaklarına gerçek eğitim sorunlarını tartışsalar kötü mü olur? Eğitimin saymakla bitmeyecek, yıllardır çözüm bekleyen ve çözülemediği için giderek derinleşen nice sorunları var? Yanıt: söylemeye üşenmedin mi?

YETERSİZ İNSAN

Bayram günlerinde haberci arkadaşlarımız bize trafik kazalarında ölen ve yaralanan insanların sayısını bildirirler: birinci gün otuz ölü yüz on yaralı, ikinci gün altmış altı ölü seksen yaralı... Korkunç! Bu tablo toplumun bilinç düzeyini ortaya koyması açısından ürkütücü ama ilginç bir tablodur. Böyle bir durumda sen canın değerini düşünmüyorsun da toplumun bilinç düzeyini mi konu ediyorsun be arkadaş diyebilirsiniz. Deyin, beni gene de toplumun bilinç düzeyi ilgilendiriyor. Bu düzey aşağılarda kaldıkça ya da aşağılara indikçe yalnız trafikte değil her alanda şeytana borcumuz var demektir. Bazı işler ince işlerdir, onları kaba adamlara bıraktığınız zaman kötülüklere çağrı çıkarmış olursunuz. Gerçekte insanın yapması gereken her iş incelik ister. Kurban bayramında öküz kesiyorum diye kendini kesenlerin sayısı az değildir. Ben de öküzüm kendimi kesiyorum demez adam, bir kaza oldu der. Ama öküz kesiyorum diye yüzlerce insan kendini kesebiliyorsa bunda bir iş var demektir. Yalnız öküz kesmek değil, odun kesmek de ekmek kesmek de palavra kesmek de kendine göre ince iştir.

Bizler iyi eğitilmediğimiz için insanlık durumlarına kendi kafamıza göre gerçeğe uymayan değişik anlamlar veriyoruz. Bize göre örneğin bilim adamı olmak sonunda ne yapıp yapıp bir profesörlük kapmaktır. Bu iş bu toplumda öylesine abartılmıştır ki ortalık profesörden geçilmez olmuştur. Söylentiye göre on altı bin profesörümüz var. Maşallah! Bendeniz ne zaman dünyaya yukarıdan bakan, dudağının ucunda alaycı bir gülümseme gezdiren, arkasında yastık varmış gibi yürüyen birini görsem enişte profesör galiba derim. Belki de şairdir. Televizyonda neler neler anlatan bir "bayan" profesörümüzün kolundaki dövmeyi görünce bu profesörlük işinin son derece güzelleştiğini anladım. Bizler iyi eğitilmediğimiz için aşkı evlenmek diye cinsel etkinliği bir kadına boşalmak diye biliriz, o yüzden her erkek kendini bir güzel gülünç ederek öncelikle şeyinin kaç santim oluşuyla ilgilidir. Sevişmeyi bilmeyen insanların dünyasında doğal olarak kadınlar mutsuz ve erkekler şaşkındır. Publilus Syrus der ki: "*İnsan çok zaman elde edilmesi gerekmeyen şeyi arzular.*"

Geriliğin kanıtlarından biri trafik kazalarının oluş biçimi ve bu kazalarda yitirilen insan sayısının yüksekliğidir. Bu kazaları yapan-

ların büyük bir bölümü ağzına yüzüne bulaştırmış olarak da olsa okumuş etmiş insanlardır. Yüksek öğrenim görmüş pekçok kişi size çok zaman bir şey görmemiş adam izlenimi vermiyor mu? Haber hep aynı gülünçlükte, son derece olağan bir şey gibi verilir: direksiyon hakimiyetini kaybetti. İlginç, demek direksiyon hakimiyeti diye bir şey var. Onu elden kaçırdığınız zaman şarampole yuvarlanıverirsiniz ya da karşı yönden gelen kamyonun altına giriverirsiniz. Cahil adam kendine çokça güvenir. Önündeki otomobile çok yaklaşmaması gerektiğini, her hız artırışta tehlikeyi de artırmakta olduğunu, başka insanların dikkatine güvenmenin doğru bir şey olmadığını ve buna benzer birçok şeyi gözardı eder. Şeyi uzun olmak kadar iyi şoför olmak da önemlidir bu toplumda. İyi şoför kaza yapmaktan korkan şoför olabilir mi? Olamaz. İyi şoför kendinin ve yakınlarının canı pahasına topuklayan adamdır. Rüzgar hızıyla yanınızdan geçen otomobilin biraz sonra paramparça olduğunu, cesetlerin sağa sola savrulduğunu görünce içiniz cız eder ama yapacak bir şey yoktur. Bir de bakarsınız adam cesedin başında dizlerini dövüyor: "*Naciye, kalk anam, ne olur kalk, beni bu dünyada yalnız bırakma...*" Ben hep şu soruyu sorarım kendime: trafikte ya da başka bir durumda birinin ölümüne yol açsam yaşayabilir miyim?

Nedense yakınlarımız ve dostlarımız Ali'nin ve benim şoförlüğümüze hiç güvenmezler. Biz de birilerinin şoförlüğüne güvenmeyiz. Bunda bizim iyi şoförlerin neler yaptığını görmemizin payı büyüktür. Şu garip dünyada bir şeyin iyisi olmak özenle ve saygıyla ilgilidir. Eski otomobilimizi yazdan yaza kullanırız. Dikkatliyizdir: doksan kilometre hızı pek geçmeyiz. Yanlış yaptığımızda birbirimizi uyarırız. Yorulduğumuzda yer değiştiririz. Zaman zaman durup dinleniriz. Elin bıçkın şoförünün dört saatte gittiği yere biz yedi saatte gideriz. İki otomobilin arasına zınk diye park edebilir miyiz? Hiç denemedik ama büyük bir olasılıkla edemeyiz. Park yerine burundan girer arka arka çıkarız. Bize güvenmezler, çünkü biz gerçekten iyi şoför değiliz ve iyi şoför olmayı hiç istememişiz. İyi şoför geçmemesi gereken yerde geçen, bir anda öbür yola geçip karşıdan gelen kamyona çarpmamak için hemen bu yola girebilen, ikide bir birilerine söven, bu arada babası da öyle yaparmış gibi cep telefonuyla konuşan ya da yanındaki kadının dizlerini okşayan adamdır.

DÜNYANIN DURUMU

Yaşamın geçiciliği ve toplumsal ilişkilerin karmaşıklığı çoğumuzu dünya işleri karşısında bazen umutsuz kılıyor. Özellikle başkalarını kullanmak gibi bir eğilimi olmayan, hırslarından arınmış ve tek kişilik yerlerine yerleşmiş dürüst insanlar dünyanın durumundan sık sık yakınırlar. Halk şairlerimiz bu tür yakınmacıların başında gelir. Bu bozukluk çok insanda "yalan dünya" imgesini doğuruyor ve pekiştiriyor. Sanırım "doğru dünya" fikri pekçok kişiye uygun gelmiyor. Kimilerinin durup durup yere çaldığı, buna karşılık kimilerinin en azından toplumsal koşulların zorunlu bir ürünü saydığı arabesk de bu "yalan dünya" duygusu üzerine kurulmuş değil midir? Ne demiş saz şairimiz: "*Aşıklar neylesin seni / Bir ismin var yalan dünya / Haramiler kol kol olsun / Etsin seni talan dünya*". Kaygılanma, ediyorlar zaten. Dünyanın talan edilecek yeri kaldı mı? Kaldıysa bilelim. Birçok yerde demokrasi sakızı çiğneyen yönetimler yoksul halkları biraz daha yoksul bırakırken, ezilen insan "yalan dünya" duygusuyla avunmaya çalışıyor. Dünyanın ne suçu var, insanlar gün gelip analarını yiyen canavarlara dönebiliyorlarsa? İnsana hep iyi şeyler vermeye çalışan şu dünyaya suç atmak var mı? Yakınan da haklı: dünya her iyiyi ve güzeli perişan edenlerin dünyası olduysa ne yapacaksınız? "*Yaş ağaçları kuruttun / Bunca canları çürüttün / Eline geçeni yuttun / Dev ejderha yılan dünya*" Şair ne yapsın, dünyaya geçiyor nazı. Dünya da ona şöyle diyecektir: vur arkadaş, bir de sen vur.

Bugünün koşullarında dünyayı "yalan dünya" durumuna getiren şey en başta eğitim eksikliğidir, daha genel çerçevede bilgi kirliliğidir. Kötü eğitime her yerde basın organlarının yetersizliği ekleniyor. Bilinç eksikliğinin getirdiği sıkıntılar var, ayrıca bilinç eksikliğine bağlı olarak ahlak eksikliğinin getirdiği, ayrıca ahlak eksikliğine bağlı olarak sorumsuzlukların getirdiği sıkıntılar var. Gazete deyince aklınıza ne gelir? Haber gelir. Kendini bilen adam gazeteciden yalnızca haber bekler. Bu haberler elbette yaşamın can damarını ilgilendiren haberler olmalıdır. Gazeteler çeşit çeşit haberler verirler ama bunların neredeyse yüzde doksanının haber değeri yoktur. Öte yandan gazeteci oturduğu yerden gazete sayfalarını bilgiyle doldurmak konusunda pek isteklidir. Bu bilgiler genelde Harvard ya da Yale kaynaklı bilgilerdir

ama çoğunun iler tutar yeri yoktur. Kimi ekmeği bol yiyin der kimi ekmeği ağzınıza koymayın der.

Geçenlerde gazetelerimizden birinde yer alan bir haber beni epeyce güldürdü ve düşündürdü. Amerika'daki internet sitelerinden biri "*Dahi nasıl yetişir?*" sorusunun karşılığını veriyor. Aman ne güzel, keşke biz yeni baba olduğumuz günlerde bu bilgileri alabilseydik. On dört maddenin on dördü de bize deha yetiştirmek konusunda yeterli görünmedi. Bugün bu ön dört madde koşuluna uyan çocukların sayısı aşağı yukarı bütün büyük kentlerimizdeki burjuva çocuklarının yarı sayısına denk düşer. Anne sütüyle beslenmek gibi, çalgı çalmak gibi, aşırı kilo almamak gibi, spor yapmak gibi, anaokuluna gitmek gibi, yabancı dil öğrenmek gibi, böcek ilaçlarından uzak durmak gibi koşullar burjuvanın yaşamında çoktan geçerli olmuş koşullardır. Bu koşullar çocukları dahi yapıyorsa, aferin bizim milyonlarca Aynıştayn'ımız var demektir. Bugün bu Aynıştayn'ların en kabadayıları büyük kentlerde boğucu öğrenim serüvenini alınlarının akıyla yaşayıp bitirdikten sonra doktorlar mühendisler avukatlar olarak yaşama katılırlar. Onların belki de en mutluları babalarının işyerlerinde çalışma olanağı bulanlardır. Bundan birkaç yüzyıl önce Buffon "*Deha sonsuz bir sabırdır*" demişti. Buffon'dan sonra bu sözü değişik biçimde söyleyenler oldu. Buffon'un da bu deha tanımını Eskiçağ'ın bir düşünüründen aldığı sanılır. Bu ne demektir? Deha herhangi bir programa göre yetiştirilme olanağı bulmuş insan değildir. Deha doğrudan doğruya kendini özel koşullarda yetiştirmiş olan insandır. Bireyi yüksek kavrayışlı ve yaratıcı bir bilinç olarak yetiştirecek olan güç bireyin kendi gücüdür. Descartes'ı deha yapan Descartes'ın kendisidir. Shakespeare'i deha yapan da doğrudan doğruya Shakespeare'dir. Dostoyevski de Flaubert de Balzac da kendi güçleriyle dahi olmuşlardır. Onların üzerinde toplumun ve yakınlarının emeği yok mu? Var elbette. Ama bu emek tek başına kimseyi dahi yapmaya yetmez.

Basından bilgi mi bekliyoruz? Bilgiden çok haber bekliyoruz. Özellikle dünyanın her yerinden sağlıklı haberler verilmesini bekliyoruz. Ama ille bilgi verilecekse bunun da belli bir tutarlılıkta verilmesi gerekir. Temelsiz bilgiler belleğimizi allak bullak ediyor. Kafalar çok kötü karışıyor: insanlar bilinç bulanıklığı içinde yanlışın yerine doğruyu ve doğrunun yerine yanlışı koyabiliyorlar. "*Çirkin güzelden kaçıyor / Kargalara kalan dünya*"

BEYHUDE SONBAHAR

Karamsarlığım mı üstümde nedir, bir süredir şairin şu dizesini yineleyip duruyorum: "*Bitsin hayırlısıyla bu beyhude sonbahar.*" Oysa şu sıra belli bir sıkıntım da yok. Yaz boyu çalıştım. Bu arada tatil de yaptım. Tatilde de iyi çalıştım. Sıcak günlerin bu kadar verimli geçeceğini düşünmüyordum. Önümde uzun bir kış var, birileri dıştan zorlamazsa kış da verimli geçebilir. Ne olursa olsun, dış dünyadan tam olarak kopamıyoruz. İnsanlar gereksiz işler yaparken sizi de işinizden edebiliyorlar. Kimileri yazık ki küçük sorunlar peşinde geçiriyor günlerini. Bu kadar küçük hesabı insan nasıl yapar, bazen şaşıp kalıyorum. (Şaşıp kalıyorum ama şaşırıp kalmıyorum.) Efendim, apartmanın suları ortakmış da bu adaletsizliği gidermek gerekirmiş. Çok kolay. Kapıdan banyoya kadar kıracağız. Ne için? Birinden öbürüne hak geçiyor. O zaman ben belki de sekiz yerine yedi buçuk ödeyeceğim. Bunun için kaç lira masraf yapılacak? Masrafın önemi yok beyefendi, biz paranın değil adaletin peşindeyiz, adalet yerini bulsun da. Aman ne güzel, nereden öğrendiniz bu adalet denen şeyi? Babalarınız bilmezdi de. Sanırsın üç kuruşa muhtaç durumdalar. "*Cenabı Allah kazalardan belalardan...*" Her neyse, ne yaparlarsa yapsınlar. Uzağımda olsunlar da gerisi kolay. En büyük mutluluk kendi kendine kalabilme mutluluğudur. Ama birilerine katlanmayı da bilmeliyiz, değil mi? İşleri güçleri yok. Enaz emekle çok iyi yaşamak telaşında herkes. Sonra da soruyorlar: toplumca biz duruma nasıl geldik? Tek tek basaraktan geldiniz canım...

İnsanoğlu öyledir, başına gelenlerin kendiyle ilgili yanını görmez de başkalarıyla ilgili yanını görür, o zaman başlar şanssızlık gösterilerine girmeye. Ben boş işlerle uğraştım, tembelliğin ılık havasında yaşadım, çok şükür uyuşukluktan başka bir şey bilmedim, sonunda da gördüğünüz gibi bu duruma düştüm demez kimse. Talihsiz arkadaşım benim, her kötülük dönüp dolaşıp gelip onu bulmuştur. "Arabesk" denen güzellik damdan düşmedi. Adam kendini başkalarıyla karşılaştırır: o da benden daha iyi bir şair değil ama onun üç ödülü var benim hiç yok. O yolunu bulmuştur sen bulamamışsındır, hepsi bu. Ama onun ödüllü şairliğiyle senin ödülsüz şairliğin birbirine pek güzel uyuyor. Şairler olarak birbirinizin burnunuzdan düşmüşsünüz. Toplumumuz az emekle verimli bir yaşam sürmek isteyen güzel in-

sanların toplumu oldu. Sonra da bilmez gibi birbirimize soruyoruz: biz bu duruma nasıl geldik? Bade süzerekten inci dizerekten gelmiş olabiliriz, başka bir olasılık yoksa. Biz bu duruma küçük hesaplar yaparak geldik. Bir yerde konuşmaya çağırıyorlar. Konuşurken salona bakıyorsunuz: çok az kişi canla başla dinliyor. Güzel güzel uyuyan da var. Sen de uyutma insanları diyeceksiniz. Yerden göğe haklısınız. Ne deseniz haklısınız. Onun için kalkıp ta nerelere gidiyorsunuz. Üç beş gününüz havaya gidiyor. Herşey dönüp dolaşıp dostlar alışverişte görsün sorununa indirgeniyor.

Verimsiz ortamlardan ne kadar kaçsak ancak belli ölçüde kaçabiliyoruz. Kaçabildiğimiz kadar kaçacağız işte. Sağlıklı kalmanın, toplumsal hastalıklardan korunmanın başka yolu var mı? Adam on yaşındaki aklını elli yaşında da özenle sürdürüyor. Bu yaşa kadar ne yaptın babalık, hiç kendinden rahatsız olmadın mı? Arzuhalci diliyle yazdığın ve kimsenin okumadığı kitaplarınla bir büyük adam imgesi oluşturmaya çalışıyorsun. Aşağı yukarı yarım yüzyıldır ya da daha uzun bir zamandan beri o eski çayırlarda otluyorsun, bununla birlikte Tanrı bizi korusun bilmediğin hiçbir şey yok. Yükselip durdun, önünü kesen olmadı: müdür oldun profesör oldun siyasetçi oldun haşa huzurdan filozof oldun bu arada apartman yöneticisi bile oldun. Geçende şöyle bir haber aldık: herhangi bir "etik kurulu"na üye seçilmişsin. Günlerdir gülüyoruz buna. Demek ki bu garip dünyada birilerinin ahlaklı olup olmadığı senin kararlarınla belirlenecek.

Ne çok işim var. Şu sıra boşveriyorum. Tezgahta sekiz tane kitap vardı, bir o kadar da tasarı. Bunlardan bazılarını sizlere öbür dünyadan göndermek durumunda kalabilirim. Giderken malı mülkü götüremeyeceğimiz gibi oradan buraya kargoyla bir şeyler göndermek de olası olmayabilir. Ne yapalım, biz de göndermeyiz. Şu sıra sanki gidici gibi değilim ama kim bilebilir. Gene de sonuna kadar kullanmalıyız yaşamak hakkımızı. Bütün sululuklara bütün vurdumduymazlıklara bütün basitliklere ve bayağılıklara karşın, bütün acınası durumlara bütün zavallılıklara karşın, bütün tembelliklere ve uyuşukluklara karşın yaşamak hakkımızdan vazgeçmemeliyiz benim sevgili dostlarım. Ne olursa olsun, beyhude sonbahar duygusunu içimizden atmak kolay olmuyor, kolay olmayacak. "*Bitsin hayırlısıyla bu beyhude sonbahar.*"

BUNDAN SONRA ZOR

Futbol bir ara gelişir gibi oldu, sonra kendi üstüne çöktü kaldı. Birileri umut aşılama çabasını elden bırakmadılar. Bugün olmadı yarın olacak, şu durumda olmadı bir başka durumda olacak yalanına kanmak *bu neden böyle* sorusunu sormaktan daha kolaydı. Acı gerçekler kalıcı olmaya doğru gittikçe insanlar soru sormaya başlarlar. Henüz soru sorma dönemine girilmedi ama önünde sonunda girilecek. Umut tazeleme atılımları kabak tadı verince soru da sorulacak. Soru sorulacak ama doğru yanıtlar verilecek mi ve çözüm bulunabilecek mi? Toplumsal oluşumlar bir çırpıda kendini göstermez ve hemen ürün vermez. Toplumda etkiler genelde karmaşık ve örtülüdür: sonuçlar nerden geldiği belli olmayan öncesiz olaylar biçiminde ortaya çıkarlar. Bunun nedeni nedensellik bağlarını elimizle koymuş gibi bulma kolaylığında olmayışımızdır. Buna göre sonuçlar çok zaman gizil güçlerin marifeti gibi görünür.

Futbol dünyanın her yerinde kenar mahalle çocuklarının zekalarından alır gücünü: futbol alanlarında top peşinde koşanların kaçı fabrikatör ya da tüccar çocuğudur? Yoksulların çocukları başka eğlenceleri olmadığı için bir toprak parçası bulunca bir çaputun üstüne ip sarıp çift kale maç yapmaya girişirler. Varoşlar genelde iktisadi ve toplumsal açıdan olduğu kadar kent düzeni açısından da oturmuş yerlerdir: herkes orada birbirini tanır, bugün top koşturan çocukların babaları da vaktiyle aynı yerde top koşturmuşlardır. Şimdi onların birkaçı futboldan ekmek yerken kalanı fabrika işçisi, gece bekçisi ya da şoför olmuştur. Bizde varoşlar içgöçün hep artan ve hiç eksilmeyen etkisiyle oturmamış alanlar oldular: bu alanlar çeşitli iktisadi ve toplumsal nedenlerle sürekli biçim ve nitelik değiştirirler. Bakarsınız bir gecekondu mahallesi bir gökdelenler ya da on katlı apartmanlar mahallesine dönüşmeye başlamıştır.

Geri kalmış yerleşim yerlerinde çocukların top oynayabileceği azçok geniş alanlar yok artık. Olanlara da birileri yasal ya da yasadışı yollardan el koymuştur. Ortada bir yerde kalmış olan bir avuç toprak parçası üzerinde top oynamaya kalkan çocukları da bir takım amcalar burada top olmaz diyerek iki tokat atıp evlerine gönderirler. Teyzemiz bağırır pencereden: "*Yeter oğlum yeter, başım şişti, defolun gidin buradan yoksa polis çağıracağım.*" İhtiyar egemenliği. İkide bir polisle

korkutulan bu çocukların çoğu ne olmak istiyorsun diye sorulduğunda polis olmak istiyorum der. Şimdi toz toprak çamur içindeki o güzelim küçücük alanlar artık yoktur ama halı döşenmiş pek güzel alanlar vardır: burada bir takım genç ya da orta yaşlı amcalar iş çıkışı temiz temiz top oynarlar. Çocuklar onları uzaktan gözlemekle yetinirler. Varoşların çocukları her zaman açıktadır, her zaman haksızdır. "*Çabuk defolun buradan pis herifler, bir daha burada top oynadığınızı görürsem kafanızı patlatırım.*"

Orta sınıfın çocukları da topa meraklıdır. Ancak onlar bu konuda varoşların çocukları kadar da şanslı değildir. Çünkü onlar annelerinin ve babalarının gafletine gelerek erkenden sokak eğlencelerini bırakıp büyük adam olma yolunda göz yaşartıcı çabalar göstermek zorunda kalmışlardır. Anneler ve babalar bir takım paragözlerin açtığı yoldan giderek çok sevgili evlatlarının geleceği için tasarılar geliştirirler. Çocukların herbiri bir erken gelişmiş deha işlemi görür. Çocuk gecesini gündüzüne katmak, özel ders almak, özel okullara gitmek, dershanelere gitmek, başını kaldırmadan ders çalışmak gibi yükümlülükler altındadır. Onların televizyonda gösterilen futbol maçlarını izlemeleri bile koşullara bağlıdır. Bu çocuklar gün gelip doktor öğretmen mühendis avukat diplomalarını başarıyla elde ettiklerinde tam bir işadamı ruhsallığıyla para kazanmak için can havliyle oraya buraya koşacaklar, bu koşuda değil futbolu kendilerini bile unutacaklardır. Performans!

O durumda futbol anlayanın ve anlamayanın elinde bir göz boyama etkinliği olur. Yoksul insanlar gıdalarından kesip futbol maçlarına bilet alırlar. Televizyonda görüp yüzyüze gelmeyi hayal bile edemeyeceğimiz bir takım vakti geçmiş yabancı futbol yıldızları bu fakir halkın sırtından bol paralar karşılığında büyük takımlara getirilirler yani iyiden iyiye yakınımıza gelirler: punduna getirip onlarla fotoğraf bile çektirebiliriz. Bu yıldız eskileri buraya geldikleri anda işin özünü kavrarlar ve eğrisini doğrusuna denk getirerek burada bir süre kalırlar. Birileri gider birileri gelir. Yabancı otuz alırken üçü bile bulamayan yerli futbolcu işi iyiden iyiye savsaklar. Aralarında işini bilenler, iyi ilişki kurmayı becerenler vardır, öbürleri pek bir şey elde edemezler.

Çokları bilmedikleri konularda her gün yaradana sığınıp yazılar yazarken, televizyonlarda saatler boyu ipe sapa gelmez görüşler üretirken ben de ilk ve son olarak bilmediğim bir konuda bir yazı yazdım. Bağışlayın.

ZİBİDİEGEMEN

Kızımız "aktivist"miş ne demekse. Batılılar siyasette şiddete başvuranları böyle adlandırıyorlar yanılmıyorsam. Olsun, o da gerekir. "Aktivist" kızımız televizyonda bülbüller gibi şakıyor, erkeklerimizin son birkaç yıldır kadınları koyun boğazlar gibi boğazlamasını erkekegemenlikle açıklıyor. Erkeğin egemen olduğu bir toplumda yaşıyoruz demek ki. Oysa şöyle çevreye bir göz attığımızda erkeğin hiçbir şeye, kendine bile egemen olmadığını görüyoruz. Ayrıca siz şöyle sağınıza solunuza baktığınızda kaç gerçek "erkek adam" belirleyebiliyorsunuz? Efendim? Egemen erkek kadını mı boğazlar? Yarı aydınlarımız çok biliyorlar. Sorun erkekegemenlik sorunu değil, bu toplum insanının çok kötü hastalanmış olduğu sorunudur. Gazete haberleri, televizyon haberleri, ayrıca gazetelerin ve televizyonların kendileri bu durumu açık açık ortaya koyuyor.

İki delikanlı bir dükkana soygun için girdiler. Ekrandan izliyoruz. Biri kasayı soymaya başlarken öbürü arkadaşının cebinden cüzdanı çekti. Bunu biz gençliğimizde Toto'nun ya da Fernandel'in filmlerinde görmüş olsaydık katıla katıla gülerdik ve palavranın bu kadarı olmaz derdik. Bir aile otomobille İstanbul'dan Ankara'ya gidiyor. O sırada bir trafik kazasına raslıyorlar. Enişte ya da kayınbirader, her neyse, ben inip şuna bir bakayım diyor. Nasıl oluyorsa bir süre sonra öbürleri gazlayıp gidiyorlar. Adam cep telefonuyla arıyor gidenleri. Biz diyorlar epeyce yol aldık, geri dönemeyiz, sen başının çaresine bak. Bunu da Toto'nun ya da Fernandel'in filmlerinde görmüş olsaydık karnımızı tuta tuta gülerdik, olmaz böyle şey derdik. Adamın birini gözlem için akıl hastanesinde bir delinin yanına koyuyorlar, o deli adamın iki gözünü parmaklarıyla oyup çıkarıyor. Delidir yapar demeyin, ben de deliyim bilirim, deliliğin de bir ölçüsü vardır. Deli her şeyi yapabilen insan değildir. Bütün bunlar bu toplumda her gün görmeye ve işitmeye alıştığımız şeyler. Ve bütün bunlar toplumun hastalanmışlığına tanıklık ediyor.

Hangi sağlıklı erkek egemen olmak adına beş yıl önce ayrıldığı kadının namusunu konu edinir de o kadını bir tenhada kıstırıp kıtır kıtır keser? Bunun karşılığı da en azından hafifletici nedenlerle sekiz on yıl yatmak olduğu zaman hele? On tane üç yüz altmış beş günü kapalı kapılar ardında geçirdiğinizi düşünün bir. Görmek istemediğiniz pekçok

insanla bir aradasınız ve görmek istediklerinizi göremiyorsunuz. Ülkü uğruna, siyaset adına ya da kafanıza göre insanlığa hizmet yolunda elli yıl da yatarsınız ama aklınız başınızdaysa bir kadını ya da herhangi bir insanı doğramış biri olarak on yılı hapishanede zor geçirirsiniz. Ne kadar duyarsız olursanız olun yaşamına en çirkin biçimlerde son verdiğiniz kişi ikide bir gözünüzün önüne gelecektir. Acaba?

Bir toplum hastalandıysa onu iyileştirmek toplumun önde gelenlerine, aklı başında insanlarına düşer. Bir toplumu iyileştirmek tıpkı bir insan bireyini iyileştirmek gibi çileli ve zaman alacak bir iştir. Sorunu yalan yanlış kavramlara götürerek çözmeye kalkarsanız bir sonuç elde edemezsiniz. Erkekegemenlikle ya da mahalle baskısıyla falan çözmeye kalktığınız sorun döner dolaşır gene sizi vurur. Sorunlu durumlara iktisadi ve toplumsal açıdan açıklamalar getirmek zorundasınız. Yoksa her kişi kendi kafasına göre bir çözüm yolu bulabilir. Bu çıkmaz yollarından giderek hiçbir şeyi çözemezsiniz. Söylesin bakalım "aktivist" kardeşimiz, nasıl çözecek bu erkekegemenlik sorununu? Başka toplumlarda, en ilkel toplumlarda bile erkekler bu anlamda "egemen" değilken, yamyam toplumlar artık insan eti yemekten utanırken nasıl oluyor da bizim toplumumuzda insanlar ruhlarını akıttıkları kanlarla beslemeye çalışıyorlar?

Ben toplumdaki bir aksamayı önce kendimde ararım. Toplum bir dönem tembelliklerle sarılmışsa kendimde tembellikler aramaya kalkarım. Ben de bilirim kalıp düşüncelerle yargılar ortaya koymayı ama bunun kimseye bir yararı olmayacağı kesindir. Ben kadıncılığa falan inanan biri de değilim. Ben insan olmaya inanırım, kadınlığın da erkekliğin de üstünde insan olmak diye bir şeyin olması gerektiğine inanırım. Eğer insan olmak kadın olmanın ve erkek olmanın altında kalmışsa vay bize! Bu yüzden dostlarım bugün bizim kendimize alıcı gözle bakmaya, kendi üzerimize çok ayrıntılı düşünmeye gereksinimimiz var. Bunu yapamazsak iler tutar yeri olmayan bir takım açıklamalarla kendi kafamızı karıştırdığımız gibi başkalarının kafalarını da karıştırırız. Sapır sapır dökülen bir toplumda, tepeden tırnağa sorunlara bulanmış bir toplumda her şeyin son derece iyi olduğunu söylemek de olasıdır ama önemli olan doğru tanı ve etkili iyileştirmedir.

ANLAYAMADIĞIM

Anlayamadığım çok şey var, saymakla bitmez. Benim anlayamadığım bu şeyleri tanıdıklarımın çoğu anlamış görünüyor. En azından onlar bu şeylerden tedirgin değiller. Demek ki bende bir eksiklik var. Benim de bazı şeyleri olağan karşılamayı öğrenmem gerekiyor, bir şeylere aldırmamayı öğrenmem gerekiyor. Bu topraklarda doğdum büyüdüm, bu konuda birilerinin kuşkusu varsa da benim hiç kuşkum yok. Gelgelelim çok zaman kendimi burada iğreti duyuyorum. Ya sev ya çek git diyeceksiniz. İş o kadar ucuz değil. Bir ülkenin altından gir üstünden çık, bundan tedirgin olanlara da kapıyı göster, oh ne güzel! Denizlerin ortasında birbiriyle öpüşen iki yarımadanın insanları dışarıdan tatsız tuzsuz balıklar ithal ediyorsa ben bunu anlayabilir miyim? Bir on ya da yirmi yılın içinde mahalle aralarında yüzlerce "üniversite" açılmışsa bunu kavrayabilmem için bir başka insan olmam gerekir. Lise eğitiminin yerini dershane eğitiminin almasını hangi dürüst insan anlayabilir? Ben bu listeyi uzattıkça uzatabilirim.

Benim anlayamadığım bir şey de belediyeciliktir. Siz, ben, Asım enişte, Keziban yenge, "etik kurulu" üyesi profesör Şaban Yalıkazığı, kaçakçı Zihni Tertemizoğlu, ev kadını Nuriye Tülay Şakrak hepimiz belediye başkanlığına adaylığımızı koyabiliriz ve kazanabiliriz. Sen koy adaylığını, isteyenin bir yüzü kara. Yıllar önce belediye seçimlerinden birinin eşiğinde bir gece yarısı telefonum çaldı. Küçük solcu partilerden eski bir arkadaş bana partisi adına İstanbul belediye başkanlığına aday olmamı önerdi. O zaman nasıl bir yanıt verdiğimi şimdi tam olarak anımsamıyorum. Özetle bana da yazık olur İstanbul'a da yazık olur demiş olmalıyım. "*Ağabey pilot gelmedi, sen şu uçağı sürebilir misin?*" diyene "*Elbette sürerim arkadaş ne varmış onda, şu önümdeki lahmacunu bitirip hemen geliyorum*" diyecek çok adam var bu ülkede. Bu ülkede asıl işini yapanların sayısı sanırım çok yüksek değildir.

Adam belediye başkanlığı seçimini kazanıyor ama kent düzeniyle ilgili hiçbir bilgisi yok. Kente geleli de iki yıl olmuş, mahallelerin adını bile bilmiyor. Kentin yedi göbek eskisi de olabilir, kentin sokaklarını çıkmaz sokaklara kadar iyi tanıyor da olabilir. Onun kentle ilgisi bu çerçevededir. Bu adamın belediye başkanı olmaya hakkı var mı? Elbette var. Usta bir berber, işini bilir bir mühendis, aklı başında bir

mimar, hazakatiyle ünlü bir hekim, zeytinyağlı dolması dillere destan bir ev hanımı, alım satım işleriyle uğraşan bir emekli, eline çabuk bir taksi şoförü ya da buna benzer biri olmak belediye başkanı olmak için yeterli midir? Bu toplumda yeterlidir. Sağduyulu halkımız oy vermek konusunda pek isteklidir ve oy verme işini ulusal çerçevede bir onur konusu yapmıştır. Burnunun ucunu göremeyecek kadar dünyadan habersiz olan bile, kimin ne adına neyi oynadığından habersiz, seçim günü bayramlıklarını giyip ve karısını koluna takıp erkenden oy vermeye gider. Oy verip geldikten sonra yurttaşlık görevini bihakkın yerine getirmiş olmanın mutluluğunu yaşar uzun süre. Bu arada ağız yapmaktan geri kalmaz: "*Efendim, gerçekte verdiğimiz oy Allah sizi inandırsın içimize hiç sinmedi ama biz gene de kendi kafamıza göre en iyisini seçmiş olduğumuza inanıyoruz.*" Sen çok yaşa emi! Sen her zaman seç!

Pekiyi, senin önerin ne diyecek olursanız benim bu konuda hiçbir önerim olmadığını ve olamayacağını söylemekle yetineceğim. Benim bu konudaki ya da herhangi bir konudaki önerimin hiçbir değeri yoktur. Yıllarca birçok konuda yazıp çizdik. Yazılarımız büyük gazetelerde yayımlanmasa bile en azından kitaplarımızda yer aldı. Kitaplarımızı iki üç bin kişi okudu. Neler neler yazmadık. Böyle üniversitecilik olmaz dedik, böyle particilik olmaz dedik, böyle edebiyatçılık olmaz dedik, daha pekçok şey söyledik. İmam bildiğini okudu. Biz şimdi böyle belediyecilik olmaz, bu iş şöyle şöyle yapılmalıdır desek ne çıkacak? Öte yandan ahlak açısından son derece sorunlu bir toplumda bizim önerdiğimiz modeller uygulanabilir mi? Bugün belediyeler emlak vergilerini yutan, bunun yanında pekçok gelir kaynağına sahip olan, gerektiğinde otuz kişilik iş için üç yüz kişiyi görevlendiren, bu arada sabah akşam parasızlıktan yakınan, harcamalarıyla enflasyonu yükselten örgütlerdir. Başkan değiştikçe kadrolar şişer, eskilerin yanına yenilerini alırlar. Başkan ve başkanın genelde ne iş yaptığı bilinmeyen adamları kentle ilgili kararlar verirler. Bir de bakarsınız kentin alanına birileri bir yontu topluluğu dikmiş: köpekler ceylanları kovalıyor. En önemli etkinlik de üç kuruş para kazanmak adına sokak sokak dolaşan satıcıların mallarını yerlere döküp tezgahlarını kırmaktır. Televizyoncuların en çok ilgisini çeken belediye etkinlikleri bu tür etkinliklerdir. Bu ilk dönem biraz alışmakla geçmiştir, Mevla'm destur verir de bir daha seçilebilirse başkanımız, o zaman görün bakın daha neler neler yapacaktır.

Her şeyi bu kadar eleştiriyorsun, gün oluyor kurumların ve insanların iler tutar yerini bırakmıyorsun, sonra alay eder gibi umutlu olduğunu söylüyorsun, bu ne biçim iştir? Eş dost böyle eleştirir beni. Bense her zaman geleceğin filizleri bugünün çürümüşlüklerinden alacak besinini diye düşünürüm. Yaşamda atılacak duruma gelen her şey bir süre daha varolabilmek için canını dişine takarken en azından neyin nasıl olmaması gerektiği konusunda yeni gelenlere örnek oluşturur, gelecek güzelliklere böylece gübre olur. Umutsuzluk diye bir şeyin ne olduğunu ve ne anlama geldiğini inanın bilmiyorum. İnsandan umut kesmek! Oluşmakta olan bir dünyayı durup kalmış donmuş taşlaşmış artık bir adım bile gidemez saymak gerçeğe aykırı değil mi? Uygarlıklar ölürmüş. Ölür. Ama insanlık varlığını sürdürür. Bir kişinin ölmesi her kişinin ölmesi değildir. Kendimizden umut kesek de insanlıktan umut kesemeyiz.

Umutsuzluk üretenler özellikle durağanlığın bataklığından beslenirler. Onlar yaşamı yeniden üretmeyi göze alamayan yetersizlerdir ki çoğu tembellikle sakatlanmıştır. Vermeden almaya çalışan ve bunu pek güzel beceren ne çok insan var. Yaşam hızlandığı zaman bunların işi iyiden iyiye zorlaşır. Akış hızı arttıkça bunlar oraya buraya çarparak sürüklenirler ve yaşamın dışına atılırlar. Her kesimde bu insanlardan bol bol vardır. Bilgisiz olmaları görüş sahibi olmalarını engellemez, tersine kolaylaştırır. Her şeyi bildikleri için size durmadan akıl öğretmeye kalkarlar. "*Hasan'cığım, bak sen ne yap biliyor musun, sen şimdi şöyle yap canım!*" Siz yanlış yerdesiniz, ama onlar sürü olarak en uygun yerde otluyorlar: doğruyu ne güzel hep birlikte bulmuşlar hatta büyüklerinden tevarüs etmişler. Pekiyi, diyeceksiniz, bu adamlar baskın, bu adamlar egemen, bu anlayış geçmişten geliyor ve belli ki gelecekte de sürecek, sen bütün bunlara karşın umutlu musun? Evet, ben bütün bunlara karşın acayip umutluyum. Onlardan bir şey umuyor değilim. Onlar tantanalı ama verimsiz yaşamlarını sürdürürken yeni insanlar geliyor. Bu insanlar öncekilere göre yaşama daha geniş ama daha sağlam bakan, daha sıkı tutunan, ahlak açısından çok daha tutarlı, gerektiğinde kendi yararını düşünmeden davranabilen, ezber ve kulaktan dolma bilgilerle yetinmeyen yani iyi düşünen yeni insanlar.

Kendilerinden öncekiler ya öldüler ya güçlüklere göğüs gerip

ayakta kaldılar ya da kurtuluşu kaçmakta buldular. Kaçaklar başeğmeyi göze alıyorlardı, bu da onlara bizim iyilik diyemeyeceğimiz iyilikler getiriyordu. Yeni yetişenler bu oluşumları babalarının dayılarının amcalarının teyzelerinin öğretmenlerinin dostlarının ve daha başkalarının yaşamlarında gözlemlediler. Öncekilerin bir bölümü bir konuda yanılmışlardı: ezber bilgiyle savaşımcı, kolay seçimlerle etkili olunamıyordu. Özür dileyenler feleğin sillesini yemiş ve yaşam gerçeğini sonunda iyi anlamış bilge insan oyununu oynuyorlardı ve bu oyunu oynarken kendilerinden ve en önemlisi de çocuklarından utanmamak için gerekçeler uyduruyorlardı. Hey gidi günler hey duyarlılığı ya da sululuğu bir takım çirkinliklerin üzerini örtmeye yetecek miydi?

Ben bunları söylerken bugünden yarına çok şeyin değişeceğini anlatmak istiyor değilim. Bu uzun bir savaşımdır ve devrim olsa da görsek çocukluğuyla ilgili bir şey de değildir. Benim söylemek istediğim, yarının güzelliklerini yaratacak insanın ağır ağır gelmekte olduğudur. Yoksa her şey birden değişecek, bizim de yakında demokrasinin verimine dayalı güçlü bir siyaset dünyamız olacak, bizim de yakında gerçek anlamda güçlü şairlerimiz romancılarımız sinemacılarımız filozoflarımız olacak, güçlü bir eğitim düzenimiz olacak ve eğitim kurumlarımızdan bilgi fışkıracak demek istemiyorum. Bunlar olacak ama daha sonra. Filozof haklıdır, hiçbir büyük kendini bir çırpıda yaratamaz. Basitliği yaşamın temeline koyan, düşünmeyi tehlikeli, karşılıksız sevmeyi küçüklük, insan gibi sevişmeyi ayıp, eleştiriyi ahlakdışı, dürüstlüğü enayilik sayan insandan gerçek insana geçiş kolay olmayacak. Gerçek gündoğumları ufukta belirirken gene pekçok genç insan kurulu düzenin dişlileri arasında ezilip gidecek. Doğru dürüst sevmemiş, doğru dürüst sevilmemiş, bir kere bile doğru dürüst sevişmemiş, gündelik yaşamın çemberlerinde dönüp dururken hep bir şeylerden korkmuş anababaların şu acayip düzende kendilerine bir yarın kurmaya çalışan yorgun çocukları, kim bilir ne kadar mutsuzsunuz! Ve siz kendilerini yarının kurucuları olarak gören, bunun için canını dişine takan, okuyan ve araştıran, yeni bir toplumun yaratılması adına her şeyini gözden çıkarabilen gençler, kim bilir ne kadar mutlusunuz!

Yapıyor ve yapmamış gibi davranıyor: ısırdığı yeri uyuşturan yarasa gibi. Huyunu biliyorum, öncekini unutturduğunu düşünüyor, yakında bir hamle daha yapacak. Öyleyse ne diye adamı yakınında tutuyorsun diyeceksiniz. Giderek azalttığım körolası bir inancım var: belki bundan sonra yapmaz, insandan umut kesmek bize yakışır mı salaklığı. Sabırlı olmasına sabırlıyım ama bir yer geliyor, orada her şey bitiyor. Kin ve intikam bilmediğim için yapabileceğim tek şey var: defterden silmek. Bu da hiç kolay olmuyor. *Ben ne yaptım ki* dalavereciliğiyle dolanıp duruyor çevremde. Sonunda bıkıyor ve çekip gidiyor.

Sinsiliğin daha çok çocukların tertemiz dünyalarında oyun biçiminde geçerli olduğunu düşünürdüm. Yaşını başını almış sinsiler sonra sonra çıktılar karşımıza ya da biz onların varlığını geç görebildik. Üniversitede öğrenciyken kısa bir süre özel ilkokullardan birinde birinci sınıfı okutmuştum. Evim uzak olduğu için yatılı öğrencilerle kalıyordum. Az kişiydiler, dört ya da beş kişi. Sinsiliği bir öğrencimizin varlığında yakından gözlemleme olanağı buldum. Sanırım üçüncü sınıfta okuyordu. Görünüşte dünyanın en efendi adamıydı. Yüzüne baktığınızda hazırola geçerdi. Arkanızı döndüğünüzde ne yapacağını bilemezdiniz. Akşam yemeğinde birden bir kıyamet kopuverirdi. "*Öğretmenim bu arkadaş benim yemeğime su döktü.*" İğrenç bir görünüm: pilavlar fasulyeler suda yüzüyor. Hemen savunma durumuna geçerdi bizimki: "*Hayır öğretmenim, yalan söylüyor, yemeğini bitirmek istemediği için suyu kendisi döktü.*"

Sinsiler tehlikelidir: altta bir kişilik yetmezliği takır takır kendini duyurur. Bu tip insanlar kolay kullanılırlar. Zamanla anladım: bunlar bu ısırıp kaçmaları pis huyları gereği de yapsalar çok zaman birilerine alet oluyorlar. Ne yazık, bu yetersiz insanlar çevremizde hiç eksik olmadı. Bunlar arasında bize komplo kurmaya çalışan yakınlarımız da vardı. Bu yüzden her zaman uyanık olmak zorunda duyduk kendimizi. Sıkıntılı bir durum... Kadınların sinsiliği bu tür kullanılmalarla ilgili olduğu kadar kadınca isteklerle de ilgiliydi. Kadınlarımızın en akıllıları bile kafayı evlenmeye takmıştır. Bu toplumun kadını için evlenmek her şeydir, aşk bir palavradır. Kadınlarımızın başına bu yüzden nice belalar gelir: bir hırtın kanatları altına cennete girer gibi evliliğe giriverir kadın. Al beni ne yaparsan yap! Bu yüzden kadın-

larla ilişkilerimiz her zaman sorunlu olmuştur. Hanım kardeşimiz bakarsınız sevecenlik gösterilerinin arka yüzünde ince ince planlarını yapıyor. Bütün güzel yanlarını sizin önünüze sermiş, daha ne yapsın. Tutturamadığını anladığında o bütün güzel yanlarını geriye çekip başlar son kozlarını oynamaya. Baktı ki olmuyor çeker gider. Kadınlarla dost olmak bu toplumda zordur biraz. Bu zorluğu ben de yaşadım. Ne var ki onların aldatılmış ve yarı yolda bırakılmış kadın oyununu oynamalarına da izin vermedim.

Bu toplum sağlam kişilikli insan yetiştirmekte çok başarılı olamadı ne yazık ki. Bunun saymakla bitmeyecek çeşitli nedenleri vardır. Kişiliği yetersiz insan aileden sakat çıkmış ve topluma sakat katılmış insandır. Babaların çocuklara göz açtırmadığı evlerde büyümüş olan bu insanlar içler acısı diyebileceğimiz bir biçimde başarısız olurlar. Başarısızlık onları daha tehlikeli yapar. O durumda birilerinin adamı olmak ve birilerince kullanılmak tek çıkar yol gibi görünür onlara. Bilek gücüyle elde edemeyeceği şeyleri kirli yollardan elde eden ne çok insan tanıdım. Emek vermeden sonuç almak için her türlü pisliğin içine çekinmeden girebiliyorlardı. Yükselmenin en iyi yoluydu bu. Onlar için önemli olan o körolası büyük adam oyununu hakkıyla oynamaktı. O büyük adamlardan istemediğiniz kadar var sizin de çevrenizde. Belki siz de onlardan birisiniz. Ucuz yollardan elde ettiğiniz şeylere dört elle sarılıyorsunuz. Düşünür gibi yapmaktan bir kaşınız kalkık kalmış. Öyle olduğu daha iyi, sizi gerçekten büyük adam sanmaları için bu gereklidir.

Evet dostlarım, o bu defa gene yapacağını yaptı. Bu defa ben de ona yolu gösterdim bir güzel. Yutturdum sanıyor durmadan şaklabanlıklar ediyordu. İnsanın maymuna dönüştüğü yer. Bunları rahat rahat anlattığıma bakmayın, aslında içim sızlıyor. İnsanın bu kadar küçülmesine dayanamıyorum. Bakıyorsunuz, adam küçüldükçe küçülüyor, sonra daha da küçülüyor. Birinin küçülmesi karşısında gerçek anlamda acı çekiyorum. Birinin küçülmesini olağan sayabilmek için insanın iyiden iyiye duyarsız olması gerekmez mi? O güzelim duyarlıklarımızı bu zavallı adamlar için yitirmemiz doğru olmaz elbette. O yüzden uzak duruyorum bazı insanlardan. Biliyorum birileri beni vefasızlıkla suçluyorlar. Hiç önemli değil. Kimse yoksa biz kendimiz varız kendimize. Sık sık yüzlerini göremesek de, oturup iki satır mektup yazamasak da canımız kadar, canımızdan da çok sevdiğimiz birileri var. Onlar biliyorlar kendilerini.

YAŞAM BEKLEMEYİ BİLİR

Çok zaman çabuk sonuç almak istiyoruz. Oysa yaşamın hiç acelesi yok. Belirtiler sabırlı olun diyor bize. Belirtileri iyi okuyanlar yetkin bilince ulaşmış olanlardır. Toplumu iyi anlamak, yaşamı doğru yorumlamak, dünyada tek geçerli usun bizim usumuz olmadığını görmek zorundayız. Adama yanlış yaptığını söylüyorsunuz. Kafasına güveniyor ve doğru yolda olduğunu söylüyor. Onu yanlışına inandırmak kolay değil. Belki de, olur ya, onun yolu doğrudur. O durumda işi akışına bırakmak, yaşamın yargısını beklemek gerekiyor. Gün gelecek, yanlış olan beklenmedik bir anda açığa çıkacaktır. O kadar zamana yazık değil mi, o kadar sabır gerekir mi? Gerekir. Erken çözüm tehlikeler getirir. Çözümsüzlük de bazen bir tür çözümdür. Serseri mayın gibi yaşama dalmış bir kişinin bugün olmazsa yarın bir sert kayaya çarpması işten bile değildir. Sert kayaya çarpan kişi suçlayacak kimseyi bulamazsa "felek" diye birini yani yazgıyı suçlayacaktır. Kendimizi tanımadan birilerini ya da bir şeyleri suçlamaya alışmışız. Oysa gerçekte herkes öncelikle kendinin suçlusudur. Başımıza gelenlere bakıp birini ya da birilerini suçlayabiliriz. Ne var ki asıl suçlunun başkası ya da başkaları olmadığını, asıl suçlunun biz olduğumuzu anlayabilmemiz için doğru bakmayı öğrenmemiz gerekir.

Dünyayla bildiği gibi oynayabileceğini sanan zavallı adam ahlak yolunu izleyenleri enayi yerine koyup kolay yollar bulduğu zaman güven duygusu içindedir: yaşamın yasalarını uyutabileceğine inanmıştır. Yaşam acele etmez, yaşam sabırlıdır. Olanlara ilgisiz gibidir yaşam. İki ayaklı tilkimiz kurnaz adam oyununu oynadıkça açılır. Foyası ortaya çıktığında yalanlar söyler. İyi adam gösterilerine girer. Sonra gene oyunlarına dalar. Gün gelir yaşamın yasaları faturayı sunar kendisine. Zavallı tilki patlayana kadar yiyip içtikten sonra hesabı beğenmeyen sefilin durumuna düşmüştür. Kendisi ya da birileri onun düştüğü durumdan sizi sorumlu tutmak isteyebilir. Hakkı yenen sizsiniz ama suçlu düşen de siz olursunuz. Canım bu adam biraz ahlaksızdır tamam ama sen de bazı şeyleri görmezden gelebilseydin en azından çocukları sefil olmazdı diyenler olacaktır. Benim düşünmekten çok korkan sağduyulu halkımın her zaman zarar görenden yana ve zarar verene karşı olduğunu düşünüyorsanız

aldanıyorsunuz. Bizim içimizde adalet meleğine vekalet eden bir haksızlık yılanı vardır. Genç adam ehliyetsiz otomobil sürdüğü için üç kişiyi öldürdüyse onu hapislerde çürütmek doğru mu? Bir hatadır yapmış işte. Ona ceza verdiğinizde ölenler geri mi gelecek? Onlar da biraz dikkatli olsalardı canım. En tehlikeli yanlarımızdan biri kör güce inanan ama adalete inanmayan yanımızdır.

Yaşam akıp gidiyor, bu akış çoklarına mekanik ya da aptal bir akış gibi görünüyor. Oysa doğanın ya da insanın yasaları alttan alta hiç durmadan ve hiç boşluk bırakmadan işliyor. Yaşam hiç acele etmiyor. Acele edenleri de ayrıca cezalandırıyor. Hiçbir kötülük karşılıksız kalmıyor. Yaşam öyle yapıyor böyle yapıyor sonunda faturayı kesiveriyor. Haklarınızı yiyen insanların süründüğünü görüyorsunuz, en azından çocuklarından ve yakınlarından acılar yüklendiklerini görüyorsunuz. Bu görüşümün gizemli bir temele dayandığını düşünmeyin. Gizemcilikten oldum bittim uzak dururum. Ne var ki yanlış eken yanlış biçiyor. Hesapta yoktu, nereden çıktı şimdi bu diyecektir sefil adam. Kardeş, hesapta vardı sen göremedin. Yanlışı doğru yerine piyasaya süren yaşam kalpazanlarının neler çektiğine şu ölümlü gözlerimizle birçok defa tanık olmuşuzdur. Sonu iyi olan bir tek kötü adam görmedim ben. Sonu kötü olan bir tek iyi adam da görmedim. İyi yaşam iyi biter, kötü yaşam kötü biter. Kötüler en azından iç sıkıntılarıyla kıvranıyorlar. O kadarla kurtulsalar ne iyi.

Bu yüzden bazen çözüm diye çözümsüzlüğü seçmemiz gerekiyor: biz bırakalım yaşam kendisi çözsün. Ya çözmezse mi diyorsunuz? Çözer, bal gibi çözer. Sabırsız olmayacaksınız, bugünden yarına çözüm istemeyeceksiniz. İnsanlar genelde ahlakı yalnızca soyut bir değer kavramına bağlı görmek isterler, onun bu gerçek yaşamsal yanını görmek istemezler. Çünkü yaşama inanmazlar, hırslı ve sabırsızdırlar, öfkeleri yönetir onları. Zor gününde yanında bulunduğunuz şu adam belki size yıllarca acı vermiştir. Olsun, onu kendi dünyasında sönmeye bırakın. Dünyada hiçbir etki tepkisiz kalmaz. Bekleyin, aceleniz ne. Bugün olmazsa yarın bir şeyler olacaktır. Siz o zaman da üzüleceksiniz insanın başına bu gelmeli miydi diye. Ama ne yapalım, yaşamın düzeni böyle. Onu kötü olmaya iten siz değilsiniz ki. Üstelik iyi olması için elinizden geleni de yapmıştınız. Efendilerine güvenip alay etmişti sizinle.

ANTİGONE AHLAKI 1

Aiskhylos'un *Laios, Oidipus* ve *Hepta epi Thebais* (Thebai'ye karşı yediler) üçlemesinden bugüne yalnız üçüncüsü kalmıştır. Üçlemenin konusu Thebai üzerine çok eski bir geleneksel anlatıyla ilgilidir. Aiskhylos konuyu iki söylenceden alır. Sophokles'in *Antigone*'si, *Oidipus tyrannos*'u (Kral Oidipus) ve *Oidipus epi Kolono*'su (Oidipus Kolonos'da) da bu ilginç söylencelerle ilgilidir. Sonuncu oyun Antigone'nin yönlendirdiği babası Oidipus'un Attike'de sığınacak bir yer ararken Kolonos'lulardan yakınlık görmesini, Theseus'un Oidipus'u konuk etmesini anlatır. Konu biraz karmaşıktır. Konuyu anımsayalım. Thebai kralı Laios bir oğlu olsun ister: karısı İokaste kısırdır. Laios bu amaçla üç defa Delphoi'ye gider, Apollon'a yakarır. Her üç gidişinde de Apollon ona hanedan kurma sevdasından vazgeçmesini öğütler, yoksa yerine geçecek oğul Thebai'yi koruyamayacaktır. Laios soyunu sürdürmek adına sitesini gözden çıkarır. Laios'un direnişini kıramayan tanrılar İokaste'nin gebe kalmasına izin verirler. Tanrıların ilkesidir bu: onlar kendi kötü sonunu bile bile hazırlayanlara engel olmadıkları gibi yardım da ederler.

Çocuk doğduğu anda Laios yaptığı işin yanlış olduğunu anlar, korkuya kapılıp çocuğu uzak bir yere bıraktırır. Çocuk Thebai'den uzakta büyür. Bir gün bir yerde hiç tanımadığı bir adamı öldürür. Öldürdüğü adam babasıdır. Sonra genç adam Thebai kralı olur ve İokaste'yle evlenir. Ondan iki oğlu olur: Etokles ve Polyneikes. Çocuklar büyüdüğünde gerçek ortaya çıkar: Oidipus bilmeden babasını öldürmek ve bilmeden öz annesiyle evlenmek gibi ikili bir kötülükte bulunmuştur. Her şey açığa çıkınca İokaste kendini asar ve Oidipus gözlerine mil çeker. Çocukları Oidipus'u sarayın uzak bir yerine kapatırlar. Oidipus kör olunca iki kardeş yani Etokles'le Polyneikes Thebai'de nöbetleşe hüküm sürmeye karar verirler: her yıl biri kral olacaktır. Ama Etokles iktidarı Polyneikes'e bırakmaz ve iki kardeş birbirine düşer. Polyneikes Argos'a kaçar, orada kral Ardatos'un kızıyla evlenir. Argos'lular Polyneikes'i Thebai kralı yapmak için bir ordu kurarlar. Argos'lu altı komutan ve bir de Polyneikes Thebai'nin yedi kapısı önünde savaş durumu alırlar (Yedilerin Savaşı). Ancak Thebai'liler Argos'luları püskürtürler. İki kardeş de savaşta ölür: biri sitesini savunurken öbürü sitesine ihanet ederken ölmüştür. Tanrılar

gene haklı çıkarlar: Laios'un soyu böylece kurumuş olur. Thebai'nin yeni kralı Kreon, İokaste'nin kardeşidir. Kreon, Etokles'e görkemli bir cenaze töreni düzenler ve hain saydığı Polyneikes'in gömülmesine izin vermez. Bu yasağa karşı çıkıp kardeşinin cesedini gömen Antigone'yi de ölüme mahkum eder. Antigone kardeşi İsmene'nin öğütlerine aldırmamış, onuru için ölümü göze almıştır. Antigone'nin nişanlısı olan Haimon da kahin Tresias da Kreon'a yaptığı işin yanlış olduğunu anlatmaya çalışırlar. Antigone ölünce Kreon'un oğlu Haimon da Kreon'un karısı ve Haimon'un annesi Eurydike de intihar ederler. Kreon büyük bir pişmanlık yaşayacaktır. Bu pişmanlık geç kalmış bir pişmanlıktır.

Benim elimde üç *Antigone* var. Bunlardan biri ve birincisi ve bence en önemlisi Sophokles'inkidir. Altı bölümlük bu *Antigone* dünya edebiyatının başyapıtları arasında yer alan son derece özenle işlenmiş gerçek bir trajedidir. Öbürleri Jean Anouilh'un ve Jean Cocteau'nun *Antigone*'leridir. Cocteau'nunki deyim yerindeyse daraltılmış ya da sıkıştırılmış bir *Antigone*'dir. Haksızlık etmeyelim ama ona geçiştirilmiş bir *Antigone* de diyebiliriz. Cocteau'nun kolaya kaçtığını söylemek gibi bir eğilimimiz yok elbette. Ama koca trajedi bir perdeye sığıştırılınca zamanlar birbirinin içine giriveriyor ve bir şeyler kendiliğinden anlaşılmaz oluyor. Yoksa elbette Cocteau kalemi son derece güçlü bir yazardır ve birçok oyun yazmıştır. Cocteau'nun oyunu 20 aralık 1920'de Paris'de "Atölye"de sahnelenmiş, Koro'yu tek başına Cocteau oynamıştır. Bu oyun 1927'de yeniden sahnelenmiş, Koro'yu beş iriyarı kişi oynamıştır. Jean Anouilh'un *Antigone*'si ilk olarak Paris'de 4 şubat 1944'de gene "Atölye"de oynanmış, oyunu sahneye André Barsacq koymuştur.

Sophokles konuyu son derece geniş açıdan ele alır, Koro'ya da büyük yer verir. Anouilh'un oyununda Koro hiç yoktur. Cocteau'nun oyununda Koro cılız bir görünüm ortaya koyar. Koro geleneği en tantanalı görünüşüyle eskiçağ tiyatrosunda kalmıştır. Koro'ya en çok önem verenler Aiskhylos ve Sophokles olmuştur. Sophokles tiyatrosunda Koro on beş kişilik bir topluluktur. Bu on beş kişi tiyatro şarkıcılarıydılar. Onlar şarkı söylemekle kalmazlar, ritmik devimlerle anlamı ortaya koymaya çalışırken bir tür dans gösterisi sunarlardı. Daha sonra latin tiyatrosunda da benzer bir uygulama görüldü ama bu yeni Koro artık eski yunan tiyatrosundaki kadar ağırlıklı değildi.

ANTİGONE AHLAKI 2

Antigone'nin ahlakı açık ahlaktır, gerçek aydın ahlakıdır. Bilincinin ışığında yol alan ve toplumsal önyargılarla ya da baskılarla savaşmayı göze alan Antigone bu yönden kardeşi güzel İsmene'yle tersleşir. İsmene için yetkeye başkaldırmak diye bir şey sözkonusu olamaz. Antigone sorar kızkardeşine: "*Sevdiklerimize kinin adım adım yaklaştığını duymuyor musun?*" İsmene şaşkındır. Antigone şöyle der: "*Her şey ortada. Soyuna mı bağlısın yoksa yüreğin çürümüş mü, bunu yakında göstereceksin.*" İsmene olan bitenden pek bir şey anlamamış gibidir. En yetkili en güçlü adam Polyneikes'in gömülmesini istemiyorsa buna karşı çıkabilir miyiz? Şöyle der İsmene Antigone'ye: "*Unutma biz kadınız, erkeklere karşı hiçbir zaman haklı olamayız. Kral kraldır: onun buyruklarına, daha katı buyruklarına bile uymak zorundayız.*" Olacak iş vardır olmayacak iş vardır. "*Olanaksızı denemek kötü şeydir*" der İsmene.

Gerçekte insanlar Antigone gibi düşünseler de sonunda korkudan suspus olmuşlardır. Antigone yüreksizlerden yakınır: "*Korku ağızlarını kapamasaydı beni dinleyenlerin tümü beni haklı görme yürekliliğini gösterecekti.*" Saf ve yüreksiz İsmene bu durumda kardeşine bari birlikte ölelim gibilerden bir şeyler söyler. "*Ben aşkı paylaşmak için varım kini değil*" diyen Antigone elbette böyle bir şeye yanaşmayacaktır: "*Hayır, ölümü seninle paylaşamam. Emek vermediğin şeye sahip çıkma.*" Durum apaçık ortadadır: "*Sen yaşamayı seçtin ben ölümü uygun gördüm.*" Daha önce de belirttiğimiz gibi ne olursa olsun yazgının önüne geçilemeyecektir, yazgı yavaşça ağını örmektedir. Koro'dan şu sesler yükselir: "*Ne mutlu yaşlanıp da mutsuzluğu tanımamış olana. Gökler bir defa bir evi vurdu mu yıkım yavaş yavaş ilerler ve evdekilerden birini bile atlayıp geçmez.*"

Belki burada en güç durumda olan kişi bükülmezliği birinci adam olmanın zorunlu koşulu olarak gören, yumuşaklığı bir zayıflık sayan, bu yüzden yaşamını zehir etmeye doğru giden Kreon'dur. Onun bir güçlüğü ya da bir açmazı da oğlu Haimon'un Antigone'yle nişanlı olmasıdır. Haimon babasına sonuna kadar karşı çıkamasa da onu onaylamadığını açıkça ortaya koyar. Birini gerçekten ama gerçekten sevdiniz mi onunla ölmeye hazırsınız demektir: Haimon'un dingin görünümü, görüşlerini daha yumuşak ortaya koyması belki de buradan

gelmektedir. Kreon için her şey kurallar kadar basittir: "*Oğlum aşk bir hazdan başka bir şey değildir, bir kadın için usunu yitirme.(..) Hadi bu zavallı kızı kötü bir varlık olarak at gitsin, bırak Hades'le evlensin o, bu onun hoşuna gider.(..) Bir halkın seçtiği kimsenin sözü büyük olsun küçük olsun doğru olsun yanlış olsun her konuda dinlenmelidir.*" Haimon babasına en çarpıcı eleştirisini şu sözlerle yapar: "*Bir kişi için kurulmuş bir site hiç yok demektir.*" Kreon sorar ona: "*Her site bir kişinindir, bilinen bir ilke değil mi bu?*" Haimon'un şu sözü babasının yüzüne tokat gibi iner: "*Keşke sen bir çölde egemen olsaydın.*"

Kreon başkalarının önerilerini dinlememekte kararlıdır. Yönetmek bu demektir diye düşünür. Kararlılık felaketler de getirse sonunda kararlılıktır. Kahin Tresias Kreon'a son öğüdünü verecektir: "*Hadi, ölüme geçit ver, bir cesetle uğraşma. Bir ölü iki kere ölmemeli.*" Sophokles Koro'nun ağzından bize belki de dünyanın en önemli gerçeğini duyurur: "*Dünyanın nice harikası içinde en büyük harika insandır.*" Ve Ulak'ın ağzından da şu insan gerçeğini anlatır: "*Bir adam sevincini yitirdi mi bence yaşamaz olur, soluk alan bir ölüdür o.*" Evet sonunda Kreon her şeyini yitirir, soluk alan bir ölü durumuna gelir. Bu noktada yunan inancının yazgı fikri oldukça belirleyicidir. Ancak bir şeye iyi dikkat etmemiz gerekir: yazgının en sert biçimde kendini ortaya koyduğu yer insanın hırsları uğruna boşuna inatlaştığı yerdir. Burada tam anlamında iki ayrı ahlakın çarpıştığını görürüz: bunlardan biri yumuşaklıkları pek olmayan toplumsal ahlak ya da görenekler ahlakıdır öbürü de gücünü bilincin ışığından alan özgür insan ahlakıdır, gerçek aydın ahlakıdır. Özgür insan ahlakı Antigone örneğinde gördüğümüz gibi bir yetkin insan ahlakıdır. Gerçek insan ahlakı da diyebiliriz buna. Bu ahlak insanı ölüme kadar götürebilecek bir ahlaktır. Bu iki ahlaktan birine *tartışılmamış genel doğruların ahlakı* öbürüne de her şeyi kılı kırk yararak değerlendiren bilgili ve yürekli insanın ahlakı diyebiliriz. Kreon'un buyruğu kesindir: "*Onu bir mağaraya kapatın ve orada yalnız bırakın, ister ölümü çağırsın orada ister kapatılmışlıkta yaşamayı denesin.*"

Sophokles bize tarih boyunca kendini duyurmuş olan çelişkili bir yaşam gerçeğini bir eski söylencenin aynalarında açıklar: ya gerçek insan olmak için her şeyi göze almak ya da insan olmayı göze almadan insan oyunu oynamak.

ÇİNGENELER'İ OKUDUNUZ MU?

Osman Cemal Kaygılı'nın *Çingeneler*'i edebiyatımızın başyapıtlarından biridir. Onu sevebilmek için gerçek anlamda edebiyat beğenisine ulaşmış olmak gerekir. Neden mi böyle diyorum? Edebiyatı başka bir şey sanan kimseler bu romandan gerçek anlamda bir tat alamayacaklardır. Nitekim benim önerim üzerine *Çingeneler*'i okuyan bazı kimseler bu da ne böyle gibilerden bir duygusallığa kapıldılar. Bunda şaşacak ne var! Her şey kirlenirken edebiyat beğenimiz de kirlendi. İnsanlar şiiri öyküyü romanı hatta başka sanatları toplumsal yaşamı düzenleyecek ya da düze çıkaracak bir etkinlik olarak görmeye başladılar. Bunun sorumlusu elbette 1950'den bu yana edebiyat adına üretilen *sözde sorun çözücü* ürünlerdir. Edebiyat adamı toplum sorunlarını kökten çözmeye kalktı ve battıkça battı. Egemenlerin en büyük ülkülerinden biri zararsız bir edebiyatı yaşama geçirmekti, bu iş zamanla pek güzel başarıldı.

Öğretmenliğim sırasında yüksek lisans ve doktora öğrencilerine edebiyat ürünleri üzerinde çalışma yaptırırken *Çingeneler*'i de tezgaha koyardım. Bazı öğrencilerimizin bu çok değerli yapıtı biraz hafife aldıklarını gördüm. Bazı gençlerse ondaki keskin ve güçlü bakışı pek güzel kavradılar. Felsefe alanında çalışan gençlerin estetik araştırma düzeyinde edebiyat çalışması yapmasına pek güzel bakılmadığını biliyordum. Felsefeyi kuyruğundan anlayanlar onu ayrı bir alan olarak bilirler, onda sanatın ve bilimin ışıklarını görmek istemezler. Ben doğru bildiğimi yapmak konusunda inatçıyım. Öğretmenliğimin son günlerinde görünür görünmez bir takım hayaletler akılları sıra öğrencilere bu adam edebiyat yaparsa direnin buyruğunu vermiş. Gençler belki de gelecek kaygısıyla duvar kesildiler. Ben de ondan sonra yüksek lisans derslerine girmedim. Öğrenciler bana bir demet çiçek vererek özür dilemeye kalktılar. Boşuna! Çıktığım yere döndüğümü gören olmamıştır.

Bizim 1950'ye kadar çok güçlü bir edebiyatımız oldu. Bugünün gençleri o zamanın edebiyat adamlarını tanımazlar, çoğunun adlarını bile duymamışlardır. 1950'den sonra her şey tepetaklak giderken edebiyat da çuvalladı. Bu değişim elbette kurulu düzen insanlarının edebiyatı kendi çıkarları açısından yıkıcı bir güç olarak görmeleriyle ilgilidir. Bu sarsılma gerçekte Cumhuriyet'in uğradığı ağır güçlüklerin bir açılımıydı. Bugün birilerinin övmekle bitiremedikleri Demokrat

Parti Cumhuriyet'in belini kırmıştır. Bu kuruluş on yıl boyunca toplumun altından girdi üstünden çıktı. "*1960'da demokrasi elden gitti*" diyenler o elden giden demokrasinin nasıl bir demokrasi olduğunu bilmez görünüyorlar. Kendine "Demokrat" adını veren bu yeni girişimin demokrasiye karşı bir örgütlenme olduğunu geleceğin tarihçileri enine boyuna anlatacaklar. Bugünün tarihçilerine buradan bir selam göndermekle yetineceğiz. İyi geceler!

Çocuğuz. Leblebiciden leblebi almaya gidiyoruz. Bir de bakıyoruz ki elimizdeki külah *Karamazov kardeşler*'in bir yaprağı. Bir başka külah da *Madame Bovary*'nin bir yaprağı. Az zaman önce bu kitaplar o küçücük bucağın Halkevi'nde okunmayı bekleyen kitaplardı. İnsanın işlediği en büyük cinayetler kansız cinayetlerdir. Bugünkü kanlı cinayetler o kansız cinayetlerin ürünüdür. Böyle böyle bizim doğmakta olan cumhuriyet kültürümüz çökmeye başladı. Geçmiş unutturuldu mu diyelim unutuldu mu diyelim? İkisi birden olur şu dünyada. Geçmişi olmayanın bugünü de yarını da yoktur. Bugün o "ödüllü" yapıtlarınızı kendiniz yazıp kendiniz okuyorsunuz. Televizyonlarda yapılan övgüler bile onların kalıcılığını sağlayamıyor. Bir yazar tezgahlanıyor. Haydı bakalım okuyalım beyler! O saman alevi kısa zamanda sönüp gidince yerine bir başkasını ya da başkalarını koymak gerekiyor ve bu içler acısı durum böylece sürüp gidiyor. Bir yayınevi bir yazarın on kitabını basıyor, bir süre sonra o kitapları kendi dükkanında yüzde elli indirimle satmaya başlıyor. Alan yok.

Sözde birkaç satırla da olsa *Çingeneler*'i tanıtacaktım size. Tuttum başka konulara girdim. Ben hem *Çingeneler*'in hayranıyım hem de Çingeneleri çok severim. 1980'den sonra beni hırpalamak için çingene olduğumu yaymaya çalışmışlardı. Pek hoşuma gitmişti bu benim. Ben gerçekten yıldızların ruhunu okuyan o sevimli insanlardan biri olabilir miydim? Hatta geçenlerde bu dünyadan ayrılan pek saf bir sinema yönetmeni yıllar önce çingene olduğumu duymuş, benden bilgi almaya kalkmıştı da karnımı tuta tuta gülmüştüm, aklıma geldikçe bugün de gülerim. Bana sorarsanız "Roman" sözü onlara hiç uymuyor. Okumadınızsa hemen okuyun, bugünden tezi yok gidip en yakın kitapçıdan bir *Çingeneler* alın. Onu okuduktan sonra hiçbir köklü edebiyat bilgisine sahip olmadan çalakalem roman yazan ev kadınlarımızın ve çok seçkin ve çok ödüllü erkeklerimizin roman diye yazdığı şeyleri artık okuyamaz olacaksınız.

SAİT FAİK'E BAKMAK

Kırgınlıklarımın arkasına sığınıp tembelliğimi uzattıkça uzatmam doğru olmaz diye düşündüm, yeniden çalışmaya başladım. Tembellik doğurgandır, yeni tembellikler getirir. Bugün şunun için tembellik ederiz yarın bir başka şey için tembellik ederiz. Dilimin üç ustasına, üç büyük sanatçıya, üç insan araştırmacısına borcum var diye düşünürdüm. Yalnız o üçüne değil, yerli ve yabancı daha nice insana borcum var. Öyle ya her şey bizimle başlayıp bizimle bitmiyor. Dünyayı keskin bir bakışla yorumlamış olan kültür insanlarına hepimizin borcumuz var. Bu arada borcunu bilen var bilmeyen var. Şimdi insanlar sporla ve siyasetle ilgileniyorlar daha çok. Sporun da siyasetin de durumunu dikkatlerinize sunarım. Elbet kültür dünyamızın durumunu da... Kimsenin felsefede gözü yok, kimsenin bilimde hevesi kalmamış. Çünkü teknik yetiyor ve bilimin ve felsefenin yerine geçiyor. Sanattan kimse bir şey beklemiyor. Benim gibi haber bile dinlemeyen birinin kültür dünyasından başka dayanağı olabilir mi? Etinden et koparılmış gibi bağıran maç anlatıcıları sinirlerimi kaldırmadığı sürece maçlara da bakıyorum. Bağırma bir tür yetkinlik belirtisi sayılıyor. Tiyatrocularımız da güzel bağırırlar.

Evet, üç insana borcum vardı. Önce Nazım Hikmet'e borcumu ödemeye çalıştım yıllar önce. Geçenlerde de becerebildiğim kadar Sabahattin Ali'ye olan borcumu ödemeye çalıştım. Şimdi sıra Sait Faik'e geldi. Bütün yazdıklarını yeniden okuyorum, notlar alıyorum. Birkaç gün üst üste aynı konuya yoğunlaşınca az da olsa yorgun duydum kendimi. Dinlenmek istediğim zaman şiir okuyorum. Bende biri fransız şiiriyle biri ingiliz şiiriyle biri de alman şiiriyle ilgili üç antoloji var. Az da olsa yorgun duyunca kendimi, Sait Faik'den biraz uzaklaşıp alman şiirine şöyle yalan yanlış da olsa bir göz atayım dedim. İngiliz şiiri antolojisi de alman şiiri antolojisi de şiirlerin fransızca çevirilerini verirken asıllarını da veriyor. Bazıları öyle düşünmeseler bile zerre miktar almanca bilmediğim için fransızca çevirilerin asıllarına bakamıyorum. İngilizce antolojiyi okurken az buçuk bir şeyler çıkarabilmek umuduyla şiirlerin asıllarına baktığım oluyor.

Bir şeye şaşıp kaldım desem yalan söylemiş olmam. Reformcu Martin Luther'in (1483-1546) şair olduğunu bilmiyordum, hele bir din adamı olarak şu dizeleri yazabileceğini hiç düşünmezdim: "*Şarabı,*

kadınları ve şarkıyı sevmeyen / Tüm yaşamında ahmak kalacaktır". Bu bana Karacaoğlan'ın şu eşsiz dizelerini anımsattı: "*On beşinde bir güzeli sevmeyen / Bu dünyaya hayvan gelir bön gider*" Burada bizi tedirgin eden tek şey yaşın küçüklüğü olabilir. Ancak bu bizim toplumumuza ters düşmüyor. Her neyse! Sayfaları karıştırıyorum. Benjamin Neukirch (1665-1729) adlı bir şair ayrılık acısını dile getiren adsız bir şiirinde şöyle diyor: "*Bilmem bundan böyle sizi görebilecek miyim / Görebilecek miyim bilmem güzel gözlerinizi / Ama biliyorum bende açtığınız yaralar / Artık hiçbir şeyin iyileştiremediği / Hep kanayacak durmadan kanayacak*" Johann Christina Günther (1695-1723) diye bir başka şair *Şairin mezartaşı*'nı şöyle yazmış: "*Burada bir Silezya'lı yatıyor / Yazgısı hasadını toplayacak / Kadar yaşamasına izin vermedi / Ey yolcu oku da geç külleri sıcak daha / Sen de aşktan ve aynı yazgıdan koru kendini.*" Volksleider bir takma ad olabilir mi? Bu şairin doğum ve ölüm tarihleri belli değil. Başka şairlerle ilgili bilgiler var kitabın arkasında, onunla ilgili hiçbir bilgi verilmiyor. Demek ki edebiyat tarihçileri bile onun kim olduğunu bilmiyorlar. Şöyle diyor o da: "*Bir kara bulut geliyor / Yağmur yağacak bence / Kapkara bulutlardan yağmur / İnecek yeşil otların üstüne. // Gelmeyecek misin sevgili güneş / Yeşil ormanda her şey çürüyecek / Ve tüm çiçekler yorgun çiçekler / Yorgun ölüp gidecek. // Bir kara bulut geliyor / Şimdi ayrılmalıyız seninle / Hoşça kal sevgilim bu gidiş / Yaralar açıyor yüreğimde.*" Ayrılık acısı ölüm korkusuna, ölüm korkusu ayrılık acısına karışıyor. Hele genç insanların ölümü! Bütün erken ölümler korkunçtur ve geç ölüm diye bir şey yoktur. Mathias Claudius (1740-1815) bir genç kızla ölümün karşılıklı konuşmasını anlatmış. Genç kız diyor ki ölüme: "*Yoluna git ne olur / Kötü ölüm git uzağa / Sevgili ölüm çok gencim ben / Ne olur git bana dokunma.*" Ölüm pişkin ve aldatıcı, diyor ki: "*Ver elini ey güzel kız ey nazik kız / Seni seviyorum kötülük etmeye gelmedim sana / Hadi yüreklen biraz ben kötü biri değilim / Ne güzel uyuyacaksın usul usul kollarımda*".

Ben biraz sonra gene Sait Faik'in yolunu tutmalıyım. Kocaman deftere onunla ilgili bir şeyler yazmalıyım.

BAUMGARTEN'İ DÜŞÜNDÜM

Sanırım hiçbir insan bir dönüm noktasında olduğunu, bu noktada kendi bilinç koşulları ve zamanın yaşam koşulları gereği tarihsel önem taşıyan bir dönüştürücü konumunda olduğunu sezemez. Bir terzi bir kumaşı biçerken o da bir köşede yazısını yazmaktadır: tarih yazmak dediğimiz bu olmalı. Gol atanın bile tarih yazdığını sananların toplumunda bu tür tarih yazmalarla ne kadar az karşılaşsak da insanlığın yarattığı değerlere baktığımızda tarih yazmanın ne anlama geldiğini görebiliriz. Nedense son günlerde ikide bir Baumgarten geldi aklıma, onun düşünce tarihinde yarattığı büyük dönüşüm geldi. "Estetik"i somut güzelle ilgili araştırma alanının adı yapan ve böylece yeni estetiğin kurucusu olan alman düşünürü Alexander Gottlieb Baumgarten (1714-1762) ilk büyük alman filozofu Leibniz'in izini süren bir düşünürdü. Önce Halle'de sonra Frankfurt an der Oden'de profesör olarak çalıştı, daha çok şiir sanatının kurallarıyla ilgilendi, şiirselin bilimini ortaya koymaya çalıştı. Kurallarını bildikten ve onları yerli yerinde kullandıktan sonra iyi şiir yazmak hiç de zor bir iş değildir diye düşünüyordu. Böylece gündelik dil bir üst dile dönüştürülmüş, tam anlamında yetkinliğe kavuşturulmuş olacaktı.

Baumgarten Leibniz'in yolundan gitmekle birlikte duyulur olana ayrı bir yer verdi, duyuluru düşünülürün basit bir yansısı olarak görmek istemedi. Buna göre estetiği duyulurun kuramı olarak belirledi: güzel dediğimiz şey bir nesnenin yetkinliğinin duyulur yansısı ya da dışavurumuydu, onda öz ve görünüm tam bir uyum içindeydi. Bu durumda güzel bilgi'nin bir gereci oluyordu ve buna göre yetkin bilgi'nin de güzel olması gerekirdi. O Leibniz'in yolunda olmakla birlikte Platon'culuğun izini tam olarak sürmeyi düşünmedi, ona göre duyulur güzelin bizi doğrudan düşünülür güzele ulaştırması diye bir sorun olamazdı. Öyleyse duyulur güzelin alanını özerk bir alan olarak belirlememiz gerekiyordu. Ancak bu alan herhangi bir alan değildi, bu alan doğrudan doğruya bilginin alanıydı. Bu duyulur ve düşünülür ayrışmasında alman düşünürü Johann Christian Wolff'ün (1679-1754) büyük etkisi vardır. Uzun süre bilinmeden kalmış ve neredeyse düşünce tarihinin dışına atılmış olan Leibniz'i tanıtmış olmak açısından büyük bir önemi olan Wolff onu biraz da anlamak istediği biçimde anlamış ve anlatmış yani epeyce sakatlamış olmakla da tanınır.

Kant bile Leibniz'i anlamaya çalışırken Wolff'ün etkisinde kalmıştır. Leibniz henüz alman kültürünün kendisini Avrupa'ya benimsetmediği bir dönemde kitaplarını fransızca yazmıştı. Bir zaman sonra unutuldu gitti. Bu arada onun pek iyi anlaşılmamakla birlikte çok önemli görüşleri de gözden kaçmış oldu, bugün de durum çokça değişmiş değildir, örneğin onun gelişim düşüncesine büyük katkısı bugün de anlaşılmamıştır. İyi bakmadığımız zaman onu kaba bir dinci filozof olarak görmemiz işten bile değildir. Leibniz'i bir bakıma kuşa çevirmiş olan Wolff bütün XVIII. yüzyıl boyunca düşünce dünyasını, özellikle kendini aramakta olan alman düşüncesini etkiledi. Almanların İngiltere ve Fransa'da gelişen düşünce ve sanat etkinlikleri karşısında eksiklik duyguları yaşadıkları bir dönemdi. Çağımızın en önemli birkaç estetikçisinden biri olan Raymond Bayer Wolff'la ilgili olarak şunları söylüyor: "*O insan ruhunu iki parçaya ayırdı: doğuştan fikirlerin varlığıyla birlikte duyulur olan* pars inferior *ve mantığı içeren ve anlık diye adlandırılan* pars superior. *Açık ve mantıksal fikirler üst yetilerle, karışık algılar alt yetilerle ilgiliydi.*" Wolff belki de erkenden bilimi inançtan ayırmak istiyordu. İlerde Kant'ın yapacağı şeyin, bilinemezle biliniri birbirinden ayırmanın ilk biçimini onda bulduğumuzu söylersek sanırım pek de yanlışa düşmüş olmayız.

Her ne olursa olsun Baumgarten yeni estetiğin başlatıcısıdır, estetiği felsefeden ayıran ilk kişidir. O bir tür *aşağı estetiği* diyebileceğimiz duyulur estetiği ele alırken onun üst alandaki mantıkla bağları olup olamayacağını tartıştı. Bunun bir takım yasaları olamaz mıydı? Estetikte yasaların olabileceğini daha önce kimse düşünmemişti. Baumgarten estetiği bir bilim olarak belirledi, ona *mantığın küçük kızkardeşi* sıfatını yakıştırdı. Böylece ilk olarak duyulur dünyayla mantığı evlendirmiş, aşağı alanların biliminden güzelin bilimini kurmuş oldu. Gene de estetiğin alanını o dönemin koşulları içinde kuramsal ve uygulamalı diye ikiye ayırmış olması ilginçtir. Baumgarten'in kuramsal estetiği güzel'in ne olup ne olmadığını, güzel'in koşullarını araştırır. Estetik duyulur bilginin ya da alt bilginin bilimidir, güzel'le ilgili düşünsel süreçleri ortaya koymaya çalışır. Estetiğin uygulamalı yanıyla ilgili olarak Baumgarten şiirsel yaratıyı ele alır, şiirsel yaratının iç koşullarını araştırır. Böylece tarihin ilk gerçek estetikçisi tüm XVIII. yüzyılın düşünce dünyasını etkilemiştir.

FRANSA'NIN SIKINTISI

Fransa geçen yüzyılın ortalarına kadar aşağı yukarı dört yüzyıl boyunca dünyanın kültür merkezi olarak kaldı. Onunla aşık atacak tek güç İngiltere olabilirdi. Shakespeare'e ve daha başkalarına karşın ingiliz kültürü fransız kültürüyle zaman zaman gölgelenmiştir. Kurama aldırmaz görünen ve daha çok uygulamayla yetinen İngilizler aydınlık düşünceleriyle ve uzlaşmacı demokrat yanlarıyla anıldılar. Fransa'nın ve İngiltere'nin sömürgecilik açısından dünyaya vermiş oldukları acıyı elbette unutamayız. Geri kalmış saydıkları ilkel toplumların doğasını bozarak, kaynaklarını tüketerek yaşadılar. İnsancı yanına hayranlık duyduğumuz Antoine de Saint-Exupéry bile bu "uygar" toplumların dünyaya uygarlık götürdüğünü söyleyebiliyor. Ancak bu insanların haklarını da yemeyelim: dünyayı sömürmenin mutluluğunu yaşarken çok önemli kültür değerleri yarattılar. Ayrıca dünyayı sömürenler yalnız İngilizler ve Fransızlar değildi. Bu konuda birçok toplum kendini bir kere olsun gözden geçirirse onurlu bir iş yapmış olur.

Evet, Fransa'da ve İngiltere'de kaç yüzyılın yetkin kültür atılımları temelinde kan ve gözyaşı olan bir refahın sağladığı olanaklardan doğmuştur. Kötülükten iyiliğin doğması böyle bir şey olmalı. Bu toplumlar yarattıkları bu değerleri baş tacı ettiler mi? Ne gezer! Descartes katolik papazlarından kaçıp Hollanda'ya sığındı, Hollanda'da da protestan papazlarının hışmına uğrayarak İsveç'e kaçtı, orada soğuktan öldü. Bilimsel kavrayışın en yetkin filozoflarından Auguste Comte yarı aç yarı tok yaşadı, ingiliz filozofu John Stuart Mill'in gönderdiği paralar olmasaydı iyiden iyiye sürünecekti. Ben profesör olmak istemiyorum, bana bir ilkokul öğretmenliği verin ki açlıktan ölmeyeyim demesine aldırmadı kimseler. Örnekler çoğaltılabilir. Doymak bilmez ve değer tanımaz sermayeci güçler sonunda dizginlemeyi beceremedikleri kültür adamlarına daha acımasız bir baskı programı uyguladılar. Bu program ilk iş klasik filozof tipini ortadan kaldırdı, onun yerine güdümlü ya da uzaktan kumandalı felsefe profesörü tipini getirdi. Alman düşünürü Schopenhauer şunu söylerken yerden göğe haklıdır: "*Yunanistan'da sofist diye adlandırılırlardı, bugün felsefe profesörü diye adlandırılıyorlar.*"

Sermayeci düzenin ağır baskıları ve iki dünya savaşının açtığı

yaralar Fransa'da ve İngiltere'de, bu arada yetkin kültür üretimine epeyce geç başlamış olan Almanya'da sanatı da içine alan düşünce geleneğini iyiden iyiye sarstı. Alman düşüncesi baştan beri bulanıklığıyla, kapalılığıyla, aşırı duyguculuğa ve aşırı gizemciliğe eğilimli oluşuyla bilinir. Ama o güzelim fransız felsefesi geçen yüzyılın başlarında usun ve bilimin yolundan ayrıldı, geleneğinde bulunmayan bir yolu, gizemcilik yolunu seçti. Yahudi Bergson yalnızca estetik açısından ilginç sayılabilecek bir öznelcilik anlayışını Fransa'ya getirdi. Bu biraz da fransız felsefesinin Hegel gibi Husserl gibi Heidegger gibi alman filozoflarının açmış olduğu bir çıkmaz sokağa girmesiydi. Bundan böyle Fransızlar sağdan soldan gelme varoluşçuluk gibi yapısalcılık gibi derme çatma düşüncelerle uğraştılar. Giderek Fransa sermayeci üretim düzeninde gücünü yitirirken kültürdeki ağırlığını da elden kaçırdı: Paris dünyanın kültür merkezi olmaktan çıktı. Bu durum mağrur fransız insanını biraz daha mağrur kıldı. Geçmişin Fransızları bir somut gerçekliğe göre mağrurdular, bugünün Fransızları çoktan yitirdikleri çok güçlü bir geleneğin anılarıyla mağrurdurlar. Gurur boş şeydir ama gerçek anlamda yoksunluklar ya da yitip gitmiş şeyler üzerine kurulan gurur daha da boştur.

Yalnız Fransızlar değil daha başka batılı uluslar da geçmişte birbirleriyle yarışarak yaratmış oldukları kültür değerleriyle övünürken bugün Amerika Birleşik Devletleri'nin önderliğinde çok güçlü ve çok yönlü kültür değerleri yaratmakta oldukları, böylece dünya kültürüne yeni değerler kattıkları gibi bir inancı sürdürüyorlarsa buna yalnızca gülebiliriz. Dün kendi halklarını ve başka halkları sömürerek ayakta durmaya çalışan bu ulusların bugün de bir yandan kendi halklarına bir yandan da dünyanın geri kalmış halklarına geçmişin acılarına benzer acılar çektirmekte olduklarını görüyoruz. Sınır tanımayan sermayeciliğin ürünü olan yeni özgürlükçü iktisat anlayışları *yaşama tutunamayanlar ölsün* ilkesini bütün bir dünyada geçerli kılmaya çalışırken dünya insanının ufukta büyük bir iyi niyetle ya da büyük bir saflıkla yeni Bacon'lar yeni Shakespeare'ler yeni Dostoyevski'ler yeni Kant'lar yeni Descartes'lar yeni Flaubert'ler beklemesi çocukluk değil midir?

ARİSTOPHANES'İN ELEŞTİRİSİ

Yıllar geçti gitti ben komedi yazarı Aristophanes'i (445-386) okumaya bir türlü vakit bulamadım. Ertelemek en kötü huyumuz ama boşa geçen zamanımız da yok ki. Onun en çok da 422'de oynanan *Eşekarıları* adlı oyununu merak ederdim. Vaktiyle bu ünlü komedi ustasının bütün yapıtlarını satın almışım. Bu iki ciltlik fransızca külliyat beni bekledi durdu. Şimdi başladım okumaya. Aristophanes'de bir Sophokles derinliği aramak boşunadır. O edebiyatçılığını siyasal eleştiri adına işe koşarken her şeyden önce insanları güldürmeyi ve bu arada birilerini hırpalamayı amaçlar. Ustalığı hayran olduğu Aiskhylos'un ve hafife aldığı Euripides'in ustalıklarına pek ulaşamaz. Bu arada Sokrates'i ve sofistleri de hafife alır. Sokrates *Savunma*'sında biraz da Aristophanes'in yersiz eleştirileri yüzünden başına iş açıldığını açık açık söylemiştir: "*Aynı şeyi Aristophanes'in komedisinde de gördünüz: bir Sokrates vardı orada, sahnede dolaştırılan bir Sokrates, bugüne kadar hiç işitmediğim birçok konuda zırvlayıp duran bir Sokrates.*" Aristophanes'in *Bulutlar* oyununda dekor pek anlamlıdır: bir yanda Ticaret ve Hırsızlık Tanrısı Hermes'in öbür yanda Sokrates'in sureti görülür. Birine taktı mı takar Aristophanes: komedi yazarlığının gereğidir belki de bu. Taşkafalılığıyla ünlü demagog ve siyaset adamı Kleon'la da az uğraşmamıştır. Kleon savaştan yanaydı, Aristophanes savaşa karşıydı. Kleon Aristophanes'e adli kovuşturma açtırmıştı. Aristophanes *Eşekarıları*'nda Atina mahkemelerini alaya aldı. O zamanki dünyanın kültür merkezi olan ama yakın bir zamanda öbür yunan kentleriyle birlikte Makedonyalıların eline düşerek tüm gücünü yitirecek olan Atina'da adalet dağıtan düzenek insan aklının almayacağı ölçülerde ilkeldi.

Atina'da her yurttaş yargıçtı ya da yargıç olma hakkına sahipti. Bunun için özel bir eğitimden geçmiş olmak, hukuk adamı olmak gerekmiyordu. Yaşı uygun olan, çok genç de çok yaşlı da olmayan herkes yargıç olabiliyordu. Yaklaşık yirmi bin nüfuslu Atina'da altı bin kadar yargıç vardı. Genellikle işsiz güçsüz adamlar arasından seçilen yargıçlar çok zaman işsiz kalıyorlardı. Onlar bugünün azgelişmiş ülkelerinde günübirlik iş bulmak için sabah erkenden bir alanda toplaşan işçilere benziyorlardı. Böylece sokaklardan toplanmış olan bu yoksul adamlar kişilerin ve elbet bu arada toplumun yazgısı

üzerinde söz sahibiydiler. Atina'da on mahkeme vardı. En önemli mahkeme Helia alanında yani Güneş alanında toplanan mahkemeydi. Bu yüzden yargıçlara *Heliastos* deniyordu. Bu düzende kararlar daha çok siyasal öngörülerin ya da eğilimlerin, biraz da nüfuz odaklarının belirleyiciliğinde veriliyordu: birilerini beslemek ya da yok etmek için mahkemeler kullanılıyordu. Mahkeme kararlarında *halkın düşmanlarını cezalandırmak* başlıca gerekçeydi. Ancak bu kararlarla daha çok halkın düşmanları ödüllendiriliyordu. İşsiz güçsüz Atinalılar için en tatlı kazanç kaynağı yargıçlıktı. Sabahleyin yataklarından fırlayan yargıçlar mahkeme kapılarında kısmetlerini ararlardı. Perikles'e kadar yargıçlık çekici bir meslek değildi, çünkü kazanç kapısı değildi, bir takım görünür görünmez getirileri olmakla birlikte. Perikles yargıçlar için bir *obolos*'luk ödenek koyunca işin yüzü değişti. Bu siyasetin yargıyı ele geçirme girişimiydi. Kleon yargıyı tümüyle kendine bağlayabilmek için ödeneği üç *obolos*'a çıkardı. Bu savcısız mahkemeler yurttaşlar için cehennemdi. Bu durumda muhbirlik sanatı tehlikeli boyutlarda gelişti.

Yargıçlık mesleğine tutkun olan Philokleon (Kleon'un dostu anlamında) oyunun başkişisidir. Oğlu Bdelykleon (Kleon'un düşmanı anlamında) babasını bu kötü hevesinden vazgeçirmek ister, daha gün ışımadan mahkemenin yolunu tutan babasını engellemeye çalışır, onu eve kapatmak zorunda kalır. Yargıçlık meraklısı baba bacadan kaçmaya çalışırken yakalanır. O sırada Philokleon'un yargıç arkadaşları eşekarıları kılığında ortaya çıkarlar: Philokleon'u almaya gelmişlerdir. Adamlar Bdelykleon'u zorlamaya kalkarlar, kavga çıkarırlar, bir sonuç alamazlar. Sorunu barış yoluyla çözmek, bunun için bir söz yarışması düzenlemek en iyi yoldur. Yarışmayı Bdelykleon kazanır. Bdelykleon babasını engellemeyi başarmıştır ama onu üzmüş olmanın sıkıntısı içindedir. Baba en uygun koşulda yargıçlık heveslerini yerine getirebilmelidir. Bdelykleon babayı avutmak için evde kendi olanaklarıyla bir mahkeme kurar: peynir çalmış olan bir köpeğin yargılanması sözkonusudur. Hırsız köpek Labes'in yargılanması için yoğun hazırlıklar yapılır. Philokleon duruşma sonunda köpek için idam cezası öngörür. Bdelykleon hırsız köpeğin bağışlanması yolunda karar çıkarılmasını sağlar. Philokleon sandıktan beraat kararı çıktığını anlayınca baygınlık geçirir. Böylece *Eşekarıları*'nda en uygun sona ulaşılmış olur.

ÇOBAN ATEŞLERİ

Bundan böyle uçağa binmemeye kesin karar verdim. Havaalanlarında eskiden yalnızca güvenlik eziyeti vardı, son zamanlarda buna havacıların eziyeti de eklendi. Bir sözü bir sözünü tutmayan, sizin uçağınıza başkalarını bindirip gönderen, uçağın içinde yolcuyu hiç acımadan uzun süre bekleten havacılar bundan sonra benim gibi sabırsızları değil de halkımızın sabır göstermekte dünya birincisi olan sağduyulu insanlarını taşımalılar. Havaalanlarındaki güvenlik törenleri zaten öteden beri can sıkıcıydı ama gide gele alışmıştım. Kendimden başka her şeyimi çantama koyup o garip aletten geçerken ötmemeyi beceriyordum. Bir dış yolculukta uçağa alınacağımız sıra ayakkabımın altının kalın oluşu görevlinin dikkatini çekmişti. Eline aldı ayakkabımı, dakikalarca inceledi, evirdi çevirdi, içine baktı. "*Altını açmak gerekir, başka çare yok*" dediğim zaman da öfkelendi. Dış yolculukları çoktan bitirmiştim. Şimdi de iç yolculukları bitiriyorum. Uçaklar benim için bundan böyle uzaktan geçen demirden kuşlar olacak.

Havaalanlarının kalabalığı iyice tedirgin ediyor beni. Birinde çok uzun bir kuyruk vardı. Ötenleri bir kere daha o garip aletten geçiriyorlardı. Adım adım ilerliyorduk. O ara önümdeki bey bana dönüp "*Pekiyi, protezliler ne yapacak?*" dedi. Onlar da protezlerini gösterirler diyecektim ki topladım kendimi. Bu amca gösterilmesi doğru olmayan bir protezden sözediyordu belli ki. "*Bilemiyorum efendim*" dedim. Sonra dağıldık, o amca o garip aletten geçerken öttü mü ötmedi mi bilmiyorum? O zaman bir garip olmuştum, insanlar nelerle uğraşıyorlar diye düşünmüştüm. Canım efendim, bir çaresini bulurlar, sizi havaalanından geri çevirecek değiller ya. Protezini göstermediği için uçağa almadık diye bir sululuk olabilir mi? Bu protez işi biraz karışık bir iştir. Bu yaşlı erkek milleti gözü çöplükte kalmış horoz gibidir, tencerenin dibini sıyırırcasına son kalan gücünü de eski günlerdekine benzer bir yetkinlikte kullanmaya çalışır. Bu protezci beyefendi de benim gibi artık karşı cinse şefakat-ı übüvvetle yönelmesi gerekir demdeydi. Bazı insan böyle işte, gençlikten bir türlü yakayı kurtaramıyor.

Cinselliğin gür ışığı bir ameliyatla ya da bir başka nedenle söndüğü zaman çoban ateşleriyle yetinmek zorunda kalırsınız. Üzülmeye

değmez aslında, yaşadıklarınıza sayarsınız. Birilerinin hiç güzel bulmadığı şeyler hatta acınası diye değerlendirdiği şeyler o şeyleri yaşamayı bilen için eşsiz güzellikte olabilir. Bizim insanımızın büyük bir bölümü cinselliği kafasına göre bedenin bir noktasında yoğunlaştırdığı için, bir insanın bir insanı sevmesinin ne anlama geldiğini iyi bilemediği ya da hiç bilmediği için, bir erkeğin bir kadını ve bir kadının bir erkeği içi titreyerek saatlerce okşamasının düşünü bile göremediği için, sevmek denen şeyin hayvanca abanmak olduğunu sandığı için bu protez konusunu da ciddiye almıştır. Bir erkeğin bir meleği canı gibi bağrına basmasının değerini bana sorarsanız aklı başında çok az insan biliyor. Gerçekten sevmiyorlar, yaşamayı bilmedikleri gibi sevmeyi de bilmiyorlar, sevginin alanını erkekler poz atmanın kadınlar teslim olmanın ortamı gibi algılıyorlar. Her şeyin iyisini elde etmek, yemeğin en gösterişlisini en pahalısını yemek, canavar görünümlü lüks otomobillere kurulmak, bu arada çıkar hesapları üzerine işbölümünü sağlam yapmak. Yemek hazır mı Naciye? Çarşaf ütülü mü Naciye? Yarın annemler geliyor Necabettin. Yeğenimiz Gülten'i de getiriyorlarmış. Sen hemen bugünden iki yorgan bir yatak ısmarla Necabettin.

Hiçbir yere gitmiyorum ama bir genç kardeşimi kıramadım. Beni bir konferans ve bir seminer için Ankara'ya çağırıyor. Bilgikuramıyla ilgili son derece teknik bir konuyu konuşacağız. İnsanlar bu konudan sıkılacak belki de. Ne yapalım, onlar öyle istediler. Belki de bir şeyi merak ediyorlar: akademik dille konuşmayı bilmeyen bu adam son derece akademik bir konuda neler saçmalayacak? Böyle düşünenlere kızmalı mıyım? Hayır. Artık ahlaksızlara bile kızmıyorum ben. Bir meraktır, neden olmasın. Bakalım, göreceğiz, dilimiz ne kadar dönecek. O genç ille uçakla gel diyor. Ben otobüsü yeğ tuttuğumu söyleyince pek anlayamadı. Ona Ankara'da anlatırım, uçağa binmeme konusunda kesin kararlı oluşumun nedenini. Oğullarım da benim uçak yolculuklarımdan tedirgin oluyorlar ne yalan söyleyeyim. Bu koşullarda uçağa nasıl binebiliyorsun diyorlar. Yakın kentlere giderken otobüs bana ters gelmez: sağı solu gözleye gözleye, bir uyuyup bir uyanarak, eldeki kitabı okur gibi yaparak, içimdeki çoban ateşlerine bakıp düşlemler kurarak yedi saati bitiriveririm. Hele tek koltuk olunca değmeyin ağanın keyfine.

İNSAN IRKI

Tarihten bu yana kadınları çok ağır yargılayanlar oldu. Bu yargıları verenler elbette erkeklerdi. Kadınlarla ilgili çok ağır yargılar veren kişilerden biri de Euripides'dir, "*Kadın ırkı doğası gereği haindir*" der. Menandros'un görüşü de benzer bir görüştür: "*Kadın hep hazır bir ıstıraptır.*" Tertullianus işi daha öteye götürür, ona göre "*Kadın cehennemin kapısıdır*". Plautus'a göre ölçülülük denen şeyin kadın için hiçbir anlamı yoktur. Bir ingiliz atasözü kadının kedi gibi dokuz canlı olduğunu söyler... Sabırla araştırırsanız kitaplarda kadınla ilgili daha nice olumsuz yargı bulabilirsiniz. Bu yargıları verenler haklıdır diyebilir miyiz? Bir bakıma diyebiliriz bir bakıma diyemeyiz. Kadınlar yazı sanatına gerçekten gönül vermiş olsalardı kim bilir erkekler için neler söyleyeceklerdi. Bugün dünyanın her yerine kum gibi dağılmış ve birçok kurumu düpedüz tepesine bayrak dikecek kadar ele geçirmiş olan bilim ve sanat kadınlarının varlığına karşın kadın ırkı yazmayı pek sevmediğinden erkek ırkı eleştirisiz kalmıştır. Gene de aransa sağda solda erkeklerle ilgili birkaç eleştiri bulunabilir. Kadınların erkeklere ve erkeklerin kadınlara dokundurması eski bir alışkanlıktır, biraz da basit hatta düzeysiz bir eğlencedir.

Dünyanın bu anlamdaki sıkıntısı bir insanın insan olmaktan önce kadın olmasından ve insan olmaktan önce erkek olmasından gelir. Yeterince insan olmayı becerememiş kadın da yeterince insan olmayı becerememiş erkek de tam anlamında sevimsiz sorunlu güvenilmez ve yanlışlara açık bir varlıktır. Bugünkü dünyada eğitim geçmiş zamanlara göre daha yaygınlaşmış olsa da kültür güdük ya da derinliksiz kaldı, bu durum kadının da erkeğin de insan olma yolunda yetersiz kalmasını kendiliğinden getiriyor. O zaman törpülenmesi gereken bir takım özelliklerimiz tüm pürüzleriyle varlığını sürdürüyor. Yarım yamalak yetişmiş insanların dünyasında yüce değerler yaratılamıyor ve istenmiyor, kabasaba yönelimler her yerde öne geçiyor. Yalnız erkeklerin değil kadınların da son derece korkunç davranışlar ortaya koyduğunu görüyoruz. Bu durumda kadın da erkek de enaz toplumsallıkla yetinerek kendinden başka kimseleri adam yerine koymayan bir tutum içinde oluyor. Bu çıkarcılık bu atomlaşmışlık bu kopmuşluk tüm toplumsal yaşamda sayısız sakıncalar ortaya koyarken kadın erkek ilişkisini de zora sokuyor.

Sevmeyi ve sevişmeyi bilmeyen insanların dünyasında kadın doğal yapısı gereği her zaman kullanılmaya açık oluyor ve erkek de her zaman kullanıcı insan durumunda kalıyor. Kendisine saygısı olmayan başkalarına saygı gösterir mi? Kadın da erkek de bir takım çıkar hesapları gereğince yanyana geliyorlar ve bu gerçeği her an duya duya yaşıyorlar. Bu yanyana gelişlerin zaman zaman çok çirkin boyutlarda gerçekleştiğini görüyoruz. Bir de bakıyorsunuz ekranda bir dizi kadın yüzlerini kapamaya çalışarak polislerin arasında ilerliyorlar: fuhuş yaparken yakalanmışlar. Yakalanmayanları ve yasal çerçevede yakalanması gerekmeyenleri düşünün bir de. Kadın kendi gözünde ve başkalarının gözünde saygınlığını yitirdikçe kadın erkek ilişkisi daha da sertleşiyor ve çıkar ilişkisine dönüşüyor. Bu kabasabalıkta kadınların da erkeklerin de sevmeyi ve sevişmeyi öğrenmeden cinsel birlikteliklere imza attığını ve bazen bir ömür boyu ahlakdışı bir yaşamı sürdürdüğünü görüyoruz. Dıştan bakıldığı zaman son derece ahlaklı bir yaşam biçimidir bu: her şeyden önce yasaldır ve toplumsal değerler açısından ya da görenekler açısından sonuna kadar uygundur.

Bir sevgi ortamına değil de bir çıkar ortamına doğan çocuklar bir mutsuz insanlar ordusuna katılmak için sıra bekliyorlar. Onlar da sevmeyi öğrenememiş insanlar olarak annelerinin ve babalarının gittiği yoldan gitmeye hazırlanıyorlar. Meslek seçişlerinden başlayarak bütün seçişleri çıkar hesaplarına göredir. Bazı filmler özellikle fakir ve zengin karşıtlığı üzerine hiç de inandırıcı olmayan garip manzaralar çizseler de gerçek hiç de öyle değildir. Zaman zaman her yerde bazı alışılmadık durumlarla karşılaşılabilir, ama genelde her şey düzenlidir. Bir de bakarsınız davul gene dengi dengine dövülmüş ve tüccardan Zekai beyin biricik evladı Ertan sanayici Şemsi beyin küçük kızları Ayten'le dünya evine girivermiştir. Tanıklar da önemli kimselerdir. Üstelik bu evlenme törenine iki tanık az gelmiş, yanlara sandalye koyularak tanık sayısı görgüsüzce dörde ya da altıya çıkarılmıştır. Ertan'ın da Ayten'in de önü açıktır, Miami'de küçük bir balayı yaşadıktan sonra biri bilim adamı öbürü bilim kadını olmak üzere hayırlısıyla yakında topluma katılacaklardır. Yaşam budur işte. Kadınlar karşısında olağanüstü başarılarıyla anılan bir genç adam bana "*Sevişmek dediğin de nedir ki, bilemedin on beş dakika*" demişti de başımdan aşağıya kaynar sular dökülmüştü. Demek ki bizler eşekmişiz dostlarım, başka ne denebilir!

KOLAYI VARKEN

Dalgasız denizde herkes kaptandır. Acem şairinin biri şöyle bir şey söylemiş: kazanç denizde dinginlik karadadır. Genelde insan güç olandan kaçar, kolayı sever. Kolay lokma lezzetlidir. Zor deyip kaçtığımız sorunlar çok zaman üstesinden gelinemeyecek sorunlar değildir. İnsanı açmazda bırakan şeylerin başında kolaycılık vardır. Yaşamını kolay üzerine kuran bireyler de toplumlar da bellerini doğrultamazlar. Kolayı öngören sonunda ya iyileşmez bir sefilliği ya da vurdu kırdılı bir gidişi seçmek zorunda kalır. Yaşam toprak gibidir ne ekersen onu biçersin. Ekmediğini biçmekte gözü olanların sonu acılı olur. Edilginlik iyilikler getirmez. Mutluluk dediğimiz kendinden hoşnut olma duygusu ancak etkinlikte yaşanır. Etkinliği boş devingenlik gibi düşünmemek gerekir. Deli danalar gibi kolayın peşinden koşan insan sonunda tıknefes olur. Onun kolaycılıkları başarısızlıklarında ya da boş başarılarında kendini gösterir.

Zor gibi görünen, belki başta biraz zor olan, ama bir çabayla pek çabuk üstesinden gelinebilen gereksiz işler vardır. İnsanlar bunlarla epeyce vakit yitirirler. Üç metre uzaklıktan bir su bardağına leblebi kondurmak ustalığı başta gözümüzü kamaştırır. Sonra düşünürüz: leblebiyi bardağa kondurmayı beceren kişi insanlık adına ne elde ediyor? Televizyon kanalları bu tür yararsız yarışlarla doludur. Bu topu ailece şu çemberden geçirebilirseniz ya da şu bir kova suyu koşa koşa yarım dakikada tepedeki havuza boşaltıp dönebilirseniz bizden bir ev kazanacaksınız. Beceri geliştirmek denen şeyi insanoğlu yararlı işlerde etkin kılmaya çalışsa ne iyi olurdu. İnsan bardağa leblebi kondurmaktaki inadını özverili olmakta göstermiş olsaydı kim bilir ne güzel işler yapacaktı.

Uzman geçinenlerin yetersizlikleri gün olur sinir bozucu boyutlara ulaşır. Edebiyatın ne olduğunu bilmeyen edebiyatçı buna örnektir. Birkaç yıl önce rahmetli olan ünlü bir eleştirmeci bir yazısında edebiyatı sanat saymadığını yazmıştı. Olacak şey değil. Edebiyat bir söz sanatı değilse nedir? O kişinin sözkonusu yazısının da bulunduğu bir kitabına ödül vermek istemişlerdi yıllar önce, ben olmaz diye diretmiştim. Diretmeme neden olan daha birçok sakıncalı durum vardı, yalnız edebiyatın sanat olmadığıyla ilgili değildi benim karşı çıkışım. Edebiyatı sanat saymayan bir kişinin deneme ya da eleştiri

ödülü alması size uygun görünüyor mu? Minnet Huda'ya, şimdi seçici kurullarla ilişkim kalmadı. Geçenlerde bir edebiyat uzmanının bir yazısında "sanat ve edebiyat" sözünü okuyunca gene çileden çıktım. Bir kişi iyi kötü kendisini edebiyat uzmanı diye benimsetiyor: dersler veriyor, konuşmalar yapıyor, yazılar yazıyor. "Sanat ve edebiyat" diyen kişinin uzmanlığına güvenebilir misiniz? İnsanları yanlış bilgilendirmek değil mi bu? Çocuklarımıza yazık!

Zaman zaman şurada burada birileriyle tartışmaya gireriz. Zaman zaman bana yirmi otuz yıldır ülkemizde çok değerli sanat adamlarının, özellikle roman yazarlarının yetiştiğini söylüyorlar, olamaz diyorum. Pekiyi, diyorlar, sen okudun da mı söylüyorsun? Okuduğum da oluyor, okumaz olaydım dediğim de oluyor, okumadığım da oluyor. Ancak bu yoz kültür ortamında, eğitimin tepetaklak gittiği şu ortamda bir kişinin canını dişine takarak inat için romana yönelebileceğini, iyi bir romancı olmak için gerekli donanımları kendi çabasıyla sağlayabileceğini düşünemiyorum. Kulağı tıkalı insanlar değiliz, aramızdan büyük bir romancı çıkmış olsaydı haberimiz olurdu. Hepimize parmak ısırtacak büyük bir şair çıkacak da bizim haberimiz olmayacak, olur şey mi! Böyle biri çıksaydı sevinçten havalara uçardık. Şiirini okumakla kalmaz, eşe dosta önerirdik, o da yetmezdi üstüne yazılar yazardık. Geçmişte ilgimizi çeken genç romancılar ve öykücüler olmadıysa da genç şairler epeyce oldu. Azeriler gibi bizim de on kişimizden on ikisi şairdir. Bu yeni yetme şairlerle becerebildiğimiz kadar ilgilendik, onlara elimizden geldiği kadar ağabeylik yapmak istedik, onlarla ilgili yazılar yazdık. Onlardan ne kaldı? Gençlik duygularının ilk pırıltıları sönüp gidince geriye yıkıntılar kaldı. Bugün kalemini kırmış olan var, ortalamanın altında bir çizgi tutturmuş olan var. Umudumu boşa çıkarmadı dediğim iki kişi ya var yok. Neden? Kolaya kaçtılar da ondan.

Felsefe bileceksiniz, iyi kötü bir yabancı dil bileceksiniz, o dilin edebiyat ürünlerini okumuş olacaksınız. Yeter mi? Yetmez. Daha birçok alandan bal toplamanız gerekiyor. Bizler sakın ha felsefeyi başka alanların bilgileriyle karıştırmayın diyebilen öğretmenlerin öğrencileriyiz. Kolaycılığımızda bize verilen eğitimin zavallılıkları da belirleyici olmadı mı? Bazen arkadaşlarımız bizler ne değerli hocalardan ders gördük derler. Bir bakıma doğrudur.

BASKICI AHLAK

Baskıyı içlerine iyiden iyiye sindirmiş olanlar özgür ahlakın güzelliklerini yaşayamazlar ve insanın her zaman demir yumruk altında mutlu olabileceğine inanırlar. Onlara göre insan, özellikle genç insan kendini götüremeyecek kadar güçsüz ya da zavallı bir varlıktır, buna göre onun kendi gidişine bırakılmaması doğru olur. Bütün insanlar bu doğruya inanmış gibidirler. Dişlerine göre gördükleri birilerinin yaşamını zehir etmek için kolları sıvarlar. Öte yandan onlar yazgılarını üstün gördükleri birilerinin ellerine bırakıp çıkmakta sakınca görmezler. Elli yaşında bir kızın annem dedi ki diye konuşması, göreneklerin buyruğunda ninesinin dizi dibinde kısmet beklemesi bizi şaşırtmaz. Bu durum toplumda büyük bir çoğunluğun, özellikle kültür düzeyi ortalamanın çok üstünde olmayan kimselerin yaşamlarını birilerinin güdümünde sürdürmesi anlamına gelir. Bir takım kutsal kavramlar altına gizlenen gerçek doğrudan doğruya birilerinin birilerine bağımlı yaşamak zorunda olduğu gerçeğidir.

Değerlerle ilgili söz yığınlarını araladığınız zaman karşılaşacağınız durum işte bu kölelik durumudur. Bu baskı düzeninin sağlıklı bir biçimde sürmesi yalanların çok güzel söylenmesi becerisine, çıkarların renkli örtüler altına gizlenmesi ustalığına bağlıdır biraz da. Birileri bir takım katılıkları değer diye öne sürerler ve bu değerlerden yana çıkmayanların başına neler neler gelebileceğini duyurmaya çalışırlar. Bütün bu oluşumlar içinde iyimserlik her zaman olasıdır. Bu yüzden uydurma iyimserliklerin künyesini iyi okumak gerekir. İyimserliğin çocuklaştığı durumlar vardır. Örneğin Konfuçius büyük bir iyimserlikle şöyle der: "*Adaletle ve dürüstlükle yönetiyorsanız adaletli ve dürüst olmamaya kim cesaret edebilir?*" Adaletle ve dürüstlükle yönetiyorsanız birileri ayağınızı kaydırmak için havayı kollamaktadır. İlk fırsatta öldürücü vuruşu yapacaktır. M.Ö. VI. yüzyılda yaşamış olan iskit filozofu Anakharsis çok da iyimserlikten yana değildi. "*Atinalıların meclisinde bilgeler konuşur deliler karar verir*" diyordu. Dili uzun olanın dilini koparırlar. Atina'da Anakharsis'e belki de yabancı diye bir şey yapmadılar ama zavallı adam ülkesine dönünce sudan bir nedenle öldürüldü, hem de kral olan kardeşi Saulius'un buyruğuyla. Meğer Anakharsis İskit'de Demeter dinini yaymaya çalışıyormuş. Belli ki onun ince kişiliği ülkesinin kültürel koşullarıyla uyuşmuyordu.

Kalıplaşmış değerler kişilerin yaşamında da toplumların yaşamında da durallığın yani gelişememenin baş koşuludur. İnsanlar genelde değişimden yana görünürler ama çoğunluk çok zaman değişmezden yanadır. Değişim gibi görünen şeyler de genelde dibe inmeyen, özü ilgilendirmeyen şeylerdir. Bir şeyler değişir gibi oldukça bir şeylerin inatla hep aynı kaldığını görürsünüz. Yaşam sıkışsa da değişim istenir şey değildir. Bazı sorunların çözümlenmesi için bazı değişimleri göze almak gerekmez mi? Değişimden yana olmamanın gerekçeleri vardır. Bunlardan biri Abraham Lincoln'ün şu pek ünlü sözünde anlatımını bulur: "*Irmağı geçerken at değiştirilmez.*" İnsan bazen tuvalete gitmeye erinir de sonunda altına yapar. Demek ki değişim gerekli de olsa esenlik ve dinginlik adına durup beklemek daha doğrudur. Böylece düzen sürer gider. Elli yaşındaki evde kalmış kız annesine sorar: "*Akşamüstü Necla'yla parka gidebilir miyim?*" Ya da tam tersi olur, bu da baskının bir başka armağanıdır: kızın üç gündür nerede olduğunu aileden kimse bilmez.

İnsanlığın tarihi sürü ahlakından gerçek aydın ahlakına geçişin bitmez tükenmez savaşımıyla dolu da olsa bugün hep birlikte geldiğimiz nokta henüz kendi yazgımız üzerinde söz sahibi olma noktası değildir. Küçük insan yaşamı sürdükçe, insanlar kurtuluşu çok küçük çıkarlarını kollamakta buldukça pek bir şey değişmeyecek. Bu edilginlikte başeğme ve başeğdirme ahlakı sürüp gidecek. Bu edilginlikte iktidar olma tutkuları gelişecek. İktidar olma tutkusu bugünkü insanın genel hastalığıdır. Bu çok tehlikeli tutkunun ileri biçimlerinde son derece olumsuz görünümler oluşur: insan iktidar olabilmek adına kendini yok etmenin koşullarını yaratmaya başlar. İnsanların tüm hırslarından arınmış olarak kendi değerlerinin ışığında bildikleri gibi yaşayacakları, kimsenin işine karışmadan ve kimseyi işine karıştırmadan özgürce düşünebilecekleri ve özgürce eylemde bulunabilecekleri zamanlar çok ilerde olmalı. Bugün için yaşam açık ya da örtülü bir yıkışma alanıdır, bu yıkışmada her türlü hileyi yalanı tehdidi oyunu ikiyüzlülüğü silah olarak kullanmak yasaldır. Her şey insanlığın bilinç gelişimlerine bağlı dostlarım. Çok güzel bir dünyanın düşlerini erkenden kurduk ama kendisini kurmayı beceremedik. Umutsuz olmak yok, var gücümüzle bize daha yaraşır bir geleceği kurmaya çalışacağız. Bu yolda başımıza gelecekleri de göze almış olarak elbet.

ARKADAKİ KADIN

Her başarılı erkeğin arkasında bir kadın vardır derler. Buna inanmak çok zor. Nice başarısız erkeğin arkasında da nice kadın var. Her hırslı erkeğin arkasında bir kadın var deselerdi belki daha doğru olurdu. Her şey biraz da bizim başarıdan ne anladığımıza bağlı değil mi? Tolstoy dırdırcı karısından yandım Allah diye kaçarken küçük bir istasyonda ölmedi mi? Dostoyevski'nin arkasındaki kadının da dehanın yükünü kaldırabilecek biri olduğunu söylemek zor. Zavallı Balzac geç zamanda evlendi, onca savaşımını tek başına yaptı, sonunda bir kadına kavuştuğunda çoktan Balzac olmuştu. Kafka'nın Kafka olmasında Milena'nın etkisi ne kadardır? Sokrates'in ünlü Ksantippe'si bir çenebazlık anıtıydı, filozofun yaşamına yol gösteren ilkelerden biri de Ksantippe'nin saçmalıklarına dayanmaktı. Baudelaire her türlü ahlaki değerden yoksun bir kadını ömür boyu sürüklerken bir yandan da hayırsız bir annenin olmayan sevgisini özleye özleye yaşadı. O can verirken başında bekleyen anası onun dünyanın dehalarından biri olduğunu bilmiyordu. Karacaoğlan kadınları öpülecek birer çiçek gibi görürdü. Sait Faik aklı başında bir kadının özlemiyle yaşadı ve öldü. Ahmet Haşim kadınsız dünyasını renksiz ve kokusuz bir ortamda erkenden tüketip çıktı. Ziya Osman ve Cahit Sıtkı arkadaşlar evlilik denen o güzelim kuruma girdiklerinde zaten çoktan şair olarak biliniyorlardı.

Bu örnekleri verişimin nedeni bazı erkeklerin kadının sağladığı itici güçten beslenmeksizin de başarılı olabildiğini göstermek içindir. Demek ki her başarılı erkeğin arkasında bir kadın vardır sözü doğru değildir. Bunu bazı başarılı erkeklerin arkasında kadınlar olabilir diye düzeltmek sanırım yanlış olmaz. Gerçekte dünya başarısız erkeklerle ve onların arkasında ne yaptığı pek bilinmez kadınlarla doludur. Başarıyı daha geniş anlamda alırsak bu her başarılı erkeğin arkasında bir kadın vardır sözü gerçeğe çok uzak olmayabilir. İşini kısa zamanda geliştirip on yılın içinde üç fabrika açmış bir sanayicinin arkasında hırslı bir kadının olabileceği gerçeğine hiçbirimiz yekten hayır diyemeyiz. Hırs konusunda kadın itici güçtür. Belki de ünlü ve unvanlı birçok kimsenin, örneğin felsefe profesörlerinin arkasında da bu türden kadınların olması mantığımıza ters düşmez. "*Bak canım, Zeki bey ömür boyu sekiz makaleden başka bir şey yazmadığı halde*

kırk yaşında profesör oldu, sen uyuşuk herif elli beşe geldin üç tane de aforizma kitabı yazdığın halde doçentsin!" Bu çıkışmanın Doçent Doktor Sadık Kilimci bey üzerinde nasıl itici bir güç oluşturabileceğini sizler benden iyi bilirsiniz dostlarım. "*Alemin yüzüne bakamaz oldum, ikide bir bana soruyorlar Sadık bey ne zaman profesör olacak diye. Ben de diyorum ki kendisi dekan yardımcısı olduğu için başını kaşıyacak vakit bulamıyor ki profesörlüğe başvurabilsin. Kimse sözümü ciddiye almıyor. Ah ben ne talihsiz kadınmışım. Annem demişti o zaman bana...*"

Dehaların kadın gücüne gereksinim duyacaklarını düşünemiyorum. Kadın sıcaklığını yaşamadan kendisini dünyanın en büyük romancılarından biri kılmış olan Flaubert *Madame Bovary*'yi yazarken arkasında bir kadının varlığını duymuş olsaydı ne değişirdi? Şöyle mi soracaktı kadınına: "*Canım sevgilim, ben şimdi bu kendini bilmez Emma'yı öldürmek zorundayım. Ona acaba zehir mi içirsem yoksa başka bir yol mu bulsam?*" Kadın birden celalleniyor: "*Ne demek Emma'yı öldürmek şekerim, aklını başına topla, zavallı çaresiz kadını öldüreceksin de eline ne geçecek, en iyisi sen onun karşısına şöyle sırım gibi aklı başında bir adam çıkar, Charles'ı da öldür...*" Kadın gücü denen şeyi hiç de hafife almayalım. Kadının dediğini Flaubert yapar mı yapardı ve o acılı öykü sonunda bir mutluluk öyküsü olup çıkardı. Eh bizler de sevinirdik, neden olmasın, başkalarının mutluluğu bizi mutsuz edecek değil ya.

Bu arada biz erkeklerin başarısını konu edinirken kadınların başarısından hiç sözetmedik. Dünyanın her yanında başarılı siyaset kadınları var. Meclislere giriyorlar, bakan bile oluyorlar. Bunlardan karnı burnunda biri geçen günlerde Güney Avrupa ülkelerinden birinde bir askeri birliği denetliyordu. Şu kavanoz dipli dünyanın bir yerlerinde kadınlar kırılmış gibi bilim kadını olmak üzere üniversiteleri dolduruyorlar. Üniversitelerdeki bu kadın yığılması elbette erkek bilim adamlarının kadınları çok sevmesiyle ilgili değildir, kadınların bilime olan tutkularıyla ilgilidir. Acaba? Üniversite ortamlarında bilimin ne ölçüde ve nereye doğru ilerlemekte olduğunu saptayacak veriler yok elimizde. Hepsi bir yana, bizleri şu zavallı dünyalarımızda felek kadınsız bırakmasın. Başarılı olamasak bile mutlu oluruz onlarla, mutlu olamasak bile dünyanın kaç bucak olduğunu anlarız. Ne biz onlarsız olalım ne onlar bizsiz olsunlar. Gerekirse çalmadan parmaklarında oynatsınlar bizi. Arkamızda olsunlar da.

BİR İNSANI EĞİTMEK

Bir insanı eğitmek ona mesleğini öğretmekten daha değişik bir şey olmalı. "Öğretim" sözü beni hiç sarmıyor. Öğretmek başka eğitmek başkadır, öğretmek bilgi verip çıkmak demektir. Biz öğretmeyi biliyoruz. Onu da pek bilmiyoruz ya. Öğrettiğimiz için yaşam son zamanlarda tadından yenmez bir duruma geldi. Bu öğretim düzeni ancak kaba teknisyenler yetiştirmeye elverişlidir. Acaba? Gardiyan yetiştirmenin bile çımacı yetiştirmenin bile turşucu yetiştirmenin bile incelikli yanları olmalıdır. Önce insan yetiştirmek sonra hekim yargıç marangoz bakkal manav öğretmen yetiştirmek... İnsanın ne olduğunu bilmeyen yani kendini tanımayan adamın ya da kadının eline ipi, neşteri, yasa kitabını, vapur dümenini, kasap bıçağını verdiğin zaman sonuç kötü oluyor. Eğitimin yetersizliği ulusu toplumsal bir bütünlük olmaktan çıkarıyor, onu kötü ve tehlikeli bir katışmaç durumuna getiriyor. Bir bakıma herkesin gözü birbirinin üstünde, bir bakıma herkes birbirine uzaydan gelmiş yabancı gibi görünüyor. İnsanlar birbirlerini bilmeden düşünmeden yargılıyorlar. Uydurmasyon iki üç veri bir ağır suçlama için yeterli olabiliyor. Kimse doğruyu aramıyor, herkes kafasındaki kalıbı önüne gelene benimsetmeye bakıyor. Her şeyi bilenlerin sayısı hiçbir şey bilmeyenlerin sayısından kat kat çok. Yaşam bu durumda bir kör dövüşüne dönüşüyor.

Toplumsal yapının dağılması insanları şiddete daha doğrusu vurdukırdıya yöneltiyor. Şiddetten yana olanlar en iyi sonuçları en kısa sürede elde etmenin düşlerini kuruyorlar. Bu en iyi sonuçlar dediğimiz şeylerin neler olduğu da pek belli değil ya. Kendi çıkarlarımız için mi en iyi yoksa insanlığın ya da en azından toplumun çıkarları için mi en iyi? İşin bu yanı karanlık... Şiddet başka insanlara başka bir türün varlıklarıymışlar gibi acımasız davranmamıza neden oluyor. Başka anlayışların insanları oluşumuz birbirimize başka türün insanları gibi davranmamızı gerektirmez oysa. Çoğumuz şiddetten yanayız, bununla birlikte gerektiği zaman şiddeti *şiddetle* lanetlemeyi biliyoruz. Şiddet gösterene lanet okuyup geçmenin bir anlamı yok zaten. İyi eğitilmiş olsaydık şiddet en son düşüneceğimiz değil hiç düşünmeyeceğimiz bir yöntem olurdu. Bütün mesleklerin şiddet uygulamakla ilgili sorunları var. Bazen melek diye bildiğimiz bir insanın en büyük şiddetten yana olduğunu görerek şaşıp kalıyoruz.

Her mesleğin gerçek anlamda melek diyebileceğimiz insanları var. Bir gün bir hastanede sıra beklerken bir genç hekim hanımı gözledim: onun hasta olarak getirilmiş çok küçük bir bebeğin annesine çocuğunun hastalığıyla ilgili bilgi verişine hayran oldum. Genç anne zor anlıyordu anlatılanları. Hekim kardeşimiz kadıncağızın sorunu kavrayamadığını anlayınca güleryüzle tane tane bir kere daha anlattı. Yanlış anlamadıysam çocuğun yüreği solda değil sağdaymış. Bilsem kötü karşılanmayacağımı, o genç hekimin iki elini birden öperdim.

Yıllar önce o berbat yoksulluk günlerimizde babamı Guraba hastanesine götürmüştüm. Babamın ayakta duracak durumu yoktu. Bizi çıplak koridorda uzun bir süre beklettiler. Ortalık bayağı kalabalıktı. Düpedüz bir toplama kampında gibiydik. Epey bir zaman sonra doktor bey orayı teşrif ettiler. Bir poz adamda, bir çalım... Beşer onar içeriye alıyorlar. Biz de birileriyle girdik içeriye sonunda. Herkese tükürür gibi neyin var diye soruyor genç hekim. Sıra babama gelince bana sordu: "*İhtiyarın zoru ne?*" Baktık ki hayır yok bu işten, çıkıp gittik. Daha sonraki zamanlarda benim başıma gelenleri de anlatmam gerekir mi? Gerekmez bence. İnsan aklının almayacağı kadar güzel hekimlerle de karşılaştık, dostlarımız arasında onların önemli bir yeri vardır. Herbirine insanlık adına yüz bin kere teşekkür etsek azdır.

Diyeceğim egemen mesleklerde kabalaşma durumlarına daha sık raslansa da kaba davranış her mesleğin sorunu: eğitilmiş insanla eğitilmemiş insanın arasında uçurumlar var. Her mesleğin insanı şiddete yatkınlığını kendi bilinç koşullarına göre gösteriyor. Küçücük kız çocuğunu odasına alıp orasını burasını kurcalayan sözde eğitimciye ne dersiniz? Ailesi eğitseydi deyip çıkmak olmaz, insanı insanın eline bırakırken onun yeterince insan olup olmadığını da bilmek gerekir. Bu toplumun kültür düzeyi giderek düşüyor. Okul sayısı arttıkça düşüş daha büyük oluyor. Size bir şey soracağım, yolda rahat yürüyebiliyor musunuz? Yürüyemiyorsunuz değil mi? Birileri üstüme üstüme gelirken kenara kaçmaktan belim büküldü diyebilirim. On beş yaşında genç kıza ya da delikanlıya da ben yol vermek zorundayım. Ne günlere kaldık dostlarım, ne günlere kaldık. Keşke görmeseydik bu günleri. Suç hepimizindir.

ORTADA KALMAK

Kimilerinin yaşamı tutarsızlıklarla doludur. Onlar bu durumdan rahatsız olmazlar. Çünkü böyle birinin dünyası akıllı bir insanın dünyası olmaktan çok bir çıkarcının dünyasıdır. Yaşamındaki tutarsızlıklar düşünmeden yaşadığı yılların ürünüdür. Erkek arkadaşıyla görüşen kızına etmediğini koymaz, sonra gider çok genç bir kızın "aşk"ını parayla satın almaya kalkar. Bunu bir kötülük diye yaşar mı? Umurunda değildir. Düşünmeden yaşamak birçok bakımdan daha verimlidir. O zaten bir bilge olmayı hiçbir zaman düşünmemiştir. Bilgelik tutarlılığı gerektirir. Nedir tutarlılık dediğimiz? Özgeciliği savunuyorsanız bencil olamazsınız, demokratsanız baskıya karşı durmanız gerekir, toplumcu dünya görüşüne bağlıysanız paylaşmayı bileceksiniz. Bilgece yaşayabilmek için insanın yetinmeyi bilmesi, acılar kapıyı çalınca onlara içeriye buyurun diyebilmesi, birçok şeye hatta açlığa sefilliğe yoksunluğa gülerek katlanabilmesi gerekir, bunun için de yetkin bir bilinç düzeyine ulaşmış olmak zorunludur. Her türlü değerin ötesine geçmiş insanın yetkin bir bilince gereksinimi yoktur.

Kimileri de orta yerde kalmıştır. Bunlar yarım yamalak bilgelerdir. Onlar ne bilgedir ne değildir. Bilgelikte yarı yolda kalmış kişi gönlünde iki ayrı insan taşıyor gibidir: bunlardan biri her türlü güçlüğe katlanmak isteyen bir mert adam bir inanç adamı, öbürü katlanmaktansa kolaya kaçıp rahata ererim demekten kendini alamayan bir dünya adamı. Yarım yamalak bilgede bir görmüş geçirmiş insan havası vardır, onu her zaman sevimli kılan bir sıradan adam havası vardır. Gözlerinizi bu havanın altında yatan gerçekliğe diktiğiniz zaman bambaşka şeyler göreceksiniz: işini bilen, buna göre her zaman birileriyle iyi geçinmek isteyen, söz rüşvetleri veren, yapay bir yumuşaklık örtüsüne bürünmüş olan güçsüz bir kişilik. Belki de yüzeyde parıldayan bu "insan adam" bu sıradan adam bu mert adam imgesi onun vaktiyle olduğu ya da olmak istediği ama toplumun olumsuz koşulları çerçevesinde sonradan iyiden iyiye gözden çıkardığı dirençli adamın son izidir. Bu ortada kalmış insanın üstünde çok zaman bir suskun ya da küskün insan havası vardır: değer bilmeyen bir dünyada o da değerini ortaya koyamamıştır. O suskunluk ya da küskünlük sindirilememiş bir teslim olma kolaylığının özrünü duyurur alttan alta.

Gençliğinde arkadaşlarıyla sabahlara kadar yetkin insan olmanın

koşullarını konuşup tartışırlardı. Umut doluydular. Kendilerinden öncekiler bu direnci bu dürüstlüğü bu sağlamlığı gösteremedikleri için toplumsal yaşam içinden çıkılmaz bir duruma girmiştir. Artık savaşmak zamanıdır. Bu ülkü insanı yavaş yavaş başka bir yola doğru ilerler. Kolaya kaçmayla başlayan seçimlerini alışkanlık durumuna getirir. Yükümlü olduğu işlerde en iyiyi öngörmediği, "*Canım bu kadarı da yeter, oldu işte!*" demeyi pek güzel öğrendiği bellidir. Nasıl olsa sırtını yaslayacağı birileri vardır. İşte bu ikilemlerle dolu yaşam, sağlam görünüşler altında sürdürülen bir tür yarı bilge yaşamı giderek çekilmez olur. Yaşamını bile bile kaba tutarsızlıklar üzerine kurmuş olan öbür adam bu ortada kalmış adamdan daha mutludur. Bu ortadaki adam bir yanıyla iyide güzelde doğruda karar kılarken öbür yanıyla hep kolayı seçmiş ve seçiminin getirdiği sıkıntılara katlanmak zorunda kalmıştır. Olursa olur olmazsa kaldırır atarız formülünün pek de yarayışlı bir formül olmadığını yaşam deneyleri ona göstermiştir sonunda: çevresinde dönüp duran budalalıklar, bir takım densiz yaratıkların sefillikleri, ne istediğini bilmeyen birilerinin çıkardığı gürültü onu iyiden iyiye zorlamaya başlar. O bu durumda kendini suçlayacak mıdır? Kendini eleştirecek midir? Ben bunları hak ettim diyebilecek midir? Bilinmez.

Tutarsızlığı yaşam felsefesi yapmışların yaptığını yapabilse, toplumsal yazgının onun için öngördüğü kaba koşulların çekinmeden izini sürebilse gönlü daha rahat olacaktı. Ben altta kalmak istemiyorum, benim de doğru dürüst yaşamaya hakkım var, onun için yoldan çıkıyorum, bu yolda her türlü sonucu kaldırmaya hazırım diyebilse, her türlü küçüklüğe kapısını açabilse gönlü daha rahat olacaktı. Ne olur beni hoşgör yüreğim, siz de beni hoşgörün dostlarım, bu akışa uymak zorundayım diyebilse daha dingin olacaktı. Bunu diyemeyecek kadar doğrucu ve bunu diyemeyecek kadar kuşkuludur. Bir ayağı bu kıyıda bir ayağı öbür kıyıda yaşamak zorundadır. Sıkıntılar büyüdükçe büyür, yaşam çekilmez olur. Kısacası, dostlarım, herkes seçimlerini doğru yapmalı, arada kalmamalı. Ya bu dünya ya öbür dünya gerçeğini benimseyebilmeli. İçinde hayır demeyi bilen, katlanmayı göze alan dirençli bir savaşçı taşımalı insan. Ya da ben bu kadarım beni yok sayın demek yürekliliğini gösterebilmeli.

YETERSİZLİĞİN GÜCÜ

Nasıl işe yaratacağınızı bildiğiniz zaman yetersizlik de bir tür yeterliliktir. Yetersizliğe kurnazların, işini bilirlerin, her şeyi kendine yontmayı becerenlerin yeterliliği diyebiliriz. Olması gerekeni değil olmaması gerekeni gerçekleştirmek ama bunu son derece doğru ve yasal göstermek yetersizlerin uzmanlık alanına girer. Yetersiz adam dünyayı parmağında oynatmak ister. Bunun için başka yetersizleri peşine takar. Napoléon Bonaparte'ın sözde zaferlerini, Hitler'in sözde başarılarını düşünün. Kitleler körlemesine bu adamların peşine düşerken sözde bir takım düşünen insanlar da onların izlerini sürüp onlara övgüler düzmediler mi? Koca Stendhal, Napoléon'un yanında bir berber çırağı gibiydi. Bir zavallının hırsları için ve çok küçük bir azınlığın çıkarı için binlerce onbinlerce yüzbinlerce insan kırılıyor, kimsenin çıtı çıkmıyor. Besbelli insanlar sürü ruhsallığından çıkmadıkça mutlu bir insanlığın temeli atılamayacak.

Yetersiz insan yamandır: tuzaklar kurar, tasarılar çizer, engeller oluşturur, yıkımlar getirir, uçurumlar açar. O bütün bunlar için epeyce yeterlidir. Yetersiz kendine çok güvenir mi? Güvenir ya da güvenir gibi yapar. Hesapları tutmadığı, açık düştüğü zaman olumsuzluğu gidermek için bir başka olumsuzluk koşulu yaratır, bata çıka düşe kalka ilerler. Bir yerde kürek çekmeyi bilmeyen bir kayıkçıdır. Bir başka yerde hiç anlamadığı felsefeden sorumludur. Daha başka bir yerde onu hiç bilmediği bir konuda konferans verirken görürsünüz. Gün olur olmayan sesiyle şarkı söyler. Roma'yı tanımadan Caesar'ı oynar, tiyatronun cahiliyken Shakespeare'le alay eder. Bilir bilmez roman yazmaya kalkar ve yazar da. Canım roman yazmak da sorun mu? İlk işi okumadığı Flaubert'i ve Balzac'ı hafife almaktır. Bilir ki sağduyulu halk onu çok seviyor, kendi gibi yetersizler de ona ödül verebilmek için hazır bekliyor. Bir bakarsınız bazı olayları belleğinde tuta tuta tarihçi olmuştur ve ne ilgisi varsa nedir bu felsefe dedikleri saçmalık diye bas bas bağırıyor. Yetersiz adam insanlık için en büyük tehlikedir dostlarım, girdiği yeri kurutur, filizleri kırar, önüne gelen her şeyi tüketmek ister. Benim dışımda her şey yanlıştır formülüne göre yaşamı dondurmaya çalışır. İnancı ahlak ve bilgelik temelinden koparak ucuz siyaset silahıyla donatmaya özen gösterir. Demokrattır köftehor, bununla birlikte her girdiği yerde baskın çıkmaya heveslenir.

Gerekirse tehdit eder. Egemenliğin tadını çıkarmak adına insanların özel yaşamlarını zedeler, geleceklerini karartır. Toplumsallaşmayı çeteleşmek diye anladığından her ortaklaşmayı birlik ve dirlik öngörüsüyle birbiçim kalıplar altına sokmaya çalışır.

Yetersiz insan kültür dünyasını da koşullamak ister. Bunun için kendinde yapıcı güçler taşıdığını sanır. Felsefede filozoftur, bilimde bilim adamıdır, sanatta sanatçı değilse estetikçidir. Küçük ölçüde hekimdir, belli koşullarda hukukçudur, doğuştan eğitimcidir, iktisat konularına yabancı değildir. Yürüyüş bile yapmaz ama hem sporcudur hem sporda uzmandır. Yetersizlik yamandır dostlarım. Hepimiz içimizde yetersizlikler taşırız. Gerçek insan yetersizliklerini görür, onlarla dünyayı değiştirmek gibi bir zavallılığı kendine yakıştırmaz. İnsan odur ki yetersizliklerini dizginlemeyi, onları zincire bağlamayı, gidermeye çalışmayı bilir. Ne gerçek filozof ne gerçek bilim adamı ne gerçek sanatçı egemenlik tutkunudur. Yeterli insanlar kendilerine söz geçirebilen kimselerdir. Önemli olan hırsları olmamaktır ya da hırslarını dizginleyebilmektir.

Susmayı, biraz geride durmayı, çabasını ortaya koyduktan sonra arkalarda bir yere çekilip oturmayı, onun bunun işine karışmamayı, her konuda görüş üretmemeyi, gerektiğinde bilmiyorum diyebilmeyi ilke edinmiş insanların sayısı o kadar az ki dostlarım. Birçok insan ben neyim demeden öne çıkmayı, kendini çıkarlarına adamayı yaşamın tek gerçeği biliyor. Birçok insan yetersizliğini egemen kılmak için canını dişine takıyor. Saldırganlaşıyor, gözünü budaktan esirgemiyor, tehlikelere atılıyor, önüne geleni biçmeyi bir erdem sayıyor. Dünyanın karmaşıklığına eklenen kargaşanın büyük bir bölümü bu kendi sınırlarını bilmeyen ya da bilmek istemeyen insanların işidir. Bir yere gelmek, orada birilerine buyruklar vermek, birilerini tehdit etmek, birilerinin canını yakmak yetersizliğin şanındandır. Yetersizler hırslarının iticiliğinde hatta hiç düşünmedikleri yerlere gelebilirler. Şaşarsınız, bu adam nasıl buralara kadar çıkmış dersiniz. Felsefenin f'sinden haberi yok, nasıl olmuş da felsefeden sorumlu olmuş dersiniz. İktisattan haberi yok, iktisatçı gibi iş görüyor nasıl oluyorsa dersiniz. Spordan anlamayan biri bir de bakarsınız bir spor kulübünde sorumlu bir yerdedir. İnsanlar çaba göstermeden elde etmek konusunda son derece istekli ve hatta gözükara oldukları sürece dünyamız tadından yenmez özellikler gösterecektir.

KOYU KALABALIK

Her yer insan dolu. İğne atsanız yere düşmeyecek. Türkiye büyük bir hızla çoğalıyor. Öte yandan nüfus büyük kentlerde yoğunlaşıyor. Çay bahçeleri tıklım tıklım dolu, oraları dolduranların çoğu genç insanlar. Kentler kalabalıklaştıkça yaşamın niteliği iyiden iyiye değişiyor. Değişim en çok İstanbul'da kendini gösteriyor. Hem genişleyen hem yukarıya doğru uzayan, genişledikçe ve yukarıya doğru uzadıkça çirkinleşen bir İstanbul... Bir yandan yapılar gökleri deliyor öbür yandan yetkililer İstanbul'un görünümünün bozulmadığını ve asla bozulmayacağını söylüyorlar. Nerede o gençliğimizin güzel İstanbul'u. Birkaç ay önce bir pazar sabahı bir arkadaşımla Boğaz'da yürümeye çıkınca insan yoğunluğunun göz korkutacak boyutlara ulaştığını gördüm. Ahir zamanı eskiler zinanın ve binanın çoğaldığı dönem diye anlatırlardı. Benim gibi ömrünün son demlerini dinginlik içinde geçirmek isteyenler için gerçekten ürkütücü bir görünüm: Emirgan'da koca çay bahçesi silme dolu, insanlar kahvaltıya gelmişler. Afiyet şeker olsun, yedikleri yarasın. Yaramış da. Oturanlar ağır ağır kahvaltılarını sürdüredursun, büyük bir topluluk onlar kalksa da biz otursak diye kuyrukta bekliyor. Kuyruk sokağın başına kadar uzamış. Ağız şapırtıları tabak çatal seslerine karışıyor. Ne güzel insanın denize karşı kahvaltı etmesi!

Benim işim kolay. Lezzet açısından çok şey sözvermeyen o küçük pastaneden bir açma bir de çatal aldım mı, onları arkalarda bir yerlerde bir orta halli çaycıda demi kaçmış çayla yedim mi dünyalar benim olur. Ben basit adamım. Ne büyük kahvaltılarda ne tantanalı yemeklerde gözüm var. Şu koca kentte sanırım benden başka suşi yemeyen kalmadı, bense onun ne olduğunu bile doğru dürüst bilmiyorum. Benim işim yemekle değil, ben yürümeyi severim. Ben yürürüm. Saatlerce yürürüm. Bir dostla bazen, bazen tek başıma deli gibi yürür dururum. Yürüme olanağı bulamadığım zamanlar gergin olurum. Onlar çok iyi kahvaltı etmiş olmanın doygunluğuyla mutluluk içinde evlerine dönerlerken ben Kireçburnu'nu tutturmak üzereyimdir.

Kalabalıktan oldum bittim rahatsız olurum. Açık yerler de kapalı yerler de büyük kalabalıkları barındırıyor. Kent genişliyor, kent insanla şiştikçe şişiyor. Bakıyorsunuz kocaman bir çay bahçesinde yüzlerce kişi toplanmış: durmadan çay ve sigara içiyorlar, durmadan

konuşuyorlar. "*Arşa çıkan tütünümdür*" gibilerden bir görünüm. Hiçbirinin elinde kitap yok. Kimse kitap okumak istemiyor. Bu toplumun insanı kitap okumayı sevmiyor, kitabı gereksiz görüyor. Bu bir toplumsal mucizedir. Hangisi? Hangisi olacak, insanların okumadan her şeyi biliyor olması. Gerçekten bu gizi gençliğimden beri çözememişimdir. İnsanlar doğruları birbirlerinden mi öğreniyorlar? Yoksa onca bilgiyi onlara el altından taşıyan gizil bir güç mü var? Demek ki felsefeyi de siyaseti de bilimi de sanatı da bu yolla elde ettiler yani kulaktan kaptılar? Eğer öyleyse aferin! O durumda bizler kitap okuyarak boşa vakit harcamış ve hala harcamakta olan kimseler diye değerlendirilebiliriz ki buna kendini bilen kimse hayır diyemez. Ben gene de kitaptan yanayım.

Geçenlerde Ankara'daydım. Ankara da bir çeşit İstanbul'dur. Görüntü üç aşağı beş yukarı aynıydı. İki günlüğüne bir felsefe toplantısı için gitmiştim Ankara'ya. Ankara Türkiye'nin merkezi ve Kızılay da Ankara'nın orta noktası diye bilinir. Ben Ankara diye Kızılay'ı bilirim. Gerçekten bilir miyim? Bilmem, nereden bilecekmişim. Kızılay'da bile yolumu şaşırabilirim ben. Orada bir Kızılay var işte. Sever miyim Kızılay'ı? Tövbe sevmem. Küçük yaşlarımda yazları bazen bir süre Ankara'da teyzemlere konuk olduğumuzda Maltepe'den Kızılay'a kadar gider, Kızılay'da bir maden suyu içip dönerdim. O zamanlar maden suyu ve maden sodası ayrımı vardı. Bu defa otele girerken çıkarken hep alıcı gözle baktım, her yer tıklım tıklım dolu... Genç insanlar çay ve sigara eşliğinde görüş üretiyorlar. Duman göğe doğru yükseliyor. Orada da kimselerin elinde kitap yok. Uğultulu bir kalabalık işte... O uğultu arasında kimin ne konuştuğu belli midir bilemem. Konuşsun genç insanlar. Konuşsunlar ki bir güzel bilinçlerini geliştirsinler. Keşke durmadan okuyan ve durmadan birbirlerine bilgiler ulaştıran kimseler olsalardı. Belki de öyledirler.

Ben İstanbul'un dışında yapamıyorum. Evimim dışında rahat olamıyorum. Tozlu kirli pis dağınık da olsa evimden rahat bir yer yok benim için. Artık bir yerlere çağırmasınlar beni. Birkaç gün evimden uzaklaştım mı düzenim dağılıyor. Gittiğim yerden dönerken sevinçli oluyorum. Ver elini İstanbul, benim en eski sevgilim. Ne kadar çirkinleşmiş olsan da gene güzelsin.

SİYASETİ SEVMEK

Ben siyaseti hiç sevmedim. Genç yaşlarımda biraz da arkadaş rüzgarına kapılıp önce Cumhuriyet Halk Partisi gençlik kollarına yazıldım, baktım orası bana göre değil, çektim elimi. İstifa ettim mi? Etmedim. O defterleri çoktan sıçanlar yemiş olmasaydı bir yerde benim adım da okunuyor olurdu. Sıçanların yediğini ne biliyorsun diyeceksiniz. Geçmiş aradan yarım yüzyılı aşkın bir zaman parçası. O defterleri saklayacak değiller ya. "*O eski defterlerde adım olmalı derken belki de bu ihtiyar siyasete dönmek istiyor*" diye düşünürseniz gerçekten çok ayıp edersiniz. Benim ne işim olur siyasetle! Daha sonra kendimi solcu olarak görüp Türkiye İşçi Partisi'nin aslında olmayan ama var gibi gösterilen gençlik kollarına yazıldım. Orada da iki yıl kadar kaldım. Burada başkalarında kınadığım bir şeyi yapmaya kalkıp kişiler için o da şunu yaptı bu da şunu yaptı gibilerden görüşler öne sürmeyi elbette düşünmüyorum. Suçlanması gereken biri varsa o da siyasetin nasıl bir şey olduğunu bilmez gibi davranmış olan bendenizim.

Ne siyaset beni sevdi ne ben siyaseti sevdim. Değerli saydığım kimseler siyasete girdiğinde hep bana bir kötülük yapılmışçasına tedirgin olmuşumdur. Sokrates o şiir dolu *Savunma*'sında "*Siyaset işlerine karışmaktan sakının*" der. Yanlış anlaşılmasın, siyaseti hor görüyor değilim, ancak benim gibi eğilip bükülmeyi sevmeyenlerin siyasete bir yararı olmayacağı hatta zarar vereceği inancındayım. Siyasette doğru bildiğinizi değil doğru diye bilmeniz gerekeni savunacaksınız. Bunu aklı başında siyaset adamları da kabul ederler. Örneğin Bismarck 1863'de Prusya Senyörler Meclisi'nde konuşurken açık açık siyasetin kesin bir bilim olmadığını söylemiştir. Siyaset de dinbilim de doğruların arandığı değil bir takım kalıpların benimsendiği alanlardır. Siyasette herkes söz sahibidir, siyaset uzmanlık gerektirmez. Her kültür düzeyinden insanlar orada iş görürler. Siyasette yalnızca ilişkilerin bir anlamı vardır. Bu kalıplanmışlık zorunludur biraz da. Her kişi siyasette kendi bilinç düzeyine göre düşünce üretecek ve eylemde bulunacak olsa ortalık yangın yerine döner.

Adamın biri çok zaman önce "*Siz siyasetle ilgilenmeseniz de siyaset sizinle ilgilenir*" gibilerden bir söz söylemiş. Siyaset yüzünden başı derde girsin istemeyenler kıyısından köşesinden de olsa siyasete girmeliler. Toplumda siyasal anlamda yeriniz belli değilse yandınız

demektir. Kendini ne sanıyorsun da birader bütün bir toplumun insanlarına apayrı bir yerde durmak saygısızlığını gösteriyorsun. Gerçekte tek kalmak güzel şeydir. Kavgasız gürültüsüz yaşamak istiyorsanız bir başınıza kalın. Sokrates'in de dediği gibi, çekişebilmek için iki kişi zorunludur. Zaten hepimiz Köroğlu'yla (*eksik etek* ya da *kaşık düşmanı* anlamında) çekişmek gibi bir zorunluluğu yaşamışızdır ya da yaşamaktayızdır. Erdemli kişi her koşulda susmayı bilir görüşü her zaman sonuna kadar sürdürülebilir bir görüş değildir. Ancak karı koca arasında çekişme daha çok bir spor etkinliği olarak düşünülmelidir. Ben o sporu otuz beş yıl başarıyla yaptım.

Siyasette öyle mi ya? Siz bir söylersiniz karşıdaki iki söyler. Karşıdakine siz iki giydirirsiniz o size dört giydirir. Bir de işi iyiden iyiye ahlak bozukluğuna kadar götürmüş olanlar vardır, bunlar her türlü yalanla dolanla insanları birbirine düşürerek siyasette ayakta kalmak ve en güzel yerleri tutmak isterler. Nitelik açısından sıkıntılı ortamlarda siyaset iyiden iyiye kırıcı yıkıcı hatta öldürücü olabilir. Bazen de kişi bu işi beceremeyecekken becerebileceğini sanır, başını boş yere derde sokar. Her nitelikli kişi nitelikli siyaset adamı olur gibilerden bir yasa yok ki. Çok kötü şarapların bazıları çok iyi üzümlerden yapılmıştır. Siyaset alanında bir süre başa güreşmiş pekçok insanın bir zaman sonra adı anılmaz duruma geldiğini çok görmüşüzdür. Bu da belki büyük ölçüde yanlış ata oynamak dediğimiz şeyle yani bir çeşit öngörüsüzlükle ilgilidir.

Hırslar öfkeler kızgınlıklar kinler siyasette insana kötülük yapma arzusu verebilir. İntikam duygusu siyaset alanının pek alışık olduğu bir duygudur. Megara'lı Theogonis'in dediği gibi "*Kötülük kolaydır, iyilik çabayı gerektirir.*" Siyaset alanı iyiliklerin uzun uzun tasarlandığı ve yaşama geçirildiği bir alan olmaktan çok bir ayak kaydırma alanıdır. Ne yapıp yapıp alta düşmeyeceksiniz. Bunun için gözünü dört açmak yetmez, bunun için kişinin destekçileri olmalıdır. Genel anlayış şöyledir: bugün sen beni bağsız koşulsuz destekle yarın da ben seni bağsız koşulsuz desteklerim. Bu formül elbette iyi olanları desteklemek ve kötü olanlara karşı çıkmak gibi bir anlam taşımaz. Bu yüzden siyasete girenlerin değerler dizgesinde değişiklik yapmaktan çekinmeyen insanlar olmaları beklenir. Canım efendim, sorun bir topluma ve giderek bütün bir insanlığa hizmet etmek değil mi? Onu her koşulda yapabilmeli insan.

KÖTÜ BELLEK YANLIŞ BİLİNÇ

İyi kurulmamış bellek çöplüğe benzer: anlık dediğimiz yargılama gücü onda iyi bir bilinç oluşturmasına yarayacak gereci bulamaz. Çöp toplayanlar çok şeyler umsalar da çok az şey bulurlar: yemek artıkları, çaputlar, eski terlikler, konserve kutuları, cam kırıkları, sebze kabukları ve buna benzer şeyler. Kötü kurulmuş bellek de benzer bir görünüm çizer: bilgi parçaları, içi boş sezgiler, anı kırıntıları, temelsiz kavramlar, yanlış görüşler ve buna benzer şeyler. İyi kurulmuş bir belleğe oturmayan bilinç sağlıksızdır. Bilincin güçlü etkinliğini sağlayan şey keskin bir anlıkla birlikte belleğin güçlü gereçleridir. Bellek güçsüzse anlık da güçsüzdür. Bu çerçevede bir bellek eğitiminden sözetmek olasıdır. Eğitmenin birinci koşulu kişide güçlü bir bellek oluşturmaktır

Kötü bellek yanlış ya da yetersiz eğitimin bir sonucudur. Belleğin sağlam gereçleri üzerine kurulmuş olması gereken bilinç kötü eğitimde tam anlamında yabancılaşmış bilinç özelliği gösterir. Kötü kurulmuş bellek kötü kurulmuş kentlere benzer: kullanışsızdır çirkindir tehlikelerle doludur yetersizdir. Böyle bir kent insanlara hizmet sunacağı yerde engeller çıkarır. Onda insan kendisi için verimsiz ve yetersiz korunma düzenekleri kurar: pahalılıkla savaşmak için balkonuna maydanoz eker, kalabalık otobüslerde bunalmamak için erken kalkıp yürümeyi yeğler, bir çukura düşüp bacağını kırmak korkusuyla belli yerlerde dolaşır, başına tuğla ya da cam düşmesin diye açıktan geçer...

Kötü kurulmuş bellek yaşam için, özellikle daha gelişmiş bir yaşamı tasarlamak için gerekli gereci kendinden çıkaramayacağı için başkalarının bilgilerine, daha çok da ortak bilincin kabaca ürettiği kalıp bilgilere başvurur. Doğru düşünenler varken düşünce üretmeye kalkmak saçma değil midir? Böyle düşünür o. Bu durumda hocanın başkanın müdürün şefin kocanın patronun imamın görüşü öne çıkar. Hep birlikte düşünmek düşünmemektir. Hep birlikte tartışarak düşünce üretmek başka şeydir, bir düşünceyi olduğu gibi benimsemek ve papağan gibi yinelemek başka şeydir. Düşünmeyen insan önünde sonunda düşünülmüşü onaylamak zorunda kalır.

Düzgün bir bellek oluşturmak gereği duymayanlar hep geriye bakarak yaşarlar, zaman zaman da kargaşık belleklerinden düşünce

üretmeye yönelirler. Ortak bilinçten toplumsal yaşamın gerekleri için elde ettikleri kalıp görüşlerin ötesinde özel olarak görüş üretmek durumunda kaldıkları zaman ister istemez belleklerinin kötü birikimini kullanacaklardır. Bu tür kişilerin genelde hiçbir zaman ileriye dönük düşünmediğini görürüz. Onlar ileriyle ilgili sorunlar karşısında kaldıklarında hep geriye dönük dururlar. Nasıl olacak sorusu onlar için hiçbir şey anlatmaz. Nasıl olacak dediğiniz zaman o gene size olmuş bir şeylerden sözedecektir. Çünkü ancak gelişmiş bilinçler ileriye dönük fikirler üretebilirler. Gerçek anlamda tasarlama etkinliği olgun bir bilincin, geniş ve derin bir bilincin işi olabilir ancak. Yetersiz bilinç hep geçmişin sularında dolaşır. Daha çok da zamanın akışı içinde iyiden iyiye değişikliğe uğramış hatta çarpılmış anıların renkli ama güvenilmez ortamında gezinir. Bazen zamanla iyiden iyiye değişmiş olan bir bilgi parçasının üstüne görüşler üretmeye çalışır. Olmadık şeylerden sevinçler elde eder ya da bir şeylere takılıp hiç gereksiz biçimde üzüntüye kapılır. Birini çok eski bir olaydan ötürü suçlayabilir: "*Sen bana bundan kırk beş yıl önce bir akşamüstü şöyle şöyle dememiş miydin?*"

Geleceğe açık bir yaşam ancak ve ancak ileriye dönük bilinçlerin ortak çabasıyla kurulacaktır. İster şuna inanıyor olun ister buna inanıyor olun, ister yaşama şu gözle bakıyor olun ister bu gözle bakıyor olun bilinciniz sizi insanlığın ortak dünyasına yerleştirecek kadar yetkin ögelerle donanmış değilse ya da bir başka deyişle bilinciniz bütünlüklü bir bilinç değilse işiniz zordur. O durumda kendiniz için de başkaları için de yapabileceğiniz çok bir şey yoktur. Doğru dediğimiz şey bir kere bulunca sırtına binip dünyanın öbür ucuna hiç bozmadan gidebileceğimiz bir araç değildir. Geleceği kurmak isteyenler geçmişe eşinmek için değil insanlığın ortak değerleriyle buluşmak için yönelirler. Onlar geçmişin engin deneylerinden elde ettikleri bilinci gelecek zamanları tasarlamakta kullanırlar. İnsan olmak öncelikle gelecekte yaşamaktır. Bunun için geçmişin gür ışığına gereksinimimiz vardır. İyi bilinç oluşturmanın ilk koşulu belleğimizi önyargılarından arındırmaktır. Önyargılar varlıklarını sürdürdükçe doğru düşünmenin koşulları gerçekleşmez. En tehlikeli insan doğru diye kafasına önyargılar kazımış insandır.

DİNLEMEYİ BİLMEK

Bu toplumun insanı durmadan monolog yapıyor, diyalog yapan yok gibi. Karşılıklı konuşuyorlar, buna nasıl monolog dersin? Böyle mi diyorsunuz? Karşılıklı konuşuyor olmaları, birinin durup öbürünün konuşuyor olması diyalog yaptıklarını gösterir mi? Kimse karşısındakini dinlemiyor. Şu adam sussa da ben bir güzel görüşümü bildirsem diye bekliyor. Meyhane muhabbetinin bir başka biçimi diyebiliriz buna. Meyhanede daha belirginleşir monologculuk. Meyhanelerde berbat bir uğultu vardır: birileri bağıra çağıra kendilerini anlatmaktadır. Meyhanede insan doğruyu aramaz, yalnızca kendini savunur. Bu meyhane muhabbetine gündelik yaşamın her alanında raslayabiliriz. Kendine yüzde yüz inanmış olan insan karşıdakini neden dinlesin? Onun dinleyici değil de aydınlatıcı olması daha uygun değil mi?

Amaç bir doğruyu topluca ortaya çıkarmak olsaydı o zaman iş başkaydı. Şimdiki durumda doğru vardır ve bildirilmeyi beklemektedir. "*Dinle hayvan herif, sana doğruyu anlatıyoruz, çeneni kapa da dinle*" demek ister monologcu. Dinleyelim bakalım ne anlatıyor. Sözlerinin altında üstünde bir şey yoktur. Bilmediği konularda esip savurmaktadır. İnsanı tanımıyorsun, tarihten haberin yok, yöntem fikrinden uzaksın, bununla birlikte her şey üzerine görüş üzerine görüş üretmek yürekliliğini gösteriyorsun. Ne kadar yazık seni dinleyip de söylediklerinden bir takım bilgiler derlemek gafletinde bulunanlara. Onlar zaten karmakarışık olan, çorbaya dönmüş olan belleklerini sayende biraz daha berbat edecekler. Sen güzel güzel konuştukça onlar gerçeğin dışına biraz daha düşecekler. Ne gam! Herkes bir kafa karışıklığı içinde zaten... Kafaları birileri biraz daha karıştırmış ne çıkar! Karışık kafa her zaman daha iyidir.

Geçenlerde adamın biri televizyon kanallarından birinde 27 Mayıs'ın ne anlama geldiğini anlatmaya kalkmıştı. Belli ki 27 Mayıs'la ilgili hiçbir bilgisi yok beyefendinin. Henüz saçları siyah olduğuna göre o günleri yaşamış biri olmadığı gibi o günleri azçok bilenlere yakın biri de değil. Onun görevi doğru bilgi üretmek olmadığı için gerçeğe hiç uymayan savlarını arka arkaya hiç çekinmeden sıralıyordu. Neler neler söylüyordu. Onun söylediklerini burada size söylesem ne çıkar, iyice kafanızı karıştırmaktan başka ne işe yarar?

Zaten anlattıklarını aklımda tutmayı düşünmedim. Delinin saçmasını belleğime almak gibi bir aptallığı gösterebileceğimi düşünmezsiniz sanırım. Ancak adamın söylediklerinden şu çıkıyor: bir takım kötü niyetli insanlar ya da düpedüz kötü insanlar melek gibi insanları alıp yerden yere vurdular ve ülkemizin demokrasi yolundaki gelişimini acımasız bir biçimde durdurdular. Bir tarihsel olguyu iyilerle kötülerin savaşımına indirgemek salaklıktır.

Düşmüş ya da düşürülmüş birilerini savunuyorsan be adam, hiç değilse azçok dişe dokunur yalanlar söyle. En azından efendilik et ve de ki buncağızlar da aklı başında bir şeyler değillerdi ama tepetaklak edilmeleri iyi olmadı. İşi en ucuz yanından meleklerle şeytanlar çekişmesine indirgediğin zaman kendini gülünç ediyorsun. Zaten adama soru soran falan yok. O tam bir monolog yapma durumunda yalan yanlış bilgileri altalta diziyor. Gevezelik köpük gibidir, bir vardır bir yoktur. Gene de iz bırakır. En azından insanlar düşürülmüşleri en güzel şeylerin peşinde giderken haince yolu kesilmiş acınası kimseler olarak görürler. Bilgiyle tarihle yöntemle toplumbilimle iktisatla ilgisi olmayan insanların toplumunda bu gibi zavallılıklar derin yaralar açabilir ve açıyor.

Zaten amaç doğruyu ortaya koymak değil. Kimsenin böyle bir telaşı yok. Karıştırmayın lütfen. Kadrolar hazır. El altında programlanmış ya da kendilerini programlamış insanlar var. Solculuğun ne kadar kötü bir şey olduğunu anlatmak istiyorsanız bu iş için Necla Bilenbilir hanımı çağıracaksınız. Kendisi otuz iki yıldır bu çerçevede kırk kapının ipini çekerek o kanal senin bu kanal benim konuşup toplumunu hiçbir karşılık beklemeden aydınlatıyor sağolsun. Özveriye bak! Onun karşısında solculuğun o kadar kötü bir şey olmadığını anlatan biri de olsun istiyorsanız denge olur ayağına, bunun için de Zühtü Yurtcanlı bey biçilmiş kaftandır. Manevi değerleri savunacaksanız Doçent Doktor Arif İnanırlar ne güne duruyor. Sağlık programı için karbonhidratçı arıyorsanız Doktor Can Canacankatan en uygunudur. Onun karşısına tereyağcı Profesör Doktor Arif Özyağcı'yı çıkarmak bu keyifçiler toplumunda son derece keyifli olacaktır. Bir de onların yanına "an itibariyle" düz geveze kontenjanından eski ansiklopedici ve dil uzmanı Sedat Serin beyi yerleştirdiniz mi sırtınız yere gelmez.

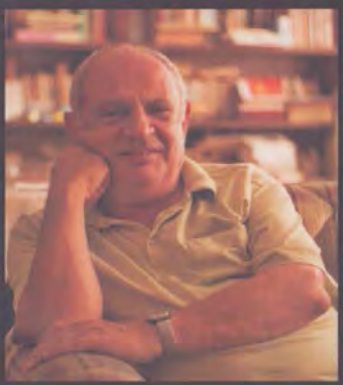
Afşar Timuçin'in Özgeçmişi

Afşar Timuçin 1939'da Akhisar'da (Manisa) doğdu. Fevzipaşa bucağı (Gaziantep) ilkokulunu, Adana Tepebağ Ortaokulunu bitirdi. Adana Erkek Lisesi'nde başladığı lise öğrenimini İstanbul Erkek Lisesi'nde tamamladı. 1959-1960 ders yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde Fransız Dili ve Edebiyatı bölümünde ve Felsefe bölümünde başladığı yüksek öğrenimini 1967'de Kanada'nın Québec eyaleti Montréal kentinde Montréal Üniversitesi Felsefe Fakültesi'ni bitirerek tamamladı. 1968-1970 arasında Erzurum Atatürk Üniversitesi'nde Fransızca okutmanlığı yaparken 18.11.1968 tarihinde İstanbul Üniversitesi Felsefe bölümünde Prof. Macit Gökberk'in danışmanlığında başladığı "Descartes'çı bilgi kuramının temellendirilişi" adlı doktora çalışmasını 1970 ilkyazında sona erdirdi ve Profesörler Kurulu'nun 22 mayıs 1970 tarihli toplantısında kendisine "pekiyi" dereceyle doktorluk peyesi verildi.

O yıl Erzurum'dan İstanbul'a dönen Afşar Timuçin 1975'e kadar çeşitli yayınevlerinde çalıştı, redaktörlük ve çevirmenlik yaptı. 3.3.1975'den başlayarak İstanbul Devlet Konservatuarı'nda ücretli olarak felsefe, estetik, psikoloji, ahlak gibi dersler okuttu. Bu geçici işinden 1976'da kendi isteğiyle ayrılarak bir arkadaşıyla Kavram Yayınları'nı kurdu. İki yıl sonra İstanbul Devlet Konservatuarı felsefe öğretmenliğine kadrolu olarak atandı. Doktorası gibi doçentliğini de "dışarıdan" elde etti, "Descartes felsefesine giriş" adlı yayımlanmış çalışmasıyla 29.4.1981 tarihinde üniversite doçenti (batı felsefesi tarihi doçenti) unvanını aldı. İstanbul Devlet Konservatuarı'nın Devlet Konservatuarı adıyla Mimar Sinan Üniversitesi'ne bağlamasından sonra bu kurumda düşünce tarihi, eğitimbilim, estetik gibi dersler okutan Afşar Timuçin 1992'de profesörlüğe yükseltildi. Afşar Timuçin 2001'de Kocaeli Üniversitesi'ne geçti ve 2006 yılında emekli oldu.

Felsefe ve edebiyat konularını içeren "Felsefe Dergisi"ni aralıklı olarak on altı sayı çıkarmış olan Afşar Timuçin bu üç aylık dergide özel olarak felsefenin temel metinlerini yayımlamıştır. Afşar Timuçin "Böyle söylenmeli bizim türkümüz" adlı şiir kitabının birinci bölümünü oluşturan "Ayrılıkta söylenmiş bir yaz türküsü"nde yer alan şiirleriyle Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu 1970 Sanat Ödülleri yarışmasında başarı ödülünü kazanmış, Nazım Hikmet'in şiir sanatıyla ilgili ayrıntılı bir inceleme kitabı olan "Nazım Hikmet'in şiiri"yle de Türk Dil Kurumu eleştiri ödülünü almıştır. Afşar Timuçin'in birçok şiiri Fransızca, İspanyolca, Rusça, Bulgarca gibi dillerde yayımlanmıştır.

Felsefe Dizisi

Gönül güzüyle dizisinin bu altıncı kitabında da Afşar Timuçin bu topraklarda yaşayan insanların dilekleriyle, kaygılarıyla, sıkıntılarıyla, sevinçleriyle ilgili konuları insanlığın temel sorunları çerçevesinde ele alıyor. Felsefenin şiirle ve şiirin gündelik yaşam görünümleriyle iç içe geçtiği bu deneme yazıları açık ve aydınlık anlatımıyla ilginizi çekecektir. Umudun kırılmışlıkla ve inancın boşvermişlikle yan yana yaşadığı bu ortamda bu deneme yazıları yalnızca bir şeylere ışık tutmak istiyor.

ISBN 978-975-286-406-1

9 789752 864061

www.bulutyayin.com

18,50 TL